

Dumitru Almas

**UN OM
ÎN
FURTUNĂ**

Un om în furtună • Dumitru Almaș

Ilustrațiile și coperta de BOGOI THEODOR

DUMITRU ALMAȘ

**UN OM
ÎN FURTUNĂ**

— EDIȚIE REVĂZUTĂ —

EDITURA ION CREANGĂ ● BUCUREȘTI
1973

„ÎNCHISOAREA OBLIGĂ“

F lacăra ajunsă la capătul feștilei se zbate, licărește ca un sîmbure de lumină, stîrnește umbre pe zidurile chiliei vechi, afumate și umede, se îneacă în rămășița seului topit din gura sfeșnicului de lut și se stinge.

În chilie și-n beznă, un tînăr stă pe marginea patului, cu un ceaslov greu pe genunchi. Nu pare impresionat c-a rămas pe întuneric. Își reazemă fruntea largă de peretele rece. Își greblează cu degetele lungi părul negru, bogat, moale, mătăsos ; își dilată nările, zburbindu-și parcă mustața abia mijită.

Copleșit de tristețe, lăsă capul pe mantaua soldățească de la căpătîi. Asprimea postavului îi înțepa obrazul. Scîndurile patului, insuportabil de tari, îi torturau ciolanele stoarse de vlagă. Dar parcă și mai chinuitoare i se depănau gîndurile : ...Și dacă m-am plîns și lui Vodă Bibescu, ce-am folosit ? Ministru al Treburilor dinlăuntru e tot Villara, iar mai mare la agie tot căpitanul Costache, zis Chioru. Zbirii care m-au arestat acum trei ani...

Gîndul tînărului se poticni, ca un pui de prepeliță încurcat în spini.

De opt săptămîni, îndată după stinsul lumînării, răsărea de lîngă peretele dinspre cerdacul chiliilor un glas răgușit, sumbru, cavernos, ieșit parcă din mormînt :

..., Amintește-ți c-ai să mori!... Cutezat-ai să înfrunți stăpînirea? În temniță putrezi-ți-or oasele, în vecii vecilor, amin..."

Dar în noaptea asta glasul sumbru întîrzia :... Poate mă iartă, se bucura în sine tînărul întemnițat.

Cîtăva vreme nu mai gîndi nimic ; așteptă. Parcă se prăbușea încet într-un hău negru, vîscos și pustiu.

Și, deodată, glasul cavernos, ca un clopot izvoditor de coșmaruri :

— Amintește-ți c-ai să mori ! Te roade oftica, te macină mucegaiul, te ducă șobolanii și șerpii temniței. Și, la urma urmelor, dacă toate sînt deșertăciuni, iar viața-i deșertăciunea deșertăciunilor, de ce să mai trăiești ? Zădarnică zurbavă, zădarnică răzvrătire, visuri zadarnice... Amintește-ți c-ai să mori...

Pînă acum tînărul lăsase glasul cavernos să spună tot ce poftea. Drept scut de apărare își zămislea, în el însuși, un glas cristalin, mîngîietor, bun, blînd, plin de încredere : ...Minți ! Viața-i frumoasă, izvoditoare de bucurii, de nădejdi, de gînduri înalte și fapte mărețe. Viața merită și trebuie trăită.

Dar în noaptea asta glasul îl umilea, îl batjocorea parcă mai aspru ca oricînd. De aceea, tînărul se apropie de fereastră și grăi îndîrjit, stîrnind o discuție în contradictoriu :

— Am să public documente, cronici, legende populare. Am să scriu istoria poporului român, ca să-l însuflețesc în luptă !

— Fleacuri !... Zădărnicii !...

— Luminarea poporului, zădărnicie ? Ai auzit de Eliade Rădulescu ?

— Nu vreau s-aud !

— Păcat ! Ca să nu rămîi doar un glas cavernos, uci-gaș și prost, îți spun că Eliad e cel mai de seamă om de

cultură și cel mai talentat poet al vremii noastre. El a scris „Zburătorul“.

— Ei și ?

— Ascultă o strofă, și vezi dacă mai poți strîmba din nas : „*Încep a luci stele rînd una cîte una/ Și focuri în tot satul încep a se vedea ;/ Tîrzie astă seară răsare-acum și luna/ Și, cobe, cîteodată, tot cade cîte-o stea...*“

Tînărul întemnițat șoptea versurile, cutremurat de emoție, parcă-ar fi stat la un examen în fața lui Eliade Rădulescu însuși. Se opri după prima strofă.

În chilie și în tot cuprinsul dintre ziduri, tăcerea cobora apăsătoare și suspectă. Tînărul șopti versuri în continuare, mai degrabă ca să înlăture spaima, decît ca să impresioneze : ...„*Nici frunza nu se mișcă, nici vîntul nu suspină/ Și apele dorm duse, și morile au stat...*“

— Ei, glas al infernului, te-a amuțit vraja poeziei, ori ai pierit ca dracul de tămîie ?

— Ești îndrăzneț, cult, însuflețit, sincer, pasionat, a răspuns glasul cavernos, între ironie și admirație. Dar ișlicarii or să te țină în temniță pînă ți-or putrezi oasele.

— Se înșală ! Închisoarea îmi sporește mînia, îmi adîncește gîndirea, îmi căleşte simțămintele.

— Te mistuie urîtul...

— Singurătatea mă ajută să pătrund mai adînc în mine însumi, să mă cunosc. Mă face să iubesc oamenii și mai pătimaș. Mă înverșunează și mai tare împotriva nedreptăților, a tiraniei.

— Tot cam așa trîncăneai și în 1840, cînd, sub povața Cîmpineanului, ați înfiripat o partidă revoluționară și v-ați ispitit la răzmeriță...

— Pentru dreptate și libertate !

— Baliverne ! Unde sînt acum și Murgu, și Bolliac, și Dimitrie Filipescu ? Unde ești tu ? Toți — în pușcărie !

— Am căzut jertfă mîniei tiranilor !

— Naivi ca voi nu s-or mai găsi în veci.

— Benjamin Constant zice : „Totdeauna se vor afla oameni pentru care dreptatea este o necesitate, apărarea slabului o trebuință“.

Se lăsă iar liniște între ziduri, în miez de noapte adâncă. O cucuvaie țipă și se mută de pe acoperișul clopotniței pe crucea paraclisului. Filfiirea aripilor izvodea spor de spaime. Glasul vrăjmaș reluă vorba, parcă nici n-ar fi auzit replica :

— Filipescu, în ocnă la Telega, Serghiescu poprit la Snagov, Gr. Alexandrescu în conovăț la Gorgani, Bolliac...

— Unde-i Bolliac ? întrebă tânărul săgetat de poticnirea glasului cavernos.

— Oamenii sînt mai mișei, nesfîrșit mai mișei de cum îi crezi tu, ocoli glasul să dea răspuns. În comisia care v-a anchetat s-a aflat și „prietenul“ vostru Nicolae Golescu, aghiotant domnesc. Spune : rostit-a dumnealui vreun cuvîntel de apărare ?

— Nu.

— Atunci cum mai crezi în oameni ? Prieteni ? Îmi vine să rîd ! Patrioți ? Mi-i greață ! Uite, domnul Eliad, chiar domnul Eliad s-a speriat de voi, cei din complotul lui Dimitrie Filipescu, și v-a categorisit „draci împielițați“. Iar pe tine te învinuiește c-ai plănuit uciderea boierilor și te firitisește cu denumirea de „un filiu d-al piericiunii“...

— Minciună sfruntată ! Eliad e magistrul progresului ! strigă tânărul cu înverșunată împotrivire.

— Și ce era „acția“ voastră ? întrebă glasul cavernos cu nespusă batjocură. O stîngace urzeală împotriva domniei lui Alexandru Ghica, plătită cu închisoare de cîte...

— Mai am numai o jumătate de an, și-s slobod !

— Slobod ? S-ar putea. Dar sănătatea ? Tușești de-ți scuipi plămîinii. Nu mai apuci nici două primăveri.

Tînărul înțelesese demult că glasul cavernos întruchipa cel mai crunt călău al închisorii, specializat în tortură morală. De opt luni îl trezea din somn, îl chinuia, îl speria, îl istovea prin neodihnă, îi zdruncina încrederea în sine și în oameni, îi zdrobea idealurile ce-i hrăneau și-ncălzeau inima.

— Amintește-ți c-ai să mori ! se aspri, fioros, glasul cel cavernos și se depărtă cu foșnet de pași abia auzit.

Tînărul simți fierul zăbrelei de care își răzimase fruntea, ca pe-un șuvoi de gheață și de foc ce-i străbătea trupul, din creștet în tălpi. Se pregătea să dezlănțuie harța cea mare cu vrăjmașul nevăzut. Dar, brusc, îl prinse un ropot de tuse lung, zguduit :

— Străjer... o ulcică de apă !...

Străjerul coborî repede la șipotul din mijlocul ogrăzii și se întoarse cu o cană de apă rece. I-o întinse printre zăbrele. Tînărul sorbi cu sete. Tusea i se potoli. Privi lung prin beznă, să deslușească mai bine chipul străjerului, un țăran voinic și plin de duh. Intrase în slujbă, la închisoare, în halea cum se zice, ca să nu piară de foame. Într-o zi de plimbare, văzînd cu ce ușurință citește pisană minăstirii, și-a admirat pușcăriașul : „Iscusit cărturar ești, dacă așa de lesne deslușești scrisul, și din cărți, și de pe pereți... Ajungeai logofăt la stăpînire, baș-beșliaga, baș-ciohodar, ori poate chiar baș-boier, adicătelea ceva mare, dacă nu te puneai de-a curmezișul...”

— Ai inimă bună, Radu Grigoraș, mulțumi întemnițatul, după ce-și potoli setea ; inimă de om, nu de temnicer. Cum de-ai ajuns aici ?

— Io, ce să zic ? Am fost să fiu ficior în casă la baș-boierul Emanoil Băleanu. L-am și văzut : moțăia pe-o sofa, uite-așa, tablibașa. Pe cap, un ișlic din catifea și

mătasă moale ca puful, dar cît banița, și mai mare, că de-abia-l ținea în sus. Purta caftan lung pînă-n călcîie, cu blană de cacom pe la poale, pe la mînici și pe la guler. Încingea brîu lat, ce se zice taclit, de mătase verde. Imineii cu mărgеле strălucitoare, roșii, galbene și verzi, așteptau jos, lîngă sofa, pe covor persan. Un slujitor îl păzea de muște, uite așa, cu un măturoi mare-mare, din pene de păun. Un cafegibașa, băiat chiar de la noi din sat, îi fierbea cafele, iar un narghilegiu îi ținea sub nas narghileaua din chihlimbar și aur, ca dumnealui să soarbă din ea miroase îmbătătoare.

— Ce altă treabă are, decît să soarbă miresme și să dumice averile ieșite din truda norodului ? !

— Ba mai făcea ceva ! Număra adesea galbeni zimțați : îi cerca, îi cîntărea și-i așeza în pungi, fișic cu fișic.

— Lacom și avar boier...

— Ei, dar dacă mă lua și pe mine în halea, slujitor, se schimba calimera vieții mele. Dar așa, înnebunit de zapcilic și de foame, am ajuns străjer la ocnă, temnicer, să oropsesc pe cei ce vor binele oropsiților... Vorbesc și eu, de, ca omul... Numai să nu-ți iei cumva nasul la purtare, pușcăriășule, c-apoi îndată îmi guști potrocul ! se zborși repede străjerul, dîndu-și seama c-a trăncănit cam mult.

— Dar tu, Radu Grigoraș, știi de unde-și trage baș-boierul Băleanu, și alții ca dînsul, bogăția și puterea ?

— Știu... Dar dacă suflu măcar o vorbuliță, trec după zăbrele în locul domniei tale, jupîn pușcăriăș.

— Mda... Asta cam așa-i.

Cisla s-ar fi convenit a se curma aici. Tînărul însă nu putea să tacă. Cuvîntă la întîmplare :

— Știi tu, Radu Grigoraș, ce oameni trăiau la 1554, cînd meșterii înălțau zidurile astea ?

— De unde să știu, păcatele mele !

— Tocmai în acel an sultanul îl mazilea pe Mircea Vodă zis Ciobanul, și trimitea domn în locu-i pe Pătrașcu cel Bun, tatăl lui Mihai Viteazul. Pe atunci boierii începeau să răpească pământul moșnenilor, să-i lege de glie, să-i facă rumîni și, împreună cu turcii, să sugă tot mai fără milă vлага poporului.

— Și de-atunci mîntuire n-a mai fost? vru să afle străjerul.

— Ba da! S-a ridicat Mihai Viteazul. L-a zdrobit pe Sinan pașa la Călugăreni și la Giurgiu. Și cîtăva vreme sabia lui a făcut dreptate și țară slobodă.

— Spune: acu de ce nu se mai ivește nici un viteaz ca acela?... Mda... întrebare dobitoacă, se răzgîndi străjerul, parc-ar fi descifrat zîmbetul tînărului întemnițat. Păi cum să se ivească, dacă eu îi zăvorăsc în temniță?

— Radule, tu știi vreun cîntec haiducesc?

— Știu, dar... dacă m-aude glasul întunericului?

— N-a plecat?

— Mi-i că se-ntoarce.

— Atunci să-ți zic eu, în șoaptă, unul: „*Cînd eram copil mic/ Țineam drumul la colnic,/ Fără băț, fără nimic,/ Numai cu palmele goale.../ Iar cînd mă făcui mare/ Luai pușca la cătare/ Și ieșii la drumul mare,/ Să prinz hoțul de ciocoi/ Și să-l judec cum eu voi:/ Ian ascultă, măi ciocoi,/ Pînă cînd o să jupoi/ Și pe țară și pe noi?...“*

— Ptiu, bată-te norocul! Acu-nțeleg de ce te-a cetluit stăpînirea aici: vrăjești lumea.

— Nu, străjerule! Nemulțumirea, și mînia, și jalea, și vraja, toate răbufnesc din tine.

— Poate... Dar spune, dacă ești așa de pornit împotriva ciocoimii, de ce cetești cu atîta osîrdie ceaslovul? Vrei să te popești?

— Nu, învăț mai adînc graiul poporului, ca să scriu o „Cîntare a României“.

— De ce ?

— Să ajut frații să stîrnească furtuna mîntuirii...

Străjerul s-a uitat lung la tînăr, cătînd să-i deslușească chipul la lumina stelelor. A clătinat din cap și a suspinat trist, parcă n-ar fi fost străjer de temniță, ci pușcăriaș :

— Furtuna mîntuirii !... Cînd o să se stîrnească ?

— Mult mai curînd decît își închipuie maimarii lumii.

— De unde știi ? a întrebat glasul cel cavernos, apărut iară din sorbul cel fără fund al beznei.

O clipă, tînărul pușcăriaș s-a înfiorat de spaimă. Dar s-a stăpînit și l-a înfruntat :

— Plutește nemulțumirea în văzduh. Fierbe toată țara-n lung și-n lat...

— Dar cu cine vrei să stîrnești tu astă smintită furtună, necugetatule ? hohoti glasul cavernos. Cu tinerii preocupați doar de suarele dănțuitoare, de balmascheuri, de cancanuri, de joc de cărți și de modă ?

— Cunosc bine pe-acești feciorași de ciocoi. Îi înțeapă Grigore Alexandrescu cu ascuțite stihuri de dojană :
*...,Vezi domnișoru-acela care toate le știe,/ Căruia vorba,
duhul îi stă în pălărie,/ În chipul d-a o scoate cu grații
prefăcute ?..."*

— Ce-i doare pe-ăștia ? scăpă iar vorba străjerul. Suferința norodului ? Niște ghiftuiți și niște mișei. Toți : întîi drujbă, și-apoi slujbă.

— Întocmai așa-i socoate și prietenul meu Ion Ghica. Și are dreptate. Dar sîntem destui patrioți care am îmbrăcat mundir ostășesc din ardoarea pentru libertatea patriei. Am povestit ostașilor noștri faptele vitejești ale strămoșilor, să ia pildă de curaj și eroism. I-am învățat carte, ca să orînduim cu ei oaste vitează...

— Carte ? se subție indignat glasul cavernos, cercînd să imite pe fiii ciocoilor : *Fui, mon cher !...* Vrei să aneantăm disziplina ? Soldatul *n-a pas besoin d'intelligence*¹, ci de supunere oarbă. Doar voi, cîțiva : Magheru, Bolliac, Alexandrescu, Tell, voi, oamenii Cîmpineanului ori ai lui Eliad, credeți că boierii de neam și de rang organizează armata ca să ne batem cu turcii, pentru independență. Eroare ! Jalnică eroare.

— Glas al beznei, ai inimă de trădător !

— Soldații li-s mai trebuitori împotriva răzvrătiților români, decît împotriva ienicerilor turci. Și amicul tău Ion Ghica, cîtu-i dumnealui de patriot, tot întreține prietenie cu generalul Mavros, omul lui Kisseleff, și are mulți prieteni buni printre turcii cei mai mari. Deci se poartă asemeni tuturor boierilor ciocoi : cu supunere față de cei de sus, cu trufie față de cei de jos.

— Nu-ți îngădui să-mi batjocorești prietenii ! Eu știu prea bine ce gîndește și Ion Ghica, și Costache Rosetti.

— Da, se muie glasul cavernos, luîndu-l în rîs : Rosetti își bate joc, în felul lui, de vechile obiceiuri. Îl știu de cînd purta plete ca poeții francezi, scandalizînd soțietatea, pînă l-a chemat vodă și l-a tuns. De-atunci își zice „tunsul lui vodă“. Dar năzbîtiile lui...

— Năzbîtii ? se miră tînărul.

— Foc de paie, caraghioslicuri ! E-n stare doar să strige stihuri din poeți franțuji și să depene, cu hohote de rîs, cele mai proaspete măscări bucureștene. Poate nu știi că într-o zi a apărut pe podul Mogoșoaiei, călărind de-a-ndăratelea pe-o saca.

— Cum ? !

¹ Taci, dragul meu... soldatul n-are nevoie de inteligență.

— Da, călare pe-o saca. Îl însoțea o liotă de ștengari, tocmiți să-i facă alai și să strige fără noimă : Vivat musiu Berlicoco ! ¹ Vivat ! Ura !

— Ehei, nu te dezminți, Costache !

— Da, dar nu știi urmarea. Ca să-l cumințească, vodă l-a numit... polițai la Pitești. Iar lumea l-a poreclit „musiu Berlicoco“... Și cu de-alde ăștia, cu Eliad și cu Berlicoco, vrei tu să răstorni lumea, s-o schimbi ? Măscărici !

Bălcescu a dat să rîdă, dar l-a înhățat din nou un ropot de tusă înăbușitoare, dureroasă. Pasărea de noapte, filfiind prin cuprinsul dintre murii mînăstirii, a țipat iar, parcă mai sinistru.

Tînărul a urmărit foșnetul sutanei curgînd pe lespezi, spre clopotniță, și a înțeles că glasul cavernos a plecat mulțumit, biruitor, uitînd să mai rostească nelipsitu-i îndemn la smerenie : „Amintește-ți c-ai să mori !“

Tînărul și-a sprijinit fruntea de peretele aspru, rece, umed, și a suspinat din adîncuri : „...Mă istovesc în mucegaiul temniței, cînd s-ar cuveni să mă bată vîntul primăverii pe dealurile de la Bălcești !...“

Se întinse pe pat și gîndi acasă la mama Zinca, la frații Costache și Radu, la surorile Maria și Sevastița : ...Muncesc, se zbat cu necazurile... A, dar cînd o să scap din temniță o să-i ajut ; fac legămînt.

Straja a pus pușca la umăr, ca la muștru, și s-a așezat la marginea balustradei, veghind.

Clopotele au sunat adînc, grav, trist, vestind miezul nopții.

Tînărul întemnițat n-a mai adormit : ...Se cuvine totuși să organizăm mai întîi noi, prietenii tineri, o

¹ Trăiască domn' Berlicoco !

societate frățească, revoluționară, secretă. Să-i dăm ca lozincă : Dreptate-frăție... Dreptate-frăție...

În zori, s-a ridicat la fereastra zăbreliță, să soarbă un dram de aer proaspăt : ...Da, trebuie să fiu viclean. Să le dau impresia că mă supun și...

Dar l-a prins un nou acces de tusă : „Nu, nu mai rezist. M-au ucis cu zile. Sînt un om sfîrșit... Iar tirania, mai tare ca oricînd...

N-a auzit zăvorul ușii. S-a trezit strîns în brațe și sărutat fierbinte :

— Nicule !... Nicule !...

— Sevastița !... De cînd te aștept... De ce plîngi, Tițo ?

Din brațele fetei l-a smuls un bărbat tînăr, mărunțel, îndesat, cu zîmbet de om bun, nițel șugubăț :

— Plînge de bucurie, ca mireasa !

— Bucurie ? s-au arcuit a mirare sprîncenele lui Nicu.

— Da. Ești slobod, Bălcescule ! Uite zapisul iscălit și pecetluit, trecut pe la vătăfia închisorii și pe la toate vămile văzduhului.

— Mulțumesc, frate Ghica ! Mulțumesc că nu m-ai uitat.

— Să te uit ? Frate... pe tine ? au scăpărat ochii lui Ghica. Ne doare că nu te-am putut slobodi mai demult.

Sevastița Bălcescu deschise geamantanul adus de gardian. Scoase un rînd de haine europenești, o pălărie cu boruri mari, răsucite, cămașă albă, cravată mare, neagră, guler tare, înalt, ghetе noi. Toate miroseau a levănțică, așa cum mirosea casa de la Bălcești.

— A, și pelerină de cavalier rătăcitor ! zîmbi Nicu Bălcescu ; să mă strecur printre umbrele dragi ale trecutului ?

— Și printre dușmanii prezentului, clipi din ochi Ion Ghica.

— O să fiu ca Victor Hugo... Ba ca Jules Michelet.

Că și eu sînt, într-un fel, istoric.

În trăsură, lîngă Ion Ghica și Sevastița, în acea zi senină din mai 1843, Nicolae Bălcescu sorbea cu ochi pătimași priveliștea împodobită cu livezi de pruni în floare. Nu-i venea să creadă : liber ! Îl îmbătau mireasma livezilor, albastrul cerului, tinerețea și nădejtile descătușate iar.

A întors capul spre mînaștire și a suspinat, ca un adio :

— Mi-am început viața aruncat în închisoare pentru revoluție ; iar închisoarea, ca și noblețea, obligă.

Ion Ghica a surîs, a ridicat pălăria și-a arătat spre poarta Mărginenilor, șuguind :

— Cum ar zice Alexandrescu : *Adio, lung adio și fără revedere...*

Cîtăva vreme, în duruitul roților și-n perindarea priveliștilor, fiecare și-a tors gîndurile, mîhnirile și bucuriile lui.

Ca să rupă tăcerea, Ion Ghica povesti întîmplări din vremea cînd studia ingineria de mine la Paris : plimbările în Grădina Plantelor, pe cheiurile Senei și mai cu samă impresii de la conferințele lui Charles Fourier :

— ...Omul acela ciudat, cu ideile lui socialiste, mă uimea, mă exalta, mă convingea chiar. Vorbind, parcă mă lua cu el în cetatea falansteriană zămislită de închipuirea lui, cetate întemeiată pe atracția, pe armonismul universal.

Așa au ajuns cu amintirile la Teodor Diamant și la Manolache Bălăceanu, ucenicii români ai lui Fourier. Ghica povesti despre încercările lor de a întemeia un falanster la Scăieni, în Prahova.

— Au adunat mulți oameni și i-au rînduit în grupe și serii, aidoma cum povățuiește Fourier. Diamant, ajuns „marele mapa“, domnea ca un suveran peste Scăieni. Mulți tineri ne-am răpezit acolo să vedem minunea de a

schimba, prin armonism, rînduiala lumii. Dar guvernul l-a alungat, cu toți falansterienii lui. Ba l-a închis și la mînăstire, să se tămăduiască de socialism, prin post și rugăciune, să-i treacă pofta să afle cuvînt magic de a transforma tiranii în antitirani, mișei în antimieși, iar pe vodă Bibescu în reformator înțelept...

— Și acum e tot închis ?

— Nu ! Cutreieră dealurile și munții, prin ploi și zăpezi, ca inginer hotarnic. S-a îmbolnăvit de... Dîndu-și seama că denumirea bolii l-ar putea răni pe Bălcescu, Ghica se opri stingherit, apoi cîrmi repede gîndul : E un om modest Teodor Diamant : blînd, bun.

— Da, din neamul celor care au dat apostoli, surise Bălcescu, privind albastrul cerului.

— Dar, vorba ceea : multe trăiești, multe pătimești. A visat un lucru irealizabil, fantastic.

Deși numai cu trei ani mai mare decît Bălcescu, Ion Ghica cunoștea bine viața din societatea românească, din cea franceză și din cea otomană. Marea boierime îl socotea un răzvrătit, un tînăr bonjurist, otrăvit de „*franțuschi duh*” — de spiritul revoluției franceze — și-l persecuta. Nu mai departe astă-toamnă, ca să scape de bănuielile lui vodă Bibescu și de șicanele vornicului Mihalache Ghica, „nenea mare”, a trebuit să fugă la Iași. A dus, din partea unor boieri munteni, o epistolă tainică lui Mihai vodă Sturza.

— Mare parascovenie, rîse Ghica, reamintind întîmplarea și mișcînd nervos sprîncenele-i negre. Mihail Kogălniceanu mă prezintă la curte. Mă înfățișez cît mai tanțoș și mai dichisit. Știi, să nu fac Muntenia de rîs. Citește vodă epistola, și o clipă leapădă de pe chip acreala, posomoreala lui obișnuită. Se luminează. Își răsuțește șfichiul bărbii. Zîmbește chiar. Adică : „Ehei, tronul Moldovei și al Țării Românești, într-o singură

mîna ?“ Zic în sinea mea : „Taci că-i bine !“ Dar vodă Sturza : „Frumos ! Tare frumos mă îndeamnă boierii din București. Dar asta nu se poate deocamdată : boierii cei de rang nalt nu îngăduie, țarul nu permite... sultanul nu dă voie...“ Șoptea tot mai speriat, parcă zidurile ar fi avut urechi.

— Și tu ?

— I-am amintit că principiul unirii este înscris chiar în regulamentul organic.

— Și mai ales în inima poporului !

— Dar nu într-a lui vodă Sturza, Nicule.

— E-un tiran fricos, ca orice tiran aflat sub porunca sultanului și a țarului. Că pe noi ne stăpînesc trei tiranii puse una peste alta. Iar boierii ciocoi din ambele țări române nu vor nici libertate, nici unire, nici progres.

— Așa-i, Bălcescule !

— Șirul despotismului coboară de la tronul împăratului la harapnicul vătafilor de ocnă.

— Acum Mihai vodă Sturza umblă să gîtuie școala românească în Moldova, se întristă Ghica. O înlocuiește cu învățămîntul în limba franceză, și numai pentru odraslele protipendadei.

— Știe, tiranul, că oamenii incuți îndură mai fără cîrtire nedreptatea și abuzul.

— Dar am găsit și în Iași prieteni buni cu idei noi, îndrăznețe : Kogălniceanu, Alecsandri, Negri... Oameni admirabili. Frați ! Să vii și tu să-i cunoști. De asemenea, demoazelele cele mai de vază din Iași : Elena Negri, Catinca și Zoe Sturza, frumoasa și grațioasa Emilia Reymon, toate susțin reforma și progresul.

Trăsura mergea lin, pe drum bătătorit. Copacii înfloriți se rînduiau prin fața călătorilor, odată cu dealurile, casele, satele.

Sevastița își răzîmă tîmpla de umărul lui Nicu Bălcescu. Se bucura că în închisoare frate-su nu și-a pierdut nici veselia, nici marea lui dragoste de voroavă înțeleaptă cu prieteni buni.

— Spune, Ioane, cum s-a ales domn un... nebun ca Bibescu ?

— Păi tu nu știi zicala ? Cine se aseamănă, se... alege ! Au candidat doi frați : Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei. Pe Bibescu l-au votat 131 boieri ruginiți, cei mai ruginiți și mai retrograzi. Frate-su, fiind nițel mai teafăr, a dobîndit doar 91 de voturi de la cei cu cocleala un picușor mai subțire. Altminteri, să fim dreupți, prin capul cel răvășit al Bibescului umblă și ceva gînduri mari. De pildă, la învestire a îmbrăcat mantie albă și căciulă ca a lui Mihai Viteazul. Asta are un tîlc.

— Dar sub mantia asta voievodală nu cumva se vedea uniforma de general țarist ?

— Ba se vedea, Nicule ! Se vedea foarte bine, și strălucitoare. Își zice totuși „om de progres“.

— E cel mai bogat om din țară, completă Sevastița.

— Iar prin Joița moștenește averile Brîncovenilor, Basarabilor și Cantacuzinilor, enumeră Ghica.

— Și ce reforme bune a făcut pînă acum ?

— A dezrobit țiganii domnești și a... întărit cenzura. Reforme mai substanțiale face în propria-i familie : și-a trimis soția la Viena, s-o caute doctorii, iar în palat a vîrît-o pe Marița Ghica.

— Oho, frumoasă muiere ! Dar de ce boală suferă Joița ?

— Inofensivă : din cînd în cînd se îmbracă în alb, își despletește părul, își pune pe cap cununițe de flori, ia un coș cu roze și le presară pe coridoarele palatului ori pe alei. Rîde inocent, cîntă serafic și plînge jalnic, numai ea știe de ce.

— Și lumea ce zice ?

— Bîrfește. „Nebunul“ e nebun în toate ; s-a smintit de dragoste pentru Marițica Ghica, însă ea, chiar dacă nu-l iubește, chiar dacă i-i văr, chiar dacă scandalizează opinia publică prin purtările-i deșuchete, tot vrea să fie doamnă. Și cînd vrea femeia, nici dracul nu mai zice nu. A și cerut divanului s-o despartă de Ghica, în scop de a se cununa cu vodă. Mă rog, de-ale protipendadei moravuri și năravuri !

— Acum, că știi bîrfelile de la curte, trebuie să întreb : ce-a mai scris Eliad ? Alexandrescu ? Bolintineanu ?

Ghica îi relată pe larg, ca unui prieten venit din depărtări străine, tot ce știa despre fiecare.

— Află că moldovenii scot o revistă : „Propășirea“.

Ochii lui Bălcescu se aburesc ; buza de sus i se înfi-oară ușor, într-un surîs cald, colorat de fericire, „surîsul de fecioară“, cum spunea Ion Ghica, vrînd să cuprindă în vorba asta sufletul curat, sincer, deschis și bun al lui Nicolae Bălcescu.

— Mare nevoie avem de cuvîntul scris, Ioane. Tiranii pot îndoi cruzimile, pot încerca stăvilirea progresului cu forța. Dar nu vor izbuti nicicînd să gîtuie ideile.

Dealurile se micșorau. Livezile se răreau. Drumul intra în cîmpie. Pe lanuri, grîul înverzea des, puternic. Cîntau ciocîrliile în aburul ușor al dimineții.

Bălcescu scanda în gînd : ...Minunată țară : pămînt roditor, rîuri bogate în apă, munți grandioși ascund comori, climă blîndă, cer albastru și limpede ca boaba de rouă. Uite : grîne și turme, livezi și podgorii... Da, bogată și necuprins de frumoasă țară. Turcii o numesc „grădina Istambulului“. Dar ei, hainii, mai mult decît poporul, se bucură de roadele grădinii românești...

Din loc în loc, pîlcuri de țărani ară ori sapă cuiburi pentru fasole și bob. Vătafi călări, cu harapnicele în mînă, ca niște sceptruri ale tiraniei, supraveghează munca. Un timp stau smirnă, asemeni unor statui ecvestre. Și, dintr-o dată, la o năzăreală a stăpînului, calul țîșnește în salt ca din coarda arcului, iar gîrbaciul şuieră, pocnește și dă iama prin pîlcul de țărani, arzînd în dreapta și-n stînga, fără alegere.

Iureșul furiei dezlănțuite, ca un vînt rău, durează cîteva clipe.

În urmă țăranii se ridică oftînd, blăstămînd ; dreg cu sapele ogorul răvășit de copitele calului și, lăcrămînd, robesc mai departe.

Gîndurile lui Bălcescu se întunecau în licoarea amărăciunii : Frumoasă ești și tristă, bogată ești și oropsită, țara mea, grădina mea, inima mea...

— A cui o fi moșia asta ? întrebă el cu glas tare.

— A lui Constantin Cantacuzino, tatăl guleratiilor, scutură Ghica din cap, iar ochii negri îi scăpărară cîteva scînteii de mînie. Descinde din Șaintanoglu și din Șerban Cantacuzino. Îl urăște de moarte pe Bibescu vodă. Vrea să fie domn, un domn în spirit nou, european. Totuși, pe noi cei tineri, din zărghiți și zănateci nu ne mai scoate. Și privește-i moșiile, țăranii...

— Robi !

Speriate de urletele vătafului și de pocnetul harapnicului, ciocîrliile nu mai îndrăznesc, cîtăva vreme, să trilurească spre soare.

Nicolae Bălcescu își cuprinde obrazii în palme :... Ce izbitor contrast... Natura, cu dărnicii de poveste ; traiul oamenilor — mizerie... Colo, floare de prun albă și suavă hrănește cu suc dulce albine și fluturi ; ici, harapnicul cu șapte varvarichiuri scrie cu sînge zvîrci groase pe spinarea

țărănilor... Colo, conacul cu capiteluri aurite, ici, colibe trogloditice... Ce amăgitoare bucurie...

— Mi-i rușine, Ioane... suspină din adâncuri, îndurerat.

— Și mie. Dar cum să-ntoarcem roata sorții, Nicule ?
Ce să facem ?

— Revoluție. Revoluție generală !

Sevastița scoate batista și șterge nădușeala brobonită pe fruntea fratelui :

— Potolește-te, Nicule. Sănătatea ta...

— Da, trebuie să fiu cuminte. În închisoare n-am sporovăit decît cu mine însumi și cu glasul cel cavernos.

— Glasul cavernos ? răsucii Ghica privire nedumerită spre chipul lui Bălcescu. Cine-i ?

— Nu știu ! Socotind că nu mi-s de-ajuns umezeala și urîtul temniței, osînditorii mi-au tocmnit și un cumplit călău moral. Un călugăr ori un apostat, timp de opt luni, noapte de noapte, îmi amintea c-am să mor, că n-am să izbîndesc nimic în viață.

— Ce ucigași !

— Tocmai asemenea metode inchizitoriale mi-au întărit convingerea că boierii ciocoi nu-s români, ci pur și simplu boieri. Noroc că mai există cîte un Murgu, cîte un Eliade Rădulescu, cîte un Ion Cîmpineanu, cîte unul ca tine, Ioane.

— Așa zic și eu. Știi, Cîmpineanu a desființat claca de pe unele moșii ale sale și a împrăștiat pe unii țărani.

— Cîmpineanu vede departe. Sub influența lui, mulți tineri au părăsit viața ușoară și stearpă.

— Mulți s-au apucat serios de studiu, de comerț, de industrie, glăsui Ghica, deosebit de serios, urmărind o albină, așezată pe mîneca dreaptă, să se odihnească.

— Da, glasul lui ca de clopot ne-a deșteptat din letargie. În închisoare mereu am răsucit în gînd articolele din constituția proiectată sub povața lui : egalitatea cetă-

tenilor, împrăștierea țăranilor, emanciparea țăganilor, unirea tuturor românilor... Și mai ales adăugam idei noi pe care-o să ți le mărturisesc numai ție, acasă.

— Și cât ne-am zbatut să-l eliberăm de la închisoare... „Haideți, frați, la Mărgineanu, să-l scăpăm pe Cîmpineanu...”

— Exact ! Împreună cu Dimitrie Bolintineanu și cu Dimitrie Brătianu învățam lăutarii să cînte stihurile astea prin cîrciumi.

— Spoream popularitatea lui Cîmpineanu.

— Și învățam poporul să-și apere protegitorii.

— Vezi, prietene, că sînt și boieri care...

— Oameni ca Ion Cîmpineanu și ca tine, frate Ioane, sînt excepții în rîndul boierilor de întîiul rang. Restul, spoliatorii țării !

— Ce apă-i asta ? a întrebat Sevastița, temîndu-se parcă să nu se aprindă harța politică dintre Ghica și Bălcescu.

— Prahova, duducuță, răspunse vizitiul. Să mergem mai încet, că podu-i cam șubred și puhoiul mare.

A strunit caii. Bucșele și orcicurile au sunat mai înfundat.

O ceată de țărani, rufoși, slabi s-au oprit la capătul podului, așteptînd să treacă trăsura.

— Căscăți gura, vitelor ? se răsti un vâtaf, împingînd calul, aproape de trăsura celor trei drumeți.

Se observa că se grozăvește anume, ca să-l ia în seamă tinerii din trăsură.

— De pe moșia cui ești ? întreabă Ion Ghica, făcînd semn vizitiului să oprească.

— A boierului Cîmpineanu.

— Ah, dacă tăceam, filozof rămîneam...

Bălcescu își strînse pelerina mai aproape, parc-ar fi trecut printr-un val de aer rece. În față avea nu oameni,

ci fantome slăbănoage, palide, schilave, acoperite cu zdrențe, sălbăticate.

— De ce-i bați ? întrebă, ridicându-se în picioare. Și glasul îi vibra cald, îndurerat. Sînt și ei oameni. Oameni !

— Trîntori, domnilor, trîntori, nu... După ce-a împropietărit boierul pe cîțiva, așa, de hatîr și de politică, acum nimeni nu mai face clacă, dacă nu-i împins cu biciul. Bivoli, ce mai...

Bălcescu se răpede, îi smulge gîrbaciul și plesnește pe vătăf, cu sete.

Ghica și Sevastița încremenesc.

— Un vătăf biciuit, ha ! ha ! rîde tare surugiul... În fața clăcașilor !

— Mă jălui stăpînului ! urlă vătăful, așezîndu-și cușma.

— Nicule ! interveni Ghica, cu dojană. Ce faci ?

— Uite, plumb în trei plesne, arătă Bălcescu, tremurînd de mînie. Harapnic de ocnaș !

— Dați-mi biciul, bonjuriștilor ! se dezmeticește vătăful.

Văzînd că Bălcescu se pregătea să sară la el, să-l înhațe și să-l doboare de pe cal, Ghica îmboldește vizi-tiul și trăsura pornește zvîcnind.

— Lasă-l !... îi pune Sevastița mîna pe umăr, că tot pe bieții țărani se răzbună.

— Întoarce cu dobîndă tot ce primește.

— Aveți dreptate... Nu așa se stîrpește mișelia încuibată de sute, de mii de ani... Și Bălcescu se răsucește spre stînga și aruncă harapnicul în mijlocul valurilor Prahovei : Pe apa sîmbetei !...

O tuse adîncă îi curmă vorba, îi învinețește chipul și-i însîngerează albul ochilor. Ghica îl cuprinde de umeri și-l strînge aproape, cu dragoste și îngrijorare. Sevastița îi ia mîinile umezi și reci și i le mîngîie :

— Mama ne aşteaptă acasă. Să te-ngrijim, pînă te-i face iar zdravăn.

Trăsura şi-a reluat duruirea, în tropot cadenţat de copite.

— Ca să-şi înveselească prietenul, Ghica i-a amintit de şcoala de la Sfîntul Sava :

— Cît l-am iubit noi pe Eftimiu Murgu... Parcă-l aud cum vorbea rar cu plăcut accent bănăţean.

— Admiram cultura, pasiunea lui pentru ştiinţă, dragostea pentru popor, încrederea în viitor, completă Bălcescu. E-nzestrat cu un calm filozofic rar întîlnit. Ştie să ascundă perfect durerea şi bucuria. Poate să-şi astîmpere clocotirea inimii. E omul răbdării.

— Mă impresiona barba-i mare şi neagră, pletele-i lungi şi cîrlionţate ; un bărbat frumos, cu chip de apostol.

— Şi cu suflet de apostol, punctă Nicu Bălcescu. Dar nu ne lipsesc nici acum dascălii luminaţi : Eliade...

— Mult îl admirî...

— E cel mai de valoare om al nostru.

— Nu ştiu cum, dar de-o vreme încoace, gîndirea lui Eliade mi se pare nebuloasă, haotică, întortocheată, se întristă Ghica. Iar caracterul, ce să mai vorbim ! Capătă caracter de parvenit, dornic să-şi împlinească o misiune providenţială...

— Îl simpatizează şi-l aclamă boierimea liberală, Ioane ; e popular printre negustorime. Şi, mai ales, tinerii învăţăcei de la Sfîntul Sava cred în el ca-ntr-un zeu al libertăţii şi al luminii. Dacă vom şti să-l atragem, Eliade ne va fi de mare folos.

Ghica a ridicat din sprîncene :

— În cultură, Eliade merită toate laudele, e un profesor eminent, e autorul celei mai bune gramatici, a creat societăţi artistice, a redactat ziare româneşti, a tradus şi a jucat teatru în limba română, a scris poezie

bună. Dar în politică nu l-aş da pe-un ciocănar de la Telega.

— Ba eu cred în el, Ioane !

— Ți-l amintești pe Sotea ? a schimbat Ghica vorbirea spre întâmplările din școală, semn că nu împărtășea părerea lui Bălcescu. Apoi s-a răsucit spre Sevastița, ca să-l descrie pe Sotea : Închipuiește-ți, un găligan cât un bivoli de mare a tăbărit asupra lui Nicu să-i smulgă o bucată de halviță. L-a doborât. I-a împrăștiat cărțile pe jos. I-a trențuit caietele. I-a sfîșiat cămașa. Dar Bălcescu nu s-a lăsat înfrînt. S-a apărat cu mîinile, cu picioarele, cu dinții.

— Iar tu ai sărit, cu Rosetti, cu Alexandrescu, și m-ai scos din ghearele goliatului.

— Și cea dintîi grijă : ai adunat foile caietelor zdrențuite în luptă.

— Păcat ar fi fost să mi se piardă o grămadă de muncă.

— Mai ales rezumate din cronicari...

— Iubesc cu patimă istoria și pe cei care-o fac.

Trei zile Bălcescu s-a odihnit în căsuța lui frate-su Costache, șef de secție la departamentul finanțelor din București. Apoi a ieșit în oraș și s-a întâlnit cu prieteni și cunoscuți.

L-a vizitat pe Eliad la redacția „Curierului“.

De la August Treboniu Laurian a aflat despre descoperirea multor documente și cronici : au plănuit să le publice într-un „Magazin istoric pentru Dacia“. S-a plimbat cu Bolintineanu, au citit versuri și au scris lui Alecsandri :...„noi cei trei născuți în același leat 1819 și tot una de răzvrățiți împotriva tiraniei...”

— Ghica pleacă peste două zile la Iași, să-și continue cursurile ; duce el scrisoarea.

La întoarcere, în poarta casei, l-a întâmpinat un polițai :

— Căpitan Costache poruncește să te cam tragi spre Bălcești.

— Ce să fac acolo ?

— Ce fac toți boiernașii : să-ți târguiești grîul și porumbul din gropi sau din coșere. Să măsoari stogurile de fîn. Să numeri cirezile de vite. Să ridici o velniță cu mașină de aburi, pentru scos rachiu, cum au ridicat atîția.

— Bune sfaturi ! Păcat că nu ți le pot urma, s-a încruntat Bălcescu.

— Oricît de rău la Bălcești, șfichiui polițaiul, tot mai bine ca la Ocna Telega. Că nu mai pupi dumneata, sanchilotistule și iacobinule, pansionul de la Mărgineni.

— Știi, domnule polițai, care-i minunea țării noastre ? nu se lăsă Bălcescu dator. Răspunse tot el : Că-i țară de trențăroși și desculți, dar are niște polițiști foarte culți...

Ca să mai astîmpere zelul copoilor stăpînirii, Ion Ghica l-a luat, cu trăsura lui cea mare, în vizită la generalul Nicolae Mavros.

— Ai prilej să-i mulțumești pentru cuvîntul bun spus despre tine în fața lui vodă.

Înalt, negricios, cu ochi mari, pătrunzători, generalul Mavros, grec de obîrșie, trăit în Rusia, ajuns șef de cancelarie în timpul administrației lui Kisseleff, împlinea acum funcția de inspector general al carantinelor.

În casă, Bălcescu își roti privirea în jur, admiră draperiile grele, de mătase în culoarea untului, împodobite cu flori argintii, soba venețiană, stucaturile aurite și tavanul zugrăvit cu scene mitologice de un pictor renescent. Pe mese, pe pedestaluri, pe etajere speciale se rînduiau obiecte de artă, statuete grecești, ori romane,

vase corintice ori antice, alese și așezate cu grijă și cu gust. Generalul Mavros a ascultat mulțumirile, adîncind cuta dintre sprîncene, parcă n-ar fi fost bucuros. În fapt, încerca o mare satisfacție : „Românii recunosc că-i apăr mai bine decît domnul, deci or să mă îndrăgească“. Vorbea românește, anume, ca să măgulească. Discutară despre obiectele de artă găsite în Corint și despre tezaurul de la Pietroasa, despre „Cloșca cu puii de aur“, cum începea să se numească acea comoară, descoperită cu șase ani în urmă. Mavros se arăta supărat că Mihalache Ghica urmărește să-și însușească o parte din acest tezaur. Bălcescu îl susținu :

— O comoară inestimabilă, un bun obștesc, descoperit de niște bieți oameni care, după cîte aud, sărmanii, s-aleg doar cu ponos, cu bătaie și închisoare.

— Mărturisesc că-i destul de civilizat și blînd... furiosul dumitale, s-a adresat Mavros lui Ghica, surîzînd. Ia spune, tinere : cum apreciezi regulamentul organic ?

— Asta-i o piatră de încercare ?

— Poate !

— Răspund : asemenea legiuire n-a mai avut țara noastră. Un instrument de progres : a dat libertate comercială, a despărțit puterea judecătorească de cea administrativă și legiuitoare, a dat domnia unor pămînteni, a domolit despotismul, creînd obșteasca adunare, și a introdus măcar un început de regim parlamentar la noi. A deschis calea unirii țărilor române.

— Totdeauna ai gîndit așa ?

— Totdeauna !

— Atunci de ce te-au osîndit la temniță ?

— Pentru că, domnule general, o legiuire-i ca o haină : croiala și trăinicia ei depind de modă, de calitatea postavului, de interesul și priceperea croitorului, de natura celui ce-o poartă. Ori, la noi, cine a croit regu-

lamentul ? Marea boierime. Din ce postav ? Vechi și aspru, tare aspru pentru pielea și sufletul urgisitului norod. Și nici moda n-a fost chiar acătării. S-a voit nouă, și-a ieșit o cîrpăceală ciocoiască, numai în folosul marii boierimi. Vorba ceea : cine împarte, parte-și face. Poporul a aflat de regulament numai cînd i s-a pus în spinare. De aceea a strigat : „Așteptam libertate. Și-a venit înăsprirea clăcii !“ Știți mai bine decît mine cum s-a umplut țara de jalbe și proteste, a doua zi după punerea în aplicare a regulamentului. S-a speriat și domnul Kisseleff de mulțimea jăluitorilor. Și-apoi, poporul nostru-i tînăr, domnule general. Crește repede. Croit strîmt chiar dintru început, straiul regulamentului organic îi oprește creșterea, îl chircește, îl sugrumă. Trebuie să-l lepede, neapărat, și să-și alcătuiască o constituție democratică. Regulamentul organic și-a trăit traiul, și-a mîncat mălaiul.

— Bravo ! s-auzi un glas cristalin din colțul celălalt al salonului. Ai grăit drept, adevărat, curajos și inspirat.

O clipă, Bălcescu a avut impresia că-și ascultă propriul cuget. I se întîmpla, de multe ori, să-l frămînte o idee, iar cineva dinlăuntru, conștiința lui, să i-o încuviințeze ori să i-o dezaprobe : „Ai dreptate“ sau : „Eroare“... De data asta conștiința avea glas cristalin ca struna de teorb. Poate de aceea n-a întors îndată capul, ci numai după ce-a zărit transfigurarea de pe chipul lui Ghica.

Și atunci a descoperit o fată bălaie, cu surîs oleacă sentimental și suav, oleacă jucăuș și ironic. O clipă, și fata a fost surprinsă de privirea și chipul lui Bălcescu. Frumusețea și tinerețea, ochii mari, calzi, trăsăturile bărbătești, hotărîte, fruntea ca un izvor de lumină, părul cu luciri de abanos, ținuta mîndră, demnă, privirea adîncă și zîmbetul lui bun, omenesc, îi stîrneau o ciu-

dată și dulce ameteală. Și-l închipuia, după descrierea lui Ghica, mult mai matur, mai trist, mai istovit de suferințele îndurate în temniță, mai fără vlagă, demn de compasiune.

Prefăcându-se că nu pricepe sentimentele colorate pe chipurile celor trei tineri, generalul Mavros își adânci cuta dintre sprâncene :

— Alexandrina, îți prezint pe domnul Bălcescu. E unul din cei pătruși de... franțuschi duh. Vine din...

— Da, vin din pușcărie, să mulțumesc binefăcătorilor.

— Și cu... franțuschi duh ce faci ?

Întrebarea demoazei Alexandrina Mavros amesteca gingășia cu viclenia.

— Răspund și la această piatră de încercare : vai de acele nații unde un mic număr de cetățeni își întemeiază puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor. Pentru popoare, revoluția este furtuna mîntuirii.

Peste fruntea Alexandrinei Mavros a trecut o umbră :

— Undeva este totuși o nepotrivire, o contradicție.

— Este, dar o s-avem grijă să nu mai fie.

În drum spre casă, Bălcescu a întrebat, fără ocoliș :

— Ți-i dragă Alexandrina, Ioane ?

— Vreau s-o iau în căsătorie. A crescut între țărani de la Adîncata și gîndește ca noi, revoluționar.

— Răspîndește în juru-i o vrajă ciudată, necuprins de ispititoare.

— Îți place ?

— Închina-mi-aș bucuros viața frumuseții și inteligenții, așa cum le bănuiesc întruchipate în Alexandrina.

— Totdeauna am spus că ești poet.

— Nu, frate Ioane. Sînt doar ceva mai serios și mai pătimaș ca alții. Și cred că n-ai să te superi dacă am

transformat această vizită într-un fel de continuare a colocviului din trăsură, de la Mărgineni la București.

În trei luni, îngrijit de mama Zinca la Bălcești, Nicu s-a lecutit de tuse și s-a îngrășat.

Se plimba prin crîng, pe malul Topologului, pe dealuri, prin poiene. Se oprea din cînd în cînd și-și însemna gîndurile ce-i fulgerau prin minte : ..., *istoria nu trebuie să ne facă cunoscute numai anumite personaje privilegiate, ci trebuie să înfățișeze poporul român cu instituțiile sociale, ideile, sentimentele și obiceiurile sale în decursul secolelor.*“ Lucra în gospodărie. Cislua cu țărani. Asculta „la deal“ basme și doine, balade și strigături ; le nota și le trimitea lui Alecsandri, la Iași. Scria epistole lungi tuturor prietenilor din Moldova și Transilvania. Îl felicita pe George Bariț pentru articolul „O plînsoare veche“ din Gazeta de Transilvania : ..., *„Arăți cu cifre netăgăduite cît de aspră-i asupra ce-i apasă pe românii din Transilvania. Păstrez, domnule Bariț, acest articol pentru o scriere ce aș vrea să încropesc, despre exploatarea socială și națională asupra românilor de pretutindeni și de-a lungul veacurilor*“...

Plănuia, de asemeni, o lucrare despre starea socială a țărănimii din principatele române, în diferite epoci. Începea să strîngă material pentru o istorie a lui Mihai Viteazul.

Noaptea plouase bogat și liniștit. Tunetele au detunat departe, în Cozia sau în Făgăraș. În zori, pămîntul aburea răcoare. Fînețele de pe coastă otăveau iarba măruntă,

de-un verde strălucitor și proaspăt, sub un cer spălat, limpede și uriaș de înalt.

Nicu Bălcescu a rînduit oamenii în livezi, la cules prune ; a intrat în căsoaie, să vadă cum s-au curățat și grijit căzile pentru fiert. Apoi s-a așezat pe-o cioată de nuc, aici, în vîrfurile dealului. A rotit privirea spre toate zările. Pe povîrniș, livezile cu prune liliachii-albastre parc-ar fi furat ceva din pulberea cerului. În stînga, teii îngălbeniți din cimitir, strînși ca un buchet îmbietor la odihnă și vis... Aici, cînd voi fi bătrîn și ostenit... gîndi, o clipă. Nu-mi văd alt loc pentru popasul de veci, decît aici, lîngă tata, în cimitirul din Bălcești, sub teii cu frunza de aur... Dinspre munți — abia ghiciți în zarea de la miazănoapte — adia o undă de vînt tomatic. În vale, spre Prodănești, plutea o pînză de ceață, albă ca lîna țigaie vara, cînd femeile o întind la uscat pe malul Topologului. Aproape, lîngă cioata de nuc, o brîndușă violetă cerca timid să înflorească.

Bălcescu își amintea că mama Zinca i-a povestit despre nukul mare din vîrfurile dealului, cum l-a despicat trăsnetul în anul, în luna și în ziua cînd vrăjmașii l-au ucis pe Tudor Vladimirescu. Acum nu-i decît o cioată groasă, cu ramurile de mult mîncate de putregai.

Deschise cartea să citească. Dar n-apucă să parcurgă nici o pagină. Din stînga auzi suflare de om ostenit. Ridică ochii de pe carte : un drumeț rufos, abătut, urgisit, se apropia încet. Călca oleacă tîrîș, cum calcă desculții prin cosire, ca să aplece cotorii, să nu înțepe. Bălcescu îl ținti cu privirea. Omul se opri la cîțiva pași, își scoase căciula și îngîină un bună dimineată.

— De unde vii, bade ? întrebă Nicu Bălcescu.

— Din... din colo.

Și arată cu mîna spre răsărit. Picioarele colbăite și însîngerate dovedeaua c-au mers toată noaptea.

— N-ai vrea să mă primești la lucru ? îndrăzni să întrebe. Îmi zice Maftei al Saftei.

— De unde vii ? insistă Bălcescu.

— Spun drept : am fugit de pe moșia banului Băleanu.

De cîte ori auzea numele lui Băleanu, Nicu Bălcescu fierbea. Ghica i-l caracteriza ca pe boierul cel mai retrograd, mărginit, orgolios, încăpățînat, rău, nedrept, avar, lacom de bani și de putere, nespus de dornic să păstreze și să întărească privilegiile boierești.

— Sînt rupt de foame, se căină clăcașul fugar.

Bălcescu schiță un semn, și unul din flăcăii care culegeau prune întinse drumețului o bucată de mămăligă :

— Mănînc-o cu prune, îl îndemnă, surîzînd și clipind des, parc-ar fi vrut să ascundă luminile ochilor, umezite.

— Ehei, altă lume aici, suspină Maftei al Saftei. La Drăgășani oamenii culeg cu botniță.

La amiază, Sevastița, împreună cu două femei, a adus coșurile cu mîncare. Culegătorii au turnat coșărcile cu prune în budane și s-au așezat sub un prun necules încă, să ospăteze. La sfîrșit au tras cîte o creangă de prun și-au întregit masa cu fructe.

Nicu Bălcescu a ospătat din bucatele argaților :

— Cu cine-ai muncit, cu aceia prînzești...

După ce rîndui iar lucrul, o rugă pe Sevastița să vină spre seară înaintea lui :

— Să mergem împreună la deal, s-ascultăm cîntecele tineretului. Fetele se rușinează cînd mă văd, și nu mai vor să cînte.

— Flăcău ca tine, Nicule, ar amuți și o zîină.

— Lasă-l pe Ghica și pe Costache, frate-miu, să fie ironici cu un flăcău trecut ca mine...

— Nu, frate : am nețarmurită încredere în tine. Și nu doresc decît să găsești o fată bună, drăgăstoasă, devo-

tată, să te-nțeleagă și să te-ajute întru împlinirea gândurilor tale înalte.

— Am douăzeci și patru de ani.. surîse Bălcescu. Și n-am vreme să gîndesc la însurătoare.

Chipul Sevastiței, prea aspru ca să fie frumos, în clipele cînd vorbea despre Nicu se învăpăia de atîta bunătate, blîndețe, înțelegere, că părea gingaș, inspirat.

Bălceștii alcătuiau o familie strîns unită în jurul Zincai. Văduvia, mult prea timpurie, o silise să devină o femeie energică, răzbătătoare. De mulți ani o cunoștea și-o stima lumea pentru înțelepciunea cu care judeca lucrurile, pentru hărnicia și priceperea cu care se gospodărea, pentru bunul simț în raporturile cu oamenii, pentru grija cu care-și crescuse copii și pentru minunata doftorie cu care tămăduia albeața la ochi. Lui Costache și lui Barbu le-a găsit slujbe la București. Pe Maria a măritat-o cu un om vrednic și cumsecade. Rău îi părea că Sevastița refuza să se mărite : „Sînt prea urîtă, mamă“. Pe Nicu, Zinca voia să-l trimită la Paris, așa cum rîvnea el, să-și desăvîrșească studiile. Ghicea în el o minte și un suflet puțin obișnuite, un temperament învăpăiat.

La asfințitul soarelui, Sevastița l-a găsit pe Nicu la sfat cu Maftei al Saftei, clăcașul cel rufos, venit azi-dimineață. Îl descususe despre suferințele și gîndurile care l-au împins la fugă. În jur, lîngă buturuga de nuc, cu cioturi multe, se cinchiseră pe otavă și patru dintre oamenii angajați la cules prune. Povestea fugarului semăna cu povestea tuturor.

— Nu mai putem răbda, clătina Maftei din cap. Am pornit răzmerița, în cap cu Tudor Vladimirescu. Adică-telea, m-am înșirat și eu în rîndul răzvrătiților. Dar neprietenii l-au înjunghiat pe Tudor al nostru. Ce să fac ? Că mă spînzurau oamenii boierului Băleanu. Am fugit peste Dunăre, la turci. Și iaca, doisprezece ani am stat

ascuns : trai de cîine hăituit. M-am întors în țară. Începea vremea regulamentului. Credeam c-o fi mai bine. M-am aciuat la Străjești. Dar, iaca, e-al dracului de greu. Dijma, nu numai s-o dăm, dar s-o și cărăm acolo unde pofteste stăpînul. Claca o facem cu trudă grea, iar cînd boierul n-are să ne dea de muncă, ne pune să i-o plătim în bani.

— Știu, se indignă Bălcescu. Ai dreptate. Vă strivesc taxele noian : către stat, către județ, către sat. Nenumărate : o taxă pentru dorobanți, una pentru plata pîrcălabului, alta pentru logofăt, și una pentru vătășei satului. Dacă vă trebuie școală sau biserică, voi trebuie să le construiți. Și învățătorul tot voi trebuie să-l plătiți. Drumurile voi le reparați, podurile voi le faceți. Pentru popă tot voi munciți ; voi îl ajutați cu hrană : cum s-ar zice, îl îndopați, adicătelea, să fie dumnealui voinic, să strige tare, s-audă Dumnezeu păcatele voastre... Voi dați ostași, și tot voi îi înzestrați. Și nu cu te miri ce, ci cu cîte 300 de lei de fiecare ostaș. Voi plătiți birul, timp de șapte ani, pentru cei morți. Voi dați cîte patru, și chiar cîte zece slujbași voinici pentru slujbele boierilor, în casă ori în ogradă.

— Așa-i, oftă Maftei al Saftei, mișcat de înțelegerea cu care vorbea Bălcescu pentru suferințele lor. Iar acum, de cînd banul Băleanu a închiriat moșia, nu avem de hrănit numai nesațiul boierului, ci ne-a mai căzut năpastă și lăcomia arendașului — urmă el mai cu îndrăzneală. De-ai avea o sută de brațe, și tot n-ai putea împlini atîtea munci, îndatoriri și poveri. După socoteala mea, trei sferturi din țărani sînt datori vînduți. Nu așteaptă decît să-i culeagă dorobanțul de acasă ori de pe uliță, și să-i ducă la ocnă. Păi, cum să nu-ți iei lumea în cap ? Cum să nu te haiducești ? Cum să nu dai cu șișul, cînd prinzi boierul gulerat la potecă ? Faci orice, numai să scapi de atîtea poveri, prigoniri și cazne...

— Rău era și înainte, urmă cuvîntul Andrei Barabaș, privind semnele crestate cu cuțitul în buturugă, cîte un semn pentru fiecare povară. Dară după ce ne-or pus regulamentul ăsta, parcă-i și mai rău.

Bălcescu abia acum observa răbojul lui Barabaș.

— Cîte ? întrebă, zgîrcind o sprînceană.

— Douăzeci și două, numără flăcăul. Mai multe nu mai putem duce. Ne prăbușim.

Bălcescu cunoștea de mult toate astea. Dar, ascultîndu-l pe Maftei al Saftei și privind răbojul scris de Barabaș pe buturugă, se trezi în lăuntrul lui glasul cristalin ca struna de teorb : ...Patria este norodul, nu tagma jefuitorilor. Dacă nu ne batem, pe viață și pe moarte, să distrugem clăcășia, țara piere în netrebnica robie a cîtorva sute de indivizi... Se convingea că trebuie să pună în aplicare, numaidecît și cît mai repede, planul zămislit în închisoare :

— Răscoala lui Tudor n-a sfîrșit. Continuă ! Trebuie să continue !

„La deal“, împreună cu Sevastița, a cules cîteva cîntece și strigături vesele. Se mira cum mai încape și voie bună în sufletul acestor obidiți : *„Frunză verde de mohor, / Du-te, dor, pe cel izvor / Și despică molidul, / Nu-mi despica sufletul, / Și despică cetina, / Nu-mi despica inima...“*

„Nu, un popor ca ăsta nu piere, se umplea Bălcescu de încredere. Noi sîntem cei care am biruit la Rovine, la Vaslui, la Călugăreni. Noi am construit și Cozia, și Moșoia. Noi o să mai construim multe, multe...”

Scriind prietenilor, la București, la Mircești ori la Brașov, le prevestea că revoluția generală *„se apropie și toată lumea o așteaptă. Să ne pregătim din vreme,*

s-o întîmpinăm cum se cuvine, ca pe salvatoarea cea mare“.

Dar totdeauna gîndul despre revoluție pornea în mintea lui Bălcescu de la viața oamenilor din jur, de la țărani, de la asupririle boierilor.

Frate-su Costache a venit din București, să ajute Zincăi să vîndă niște vite. Îi aducea lui Nicu știri și cărți din Capitală.

— Văd că te pricepi și la gospodărie, îl lăuda fratele mai mare, cercetînd clăile de fîn și coșarele pline.

— Mama și cu Sevastița... Eu, mai mult cu nasul în cărți și cu gîndul la necazurile oamenilor, ori la luptele eroice din trecut.

A treia zi au plecat împreună la București. Nicu dorea să-l vadă pe Ghica înainte de a se duce la Iași.

— Bravo! Te-ai făcut ca un atlet! l-a admirat prietenul, îmbrățișîndu-l.

Au discutat și-au plănuit pînă la ziuă despre tot ce-a gîndit și-a imaginat, o vară, la Bălcești.

— Deci, ești convins că furtuna cea mare se apropie?

— Da. O văd în viața locuitorilor din orașe și sate, o descopăr în ochii oamenilor, o citesc în inimile lor. Să-ți destăinui planul. Avem însă nevoie și de un ofițer. Armata-i element esențial în revoluție.

— Așa dovedește istoria revoluției franceze. Mă gîndesc la Gheorghe Magheru.

— Îl prefer pe Christian Tell, Ioane. Are mai multă experiență militară și știe să păstreze un secret.

— Pare om fără pretenții, dar dintr-o bucată.

Au pornit prin oraș, să se înviioreze, în aerul proaspăt al dimineții.

Zorile inundau lumea cu lumină aurie.

Prin strada Brezoianu, ocolind bălțile de pe malul Dîmboviței, pe sub dîmbul de la Gorgani, au trecut

peste Dîmbovița, în zarva sacagiilor care umpleau sacalele, de dimineată, să le vîndă pe ulițele din centru, și au ieșit la biserica Mihai Vodă ; apoi au urcat dealul și au coborît pe Sfinții Apostoli.

Ca răsărit din pămînt, căpitanul Christian Tell :

— Tocmai te căutam, domnule Ghica, a vorbit scurt ofițerul, zăngănindu-și prelung pintenii.

— Și noi pe tine, căpitane !

— Să dejunăm împreună, i-a propus Bălcescu.

— Pe Dealul Filaretului ! Cu cîrnați trandafiri și cu cîte-o cană de must, a ridicat Ghica un deget în sus.

— Poate și-o demoazelă, două... și-a răsucit mustața căpitanul Christian Tell.

— Asta-i specialitatea ta !

— Mă onorez a zice : este !

Soarele urcase de-o sulită, cînd cei trei prieteni au ajuns în vile de la Filaret. Într-un chioșc de scînduri, cu pereți de trestie și frunzari de stejar, un crîșmar cu pestelcă de piele le-a adus cîrnați trandafiri calzi, usturoiați, pipărați, cu miros nespus de ademenitor. Le-a pus dinainte și must în fierbere, oleacă dulce, oleacă asprit.

S-au ospătat, pe-ndelete, au sfătuit și au prefirat în-tîmplări din țară și din lume, pînă a trecut soarele de amiază.

Bălcescu intră în vorbă cu unul din tîmplarii care dregeau, pe ici pe colo, pardoseala și pereții chioșcului. Părea un flăcău tomnatic, de aproape treizeci de ani. Înalt, bine legat, cu mîini mari, cu rîs șoltic, cu glas plăcut, mîngîietor, trăgea cu urechea la sfatul celor trei prieteni, se bucura în inima lui și slobozea cîte-o vorbă de duh, plină de tîlc :

— Eu știu că ochii înțeleptului văd mai departe, dar că pe vremuri ca astea-i mai bine să-ți pui frîu la inimă și lacăt la gură.

— De unde știi atâtea zicale, meștere ?

— De la bătrîni. Sînt din Vrancea și mă cheamă Nastasă. Bucureștenii m-au poreclit Năstăsache, așa, ca să nu mai samăn cu mine însumi. Vreau să mă fac tapițer. Am îndemînare să-mbin culorile și să scot florile.

— Nu prea ești modest, rîse Ghica.

— Modest, adică smerit ? Ei, nu sînt, pentru că în cuibul smerit dracul s-a pus la clocit, iar în inima smeritului nichipercea șade turcește. Și eu am inimă curată.

— Ești înșurat ? întrebă Ghica, amuzat că lucrătorul cioplea zicalele ca din bardă.

— Nu ! Dar de-nsurătoare și de coate goale nimeni nu scapă. Deși încă nu s-a văzut ca două sărăcii să facă o chiaburie. Se zice, din vechi, că omul cu meșteșug trăiește din belșug și că o meserie plătește cît o moșie. Dar cum să capeți brățară de aur, cînd meșterii o-ncuie c-o mie de zăvoare ? Totuși se zice că deșteptul nu pierе ; din pelin el face miere. Că pămîntu-i al tuturor, nu numai al unora.

Pe Tell îl amețea atîta vorbă, Ghica hohotea de rîs, iar Bălcescu admira :

— Vino, Năstăsache, și bea o cană de must cu noi.

— Iaca vin, cu toate că pe la noi se povățuiește : nu mîncă dintr-un blid cu domnii, că rămii și flămînd, și dator.

— Dar să bei dintr-o oală, nu-i rău ! îl îndemnă și Ion Ghica.

— Păi, credeți că niște cîrnați trandafiri ar strica ? Ferit-a sfîntul ! Mă crămăluiesc : vai de noi și de voi, că ciocoi-s tot ciocoi, că nici salcia nu-i pom, nici boierul om...

— Întreci măsura ! se zburli căpitanul Tell.

— Iertăciune. Dar sînt unii care abia aşteaptă s-audă cum înţep spinarea bivolilor cu suvacul proverbelor.

— Ciocoi sînt nişte mizerabili, căută Tell s-o dreagă, cînd înţelege dojana din privirea prietenilor. Dar nu oricine...

— Fără apă, moara nu macină ; fără ostaşi, nu se află oştire, şi, fără popor, nimeni nu poate doborî pe ciocoi.

— Bravo, Năstăsache ! sări Bălcescu în picioare. Îi întinse cana cu vin, ciocni entuziasmat şi bău pînă la fund : Eşti isteţ ca un proverb.

Dar tocmai atunci cîrciumarul răcni :

— La treabă, palavragiule !

Lucrătorul s-a depărtat, potrivindu-şi barda ca pentru a izbi.

— Să vii să mă vezi, Năstăsache ! îi strigă Bălcescu. Să ştiţi : oameni ca Maftei al Saftei, ca Năstăsache, cu tălpile bine înfipite în glia străbună, alcătuiesc poporul şi patria. Ceilalţi, pulbere-n vînt.

Cu iscusit meşteşug, Ion Ghica a mutat vorbirea de la şaga uşoară, tinerească, obligatorie în faţa ulcelor cu must în fierbere, spre cele mai grave şi mai dureroase probleme ale vremii : un fel de nouă continuare a colocviului din trăsură, pornit în ziua cînd Bălcescu se elibera din temniţă. Vorbeau cu glas scăzut, dar apăsător şi, adesea, înversunat. Îşi reproşau lipsa de activitate şi curaj. După fiecare frază, Tell aproba, parc-ar fi comandat unei companii :

— Drept !... drept !... drept !...

Spre seară, în faţa mustăriei s-a strîns multă lume : tîrgoveţi, negustori, meşteri, calfe. Ca să fie singuri, cei trei prieteni au pornit prin vie.

Bălcescu şi-a scos pălăria, ca pe dealurile Topologului. Vîntul îi răvăşea părul. Soarele în chindie îi colora

obrajii. Ochii îi scăpărau minie și dragoste. Glasul : adînc, baritonal, frămîntat de sinceritate, avîntat și, totuși, negrăit de blînd. Chiar cînd ocăra :

— Ne-am încredințat că mișelia boierilor ciocoi și fanarioți înseamnă pacostea țării ?

— Da, aprobă Ghica, privind spre chipiul cu fireturi aurii al căpitanului Tell.

— Atunci ce mai așteptăm ? Oare nu-i o nelegiuire și o neghiobie că tot ce gîndim noi bine, măreț, frumos despre soarta poporului și a patriei să se risipească aidoma fumului ? Oare nu ni-i milă de românul care, în acest veac al progresului, se istovește în sărăcie, în robie și beznă ?

— Ne temem de javrele căpitanului Costache Chioru, se scutură Ion Ghica.

— Vodă Bibescu zice totuși de dreptate, de...

— Vorbe, dragă Tell ! îl întrerupse Bălcescu. Demagogia ciocoiască, minciună domnească. Ce fel de dreptate-i asta, cînd unii iau totul, înghit totul, în timp ce poporul rabdă de foame ? Ce fel de dreptate-i asta, cînd harapnicele boierești șuieră deasupra țării, ca șerpii și ca balaurii, mușcînd din spinarea urgisitului norod ?

— Nu-i nici dreptate, nici libertate, nici omenie.

— Nu-i, aprobă Tell, îndurerat.

— Și trebuie să fie ! De aceea se cere să începem cu dezrobirea și împroprietărirea țăranilor clăcași. Țasta-i nodul gordian al zilelor noastre.

— Numai cu un popor liber putem dezvolta agricultura și industria, putem construi căi ferate, cum construiește acum toată Europa, argumentează Ion Ghica.

— Un popor liber, o oaste vitează.

— Drept ! Independența ! exclamă Tell.

— Numai la un popor liber înflorește cultura.

— Da, fraților ; sîntem răspunzători de umilința și nenorocirea țării, rezumă Ion Ghica.

— Cu atît mai răspunzători, cu cît vedem răul, îi știm pricinile, întrezărim calea izbăvirii și n-o urmăm, se indignă Bălcescu.

— Constantin Cantacuzino și alți cîțiva baș-boieri îl urăsc pe vodă, informează Tell. Știu asta de la palat.

— Îl urăsc și vor să-l răstoarne din scaun, ca să-i ia locul, rîde Ghica. Schimbi un drac ciut cu unul încornorat. Prin saloane se șoptește că și Emanoil Băleanu are ambiție să domnească. Adică să adune aur.

— E foarte bogat ! zdrăgănește Tell sabia, în semn de mînie.

— Așa-i de avar, că nu lasă oamenii nici să adune spicele, nici să culeagă vreascuri de pe pămînturile lui, pînă nu-i plătesc „spicuirea“ și „vrescuirea“, îl completează Ghica.

— Se cuvine deci, frate Ioane și frate Cristache, să zdrobim tirania boierilor. Să-i alungăm de la putere, prin revoluție.

— Să atragem armata ! propune Ghica.

— S-o schimbăm în armată populară, revoluționară, ca în Franța, în 1793 ; să doboare tiranii dinlăuntru și dinafară.

— Tu, Cristache, ești capul oștirii noastre prezumtive : s-o duci din victorie în victorie, de o parte și de alta a Carpaților.

— O duc ! apasă Tell pe cuvînt și își strînge sabia pe șold.

E cel mai în vîrstă : treizeci și șase de ani. Figura-i prelungă, ochii scrutători, nasul mare, mustața neagră, deasă, sprîncenele stufoase, îmbinate, statura înaltă îi dau un aer impunător, viril, marțial. Vorbește scurt, „din topor“, cum observă Bălcescu. Îl cuceresc vorbele de duh

ale lui Ghica, avîntul și patima pentru faptă și progres ale lui Bălcescu. Se scuză :

— Nu vorbesc înflăcărat ca voi. Dar simt și gîndesc aidoma.

— De hotărîre și curaj în luptă, de asta-i nevoie ! îl încredințează Bălcescu.

Au trecut la ceea ce-l preocupa de atîta vreme pe Bălcescu : organizarea unei asociații care să conducă lupta poporului pentru dreptate și libertate. Ion Ghica, frecventase în Franța unele asociații secrete carbonare și le cunoștea sistemul de orînduire. Întîlnirea în gînduri cu prietenii îl emoționa nespus pe Bălcescu. Izbucni fericit :

— „Frăția“, așa să se numească asociația noastră ! „Frăția“, semn neclintit al prieteniei și al legămîntului tuturor revoluționarilor din tustrele țările române, pentru salvarea poporului și a patriei unite.

— În adevăr : un nume izvorît din inimă, omenesc, cuprinzător și frumos, se entuziasmă Ion Ghica. Și mai explică : Nici nu bate la auz, nu deșteaptă bănuielile turcilor. Iar vodă, dacă aude de ea, o poate crede o societate de tineri veseli, petrecăreți.

— Bun ! Aprob ! încuviință Tell, călcînd pe toată talpa, ca la defilare.

— Iar lozinca să fie : „Dreptate-Frăție“, își destăinui Bălcescu gîndurile mai departe. Pentru că „dreptate“ a strigat Tudor Vladimirescu, rîvnind ca poporul să fie liber, oamenii egali între ei, iar statul să fie unit și să cuprindă toți frații români.

— „Frăția“ ! Iar noi, frați de cruce.

Dar, deodată, din dreapta, între butucii de viță, se stîrni foșnet de frunze.

Bălcescu schimbă brusc discuția :

— Știți, Alecsandri mi-a trimis, în august, o baladă culeasă în Vrancea ; vorbește de-o „*mioriță lae, lae*

bucălae...“ Și cîntă vrăjit de frumos : „*Pe-un picior de
plai,/ pe-o gură de rai,/ iată vin în cale,/ se cobor la vale...*“

— Minunat ! exclamă Tell.

De după butucii de viță, copoiul stăpînirii pîndea cu ochi de hultan dezamăgit ; nu-i cădea nici o pradă mai acătării. Se lăsă păgubaș pe ziua de azi, chibzuind : „Mă duc totuși să-l prilosesc¹ pe căpitan Costache c-o observațiune de intelighență : căpitanul Tell Christian din roata 7, reghimentul prima, se întîlnește cu bonjuriștii, cu rebeliștii Ghica și Bălcescu. Ăst prieteșug nu-i a bună, chit că fac doar mascara despre poezele...”

Cînd s-au încredințat că nu-i mai pîndește nimeni, cei trei au revenit la „Frăția“. Încet, dar solemn, Bălcescu a grăit :

— Jurăm să luptăm pînă la moarte pentru dreptate, pentru frăție, adică pentru unitatea țărilor române, pentru salvarea poporului și a patriei !

— Jurăm !

S-au cuprins tustrei cu brațele, ca un lanț, umăr lîngă umăr. Mîinile li s-au încleștat puternic, pînă și-au simțit inimile bătînd vijelios, la unison :

— Totdeauna frați !

De pe cărarea din dreapta le-a ieșit în cale, pe neașteptate, un boier gras, mărunț, îndesat, cu giubea portocalie și cu ișlic cît o baniță. Îl urmau trei slujitori, slugarnici în mișcări și în glasuri.

— Banul Emanoil Băleanu. Inspectează culesul viei, șopti Ghica și-l salută, scoțînd pălăria și rotind-o larg prin aer.

Bălcescu îl imită. Tell își zornăi pîntenii și sabia și duse mîna la chipiu, parc-ar fi întîlnit pe vodă însuși.

¹ Să-l păcălesc.

Holbînd ochi curioși și speriați, baș-boierul le răs-punse, ridicîndu-și ișlicul cu amîndouă mîinile și pufnînd, cum strănută caii la păscut cînd dau peste un fir de pelin :

— Pff !... Pff !...

Așeză iar ișlicul peste capu-i pleșuv, parc-ar fi pus o balercă peste o căpățînă de varză.

Ghica ar fi vrut să înnoade un curmei de vorbă ; dar boierul Băleanu, regretînd parcă osteneala de a fi răs-puns la bună ziua unor bonjuriști, opri fata apărută de pe cărarea din dreapta, cu coșul de struguri în cîrcă. Se apropie mult de fața ei. Îi trecu degetul mic pe buze și se răsti către unul din slujitori, mugind a mînie :

— Lipicioase ! Mmm ! Adică se-ndoapă cu struguri. Dulci !

— Zău, boierule, n-am...

— Taci, nesătulo !... Pune-le botniță, că mă sărăcesc.

Bălcescu se încruntă. Ghica rîse și vorbi tare, bat-jocoritor :

— Buzele fetei sînt încă mai dulci, cinstite velbane, fără strugurii domniei tale. Uite ce tînără și...

— Muieraticule ! Dezmațatule ! Bonjuristule ! Cu ave-rea mea s-a făcut... dulce ! Botniță !

— Las-o, jupîne, că acasă pivnița ți-i plină cu aur, tot galbeni chezaro-crăiești, ferecați, cu zimți.

— Ptiu ! nelegiuitele ! Botniță, la toate și la toți !

N-au mai reluat discuția decît acasă, la generalul Mavros. S-au adunat anume aici, ca să înșele ochii stăpî-nirii : să nu afle că Tell, Alecu Golescu-Negru, Rosetti, Magheru îl vizitează pe Ghica. Și cine ar cuteza să creadă că în casa unuia din cei mai credincioși oameni ai țarului

se pun la cale planuri de răzvrătire ? În casa asta venea și Constantin Cantacuzino, care voia să se încuscrească chiar cu generalul Mavros. Gazda, demoazela Alexandrina, le-a adus dulceturi, cafele, și le-a cîntat la clavier, ca la orice vizită unde se cultivă fiorul lirismului și al dragostei. Știa că prietenii puneau la cale ceva foarte important și se mîndrea cu încrederea ce-i arătau. Îi plăceau verva, gluma și ironia lui Ghica. Dar, ciudat, inima-i luneca tot mai mult spre inima lui Bălcescu. Îl învinuia, în gînd : „Ești așa de aprins după revoluție, că nu mai vezi și nu mai simți nimic alta ? Furiosule !...”

În asemenea întîlniri, tinerii au desăvîrșit organizarea „Frăției“. Au statornicit și clarificat principiile generale, în zece articole : libertate (individuală, tipar, cugetare), egalitate (desființarea tuturor privilegiilor și a claselor), eliberarea și împrăștierea clăcășilor, autonomia țării, desființarea regulamentului organic, unirea țărilor române, scuturarea oricărui jug tiran și îndeplinirea acestor principii pe o singură și furtunoasă cale : revoluția.

Societatea „Frăția“ se întemeia pe cel mai desăvîrșit secret. Membrii, „frații“, se grupau cîte zece, după tipicul carbonarilor italieni. Așa putea cuprinde mii, zeci de mii de „frați“ din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Și ca dușmanii să nu poată descoperi nicio dată nucleul conducător, fiecare „frate“ cunoștea doar șeful lui direct, cel de la care primea inițierea, instrucțiunile și poruncile. Acestuia îi jura ascultare și supunere pînă la moarte. Între dînșii, frații comunicau verbal ; în scris, numai cu alfabet cifrat. Ghica a alcătuit trei cifruri ; în unul din ele a copiat statutele și regulamentele „Frăției“.

Originalele scrise în clar le-au ars și-au suflat scrumul în vînt.

Au tras la sorți cine să păstreze documentele „Frăției“.

— Alexandrina, fii zeița destinelor noastre și trage sorțul, a invitat-o Bălcescu, glumeț, declamator, regretînd că de-acum încolo n-o s-o mai poată vedea în fiecare zi.

A ieșit la sorț numele lui Ghica. Judecînd cu gînd rece fapta săvîrșită, Bălcescu putea fi mulțumit. Dar de ce în inimă i se cuibărea o neliniște ciudată, o tristețe tainică și adîncă ?

La plecare, privirea lui s-a întîlnit, o clipă, cu privirea Alexandrinei. S-au ciocnit. Au scăpărat văpăi. Iar văpăile au împrôscat văzduhul și s-au topit repede în tainițele inimilor.

„DREPTATE-FRĂȚIE“

S fîrșitul lui februarie 1848.

Trist și bolnav, Parisul se zgribulea sub ceață și burniță. Semăna cu închisoarea de la Mărgineni : ...umed și rece, gîndea Bălcescu, privind în urma gazdei, femeia înaltă, uscățivă, cunoscătoare de cancanuri politice și punctuală la încasarea chiriei.

Și, ca de obicei pe vreme urîță, Bălcescu se lăsa furat de melancolie și trăia retrospectiv : ...Mă hrănesc din amintiri...

Acum un an și jumătate, Ghica i se tînguia că nu mai putea îndura mișelia oamenilor din țară. Hotărîse chiar să se lepede de toate. De aici, din Paris, Bălcescu îl sfătua : „Aș dori să aflu că dai ușile de perete, că *primești lume după lume, că-i duci pe toți cu vorba, cu snoava, cum știi tu, fără să-ți pese de ce vor zice răii, ticăloșii, pizmașii. Cînd n-avem decît cuvîntul ca să ne propagăm ideile, se cuvine să-l întrebuițăm cu dibăcie, cu stăruință. Și toți cei care au idei îndrăznețe, sănătoase și folositoare țării, au datoria sfîntă să le răspîndească...*“

Luă o fișă, citi însemnarea despre o traducere a cronicii lui Miron Costin în limba franceză, la Angora, în 1741 : ...Mi-a descoperit-o amicul A. Ubicini. Mă vede mereu agitat, curios să aflu, să știu, dornic să înfăptuiesc

isprăvi mari, și-mi zice : „*le feu*“¹... Asta nu-l împiedică pe Ghica să mă dojenească : ...„Stai cu mâinile în sân“... Parcă la Paris s-ar putea sta cu mâinile în sân...

Nu se simțea în stare a povesti tot ce-a văzut, a cunoscut, a învățat, a lucrat într-un an aici, în Paris. Muzeele. Bibliotecile. Teatrele. Opera. A asistat la cursurile lui Edgar Quinet și Jules Michelet. Mai ales ultimul îl atrage, ca un magnet. Face din istorie un mijloc de reînviere integrală a trecutului. ...Sînt de aceeași părere ; văd la fel, se bucura Bălcescu.

Trimisese lui Ghica extrase din jurnalele franceze în care se scria despre România : „...*să le citești și să nu-mi mai reproșezi lenea și nelucrarea. Că numai eu știu cît umblu pe la redacții, cît mă rog și cît îi cicălesc pe gazetari ca să publice articole despre România...*“

De cînd a plecat din București, „Societatea Literară“ s-a transformat în „Asociația literară a României“. Comitetul ei de cinci se compunea din trei munteni, un moldovean și un transilvănean. Lui Eliad însă i-a intrat în cap că-i înființată de consulul rus, anume ca să-l ponegrească pe el ; de aceea tuna și fulgera împotriva ei.

Pe Bălcescu îl preocupa îndeosebi „Frăția“. Se bucura nespus, aflînd că se întărea mereu. Și Alecu Golescu-Negru, și Rosetti, și Cezar Bolliac, și Ion Voinescu, și Bolintineanu, și Magheru, și Marin Serghiescu erau acum „frați“ cu o intensă, iscusită și devotată activitate. S-a oferit și Eliad : „Să ne sacrificăm pentru regenerațiunea țării...“ Bălcescu n-a avut bucurie mai mare : „Magistrul e cu noi!“ Dar, după cîteva săptămîni, Eliade a cerut dezlegare de jurămint. „De ce?“ l-a întrebat Tell. „Prințipurile voastre sînt crud și diabolic parodiate de către unii filii d-ai periciunii, de la sanchiloți și iacobini...“

¹ Văpaia.

...S-a lepădat de „Frăția“ ca de-o cămașă colorată prea revoluționar. Dezvăluirea tainelor ei ar fi o crimă de neiertat. Și nu-i vorba numai de noi, ci mai ales de soarta poporului întreg. Ce adînc și ucigaș mă rănește fapta lui Eliad... Mai ales că am crezut în el ca nimeni altul și l-am iubit ca om de cultură, ca ziarist, ca poet, ca profesor. Socot, totuși, că n-am procedat bine. Trebuia să ținem seama că Eliad e tare vanitos și susceptibil și să-i fi dat un rol important. Dar acum, ce mai putem face? Îmi pare de asemeni rău că Tell vede în Magheru un concurent, un adversar. Ghica spune că s-au certat rău. Ce ți-i cu oamenii... În schimb, Marițica Ghica și-a atins ținta: a devenit Doamnă. Frumoasa Doamnă Marițica Bibescu... Să nu mai spunem că Doamna Chiajna n-are... urmași.

Asemenea vești venite din țară sfîșiau inima lui Bălcescu. Dar încrederea în viitor era mai tare; nesocotea certurile trecătoare și dădea mult mai mare importanță știrii că Teodor Rășcanu a înființat în Moldova „Asociația patriotică“, o filială a „Frăției“, și ajuta cu bani lupta revoluționară.

Toți studenții români din Paris se întâlneau în cabinetul de lectură al „Bibliotecii române“, înjghebată cu ajutorul darurilor primite de la moldoveni ca Alecsandri, transilvăneni ca Bariț și munteni ca Rosetti. Adunați aici prin grija secretarului Scarlat Vîrnav, formau o adevărată Românie întregită. Puneau la cale cele mai îndrăznețe planuri de unire și de eliberare a patriei. Aici era și sediul „Societății studenților români din Paris“, patronată de poetul Lamartine. Rosetti îl înfățișa poetic: *„acea filomelă din dumbrăvile paradiselor ce lumea îi zice Lamartine...“*

De la studenții români, gîndul lui Bălcescu sări la întîmplări de astă-primăvară, cînd a călătorit cu Vasile

Alecsandri și cu Elena Negri în Italia. Primăvara la Neapole. Cercetări prin biblioteci, arhive, muzee. Plimbări pe țarm, în lumina uriașei flăcări țîșnite din Vezuviu, ca o feștilă cosmică. Recitări din literatura franceză sau din cea română. ...Dimineața ne întîmpinam cu versul lui Bolintineanu : „*Ce e viața noastră în sclavie oare ?/ Noaptea fără stele, ziua fără soare ?*“ ...Totul ni se părea tineresc, proaspăt, sincer, patetic, frumos. Priveam Italia ca vatra luminilor și a libertăților, azi înăbușită sub cenușă. dar gata oricînd să renască, eroică, dîndu-ne și nouă pildă și îndemn.

Bălcescu retrăi scena cînd, în hazul spontan și cuceritor al Elenei, Alecsandri citea „Piatra din casă“. Se aflau în Neapole ; dar parcă li se înfățișa aievia toată Moldova șuguitoare, optimistă. Rîsul Elenei, vorba ei aleasă, înțeleaptă, caldă i-o aminteau pe Alexandrina. Și-atunci Bălcescu amuțea îngîndurat. Îl invidia pe Ion Ghica : ...E acolo, lîngă dînsa...

Dar Elena nu-l lăsa întunecat : ...„Tu, Nicule, ești fapta, acția ; arzi de dorul muncii, te frămîntă frenezia marilor înfăptuiri. Basile e veselia, sentimentalitatea, visarea, melancolia. Vă întregiți unul pe altul, parc-ați forma o singură ființă. Și nu-i de mirare : sînteți fii aceluiași popor...”

Obrajii Elenei se îmbujorau ca focul ; ochii îi scăpărau dragoste și lumină.

Cutremurat de amintirea acestei scene, Bălcescu sublinie cu roșu numele autorului din fișa pe care o avea în față, o așeză în plic și surîse.

După o clipă de lumină, chipul i se umbri iar de gînduri triste, negre, așa cum s-a umbrit și călătoria lor italiană : Elena a răcit și a început să tușească. Au coborît la Palermo. Aici, într-o dimineață, a tușit adînc, zguduit, iar batista i s-a înroșit de sînge. A venit lîngă

dinșii, cu văpaie de rugă în priviri : «Prietenii dragi, duceți-mă cît mai repede în țară. La Mînjina, acasă, ori undeva la Agapia, să-mi doinească la creștet ciobanii și cetina brazilor : ..., *Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai*“...»

Închipuirea lui Bălcescu urmărea scena cînd, cu primul vapor, Alecsandri și Elena au plecat spre Constantinopol :

...M-am înapoiat la Paris. Singur. Trist. Parcă-mi înjunghiasc ceva sufletul și dragostea. Un istoric literar va scrie cîndva : „...*într-o zi de o frumusețe mediteraniană, Elena Negri s-a stins, în largul mării*“. Și-l va cita pe Alecsandri din scrisoarea către mine : „...*Turcii nu mi-au îngăduit s-o duc în țară. Am pus-o în pămîntul bisericii grecești din Pera*“. Dar istoricul nu va mai ști că, pentru inima mea, vestea asta a fost ca un pumnal înfipt pe furiș... Să n-ai, Elena, nici măcar norocul să te topești în pămîntul patriei, deși ți-a fost necuprins, da, necuprins de dragă...

Ori de cîte ori își amintea de moartea Elenei Negri, blestema destinul orb și absurd.

Într-un asemenea moment depresiv a primit scrisoarea Sevastiței în care-l vestea că Ion Ghica s-a însurat cu Alexandrina Mavros. Știa că se vor căsători. Totuși vestea asta i s-a părut a doua lovitură piezișă de pumnal. Rătăcise pe străzi, stătuse în vreo cafenea cu o ceașcă goală în față, ceasuri întregi. Parcă iar auzea glasul cavernos de la Mărgineni : „...*Îți irosești zădarnic cei mai frumoși ani... N-ai să faci nimic în viață...*“ Se mustra : ...Dacă are dreptate glasul cavernos ? De ce nu înfăptuiesc nimic ? Simt cum răzbate nemulțumirea, mînia, fierberea revoluționară din Franța acestor ani. Mă înfior. Și poate mă bucur. Dar pentru poporul român ce fac ? ...Toți aici trăiesc și scriu cu nespusă patimă romantică, vrăjiți de

ideea libertății și de dragostea pentru patrie și pentru oameni... Și eu? Ce fac eu? Ce n-aș da s-aud glasul cristalin ca struna de teorb...

Ca să biruie lupta din el, să spulbere ceața nedumeririlor, scria lui Alecsandri, cum ar grăi cu sine însuși și ar căuta să-și insuflă încredere în viață : „*Am suferit de durerea ta ca de-a mea proprie... Știam și știu că rana unei asemenea pierderi este adîncă, înverșunată, și nu se poate lesne vindeca... E mare și frumoasă ideea ta de-a căuta să-ți încălzești inima, trudită și înghețată de suferințele intime, la vatra națională. ...Sînt lîngă tine și cer : Să întoarcem ceea ce ne-a mai rămas din dragostea noastră, s-o întoarcem zic către țara noastră. România va fi iubită noastră. Într-însa și printr-însa să reinnoim și să întărim frăția noastră. Cîntă-mi dar, iubite poet, cîntă-mi România, cum cînta Kollar boemul patria sa. Fie ea iubirea ta, credința ta, Dumnezeuul tău. Iubește-o dar și fă pe toți a iubi iubita ta. Zi cum ai mai zis : Ea e mare și frumoasă ca seninul cer de mai,/ Fața sa e drăgălașă, sînul său un dulce rai...*“

A încercat să trimită o epistolă de felicitare și lui Ion Ghica. I s-a părut mincinoasă și-a rupt-o : ...N-am altă bucurie decît prietenia lor...

Și-a amintit bucuria trăită împreună cu Alecu Golelescu-Negru, cînd a găsit în cabinetul de stampe din Biblioteca Regală portretul lui Mihai Viteazul : o gravură a lui Sadeler, sculptorul împăratului, desenat după natură, în 1601, în Praga. Îl privea : mantie albă, cu guler de blană, pe cap cu gugiuman ca o căciulă țurcănească, împodobit în dreapta cu surguci din pietre scumpe. Chipul slab, sever, aspru, frămîntat, expresiv, frumos. Întocmai așa și-l imagina pe Mihai, voievodul care a fulgerat cu sabia peste Carpați și-a făptuit întîia oară unitatea poporului.

Își curmă brusc amintirile.

Ia pana și prinde fraza ce-i stăruia demult în minte : „*Deschid sfînta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun dinaintea ochilor fiilor ei cîteva pagine din viața eroică a părinților lor. Voi arăta acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională...*“

Așa a început capitolul întîi din „Istoria românilor sub Mihai-Vodă-Viteazul“.

...Nu o scriere seacă, fără suflet, ci o poemă înaripată, așa cum fost-au, în adevăr, oamenii acelei vremi.

...Să împlinesc porunca Elenei Negri, la despărțire : „Scrie !“

Dar prea adesea, printre rînduri apăreau întîmplări din serile de vară petrecute la Mînjina, în casa familiei Negri. Acolo, el, munteanul, s-a împrietenit cu moldovenii : Kogălniceanu, Russo, Ion Ionescu de la Brad, Alecsandri. Făceau proiecte pentru renașterea, unirea și independența patriei : România. „Trebuie să pornim totul de la eliberarea poporului, de la împrăștierea țărănilor...“

De la politică treceau, pe nesimțite, la artă, la literatură. Alecsandri ori Russo citeau ultimele lor poezii, ori cele culese din popor. Duminica seara se prindeau în horă cu țărani : ...„Ce mîndră oaste din aști flăcăi...“ exclama Bălcescu.

Acum, aici, la Paris, devenise iar harnic, grijuliu cu sine, econom cu timpul, ireversibilul timp. Nu cum credea Ghica, că „stă cu mîinile în sîn“. A căutat legături cu revoluționarii francezi : Lamartine, Ledru Rollin ; cu italienii lui Mazzini, cu polonezii lui Czartoryski, cu cehii lui Palacki, cu maghiarii lui Kossuth. Se întîlnea cu ei în grădina Luxemburg, în Champs Elisée ori în cafeneaua Procope. Toți prevesteau că în curînd vor urca pe bariadele libertății, vor scăpa popoarele de perfidia lui

Guizot, de nebunia lui Frederic Wilhelm al IV-lea, de închisorile lui Metternich, de asuprirea țarului, de sălbăticia sultanului : revoluția pentru democrație și pentru naționalitate. Că iată, din ianuarie al acestui an 1848, s-a răsculat poporul din Sicilia. Regele a tras cu tunul. Dar poporul nu s-a speriat : l-a silit pe „il re bomba“ să-și potolească artileriștii și să dea o constituție.

Se străduia, împreună cu Alecu Golescu-Negru, cu Iancu Alecsandri, cu Costache Negri să popularizeze România : istoria și soarta poporului român să intre în conștiința opiniei publice europene. Furniza material pentru lecțiile lui Jules Michelet și ale lui Edgar Quinet. Îl ajuta pe Hyppolyte Desprez să scrie, pentru *Revue des deux mondes*, un studiu despre unitatea poporului român în Dacia. S-a rînduit, cu doi prieteni francezi, printre cei peste 3 000 de studenți care, la 3 ianuarie, au protestat împotriva închiderii cursului lui Jules Michelet și a strigat și el, din răspuțeri : „Trăiască Michelet !... Trăiască Libertatea !“

Bălcescu se încredința tot mai mult că veneau vremuri deosebite, extraordinare, vremuri propice doar pentru două chipuri de a trăi : în smîrc și mucegai, ori în senin și flacăra.

De acasă, din țară, mama și Sevastița, Ion Ghica și Costache Rosetti îi scriau că nemulțumirile izbucneau pretutindeni, în fiecare săptămînă. Sate întregi intrau în răzmeriță. Haiducii dădeau iama în conacele boierilor și în turci. Toate arătau că poporul fierbe. Bălcescu trase o concluzie pentru sine : ...De fapt, știrile astea mă cheamă în țară.

Bălcescu lucra la masa lui. Și, deodată, bătaie speriată, nervoasă, în ușă. Intră gazda, madam Léon :

— Revoluție, domnule ! A izbucnit revoluția !

Bălcescu n-a avut când răspunde : în cameră s-a și năpustit Alecu Golescu-Negru :

— Nicule, hai pe baricade !

Bălcescu a sărit în picioare. Nu părea surprins : la revoluție gîndise și pînă acum. Se temea doar să nu întîrzie. Cu un singur gest și-a smuls pelerina și pălăria :

— Trăiască republica !

Intrînd în tumultul străzilor, în acea zi cețoasă de februarie, Nicolae Bălcescu a văzut limpede că pentru el acum, în revoluție, începea viața, adevărata viață. S-a amestecat printre oamenii din foburguri : ...Printre nepoții sanchiloților de acum o jumătate de veac... Cînta Marseillaisa, cît îl ținea glasul. Brîncea soldații regelui. Le smulgea armele și le împărțea cetățenilor din jur.

— Jos Guizot !... Reforme !... Libertate ! Egalitate ! Fraternitate !

Striga la rînd cu toți, să clocotească văzduhul, să tremure zidurile și tiranii.

Un muncitor i-a smuls cravata roșie de la gît, a legat-o de țeava puștii și-a fluturat-o ca pe un steag :

— Trăiască revoluția !

Seara se știa că soldații regelui au tras în demonștranți. Vestea asta a învolburat de mînie sufletul tuturor. Muncitorii din foburgul Saint-Antoine au așezat pe căruțe trupurile celor asasinați. Au format un cortegiu impresionant și, la lumina torțelor, au străbătut tot Parisul :

— Regele ne-a ucis frații ! La arme ! Răzbunare !... Trăiască republica !... Trăiască revoluția !...

Din Montmartre, din Saint-Antoine, din Saint-Victor s-a pornit baricadarea. Bălcescu și Alecu Golescu au lucrat la o baricadă de pe strada Universității. Nici n-au

băgat de seamă c-a trecut o zi și o noapte, că burnița mărunț și rece. Le era inima fierbinte și le clocoteau gândurile sub flacăra entuziasmului, asemeni tuturor parizienilor.

În fața unei baricade, un student, doi tineri muncitori și o fată, cu piepturile cămășilor desfăcute, înfruntă o companie de soldați :

— Trageți, dacă îndrăzniți !

Ofițerul urlă furios. Doi soldați aruncă armele la picioarele fetei.

— Ura !... Trăiască libertatea !... „*La arme, cetățeni !*“...

Așa începe fraternizarea : cu „Marseillaisa“.

Se zvonește că regele a fugit din Paris :

— Păcat ! Să-l fi cununat, pe veci, cu bătrîna ghilotină...

La rînd cu mulțimea, Bălcescu a pătruns în palatul Tuileries, cîntînd „Marseillaisa“.

— ..., *Libertate, scumpă libertate...*“

Lîngă dînsul pășea un muncitor, Barthélemy ; i se părea că semăna cu tapițerul Năstăsache, cel mucalit, întîlnit la Filaret.

— Cetățeni ! strigă Barthélemy înălțînd arma sus, să atragă luarea-aminte. Să doborîm tronul, simbolul tiraniei !

— La foc !... La foc !... Trăiască republica !...

Bălcescu s-a repezit și a sfîșiat și el o fișie de catifea din tronul regal :

— Trăiască republica !

Mulțimea a pornit cu tronul regal în procesiune pe străzi, în bătaie de joc. Opreau la fiecare baricadă. Cîte un orator improvizat urca în picioare pe tron și îndemna poporul la luptă :

— „*La arme, cetățeni !... Libertate, scumpă libertate...*“

Aşa, pînă au ajuns lîngă soclul Coloanei din Iulie. Aici au dat foc tronului, l-au străjuit pînă s-a făcut scrum şi-au aruncat cenuşa în cele patru vînturi.

— „*Libertate, scumpă libertate !...*“

În vînzoleala revoluţiei, Bălcescu se întîlni cu italieni, cu maghiari, cu polonezi, cu germani, cu ruşi, cu studenţi români. Fremăta ca un revoluţionar între revoluţionari. Toţi, tineri entuziaşti, se înfrăţeau în slujba aceluiaşi ideal : libertatea şi patria.

Strîngea bucata de catifea în buzunar şi ajuta un cetăţean să-şi panseze rana. Punea umărul şi răsturna trăsurile bancherilor ori împingea la roata tunurilor, să le urce pe baricade.

N-a intrat în casă pînă cînd n-a aflat că poporul a aclamat un guvern provizoriu şi a proclamat republica.

Abia cînd s-a aşezat pe scaun în faţa mesei şi a luat pana să scrie, a simţit osteneala. A arătat gazdei fişia de catifea.

— Bună relicvă ! Dar... Eram la prietena mea Agnès, subretă la domnul Fould, bancherul. „Vai, a ţipat prietena mea Agnès : gloata flămînzilor a distrus tronul regal...“ „Nu te speria, fetiço, a liniştit-o bancherul, confecţionăm noi altul : un tron imperial !“

— Dacă poporul, „atletul“, urcă pe baricade, doboară şi tronuri imperiale !

Apucă pana şi, încălzit de propriile-i visuri, scrise :
„*Paris, 22 februarie 1848*

I-a zi a Republicii.

Iubite cetăţene şi amic !

Îţi eram dator de mult un răspuns ; mă plătesc azi, dar în scurt, căci timpul îmi lipseşte şi sînt ostenit tare, de vreme ce de trei zile trăit-am tot pe uliţe. Află că naşia cea mare s-a ridicat şi că libertatea lumii s-a mîntuit. Minunata Revoluţie, ce te căiesc amarnic că n-ai

văzut-o cu ochii, va schimba fața lumii. Regele a fugit. Republica e proclamată de toți.

Îți alătur aici o ruptură din catifeaua ce acoperea tronul lui Louis Philippe, sfărâmat astăzi la 1,1/2 ore. Însumi am smuls-o în Tuileries și m-am gândit să-ți fac și ție o părticică și să-ți dovedesc că chiar în minutele cele mai solemne ce am petrecut în viața mea, cugetarea mea s-a întors către tine.

Nu poci a-ți scrie mai multe.

Adio !

Să trăiască Republica ! !

Amicul tău N. Bălcescu

Complimentele mele la toți bunii români. Peste puțin ne vom vedea în țară..."

Gîndi s-o adreseze lui Ghica : ...Prea fericit și împăcat cu soarta, prea ironic și chiar sceptic uneori, teamă mi-i că n-o să înțeleagă ce uluitoare forță și cît elan am concentrat în aste puține și sărace cuvinte.

Ar fi putut-o trimite lui Bariț, la Brașov : ...Transilvăneanul e potolit și reflexiv. Iar rîndurile astea-s chiot, nu scrisoare.

L-a ales pe Alecsandri : ...În ăst moment mi-i cel mai aproape de suflet ; întruchipează, sintetizează poporul, țara și entuziasmul.

Și, înainte de a scrie adresa, încă un rînd, ca un regret expres : „Sărmane Basile, că n-ai fost aici !“

Trăia vijelios tot ce se întîmpla în Paris, în acele zile de sfîrșit de februarie și început de martie. Înregistra, cu entuziasm, toate reformele guvernului provizoriu : votul universal, legea dreptului la muncă, înființarea atelierelor naționale.

Iar zilele zburau în demonstrații, cu plantări de arbori ai libertății, cu dansuri și cîntece în cinstea victoriei. Zile încîntătoare, euforice.

Într-o dimineață, Bălcescu a alergat la Alecu Golescu acasă :

— Auzi, Negrule, Viena a intrat în revoluție din 13 martie ! Și ungurii s-au răzvrătit. Kossuth e sufletul lor. Furtuna mîntuirii gonește spre răsărit, înaintea noastră.

Alecu Golescu aflase că și în Italia poporul s-a ridicat la luptă. Zîmbea și, ca de obicei, își rotea ochii cu luciri de smoală, își răsucea fire din barba-i deasă și neagră, parc-ar fi vrut să le toarcă, și se bucura :

— Cică milanezii se bat așa de strașnic, c-au îngrozit trupele lui Radetzki și le-au alungat din oraș. În Veneția s-a proclamat republica : o conduce Daniele Manin, prietenul lui Mazzini.

— Se declanșează revoluția generală, Alecule ! Se dezlănțuie vîltoarea de la mijlocul veacului, să măture tronurile și tot gunoiul feudal, iar noi ce facem ? Vegetăm ? Să plecăm imediat în țară !

Au convocat, pentru a doua zi, 20 martie, o adunare la gazda lui Bălcescu, rue de l'Université 94. Au venit cei mai mulți dintre români și cei mai de nădejde.

— Unde-s Brătienii ? întrebă Bălcescu.

— În vorbe-s cu Louis Blanc, cu Fourier, cu Mazzini : în practică-s cu interesul care poartă fesul, îi caracteriză Golescu-Negru.

— Se cred cei mai revoluționari dintre revoluționari, îi ironiză Vasile Mălinescu.

— Să se creadă, numai să ne ajute, să pornim revoluția toți, împreună ! acceptă Bălcescu.

Unii se temeau :

— Avem dușmani de nebiruit : sultanul, țarul, împăratul habsburg, Sturza, Bibescu.

— Să nu ne intimidăm ! s-a ridicat Bălcescu în picioare. Să întocmim un program comun al mișcării

moldo-române. Și, întâi de toate, să proclamăm eliberarea și împrăștierea țăranilor. Numai așa se vor lega indestructibil de soarta revoluției. Numai așa vor participa, cu uriașa lor forță revoluționară, la unirea țărilor române și la zdrobirea tiranilor din afară. Deci, fraților, revoluție pentru democrație și libertate, pentru națiune și unire, pentru independență.

Au sfătuit pînă în zori. Cu pana în mînă, Bălcescu a prins pe hîrtie gîndurile, propunerile noi și interesante. Le formula concis și clar. Programul „Frăției“ devenea programul de principii al revoluției românilor. Împreună cu Alecu Golescu, cu Teodor Rășcanu și cu Costache Negri au căutat să vadă cine lucrează pentru revoluție în țară. Și-au găsit: în Țara Românească — Ghica, Rosetti, Tell, Voinescu, Magheru; în Moldova — Vasile Alecsandri, Kogălniceanu, Russo, Cuza, Hurmuzachi; în Transilvania și Banat — Murgu, Bariț, Bărnauț, Avram Iancu, Butean, Axente.

— Ne așteaptă și verii mei, Goleștii! a adăugat Alecu Golescu. Garantez eu pentru dînșii!

— Ne așteaptă mai ales poporul! exclamă Bălcescu, ridicîndu-se în picioare și gesticulînd larg, însuflețit. Aici, pe baricade, am văzut cu toții că revoluția o face poporul. Noi, ca pescărușii, sîntem doar vestitorii furtunii.

A intrat madam Léon, a adus cafele, a deschis ferestrele să mai iasă fumul de tutun.

— La noi în Moldova, armata, adicătelea ofițerimea-i prea mult supusă lui vodă Sturza, observă Iancu Alecsandri.

— Și-n București, se temu Bolintineanu, pe colonelul Odobescu îl știu trup și suflet cu ciocoi și serv neclintit lui Bibescu.

— Avem de partea revoluției ofițeri de nădejde, a sărit Bălcescu. Au lucrat serios în rîndul soldaților.

— De l-am putea împăca pe Magheru cu Tell...

— O să-i împace poporul, frate Alecule ! Să fim însă cu mare luare-aminte ; aici, în Franța, guvernul provizoriu a șters sclavia din colonii, a dat în judecată miniștrii lui Ludovic Filip, a întemeiat atelierele naționale, ca să dea de lucru muncitorilor.

— Măcar o samă de aieste reforme se cuvine a fi făcute și la noi, a conchis Rășcanu.

— Dar întâi și-ntîi să slobozim țărani ! stăruie iarăși Bălcescu, ridicînd brațul. Adică să înfăptuim ceea ce francezii au săvîrșit în 1789. Să eliberăm baza puterii noastre revoluționare, fraților.

— Plec spre țară să-mi împart moșia la țărani. Îi scutesc de datorii, a declarat Costache Negri, cu patos. Pilda asta va să însuflețească, să silească și alți boieri spre reforme.

— Te îmbrățișez, Costache ! Propun să ne adunăm toți în Țara Românească, și de acolo să pornim revoluția. Moldovenii însă nutreau altă părere.

— Fiecare acasă la el, a povățuit Costache Negri. Și să pornim mișcarea simultan.

— Vîlvătaia aprinsă din trei locuri odată : București, Iași, Cluj, statornicește izbînda, l-a susținut Rășcanu.

Deși vedea altfel, Bălcescu nu s-a împotrivit.

— Vă rog din inimă, procedați cu energie. Cu energie, uniți și toți odată. Odată și cu transilvănenii. Vedeți să-l luați cu voi și pe Zaharia Moldovanu. Știu că are bune legături cu negustorii, cu orășenii meseriași, cu țărani din împrejurimi.

Au întocmit planul de călătorie spre țară. Alecu Goleșcu și Iancu Alecsandri primeau însărcinarea de a face rost de bani și de pașapoarte. Costache Negri a dat studenților români toți banii pe care-i avea la Paris :

— Să ajungem cu bine și cît mai repede în țară.

— Sîntem în revoluție ! a precizat Bălcescu, nespus de emoționat.

— Sîntem în război necruțător cu tirania : / „Căci românul încă știe a se bate/ Și urăște viața fără libertate...” l-a susținut Bolintineanu, scandînd versuri.

Zîbind, Iancu Alecsandri a întărit elanul, încrederea :

— „Viitor de aur țara noastră are/ Și prevăz prin secolii a ei înălțare“...

— Dreptate-frăție ! a strigat Bălcescu, scuturîndu-și părul și înălțînd fruntea ; emoția i se preschimba în entuziasm fără margini.

— Dreptate-frăție ! s-au ridicat toți, solemn, în picioare.

— Și să nu uităm, a rotit Bălcescu privirea, să-i cuprindă în grup : ne aruncăm în vîltoarea de la mijlocul veacului. Frați, pînă la moarte !

— Pînă la moarte !

Moldovenii au plecat pe mare, de la Marsilia la Constantinopol, și de aici, la Galați.

Muntenii, pe la Strasbourg, la Viena, și apoi pe Dunăre, la Turnu Severin.

Roiau emigranții spre țările lor ; de aceea, cu mare greutate Bălcescu și Alecu Golescu au găsit locuri la tren și la diligență. În gări ori în hanuri aflau știri noi despre răscoalele din Bavaria, despre revoluția din Berlin. În drum spre Viena, s-a urcat în diligență un italian. Povestea cu vervă și umor cum turbau polițiștii austrieci, stăpînii părții de nord a Italiei, cînd, dimineata, descopereau pe zidurile Milanului desenate niște mere mari, cu o legendă simplă : „Mărul s-a copt“. Stăpînii arestau, schingiuiau, dar merele se desenau fără întrerupere, parc-ar fi înflorit de la sine pe ziduri.

Roțile poștalionului duruiau monoton. Vizitii îndem-
nau caii cu glasuri răgușite. Pulberea se înălța în urmă.

Italianul istorisea mereu despre isprăvile pe care le
va săvârși armata sardă, despre voluntarii din Neapole în
luptă împotriva stăpînirii austriece, despre fluxul volun-
tarilor spre Lombardia și Veneția, despre unitatea Italiei.

— O să mă întîlnesc cu soldații revoluției italiene sus,
în vîrfurile Alpilor ! Viva la libertă ! Viva l'Unită !

Bălcescu îl admira. Alecu Golescu zîmbea :

— Oare poporul nostru-i tot așa de aprins pentru
revoluție ?

— Este, Negrule ! Aceleași cauze stîrnesc aceleași
efecte, zici și tu, ca filozof. Italienii trăiesc împărțiți în
șapte țări, îndură jugul habsburgilor și al nobililor. Noi
îndurăm stăpînirea sultanului, a habsburgului și a boieri-
lor ciocoi. Trăim despărțiți în trei provincii. A, de-am
izbuti să alcătuim o conducere comună a revoluției
române... Prevăd : un comitet revoluționar român, cu
Ghica, Bariț și Kogălniceanu. Să ne conducă din Brașov.
Ce minunat ar fi, Negrule ! Ce minunat !...

— Cam greu. La noi adversitățile-s mult mai mari, iar
poporul e tare înapoiat, incult. Suferința și robia l-au
prostit.

— Nu-i adevărat, frate ! Propaganda ciocoiască îl po-
negrește pe nedrept. E un popor isteț, destoinic, îndrăzneț.
Ai să vezi.

— Francezii, italienii au experiență revoluționară.
Noi...

— Alecule, și la noi a ridicat lancea Horia, a tras
spada Tudor ! Să îndemnăm poporul să ducă mai departe
lupta lor și să-l călăuzim.

La Viena au stat o zi și-o noapte. Alecu Golescu a
întîlnit un student care i-a povestit cum a fugit Metter-
nich deghizat în spălătoreasă, cum poporul de pe baricade

a impus curții imperiale un guvern liberal și i-a smuls făgăduiala unei constituții.

— Știi, mă bucur nespus de triumful revoluției. Dar cred că revoluționarii săvârșesc mari greșeli. Metternich nu trebuia lăsat să plece. Iar împăratul habsburg de ce mai stă pe tron ? Zice că dă constituție ? Minte, minte ca un tîlhar. Să grăbim spre țară ! trăgea concluzia Bălcescu.

— Tu ești republican convins, Nicule !

— Sînt ! Monarhia, pretutindenii a ajuns un sistem învechit, otrăvit de tiranie. Regii și împărații sînt azi sperietorile noroadelor.

Pe vapor, spre Budapesta, alți călători, dar aceeași discuție însuflețitoare : revoluția.

La Bratislava au ajuns la prînz. Sus, pe înălțime, cetatea — o ruină măreață. În port și pe străzi, forfotă nervoasă. Plimbîndu-se pe puntea vasului, Bălcescu întîlni un popă transilvănean.

— Spune, ce se petrece în Transilvania, în Țara Românească ?

— Io mi-s popă, nu proroc.

— Ești român !

— Mi-s ! Român bun, dară, vai, nimica nu știre-și.

Bălcescu a înțeles pricina rezervei și i-a zîmbit prietenește. L-a rugat să-i tîlmăcească frînturi din discuțiile călătorilor.

— No ! Mă bucur că voroviți românește, dară teamă mi-i că-ți hi niscai șpioane împărătești.

— Jurăm că sîntem din București, români buni.

— Amu ungurii tare-l mai laudă și mult se ocoșesc cu Laios Kossuth, ăl mai prima între revoluționari. Ei visează la republică.

Un marinar ungur, urcat pe scara catargului din mijloc, a început să vorbească tare, să-l audă toți călătorii de

pe vas. Avea glas gros, puternic. Ungurii îl ascultau cu luare-aminte. Îl aplaudau.

— Ce spune, părinte ? a întrebat Goleescu.

— Stihuri de Petöfi Sandor : „*Trimiteți regii la spînzurătoare !*“

— Bravo ! Bravo ! aplaudă Bălcescu, frenetic.

— Mai încet, Nicule ! îl domoli Alecu Goleescu. Că ne-or lua austriecii la ochi, și-n loc de Orșova, ne-om trezi în temnița de la Spilberg.

— Adevăr grăit-ai : *prudentia* ! a încuviințat popa transilvan, cu o vorbă latinească, semn c-a studiat la Blaj.

— Petöfi gîndește ca mine, se bucură Bălcescu.

Urmărind perindarea priveliștilor pînă la Budapesta, cei trei români au sfătuit îndelung. Cînd Bălcescu a amintit că a fost școlarul lui Eftimie Murgu, popa s-a ridicat în picioare :

— Păi, de-amu, no, drept frați sîntem. De Bălcescu am cetit în Gazeta de Transilvania. Că io mi-s Balint Simion, paroh în Roșia Montană. Și de bucurie că vă cunosc, să vă ospățez cu bucate de-ale noastre, moțеști : pită și slănă. Că noi și cînd merem la școală, la Blaj ori chiar la *De propaganda fide*, tot cu bucatele noastre în straiță merem. Și palincă sau vinars, de poftire-ți. Că pe Eftimie Murgu de mult îl știm în luptă cu tirania politicească și bisericească, cu nemeșеștile abuzuri și cu împărăteștile tîlhării. Bărbat jenial Murgu al nost' ; dară fără moderațiune și fără prudentia.

Vorbea Simion Balint, amestecînd tot mai mult graiul de acasă cu cel din cărți și despăturind șervetе de in, țesute de preoteasă, groase, dar curate. Puse pe ele pita și slana. Scoase brișca din tureată și tăie felii de pîine și de slănină. Lui Bălcescu îi lăsa gura apă. Balint ridică plosca sus, cu solemnitate, și închină :

— Întru plinirea gândurilor ! *Vivat, fratres* ¹ !

— *In aeternum* ² !... Tare răchia sfinției tale, părinte Simioane, a rîs Bălcescu.

— Ține, ca obicei, de la daci și de la romani.

— Adevărat. Mă unge la inimă. Ales că m-am săturat de leșinăturile franțuzești.

Primind plosca, Balint mai trase o dușcă, plescăi din limbă, își șterse barba cu stînga și grăbi să pună dopul, să nu fugă mirosul vinarsului.

— Părinte Simioane, s-a rugat Bălcescu, îngăduie-mi să cinstesc și pe matroz c-o țîră de vinars.

— Vrednic gînd, frate. Poftește-l și c-o bucată de pită cu slană.

Marinarul a băut zdravăn, a rîs și-a mulțumit.

— Toți regii la spînzurătoare !... a strigat Bălcescu, închinînd încă o dată.

Cei din jur nu înțelegeau cuvintele, dar ghiceau sensul închinării și se bucurau :

— Eljen a farradalom !

— Trăiască revoluția ! a tălmăcit Simion Balint.

După asta a povestit că umblă prin aceste locuri să vadă cum se petrec lucrurile și să scoată învățătură pentru români.

— Că mai ales noi românii nu mai putem îndura nici asuprirea nobililor, nici umilința națională. *Quous-que tandem* ³... Trebuie să izbucnească și la noi mînia. Lucrează Bariț și Bărnuz, Timotei Țipar și Avram Iancu. De-aici, din Peșta, merg, *per pedes apostolorum* ⁴ la Cluj și-apoi la Tîrgu Mureș, să mă întîlnesc cu fîrtații, să le

¹ Trăiți, fraților

² În veci !

³ Pînă cînd...

⁴ Pe jos, apostolește.

spun ce-am văzut. Iară domneavoastră, o, *ter quaterque beati*¹ vă duceți în Țară, să iscați răscoala, dacă nu s-o hi iscat și numa din puterea norodului... Că nu mai îndură norodul, nu !

Vorbirea a curs spre obîrșia românilor, spre strămoși, spre rostul istoriei și al poeziei. Se înțelegeau și prindeau dragoste unul de altul, par-car fi copilărit în aceeași casă și s-au reîntîlnit după ani de pribegie.

— Venetici sînt cei ce ne zic nouă așa ! Pe noi Traian ne-a însămințat aici. Io împărtășesc ideile lui Bariț : nu primesc o istorie uscată și flămîndă, compusă numai din numărul anilor, din cîteva schimbări la tron și din bătălii sîngeroase. Ci vreau o istorie purtătoare în sine de nutremînt bogat și scump pentru minte și inimă, cules din fapta norodului, din gîndul lui frumos și înalt.

Bălcescu l-a continuat, citînd vorbele lui Bariț :

— Pieptul istoricului trebuie să bată pentru fericirea oamenilor. El trebuie să fie înflăcărat de tot ce-i mare și bun. Să iubească, fierbinte și curat, adevărul. Să nu-și degradeze condeiul spre minciună și lingușire. Să ardă pentru patrie și libertate. Și să cuteze a spune adevărurile de care-i pătruns, chiar dacă atrage asupra-și mînia celor tari, prigoana și chiar pierderea vieții.

— No, tocmai ! Bine le știre-ți.

— Părinte Balint, poporul nostru trebuie să se unească într-o singură țară, începu Golescu, emoționat, o mărturisire și o pledoarie pe care o simțea fierbînd și-n inima lui Bălcescu.

— Da, trebuie ! reluă cu putere Nicu Bălcescu. Așa poruncește și istoria, și firea lucrurilor, și viața. Dacă nu ne unim acum, repede, strîns, frate lîngă frate, pierim

¹ O, de trei și patru ori fericiți...

înghițiți de neprieteni, striviți de cele trei tiranii care ne înconjoară.

— Împărtășesc ideea asta, pentru că-i zămislită, de mult, și-n inima noastră, a românilor transilvăneni, se aburiră ochii lui Simion Balint. Și dacă n-ar fi împărăția tiranică...

— Atunci, șopti cutremurat Bălcescu, ca să ajutăm unirea țărilor noastre, te rugăm din suflet, spune lui Bariț, lui Bărnuț și altora dintre fruntași, că plănuim să pornim revoluțiile noastre odată : în București, în Iași și la Sibiu, ori la Blaj. Din București, noi o să vă trimitem știri prin Ion Maiorescu și Laurian.

— Da, bun gând, frate Bălcescu. Așa să fie ! Și taină !

Au mai sfătuit mult, în șoaptă, pînă la Budapesta.

— Rău îmi pare că musai să pogor aici. Aș fi mărs cu dumneavoastră pînă la capătul pămîntului. Dar va să ne mai întîlnim, draguții mei frați. Va să ne mai întîlnim la Sibiu, la Brașov.

— Ori la București ! i-a strigat Golescu.

— *Remember !*¹ spuse cu mîna pe inimă și continuă cu stihuri din Alecsandri : „*Tot ce-i verde s-a usca / Rîurile vor seca !... / Dar eu veșnic în picioare, / Printre valuri arzătoare, / Voi lupta, lupta-voi foarte / Făr-a fi atîns de moarte.*“

— „*Căci român sînt în putere / Și românu-n veci nu pierе !...*“ urmă Bălcescu recitarea cu sufletul scăldat în bucurie.

Simion Balint s-a depărtat cu desaga pe umăr, însăi-lînd cruci asupra unui jandarm împărătesc, așa, ca să pară un călugăr tontălău, bolnav de mania binecuvîntării :

*Retro, satana... Piei drace !... Dominus vobiscum*²...

¹ Să-ți amintești !

² Înapoi, satano... Domnul cu voi...

Cei doi prieteni l-au urmărit îndelung cu privirea.

— Mi-l închipui, Negrule, în fruntea unei oștiri revoluționare, ca popa Farcaș, din vremea lui Mihai Viteazul...

— Ei, nici chiar așa... Un țăran isteț, un pic școlit, și atît.

— Nu mă lași să mă-nflăcărez, Negrule !

— Un revoluționar trebuie să fie un realist, un reflexiv.

— Da, se cuvine a fi un entuziast fără limită, dublat de un realist și un reflexiv pe aceeași măsură. Axinte Balint e un bun român.

Apa Dunării fugea, foșnind, pe lîngă pereții navei ancorată la mal.

Fochiștii încălzeau mașinile. Aburul fișia în zeci de supape, ca niște nări ale unei dihanii hrănite cu foc. Mulți călători au coborît ; au urcat alții pentru Belgrad. Unii priveau mașinile, aceste noi minuni ale secolului. Alții căutau cîte un locușor pe punte, să fure un dram de odihnă.

Seara însă Balint a apărut iar cu o veste mare.

— Aici, în Peșta, fraților, răsculații au deschis temnițele și-au scos osîndiții. Murgu al nost' e slobod. O și plecat la Banat ! Scriți-i carte, urgentissim.

— Bravo, Murgu al nost' ! Toți revoluționarii se strîng lîngă poporul lor.

— Luați pildă de la Murgu, fraților, și nu ne dați uitării : unirea face puterea.

În zori pluteau iar spre țară.

Se desprimăvăra repede. Soarele încălzea puntea vasului. Priveliștile deveneau tot mai cunoscute, mai familiare.

...Aici Mohecs : în 1526, Soliman Magnificul a zdrobit cavaleria maghiară ; riga Ludovic a pierit înecat în

mlaștini. Statul maghiar... Belgrad : 1456... Iancu de la Hunedoara l-a înfrînt pe Mahomed al II-lea Cuceritorul...

Încălzit de amintiri istorice și de idealurile viitorului, Bălcescu parc-ar fi vrut să coboare în apă, să împingă vaporul mai repede.

Au intrat în Cazane. Valurile se vînzoleau sub vas, imprimîndu-i un tremur mărunt.

Furnicat de obișnuita-i frenezie, Bălcescu istorisi războaiele romanilor cu dacii, arată călătorilor Tabula traiana, discută cu Alecu Golescu despre „Magazinul istoric pentru Dacia“, despre colaborarea cu August Treboniu Laurian și despre intenția cu care a scris „Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahia pînă acum“.

— L-am citit așa, într-o doară, acum patru ani, în casă la Voinescu II. Mi l-au luat prietenii, cu de-a sila, și l-au trimis la Iași, lui Kogălniceanu ; iar el l-a publicat în „Foaia literară și științifică“.

— Tu m-ai convins, Nicule, că în adevăr în istorie poporul își vede trecutul și prezentul și își citește viitorul. Că istoria e cea dintîi carte a unei nații.

— Nu eu, ci adevărul te-a convins.

— Auzi ? tresări Golescu : Doină românească !

Pe mal cînta o bănățeană : „Verde de-o mălură, / Pe-ăl vîrf de măgură / De trei zile-mi cură / Ploaie și cu bură / Și nu se răzbună...“

Bălcescu scoase repede carnetul și însemnă stihurile :

— Istoria, Negrule, ne povățuiește să lucrăm cu mai multă inimă la reforma politică și socială, fără de care poporul nostru piere.

Au grăbit spre Turnu Severin. De aici, călări pe cai cumpărați în pripă, au continuat drumul pe uscat, anume

ca să stea de vorbă cu oamenii, să cunoască starea de spirit din țară, înainte de a ajunge în București. Pretutindeni, boarea primăverii, dogoarea nemulțumirilor și scăpărările revoluției.

— Arăm la boier, dar o să culegem la noi ! spuneau țăranii. Că știți vorba a proastă : nu mai e mult pînă departe.

Au înserat în hanul de lîngă Strehaia. Ca de obicei, Bălcescu a intrat în vorbă cu oamenii. Mai o glumă, mai o întrebare despre necazuri.

Toți știau că, după seceta de astă-vară, majoritatea țăranilor și a orășenilor nu mai aveau ce mînca. Priveau spre hambarele boierești ca spre singura izbăvire din foamete. Dar hambarele aveau zăvoare grele. Și zăvoarele se ridicau doar atunci cînd slujitorii, păziți de dorobanți, încărcau grînele în harabale și le transportau la schelele porturilor Calafat, Giurgiu ori Brăila, să hrănească străinătatea și să aducă aur.

Toți știau că tabacii din București, ciocănașii din ocne stau gata de răzmeriță. Că nu mai vor să împlinească zilele de clacă statornicite prin regulamentul organic. Că mulți, tot mai mulți țărani fug de pe moșii și pribegesc pe drumuri, prin orașe, se retrag în păduri, la haiducie. Că sate întregi se revoltă, bat vechilii și arendașii. Că țara intră în furtună și pîrjol, ca-n vremea lui Tudor Vladimirescu.

Și aici, în han, de la toți auzeau aceeași căinare :

— Adevărul adevărat : boierii și turcii ne despoaie de tot și de toate, ne lasă doar cu sufletul.

Deodată, printre drumeți s-a stîrnit rumoare și spaimă : haiducul Radu Grigoraș, cu ceata lui, se află aici.

— Să plecăm imediat ! se sperie Alecu Golescu.

De la masa din fund, un bărbat voinic, îmbrăcat în contăș cu blană de miel brumăriu, l-a privit cîteva clipe

pe Bălcescu. Își dădu cușma pe ceafă, își scutură pletele și săgetă încăperea cu priviri ce păreau mînioase. Țîșni în picioare și-și așează contășul, dezgolind o clipă pistoalele de la brîu și încremenind întreg hanul. Uitînd să mai ducă îmbucătura la gură, drumeții îl urmăreau, înfiorați de spaimă.

— Vine spre noi... șopti Goleescu, îngrozit.

Bălcescu îngălbeni și el. Nu gîndea nimic. Se întreba doar : De ce vine cu oala de vin în mînă, și nu cu pistolul ? Vrea să ne spargă țeasta ? De unde cunosc eu omul ăsta ?

Dar bărbatul voinic s-a oprit în fața lui Bălcescu, și-a bătut pintenii, s-a înclinat, a tușit ușor, închinînd cu oala :

— Să trăiești, nașule !

După o clipă de șovăire, spaima din ochii lui Bălcescu s-a schimbat în mirare și, repede, într-un sclipăr de bucurie :

— Te cunosc, voinicule, dar... nu mai știu de unde.

— Domnia ta m-ai făcut haiduc.

— Radu Grigoraș... străjerul de la Mărgineni ! suspină Bălcescu, cutremurat și fericit că și-a amintit chipul omului care, de atîtea ori, i-a adus apă noaptea cînd tușea, răpus de batjocura glasului cavernos. N-am știut că-mi ești fin...

Se îmbrățișară, ca frații.

— Poftim, stai cu noi, Radu Grigoraș.

Drumeții au răsuflet ușurați. Au ciocnit. Au băut. Apoi s-au mirat : prieteșug între un haiduc și un pantalonar ?

Radu Grigoraș a povestit cum a fugit din slujba de la închisoarea Mărgineni, cum și-a tocmnit ceata, cum a ușurat de parale mulți boieri români și negustori turci, cum a împărțit săracilor tot ce-a stors din punga bogaților.

— Dacă poporul pornește răfuiala cea mare, vii cu noi, Radu Grigoraș ?

— Cu toată ceata, armată cu săbii, pistoale și puști.

— Atunci fii gata. La semnul nostru, pornești la luptă...

În zori, iar la drum, spre Craiova. Copacii înfloreau festiv, ca acum cinci ani. În oraș, Bălcescu îl căută pe profesorul Ion Maiorescu, iar Alecu Golescu pe unul dintre Brîncoveni.

— Eu mă-ntîlnesc cu progresul, și tu cu reacțiunea.

S-au revăzut seara, la masă, la un văr după mamă al lui Golescu.

— Boierii ruginiți îl acuză pe vodă Bibescu de abuzuri și afacerisme, aduse Alecu Golescu știrea. Dar dac-au auzit că-n lume s-a stîrnit furtuna, nu se mai ating de el. Îl cruță : „Prostimea oricînd e gata de zurbalic, și n-are cine-o ține în frîu...”

— Maiorescu m-a încredințat că în țară revoluția-i coaptă, își informă Bălcescu prietenul. Craiova, leagănul revoluției, și oltenii nu-l vor dezminți pe Tudor Vladimirescu.

După trei zile de lucru, în taină, lăsau în Craiova un nucleu revoluționar bine încheiat și plecau spre Caracal. Dar aici nu l-au găsit pe Magheru, cum se așteptau.

S-ar fi convenit ca Bălcescu să treacă pe acasă, pe la Bălcești, să-și vadă familia. Dar își stăpîni dorul :

— Să nu întîrziem ; să alergăm la Islaz, la căpitanul Pleșoianu.

Au descălecat în capul satului Islaz și-au urmat drumul, cu caii de frîu.

De la o casă se năpusti în uliță o femeie desculță, rufoasă, cu părul despletit. Plîngea cu sughițuri adînci, schimonosindu-și fața gălbejită și încrețită.

— Ce ți s-a întîmplat, nevastă? întrebă Bălcescu. Femeia se opri zăpăcită. Își adună zdrențele pe dînsa :

— A murit... Copilul !

— Ce boală a...

— Foame, domnule, foame !

A alergat mai departe, cînd lipăind pe cărarea zbicită, cînd înfundîndu-se în noroi.

Pîn-au aflat de gazda căpitanului Pleșoianu, femeia se întorcea în urma unui popă cu barbă mare, sură, cu rantie ponosită și potcap vechi, slinos.

— Părinte, în satu ista mor mulți copii? întrebă Golescu.

— Mor ! Mor de toată mîna și de toate vîrstele. Dof-torii și vrăcioaicele zic în multe feluri. Dară, pînă la urmă, tot acolo ajung : răposat din pricina mizeriei.

Golescu încerca să înțeleagă mai limpede :

— Cum se poate ? Islazul e una din moșiile lui vodă.

— Păi, pe moșiile lui vodă oamenii crapă mai ușor de foame, se înverșună popa. Ales că astă-vară ne-o potopit seceta.

— Și nu ți-i teamă să vorbești așa ?

— Acu fo patru ani, am mărs la București cu protestarea, de-am ajuns pînă la palat. Iar as'toamnă, am sărit cu ciomege asupra arendașului. L-am prins în crîsmă la „Purcelul“, unde-și dosise curajul și vitejia cea multă. L-am căftănit c-o sfîntă de bătaie și l-am probozit, în legea sfîntă. Dar parcă s-or cumințit ? Neam ! S-or jăluit lui vodă, ponosluind : „În Islaz, gata zurbalîcul ! În frunte, popa Șapcă“. Adică eu. Vodă s-o stropșit la mitropolit : „Răspopește-l !“ Ci eu i-am ciripit : „Răspopește-mă, boiată boierită, că eu, cu ăst sat de flămînzi,

am răzmerit și-n vremea lui Tudor Vladimirescu. Și de-mi iei rantia, apuc sfînta flintă și haiducesc cu mine tot Teleormanul. Amin !“

Bălcescu îl urmărea cum frămînta glodul cu ciobotele-i groase și grele, cum își zburlea barba sură, cum își scutura capul, dînd potcapul cînd pe frunte, cînd pe ceafă.

— Dar crezi, părinte, că răzvrătirea unui sat îndreaptă lucrurile în țară ?

— Așa cum îmi înșurubezi întrebarea, pricep că nu ești slujbaş domnesc. Și răspund : c-o rîndunică nu iscă primăvara. Dară chiar de-i plăpîndă, rîndunica răzmeriții tot mai bagă cea groază în ciocoime. Apoi mai trezește alte rîndunele din somnul cel de moarte, le-adună și, cu zborul lor, pot stîrni furtună mare, cutremurătoare furtună.

— Bravo ! Revoluția-i furtuna mîntuirii.

— Dacă este, ce mai adăstăm ca nărozii ? S-aude că-n lume... Na, că m-am lăbărțat la vorbă, și nici nu știu măcar cine-mi sînteți.

— Vestitorii furtunii...

L-au găsit pe Pleșoianu în cazarmă, printre ostași. Au povestit despre cele văzute și auzite de la Turnu Severin pînă aici : pretutindeni duhuri aprinse, ca niște ruguri nevăzute încă.

— Toate dovedesc, așa cum spun italienii, că mărul s-a copt, remarcă Bălcescu. Trebuie să scuturăm doar pomul, cu energie, prin surprindere — și toate ramurile în același minut.

— Și dumneata, căpitane Pleșoiene, să fii unul din scuturători, îl pofti Goleșcu, prietenește.

— De mult mă gîndesc și eu la asta. Mă sfătuiesc cu ostașii. Îi țin lîngă mine. Am vorbit și cu rudele din

București ; m-am sfătuit și cu Ghica, cu Rosetti, cu Eliad. Merg, dar numai dacă... merg Tell și Magheru.

— Vor fi cu noi ! strigă Bălcescu. Sînt patrioți și frați.

De la Islaz, pe-un vas austriac, au trecut repede la Glurgiu.

Tell i-a îmbrățișat, a ascultat știrile din Franța și planul lui Bălcescu de a uni roatele cu ale lui Pleșoianu și Magheru, de a ocupa Craiova și a răscula toată Oltenia odată :

— Noi ceilalți răscolim capitala și Muntenia, continuă Bălcescu. Îl închidem pe vodă. Și, de va fi nevoie — și va fi ! — îi facem judecată populară.

— Plan bun. Dar... mai întîi, dați voi, la București, o bază politică revoluției, o cîrmi Tell, cu îngrijorare în glas.

— Asigurăm succesul numai dacă pornim odată, în același ceas, din mai multe puncte ale țării, îl îmbărbătă Bălcescu. Dacă ridicăm Oltenia, Prahova și Bucureștii, dacă oștirea-i cu noi, evităm vărsarea de sînge.

— Reușim dacă unim toate partidele, formulă Tell, aprinzînd o țigară ; dacă-l atragem și pe Eliad.

— Dar parcă erați sfădiți ? întrebă Golescu.

— Ne-am împăcat. E foarte popular.

— Ca om de cultură e mare ; ca poet îl admir. M-a supărat însă c-a părăsit „Frăția“.

— Nicule, l-a întrerupt Tell, strivind țigara din care trăsesese doar cîteva fumuri : lipsești de mult din țară. Nu prea știi cum s-au schimbat oamenii și lucrurile.

— Poate ai dreptate, Cristache, dar cînd e vorba de soarta poporului, de soarta patriei, trebuie să fim foarte precauți în alegerea oamenilor. E vanitos...

— Măgulit de încrederea ce-i acordăm, Eliad se aruncă în vârtej, să joace o rolă ca a lui Lamartine, pledă Tell cu neobișnuită elocință și căldură.

— Mai bine să fie cu noi, decît împotriva noastră, cedă Alecu Golescu.

— Eliad vine cu toți ciracii lui !

— Bine, fraților, acceptă și Bălcescu. Să vină !

În acel început de aprilie, în București înflorea li-liacul, înmiresmînd văzduhul cu prospețimile primăverii. Alecu Golescu s-a dus să-și vadă frații și rudele. Bălcescu a tras direct la Ion Ghica. S-au îmbrățișat.

— Pornim ?

— Da, Nicule.

— Poporul dezlănțuie furtuna. Noi s-o cîrmuim.

Pe Alexandrina a privit-o furiș, o clipă : mai împlinită și parcă mai frumoasă. Nu și-a pierdut nici gingășia, nici suavitatea. I-a sărutat mîna, mut. Ea a clipit des și i-a strîns, cu înfiorare, degetele lungi și ciudat de reci. Îl găsea mai bărbat, cu chip mai aspru, mai dăltuit de gînduri adînci, de frămîntări sufletești. Și timbrul glasului îi vibra mai profund, cu rezonanțe de orgă. Și ochii îi străluceau mai expresivi. Îl vedea ca vestitor al unor clipe furtunoase. Și-l iubea.

La masă, Ghica l-a pus în curent cu evenimentele din București :

— Măcar că primește zilnic petiții care cer desființarea clăcii și lărgirea obșteștii adunări, vodă Bibescu se laudă cu starea de liniște, de siguranță și de mulțumitoare petrecere, întru care se află țara.

Bălcescu a povestit despre Paris, despre revoluția din Franța și despre tot ce-a văzut și auzit în drumul de

acolo pînă aici. Apoi, cu abia stăpînită emoție în glas, a rugat-o pe doamna Ghica :

— Alexandrina, te rog să primești o însemnată misie politică : să-l împaci pe Tell cu Magheru.

— Rugămintile tale pentru mine-s porunci.

— O, cît aș fi vrut să fie rugăminți...

Îndată după-masă, s-au întîlnit cu Rosetti și cu Niculae Crețulescu. Au hotărît să ia legătura imediat cu toți ofițerii membri ai „Frăției“.

— Să nu rămînă nici unul fără treabă, fără o misiune precisă, recomandă Bălcescu.

Ghica observa că țările române se aflau într-o situație nespus de grea :

— Ne trebuie multă dibăcie, o organizare strategică și o diplomatie abilă, genială chiar, să ne strecurăm printre potrivnici. Întîi se cere să trimitem emisari la Constantinopol, să demonstreze acolo supunere. Apoi să nu rostim nici o vorbă rea împotriva țarului. În al treilea rînd să cerem în mare taină sprijinul Franței, al Angliei, al Prusiei. Că sîntem mici și slabi, iar dușmanii colosali.

— Tocmai de aceea să luăm urgent legătura și să pornim mișcarea odată cu frații din Transilvania și Moldova. Între timp sar la luptă și bulgarii. Și cînd toate popoarele vor fi pe baricade, tiranii se prăbușesc, toți, cu tronuri cu tot.

Viziunea lui Bălcescu, îndrăzneată, înflăcără pe toți.

Dar tocmai atunci a intrat Alecu Golescu-Negru, posomorît.

— Vestea rea ? a întrebat cineva.

— Frații Golești, scumpii mei veri, nu mai vor să meargă cu noi...

— De ce ? se tulbură Bălcescu.

— Au, după cum știi, mare dragoste de progres.

Dar revoluția nu le place. Și cum Vodă Bibescu le-a făgăduit că-i ia de sfetnici și, după pilda regelui Sardiniei, dă toate reformele cerute de țară. Au și pregătit un program de reforme, să-l înfățișeze domnitorului.

— Reforme cu Bibescu în cap ! se indignă Ghica. Nu pricep că vodă vrea să amăgească țara cu un pospai de reforme, poruncite din alcovul Marițicăi doamna ?

Sfătuit, impulsionat de Bălcescu, comitetul „Frăției“ a hotărît să trimită emisari la Iași, la Brașov, la Sibiu, la Lugoj.

— Sîntem totuși prea puțini, regreta Rosetti. Nu-i bine să ne risipim.

— Mă duc la Eliad ! a sărit Alecu Golescu.

L-a găsit lucrînd în tipografie : corecta un articol. A ascultat istorisirea despre revoluția pariziană. Dar, în loc să se bucure, a suspinat :

— Poporul suferă ; suferința iscă anarhie ; iar eu mă tem de anarhie.

— Noi socotim revoluția drept singura cale a mîntuirii, s-a împotrivit, cu politețe, prietenul lui Bălcescu. Și-am venit să vă invit a participa la mișcare, alături de întregul popor român, să cucerim libertatea, egalitatea, frățietatea.

— O, desigur, amantul meu filiu ! Desigur. Dar întreb : mie ce rolă va să mi se acordeze ?

— Rolul lui Lamartine în Franța... a surîs Golescu, amintindu-și de formula lui Tell.

— Ei, așa intru și eu în ideea de a face revoluțiune.

Rosetti a socotit vizita lui Alecu Golescu la Eliad drept o greșală :

— Ne-am pripit. Trebuia să-l lăsăm să revină el la noi.

Dar „frații“ nu-i împărtășeau părerea.

— Eliad, fără îndoială, ne trebuie, se resemnă prea lesne Rosetti. Depandă de cum cădem la învoială.

— Negustorie pe spinarea și cu soarta poporului? a întrebat Bălcescu.

— Ei, dragul meu... Politica-i o afacere, ca și negoțul meu de librărie.

— Revoluția-i luptă, nu tocmeală de tarabă! s-a infuriat Bălcescu nu atît pe Eliad, cît pe Costache Rosetti.

— O, tu făptură ideală! Știi ultima mascara bucu-reșteană? Marițica doamna e-n mare amor cu prințul Albert al Prusiei.

— Asta-i mascara... europeană, Costache, zîmbi Bălcescu, îmbunat.

Sosirea tinerilor studenți din Paris îngrijorea stăpîni-rea. curtea și protipendada. Polițiștii lui Iancu Manu îi pîndeau pas cu pas.

De obicei, tinerii se întîlneau la librăria lui Rosetti, de pe podul Mogoșoaiei. Vorbeaua despre cărți ori despre cancanurile din lumea artistică sau mondenă a Parisului și strecurau, în șoaptă, știri despre organizarea revoluției.

Măcar că era în postul paștelui, marii boieri invitau tinerii sosiți din Paris la sindrofii și suarele. Să-i țină lîngă ei și să le afle gîndurile.

Ca să le mai adoarmă cele bănuieli, ca să le priceapă vicleniile, Ghica și Rosetti, Alecu Golescu și chiar Bălcescu nu refuzau asemenea invitații.

Banul Emanoil Băleanu se lăuda că-l controlează pe Ion Ghica prin „nenea mare” — Mihalache Ghica. Teodor Văcărescu îl batjocorea pe Costache Rosetti :

— Tunsul lui vodă, Berlicoco trăsnitul, călăreț de-a-ndoaselea pe saca, în hazul golanilor de pe uliți și al Crailor de la Curtea veche, nu-mi insuflă nici o grijă.

Constantin Cantacuzino se preocupa de frații Brătianu :

— Foc de paie. Mitocani ! Primejdioși doar pînă le-arunci un os.

— Pe urmă nici latră, nici mîrîie. Se gudură ! îi zugrăvea, în continuare, boierul Alecu Filipescu, sorbind din narghilea. Și enumera mai departe, plin de trufie : Pentru Alecu Golescu avem bun ac de cojoc : ceilalți Golești.

— Cui pe cui se scoate, și Golesc pe Golesc se zădărnicește, chicotea banul Emanoil Băleanu. Să se bălăbănească smintiții între ei : cu reforme, cu școli, cu... dracu să-i mai ia.

— Vodă a și zis : pe Golești i-am cumpărat...

— Dar de... de feciorul Zincăi Bălcescu, al doftoroaiei care tămăduiește albeața la ochi, ce ziceți ? întrebă Filipescu, netezindu-și blana caftanului.

— E ucenicul lui Murgu. În 1840...

— I-a priit temnița. L-a prins oftica și-l roade pe dinlăuntru, îi încredință Văcărescu. E boștiură. Nu mai duce la tăvăleală.

— Mai sînt oficerii. Cei molipsiți de duh franțuzesc.

— Coloneii Odobescu și Solomon sînt ai noștri.

La sindrofia din seara aceea și Bălcescu studia înfățișarea și sufletul veliților boieri ruginiți. Bărbații și femeile din salon reprezentau, sintetic, cele două lumi : de-o parte boierii bătrîni, țesători de intrigi, cocoțați încă în vîrfurile canapelelor, cu ișlicuri cît banițele pe cap, cu bărbi ca măturoaiele, cu narghilele lungi, în argint, aur și chihlimbar, cu giubele roșii, verzi ori portocalii, cu libadele de pambriu verde, roz ori vișiniu, cu șalvari de

mătase, cu iminei cusuți cu mărgеле multicolore, cu mentalitate retrogradă, dar, mai ales, cu multe moșii, muncite de mii de clăcași, și slujiți de zeci de robi țigani; de cealaltă parte, tinerii „bonjuriști“, cu pălării înalte, cu cravate mari, verzi ori roșii, cu redingote lungi, cafe-nii, verzi ori galbene, cu revere late și nasturi mari, cu pelerine negre, cu pantaloni striati ori îndungați, din mătasă gri, cu ghetе negre, fine, de căprioară, sau cizme cu carîmb scurt, întors, cu obrazul ras, cu favorite lungi și cu musteți subțiri, răsucite, dar cei mai mulți cu idei noi, îndrăznețe, cu dorința de a face din țările române o singură țară, cu țărani liberi, cu industrie, cu căi ferate, cu bănci.

Singur Constantin Cantacuzino dintre boierii de rangul întâi, urmărind să dea impresia de om al vremii, să capteze tineretul ca să-l sprijine în luarea domniei, a lepădat giubeaua, și-a tușinat barba și s-a îmbrăcat după moda vieneză. «Of, of, Costache! a oftat a batjocură baș-boierul Alecu Filipescu, privindu-l cu greață cum arăta în „strai nemțesc“. Șaitanoglu s-ar răsuci în mormînt dac-ar afla că ți se vede fundul ceacșirilor...»

Mult mai la curent cu moda, femeile îmbrăcau rochii lungi, cu turnură și trenă, cu volănașe, cu umeri goi, se coafau cu zulufi mărunți, răsuciți cu drotul, se împodobeau cu salbe scumpe, fin lucrate de giuvaergii iscusiți de la Viena ori Paris.

Ca de obicei, Eliad se învîrtea degajat prin boierime, cisluind despre treburile obștești și politice, despre activitățile culturale, despre teatru și presă, ori despre cancanuri familiare. Improviza versuri satirice, desfătînd pe unii, mușcînd pe alții. Vorbea anume cam încîlcit, cam cețos, cam incoherent, să placă tinerilor, dar să nu-i supere prea tare nici pe ciocoi.

— ...Ne-am schimbat veșmintele, ne-am lăsat părul să crească, ne-am ras barbele, ne-am lepădat papucii și ceacșirii, ne-am pus pantaloni și cizme lustruite, am început a ne aconcia și încîrlionța părul, a ne încravata gîtul, și credem c-am schimbat și ideile cele vechi ale fanarotismului și ale ienicerismului... O, nu ! Progresul este porunca providenței. Este mariajul fertil și estival dintre om și ideal... Îmi recunosc culpa : sînt progresist, și chiar revoluționar. Dar nu voi decît acele schimbări ce-s cu folos pentru toți, în paguba nimănui.

Pe Bălcescu îl încîntau aluziile lui Eliad, dar regreta că nu-l putea urmări. Îl atrăgea glasul lui Constantin Cantacuzino :

— ...Am citit în acea chemare anonimă a moldovenilor scîrnave cuvinte și de ocară la adresul unui domnitor, cap al țării și uns al Domnului. Ca de pildă : *...,Mihai Sturza este o mașină a iadului ca să vă chinuiască acum, iar copiilor voștri să le lase suspinuri și amare lacrimi...*“ Și mai departe : *„Luați pildă de la neamurile luminate care își rostesc cugetarea în slobozenie...”* Ei, ce are a zice despre asemenea obrăznicie tineretul învățat de la Paris ?

Rostea cuvintele rar, sentențios, săgetînd cu privirea pe Ghica, pe Rosetti, pe Bălcescu, parc-ar fi vrut să le străpungă țeasta și să le citească toate gîndurile.

Ca să se ferească de iscodire, Nicu Bălcescu își găsi de vorbă cu o demoazelă foarte dornică să afle ce fel de evantai poartă pariziencele și cum îl mînuiesc. După ce a epuizat explicațiile despre modă, de altfel extrem de sumare și de incerte, a făcut ce-a făcut și a trecut la versuri de dragoste din Victor Hugo, poetul care cutremura Parisul și lumea cu poemele și dramele lui : *...,Je suis tom maître et la proie ; / Partons, c'est la fin de*

jour ; / Mon cheval sera la joie, / Ton cheval sera l'amour..."¹

Recita cu căldură, emoționat, deși nici versurile de dragoste nu erau specialitatea lui.

Ghica răspundea cu glume, cu zicători și vorbe de duh, culese din popor, și-ndeosebi de la Năstăsache tapițerul :

— Unde cîntă cocoși mulți, acolo zorile întîrzie. Și dacă toate muștele ar face miere, ar fi și la cozile cailor.

Scuturîndu-și pletele și rotindu-și ochii bulbucați, Rosetti înșira cele mai proaspete mășcări bucureștene, spre satisfacția unor cocoane și ofuscarea ipocrită a unor demoazele ; apoi, ca să le împace pe toate, declama cu gesturi și cu afectată însuflețire versuri din „Dedicațiune la sexul frumos“, poezie scrisă nu demult, în cinstea femeilor de orice vîrstă :

...,*În mîna voastră este a lumii cîrmuire ! / La voi dar plec genunchii, iubirea voastră cer, / Căci voi aveți putere, c-o vorbă, c-o clipire, / Să m-afundați în iaduri, să mă-nălțați la cer...*“

Alecu Golescu-Negru cînta la clavir și, ori de cîte ori venea vorba despre revoluția din Franța, o întorcea spre filozofia pozitivistă a lui August Comte ori spre cea a lui Schopenhauer.

— „*Lumea nu este decît o muzică realizată...*“

Veliții boieri nu înțelegeau și nu aflau nimic despre gîndurile tinerilor întorși de la Paris. Dar fiind dumnealor vicleni foarte și mult hîrșiți într-ale vieții, socoteau că tăcerea tinerilor bonjuriști putea fi mai primejdioasă decît limbuția lor.

¹ Îți sînt stăpîn și pradă-ți sînt ; / Plecăm, se lasă noaptea ; / Să-mi fie bucuria cal și-avînt, / Calul tău să fie dragostea...

— Dacă zădărniciim acția ăstor zurbagii, asigură Constantin Cantacuzino, scăpăm de revoluție. Norodul e blajin, cuminte, supus, fricos și prost. Și dacă nu-l întărită nimeni, supus și prost rămîne în veac.

Membrii „Frăției“ lucrau de zor și tainic, în acele zile de aprilie 1848. Organizau. Trimiteau oameni în țară să cerceteze starea de spirit și să orînduiască răscoala poporului. Tipăreau manifeste, și oameni curajoși și devoți progresului le lipeau noaptea pe ziduri. Trimiteau lui vodă petiții anonime : „*Desființează claca...*“ „*Eliberează și împrumutărește țărani...*“ „*Aruncă la gunoi rangurile boierești, cu boieri cu tot...*“ „*Dă constituție și alege parlament prin vot universal...*“ Împrumutau și colectau bani de la prieteni. Procurau arme din București, Ploiești, Buzău, Craiova, folosind limbaj cifrat : cîrnat = pistol, ghiudem = pușcă.

Totul mergea bine.

Dar în seara de 7 aprilie Ghica a trimis repede după Bălcescu, Golescu și Rosetti.

— Un curier din Iași și „Gazeta de Transilvania“ au adus o știre dureroasă : în Moldova a izbucnit revoluția ! Citiți !

— Asta-i știre înveselitoare, nu...

— Da, dar a și fost înăbușită.

Aflară din gazetă cum a izbucnit revoluția la Iași. La 27 martie, boierii liberali, negustorii de toate treptele și de toate națiile, boierii mai mici, profesorii, avocații și doftorii, peste 1 000, au iscălit o petiție-proclamație. Cereau „*sfîntă păzire a regulamentului, în tot cuprinsul său, fără nici o tălmăcire...*“

— Ce prostie ! exclamă Bălcescu, furios. „Sfinta păzire“ ? Ardere !

— ...«Mulțimea adunată în casa și ograda lui Alexandru Mavrocordat, striga : „Reformă“», citi mai departe Golescu.

— Așa da ! se bucură Bălcescu. Citește !

Golescu rugă să nu-l mai întrerupă, și urmă citirea :

— ...„Să ne înarmăm, mari și mici ! striga Mavrocordat. Și mâine, la 8 ceasuri, cu mitropolitul în frunte, să mergem împotriva baionetelor tronului.“

— Idiotule ! De ce-ți trebuie mitropolit ? Mergi la revoluție, ori la înmormântare ?

— Lasă-mă, Nicule, odată, să citesc !... „Să ne scăldăm în singele nostru și al său și să mîntuim țara de despotism...“

— Așa da ! aprobă Bălcescu.

— ...«Mulți au strigat : „Bravo !“ „Mai bine să murim într-un ceas trăind, decît să trăim paisprezece ani murind...“ Iar Alexandru Cuza a zis : „Da, fraților, să murim, dar cu moartea noastră trebuie să deschidem un viitor nației noastre, vrednic de trecutul strămoșilor noștri romani ! Astăzi toate națiile învie ; trebuie să învie și a noastră !“ „Bravo ! Bravo !...»

— Îl aplauzi, Negrule ? întrebă Rosetti.

— Nu eu, ieșenii... „Domnul și doamna s-au închis în cazarmă, ducînd cu ei și multe bagaje...“

— Asta-i rostul fraților ofițeri : să revoluționeze cazarmele ! observă Rosetti. Să desprindă armata de tiranie.

— ...«S-a bătut toba de alarmă. Dughenele s-au închis. S-au auzit strigăte : „La arme ! Soldații omoară pe boieri“...»

— Pe boieri ? ! Tocmai pe ei ? !

— Stăpînește-te, Nicule ! ...„S-au auzit împușcături.

Miliția a călcat casa logofătului C. Sturdza și a tânărului A. Mavrocordat...

— Se încăierau... rubedeniile, rîse Rosetti.

— ..., *În uliță s-a făcut o baricadă...*

— Baricadă ? ! izbucni Bălcescu, sărind de pe scaun.

— Liniștește-te odată, omule ! ...*«Bătrînul Mavrocordat striga : „Ce-ați venit, mișeilor ? Să-mi omoriți fiul care a voit binele țării ? Dați în mine întîi !...”»*

— Rățoieli stupide ! își ațîța Bălcescu mînia. Nu noi facem revoluția. Îi putem da cel mult program și o putem conduce bine sau rău... Iartă că te-nterupt mereu. Dar fierb !...

Alecu Golescu răsuci gazeta spre lumină și citi mai departe :

— ..., *Mulți fug din țară. Pe Alecu Moruz l-au dus legat într-o căruță de poștă. Pe alții i-au bătut, pînă la 150 de lovituri. Închisorile cazărmilor sînt tixite de nenorociții care au voit binele patriei...*

Au rămas tuspatriu pe gînduri. Cel dintîi și-a exprimat îngrijorarea Ghica :

— Înfrîngerea moldovenilor încurajează reacțiunea.

— Să le-o luăm înainte ! sări Bălcescu în picioare.

Dar în acel moment ș-auziră glasuri străine în curte.

Dînd buzna peste slujitori, în salon au intrat doi mocani. Și-au lepădat cușmele și zeghile jos, în mijlocul încăperii.

— Fraților ! a strigat Bălcescu și i-a îmbrățișat. Iancule !... Alecule !... Ce minune ! Tocmai citeam în „Gazetă” despre nenorocirea voastră.

— Am pornit cu stîngul, a oftat Iancu Alecsandri, cătînd cu privirea un fotoliu, să se așeze, că-l doboră osteneala.

— Boierii liberali au stîrnit mișcarea, înainte ca noi să ne organizăm, l-a completat Alecu Russo.

— Voiau să se răfuiească repede cu vodă, să obțină câteva reforme mărunte, să se cheme c-au făcut revoluție, și să scape înainte de a se stîrni poporul, a lămurit Iancu Alecsandri, după ce a băut un pahar cu apă.

Au povestit cum au cercat să pătrundă în Moldova, și n-au izbutit. Știau că Vasile Alecsandri, cu Leon Cantacuzino și cu alții au fugit în munți, să scape de răul lui Sturza.

— În valea Bistriței, la Hangu, au cercat să ridice satele împotriva domniei, informă Iancu Alecsandri. N-au izbutit : că dacă la Iași Sturza are o gardă pretoriană, alcătuită din mercenari arnăuți, satele sînt împînzite de dorobanți.

— Și doar tronul se clatină ca frunza bătută de furtună ! a surîs amar Russo, scoțînd din chimir o foaie de hîrtie. Deși mi-i rușine, vă aduc totuși, aici, glasul poetului : „*Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemiscare...*“ Lăcrăma. Îi tremurau buzele, dar nu se oprea : „...*Sculați, frați de-același nume, iată timpul de frăție !...*“

— Bravo, Vasile Alecsandri ! s-a luminat Ion Ghica la față. Marș revoluționar : „Deșteptarea României“ ; să-l tipărim în foaie volantă.

— Fiți măcar voi mai vrednici, imploră Iancu Alecsandri. Că noi ne-am făcut de rîs. Dacă porneam revoluția odată, cum am plănuit...

Bălcescu îl prinse de mijloc și-l strînse cald, aproape, la inimă.

— Bine că sînteți sănătoși și slobozi. Și voi, și Basile. Lupta noastră pentru dreptate și frăție n-a început încă. Deocamdată ospătați și odihniți-vă. Ioane, unde-i putem adăposti ?

— În casă la mama !

Cînd să pornească spre gazdă, apăru, ca din senin, și

Costache Negri. Venise călare și-l prăfuiseră drumurile cu colb fin, ca făina pe morar.

— N-am putut intra în Moldova, fraților !

— Și pe noi ne-au fugărit jandarmii lui Mihalache Sturza.

Aproape de miezul nopții s-au trezit și cu Alexandru Cuza și Alecu Moruz. Vodă Sturza i-a arestat la 29 martie și i-a trimis, sub pază, la Galați, să-i dea pe mîna turcilor.

— Ne-a salvat consulul englez.

— Facem revoluția toți împreună, la București, ca un bairam turcesc la Mecca, glumi Ion Ghica, îmbrățișîndu-i.

Au povestit, cu amănunt, cum s-au petrecut faptele.

— Le-am trăit, și n-o să le uităm niciodată, își încredința Alexandru Cuza prietenii și gazdele. Înfrîngerea ne-a pricinuit o amarnică durere. Vina-i a boierilor liberali. Ei au greșit : au ținut să meargă doar împreună cu marii boieri, adversari nu ai regimului asupritor, ci numai ai guvernării lui Sturza.

— De ce ? De ce, domnule Cuza ?

— Lesne de înțeles : se tem mai mult de revoluție și de popor, decît de tiraniile boierilor ciocoi.

— Și poporul ?

— Au venit mulți intelectuali, negustori, meseriași și popor de rînd. S-au adunat fără arme și neorganizați.

— Îl cunoști pe Zaharia Moldovanu ?

— Da. Om îndrăzneț și radical, popular și bun agitator. De oameni ca el se teme boierimea ciocoită mai mult ca de diavolul. Dar nici Moldovanu, nici alți tribuni n-au avut vreme s-adune și să orînduiască mulțimea.

Dacă vreți să izbîndiți, fraților, organizați-vă serios ! îndemnă Cuza.

— Și mai ales să ne legăm cu poporul, preciză Bălcescu.

Deși cădeau zdrobiți de oboseală, nu s-au despărțit pînă n-au pus la cale un nou plan de bătaie.

Bălcescu susținea să rămînă toți în București, pînă organizează o pătrundere în Moldova :

— Ne unim cu transilvănenii și reînsuflețim mișcarea din Moldova.

A doua zi, la prînz, Rosetti s-a înfățișat la librărie, cu ochii bulbucați de spaimă, fără să-și piardă însă ironia :

— Știi care-i cea mai proaspătă mascara ? A sosit azi-dimineață un curier de Iași : Vodă Sturza cere lui Bibescu să predea imediat toți răzvrătiții fugari, aciuăți în Țara Românească.

Ghica a avut dreptate : înfrîngerea moldovenilor a speriat pe mulți.

Dar din țară veneau știri bune : cete de săteni atacă hambarele boierești și iau grînele. Pornesc pe drumuri să afle vești. Se așază la răscruci și întreabă mereu : „În Transilvania a izbucnit revoluția ?“ „Noi cînd pornim ?“ Și cată spre toate zările, parc-ar vrea să pornească în întîmpinarea revoluției.

După ce asculta știrile din țară, Bălcescu îl încuraja pe Rosetti :

— În revoluție, victoriile ușor cîștigate sînt tot așa de primejdioase ca și înfrîngerile repetate. Numai cine cade se ridică. Numai cine-i înfrînt se îndîrjește întru victorie.

Evenimentele polarizau organizarea revoluției în jurul lui Ghica, Rosetti și Bălcescu. Dar toate arătau că nu

era așa de ușor cum își închipuiseră tinerii, în entuziasmul lor de neofiți.

Dintre toți, Bălcescu se frământa cel mai mult : organiza, sfătuia, lua legături, scria scrisori, trimitea ștafete. L-a ajuns însă oboseala, a răcit și în ziua de 5 aprilie s-a îmbolnăvit.

Sevastița a lăsat treburile de la Bălcești și a venit în București, să-l îngrijească. Alexandrina Ghica i-a trimis un doctor neamț și un buchet mare de liliac. Mirosul florilor i se părea un balsam suav, mai binefăcător decât doctoriile medicului.

Îndată ce i-a scăzut febra, s-a așezat la masă și-a alcătuit proiectul proclamației către țară.

L-a citit lui Ghica și lui Alecu Golescu, apoi lui Rosetti, Voinescu și Magheru. Toți i-au admirat claritatea și precizia formulărilor.

— Conținutul mai trebuie discutat, s-a împotrivit Costache Rosetti. Nu-i vorba de mine, dar, așa cum e, Goleștii nu-l acceptă. Și nici Brătienii.

După-amiază pe Bălcescu l-a vizitat Eliad. A pîndit, respectînd toate regulile conspirației, să nu-l vadă nimeni intrînd. Vorbea cu simpatie și naturalețe, apropiat, prietenește. Dar Bălcescu surprindea ceva fals, exagerat. Și asta îl irita.

— Amatul meu june, l-a povățuit grijuliu Eliade : cruță-ți sănătatea fizică și morală. Nu fă agitațiune pernicioasă ție însuși. Nu te lăsa atirat, sedus de fanarioți ori de oamenii țarului. Fii revoluționar, dar nu cădea la extremitate.

— Noi luptăm, domnule Eliad, împotriva oricărei tiranii. Și pornim de la tirania ciocoilor. Vrem libertatea și unitatea tuturor românilor : munteni, moldoveni, transilvăneni — un singur popor, un singur stat. Și pornim de la unirea imediată a Moldovei cu Țara Românească.

Pornim de la nucleul existent, pe care-l vom revoluționa. Vrem să ne înfrățim cu revoluția tuturor popoarelor din Europa și să doborâm toți tiranii. Și-ntii ne vom uni cu revoluționarii transilvăneni.

— Mă sperii !

— Numai dușmanii progresului se sperie.

— Mda... Am vrut să spun că mă uimești cu îndrăzneala, cu măreția idealurilor... Dar ai auzit ce se întâmplă la Paris... Au ars tronul ? !

— Trebuia să-l ghilotineze și pe rege.

— Vorbești ca acei iacobini care au dezlănțuit...

— Asta s-o spună Bălenii și Filipeștii, s-o spună Alexandru Villara, ori Iancu Manu, călăii patrioților. Ei să se teamă de revoluție, iar nu domnia ta, poetul, cărturarul și gînditorul care așa de mult lucrezi la trezirea conștiinței naționale.

— Tocmai aceasta nu-mi lasă permisiunea să mă aventur în anarhie, ca unii ce n-au nimic de pierdut.

— Te rog, nu ucide idealurile pe care dumneata însuși le-ai semănat în inimile noastre.

— O, tu june inocinte și credul, cum te amăgesc și-ți spurcă generozitatea coteria lui Ghica, omul lui Mavros și al țarului !

— Nu înțeleg ! se răsuci Bălcescu să-l privească drept în ochi.

— Românii fanarioți și agenții țarului înfățișează ochilor voștri fapte ideale, orbitoare : o Românie unită și tare, o republică independentă. Dar de ce făptuiesc asta ? Anume ca să ne strice cu sultanul, cu stăpînul nostru legiuit.

Bălcescu n-a mai găsit o replică dură. A cercat o glumă :

— Am auzit o vorbă la Bariț : „Nu te mai plimba cu doi bani în trei pungi, ci meri acasă...”

Eliad a plecat brusc, fără să-și dezvăluie adevăratul scop al vizitei.

Bălcescu s-a destăinuit lui Ghica :

— M-am lămurit, Goleștii sînt șovăielnici. Mai mult mă îngrijorează enigmatismul lui Eliad.

— Știu de mult, Nicule, că vederile politice nu se potrivesc întrutotul cu ale noastre, dar frații cer să-i folosim renumele și popularitatea, dragostea lui de țară, de reforme.

— Să fim atenți : s-ar putea să ne folosească el pe noi.

Comitetul „Frăției“ a ajuns la convingerea că evenimentele nu mai așteaptă. Se precipită.

Fierberea populară e așa de mare, în toată țara, că-i gata să explodeze, pe neașteptate, arăta Bolliac.

— Să fim în pas cu poporul ! a povățuit Bălcescu. Să pornim !

Au hotărît 11 aprilie, zi de pornire a revoluției.

Au ales un comitet executiv din trei : Ion Ghica, Nicu Bălcescu și Alecu Golescu-Negru, cei mai energici, cu depline puteri în organizarea, dezlănțuirea și conducerea acțiunii.

Se strecurau ziua, seara, noaptea, de la casă la casă, din stradă în stradă, și dădeau instrucțiuni.

Pregăteau curieri spre Islaz, Craiova, Prahova, Giurgiu, Rîmnicul Vîlcea, Buzău, Brăila.

Pe căi diferite, refugiații moldoveni au pornit să treacă Milcovul, să se strecoare spre Iași și, în mare taină, să dezlănțuie o revoluție viguroasă. Mai ales că, din oameni, se auzea că țara clocotește încă, iar vodă Sturza cu greu își ține tronul.

Dar la prînz Rosetti a adus ştirea că Iancu Manu a aflat ziua răzvrătirii şi-a pus copoi pe urmele lui Ghica, Eliad, Bolliac, şi Alecu Golescu-Negru.

— Cu asta, Iancu Manu ne face un serviciu : îl aruncă pe Eliad în braţele noastre, profetiză Ion Ghica. Deci, într-un fel, reacţiunea colaborează cu noi !...

Cînd în librărie s-au adunat majoritatea prietenilor, Rosetti a curmat brusc glumele şi-a vorbit grav :

— Sîntem prea puţini, fraţilor ! Reacţiunea-i puternică, foarte puternică. Să mai aşteptăm. Să aşteptăm ajutorul nobilei Franţe. Şi-apoi, dac-au venit şi fraţii Brătieni, să-i înhămăm şi pe ei la treabă.

— Bine ; dar să nu amînăm ! vorbi categoric Bălcescu. Ajutorul dinafară ne vine, şi-i bun venit, numai dacă sîntem angajaţi în luptă.

Dar în acea zi s-a mai întîmplat ca prefectul de Gorj să prindă o scrisoare dintre soţia lui Magheru şi a lui Tell şi s-o înfăţişeze lui vodă. Un aghiotant domnesc, în galop fulger, l-a şi adus pe Tell de la Giurgiu, la palat, sub escortă.

— O depeşă din Petersburg, înştiinţa Laurian, îl povăţuieşte pe domnitor să procedeze fără cruţare împotriva oricărei mişcări şi-i făgăduieşte ajutor la caz de nevoie.

În adevăr, după-amiază s-a zvonit că poliţia îi caută pe Rosetti, Ion Ghica şi Grădişteanu.

Toate acestea au paralizat activitatea comitetului executiv. Dar vrînd să petreacă paştele în tihnă, Villara a amînat arestările. Iar domnitorul anunţa, cu semeţie, că în ţară domneşte linişte desăvîrşită. E-adevărat că vreo cîţiva tineri bonjurişti pălăvrăgesc despre sublima regenerare a patriei ; dar măria sa nu aşteaptă poftirea ăstor zurbagii, ca să grijească de scumpa-i ţară. Va regenera-o după cele mai liberale principii, îndată după sărbători.

Tell a ştiut să se dezvinovăţească în faţa lui Bibescu.

Măria sa i-a lăsat comanda, dar i-a poruncit să nu se miște din Giurgiu. Totodată l-a trimis pe Magheru comandant al unităților de dorobanți și panduri din Oltenia.

— Tocmai asta doream și noi : să fie în casa Vladimirescului ! fremăta Bălcescu de bucurie.

S-a strecurat, prin bucătărie, în casele lui Tell și Magheru ; a rugat soțiile să le mijlocească o întâlnire. Și nu s-a lăsat pînă nu i-a văzut față în față și i-a împăcat.

— Acum, cînd v-ați dat mîna, puteți spune din ce v-ați certat ?

— Din... rivalitate. Se zice că două săbii nu-ncap într-o teacă, a rîs Magheru. Să astîmpărăm ambiția personală.

— Ambiție, frate, fără rost, l-a aprobat Tell, oferindu-i o țigară.

Bălcescu nu voia să renunțe la hotărîrea comitetului „Frăției“, de a porni la 11 aprilie.

La adunarea din seara de 9 aprilie au participat și frații Brătianu. Păreau așa de plini de sine, că s-ar fi zis că-s născuți din capul unui zeu al revoluției. S-au amestecat în discuțiile privitoare la conținutul proclamației :

— Împroprietărirea țăranilor ? Nu sîntem de acord ! Eliberați, da ; împroprietăriți, nu !

— Numai dînd pămînt țăranilor asigurăm viitorul politic al țării, a argumentat Alecu Golescu.

— Țăranul e ignorant.

— Nu știe să gospodărească : sărăcim țara !

— Fără pămînt, domnilor Brătianu, țăranul rămîne rob, i-a combătut și Bălcescu. Și dacă ținem poporul în robie...

— Deocamdată ajunge libertatea și egalitatea, fraților, interveni Rosetti. Principii mari și sfinte, pentru care...

— Știți prea bine că, în societatea noastră, fără proprietate, egalitatea și libertatea sînt simple ficțiuni. Numai dîndu-i o stare materială bună facem din țaran cetățean adevărat și vrednic ostaș al patriei !

— Articolul privitor la împrăștiere, al treisprezecelea, să-l mai discutăm, a propus Rosetti o soluție de împăcare.

— Cînd ? s-a răstit Bălcescu. După ce va trece vîltoarea ? Să hotărîm acum ! Trebuie să trimitem olăcari...

— Ne pripim ? Pățim ca moldovenii ! s-a îndărătnicit Ion Brătianu. Am convorbit la Paris, între patru ochi, cu Lamartine. Ne-a promis, solemn, ajutor. Să-l așteptăm. Pînă atunci ne organizăm bine, cît mai bine ; aducem oameni din Transilvania, să ne ajute...

— Ne ajutăm reciproc, numai prin revoluție ! nu s-a lăsat Bălcescu.

— Noi venim de la Paris cu misia măreață, dată de nobila Franță, de a aduce revoluția și aici, pe malurile bătrînului Danubiu, deschise larg brațele Ion Brătianu, își scutură mînele redingotei de postav englezesc și împinse cu arătătorul dreptei spre fereastra dinspre miazăzi, ca și cum ar fi arătat bătrînul Danubiu.

— Ei, comedie, rîse Ion Ghica. Poate crezi că revoluția se poate asemana cu floarea-soarelui ? !

Lui Bălcescu îi plăcu ironia lui Ghica, dar n-o socoti de ajuns :

— Doar niște capete goale, niște inimi deșarte își închipuie că revoluția încapă într-un geamantan, la rînd cu cămășile de mătase, și că noi, cîțiva „băiețoi“, cum ne poreclește reacțiunea, cîțiva „bonjuriști“, trăiți trei-patru ani la Paris, îndopați cu ceva idei șterpelite prin cafe-

nelele de pe malul Senei, putem revoluționa un popor trăit în subjugare și amară suferință...

— Noi, capete deșarte ?...

— Îți bați joc de marea Franță ?

— Admir Franța ; dar nu mă prostern în fața nimănui. Că și eu sînt om, și eu am un popor și o țară. Poporul nostru trebuie să-și facă revoluția lui. Și noi avem datoria s-o conducem cu bărbăție. Că de-asta îi sîntem fii.

Bălcescu vorbea răspicat, aspru, dar cu atîta înflăcărare și patos, că toți, afară de Brătieni, îi dădeau dreptate.

Îndată însă au sosit știri noi. Mai întîi, nici unul dintre moldovenii surghiuniți n-a putut trece hotarul. Se zbăteau între copoi lui vodă Sturza și ai lui vodă Bibescu. Nu mai puteau risca. Au hotărît să treacă munții, în Transilvania, la Brașov, unde se adunau și ceilalți exilați din Moldova.

— De acolo putem repede interveni, la nevoie, în oricare parte a țării : în Moldova, pe la Oituz, în Țara Românească, pe la Bran, sfătui Costache Negri.

Peste un ceas, Rosetti s-a înființat cu o știre uluitoare :

— Am fost la consulul francez. Mi-a comunicat textual că vine un trimis special al lui Lamartine, cu instrucții exprese. Ne povățuiește să nu întreprindem nimic, înainte de sosirea solului.

— Ah, Berlicoco, iar ai răsturnat ciubărul !... a rîs Ghica.

— Nu-i bine, fraților, vă rog ! și-a împreunat mîinile Bălcescu. Filomela dumbrăvilor paradiselor cîntă frumos pe malurile Senei. Dar cine garantează că pînă aici glasul-i nu se schimbă în croncănit de coțofană ?

— Cutezi să-ți bați joc de-un mare prieten ? Ingratule !

— Nu cunoaște realitățile de la noi și nici n-o să se topească el, Lamartine, de dragul nostru, al țăranilor de la Dunăre, cum credeți voi.

Ion Ghica a pus la vot contramandarea datei. Majoritatea a votat pentru amânare.

— Deci lăsăm pe „nebun“ să ciocnească în tihnă ouăle roșii de paște ! a rîs amar Ion Ghica.

Bălcescu a tăcut, înfrînt.

Pășea îngîndurat pe ulița strîmtă din mahalaua Boteanului. Se apropia de casă. Gîndea la despărțirea de moldovenii surghiuniți și-l chinuia durerea și amarul : ...Oamenii au tot nădăjduit că noi vom porni lupta. La Iași revoluția a pierit pentru că a izbucnit prea devreme ; la București prea tîrziu. Singuri transilvănenii...

Deodată i se înfățișă în cale un om înalt, bine legat, cu mîini mari, cu zîmbet nițel șoltic :

— Nu mă cunoști, de bună seamă. Nu ne-am văzut de cînd ai plecat la Paris.

— Năstăsache ! se entuziasmă Bălcescu. De multe ori m-am gîndit la proverbele tale. Iar ieri, umblînd pe podul Beilicului, mă întrebam unde-i mai fi, că mult ne-ai fi fost de folos.

— Gînd la gînd cu bucurie ! Află că acum sînt meșter tapițer. Știi, mai bine mai tîrziu decît niciodată. Meseria am furat-o de la un meșter bun. M-am însurat ; am și doi copilași gemeni. Mai bine să-ntreacă decît să n-ajungă !

— Bravo, Năstăsache.

A stat mult la sfat cu dînsul. L-a convins să intre în „Frăția“.

— Acuma știi ce dospește în lume. Jur să fiu un frate bun. Dacă pornim — că trebuie să pornim odată — mă scriu alături de dumneavoastră.

— „Frăția“ a rînduit pe Cezar Bolliac, pe Ion Catina, pe frații Brătianu să stea de vorbă cu voi. Te rugăm și pe tine să-i ajuți.

— Cu toți meșterii și lucrătorii plăpumari și cu cei din mahalaua dogarilor și din Beilic ! Îmi zic oamenii, în șagă, Moș Zicală, și mă ascultă, mă urmează ca niște umbre. Eu le spun așa : lacrimile săracilor nu le usucă nici soarele, nici vîntul, ci numai revoluția.

O săptămînă s-au hrănit cu știri sosite din țară și dinafară, cu convorbiri și sfaturi, cu oamenii din mahalale, cu țaranii veniți la moși, cu lucrătorii tabaci, măcelari, timplari, fierari. Pretutindeni și la toți, dorința de a schimba cît mai repede rînduielile din țară.

— Las-că-i bine, se bucura Năstăsache. Toate, angarale și umilinți, ne brîncesc în răzmeriță.

Dar nimeni, nimeni dintre conducători n-avea curaj să cheme poporul la luptă și să pornească revoluția.

— Vreau să plec în Transilvania, i-a spus Bălcescu lui Ghica. Să fiu la Blaj la 3 mai. Bariț îmi scrie că s-a hotărît acolo o mare adunare populară.

— Să ne părăsești ?

— Pîn-o veni omul lui Lamartine, mai curge apă pe Dîmbovița. Revoluția românilor și a maghiarilor trebuie să se înfrățească împotriva tiraniei habsburgice. Vreau să-i ajut întru înfăptuirea ăstui gînd.

S-a zbătut să obțină pașaport ; n-a izbutit.

— Fug, Ioane !

— Nu risca, s-a împotrivit Ghica, îngrijorat. Dacă te prind, ești pierdut definitiv pentru revoluție.

Au ținut sfat tainic cu transilvăneanul August Treboniu Laurian, prietenul și colaboratorul lui Bălcescu la „Magazinul istoric pentru Dacia“, și au hotărât să plece el.

— La Blaj, Lauriene, ne reprezinți și pe noi, i-a strâns mîna Ion Ghica la despărțire.

— Și mai ales să-i faci pe conducătorii maghiari a înțelege că numai unirea revoluțiilor doboară tiraniile și salvează libertatea în lume.

De paște, Zinca l-a chemat la Bălcești. Nu s-a îndurat să se ducă. Aștepta cu înfrigurare trimisul lui Lamartine. Urmărea desfășurarea revoluțiilor din Europa. Îl bucura succesul italienilor și al berlinezilor. Îl însuflețeau mai ales știrile primite despre succesul adunării de la Blaj :

— 40 000 de țărani au strigat că vor a se bate pentru dreptate și libertate națională. Toți intelectualii : Bariț, Bărnuiț, Țipar, Roman Axente Sever și un tânăr, Avram Iancu, avocat și tribun, om foarte energic și popular între moșii din Munții Apuseni, Russo, Negri, Cuza, Sion și alți moldoveni, toți s-au întîlnit la Blaj.

— În ceasul ăsta greu, acolo bate inima românilor iubitori de libertate, se bucură Ghica.

— Iar noi așteptăm glasul filomelei de pe malurile Senei... Tărăgănăm, ca reacțiunea mai ușor să ne zdrobească, pe rînd.

— Poate-î bine, Nicule, să te călătorești la Bălcești, să-ți vezi familia, că dacă se stîrnește vîltoarea...

Zinca Bălcescu așternea covor oltenesc pe laiță și pînză înflorată pe masa grea de stejar din cerdac, oftînd :

— Odihnește-te aici, Nicule, la aer. Că dacă începe furtuna, nu se știe de-i mai afla clipă de răgaz.

Bălcescu își rînduia hîrtille, notele, fișele, planurile în legătură cu lucrările de istorie, dar gîndea la revoluție. Prefira frînturi din viața lui Mihai Viteazul. Și cînd i se lumina chipul de admirație, cînd i se umezeau ochii de emoție și durere.

Zinca, alături, croșeta și-i urmărea pe furiș înflăcărarea, mînia, indignarea.

— Revoluția ? Ce simplu și ușor, ce logic și drept mi se păreau toate la Paris... Și cît s-au complicat, s-au îngreuiat lucrurile aici, mamă. Nația vrea să spulbere tirania, dar prea mulți dintre intelectuali sînt lași, delăsători, bolnavi de bacalîm turcesc. Alții, ca Eliad și Goleștii, vor o revoluție care să cruțe pe boieri. Iar noi — și Negru, și Ion, și eu — în loc să aprindem vîlvătaia, ne afundăm în mocirla bacalîmului, mamă.

Apunea soarele departe, în dealurile Govorei. Dinspre Cozia cobora boare proaspătă, înviorătoare.

— Frumusețea asta mi-i ca o alinare și ca o dojană. Ce-am făcut în două săptămîni de cînd m-am întors în țară ?

Oamenii veneau de la pârșit, cu sapele în spate. Ograda din spatele casei se umplea de freamăt. Barbu și Sevastița rînduiau treburile pentru a doua zi.

Zinca a lăsat croșetul pe laiță și-a intrat în bucătărie, oftînd :

— Mult te frămînti tu, Nicule ; prea mult...

Bălcescu a rămas în cerdac. A privit apusul soarelui și răsăritul stelelor. A depănat în minte scrisoarea lui Alecu Russo despre adunarea de la Blaj... „*Moldovenii și muntenii pribegi priveau cu bătaie de inimă adunarea oștită grămadă cu grămadă, după satele de unde veniseră oamenii ; un popor întreg, de același port și de aceeași*

limbă sta măreț în lumina soarelui... Multă admirație insufla pribegilor spectacolul frăției curate între surtuce și sumane... Ungurii vreau Unio!... Știți ce vra să zică Unio? Vra să zică așa : pînă acum nemeșii ne-au încălecat pe păr, și-acum vor să ne pună și șaua pe spinare..."

Își ruga prietenul în gînd : ...Alecule, nu te împotrivi unirii dintre revoluția maghiară și cea română. Monarhii s-au cîrdășit în sfînta lor alianță ; de ce să se învrăjbească popoarele între ele ? Au nu urmăresc ele același țel ?

În coasta casei s-a oprit un călăreț. A sărit din șa peste zaplaz. S-a îndreptat spre cerdac.

Un cîine a zăpăit de cîteva ori.

Bălcescu a încremenit.

Călărețul s-a oprit la capătul treptelor și l-a mustrat în șoaptă :

— N-a mai sunat clopotul învierii, neam...

Bălcescu a cunoscut șoapta :

— Ai dreptate, Radu Grigoraș...

— Pornim singuri ?

— Nu încă.

— Ce facem ?

— Intrați, tu și-ai tăi, în oastea lui Magheru.

— Ne primește ?

— În noaptea asta dormi aici. Mîine, cu scrisoarea de la mine, te înfățișezi maiorului Magheru.

— Scrie pitacul acu'. Plec fără zăbavă.

— Aș vrea să treci întîi în Transilvania, s-aduci vești de la un prieten al meu.

— Trec !

Întîlnirea cu Radu Grigoraș i-a insuflat lui Bălcescu nouă dorință de luptă.

A doua zi l-a căutat pe Maftei al Saftei și, împreună cu Andrei Barabaș, s-au tras sub un arin de pe malul rîului, sfătuind îndelung. Maftei cunoștea mulți oameni

din satele megieșe, pînă la Drăgășani și pînă la Govora, peste Olt. Barabaș avea rude în satele dinspre Argeș.

— Bade Maței și tu, Andrei Barabaș, vă rog să urmați povețele lui Costache, frate-meu, și ale lui Aricescu. Ei vor rîndui treburile aici și în Vîlcea. Mai au ajutoare încă șapte oameni din Izbășești și din alte sate ; învățători, gospodari, și mai cu seamă clăcași.

— Două sate dinspre Cumpăna s-au răzvrătit în ziua de paști împotriva boierilor. Le-au astîmpărat însă dorobanții lui vodă, cu vărsare de sînge. Dacă s-ar ridica toată țara odată, dorobanții n-ar mai avea încotro.

— Ar trece toți de partea noastră, i-a asigurat Barabaș.

A patra seară, Radu Grigoraș aducea scrisoare de la August Treboniu Laurian.

— L-am găsit la Sibiu. Zicea să-ți spun și din gură că la Blaj zeci de mii au strigat : „Noi vrem să ne unim cu Țara !“ Și uite ce mi-au dat transilvănenii : s-o citească și-ai noștri și s-o învețe.

Desfășură o foaie volantă, tipărită cu litere așa de mari, că Bălcescu izbuti să le deslușească la lumina lunii : „Hora Ardealului“ : „*Hai să dăm mîna cu mîna,/ Cei cu inima română,/ Să-nvîrtim hora frăției/ Pe pămîntul României/ A sosit ziua dreptății !/ Ziua sfîntă-a libertății .../ Ura, frați în fericire/ Ura, frați într-o unire...*“

— Asta-i Alecsandri, murmură Bălcescu, înseninat. Mulțumesc, Radule ; mi-ai adus lucru de preț și multă bucurie.

— Pot pleca la Magheru ?

Bălcescu i-a strîns mîna. Haiducul a sărit în șa.

— Și-o să împărțim moșiile ?

— De bună seamă, Radule ! De bună seamă...

A pornit-o la goană spre munți. Luna îi presăra calea cu argint.

Rămas în cerdac, Bălcescu a privit cerul, pînă s-a luminat de ziuă.

A muiat pana în călimară și a scris : „Revoluția asta trebuie să fie dezvoltarea progresivă a revoluției din 1821. Trebuie să organizeze democrația și să dezrobească pe țaran, făcîndu-l proprietar, fără de care libertatea și egalitatea sînt minciuni. Într-un cuvînt, trebuie să fie o revoluție democratică și socială...”

Răsuci pana, privi cum răsărea soarele : ...Ci hai, vino și dezlănțuie-te odată, minunată Revoluție !...

În acest timp, Alecu Golescu-Negru nu s-a lăsat pînă nu i-a atras pe Golești de partea mișcării.

Simțindu-se izolat, Eliad căuta de zor o legătură cu revoluționarii.

A trimis la Ion Ghica pe Alecu Dodu, tînăr și zelos membru al „Frăției” :

— Încredințează-l că am mare popularitate în junime, intelectuali, și că providența mi-a rezervat o rolă măreață în istorie.

— De ce mă trimiți tocmai la Ghica ?

— E mai îngăduitor decît Bălcescu și mai cumpănit decît Rosetti.

Dodu a izbutit, repede, să mijlocească o întîlnire între Eliad și Ghica, într-un chioșc pe lacul Colentina.

— Mă aflu în excelente relațiuni cu palatul, cu domnitorul, s-a lăudat Eliad. Dar, înainte de toate, sînt român. Și m-am încredințat că a sosit timpul ca și noi să ne ridicăm împotriva tiraniei țarului.

— A oricărei tiranii ! ținu Ion Ghica să precizeze.

— Noi, domnule Ghica — și aș vrea să-ți spun iar frate Ioane — ca toate capetele inteligente și chiar, în

aceste vremi tempestuoase raționăm și zicem : să ne sprijinim pe sultan, stăpînul tradițional, și să îndepărtăm protecțiunea țarului Nicolae.

— Bine. De acord. Dar noi sîntem supărați că de două ori ne-ai părăsit, ne-ai întors spatele.

— Acum pun la dispozițiunea „Frăției“ și a revoluției toată influența de care mă bucur în junime și între citadini, intelectuali ori negustori.

— Eu vă susțin din toată inima. Mă întreb însă ce vor zice frații.

— Oare Ion Heliade Rădulescu nu poate fi crezut pe cuvînt ?

În ședință, Costache Rosetti și Voinescu l-au susținut cu ardoare.

Așa că Eliad a intrat iar în „Frăția“.

Revenind în București, Nicolae Bălcescu s-a grăbit să-l întîlnească pe Ghica și să-i citească „Hora“ scrisă de Alecsandri. L-a găsit în librăria lui Rosetti, cu mai mulți prieteni : Bolliac, Alecu Golescu, Voinescu și Winterhalder.

— Frumos și însuflețitor cîntec ! a aclamat Ghica. S-o difuzăm în popor. Mie Laurian mi-a trimis „Un răsunset“. Citește-l tu, că ai dicție mai bună.

— ...„Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte/
În care te-adînciră barbarii de tirani !...“

Îi străbătea pe toți un fior înalt, vijelios.

— Se cîntă pe aria de la „Adio la Tîrgoviște“, înmelo-
diată de Anton Pann, adăugă Ghica. Un transilvănean,
Andrei Mureșanu, a ticluit cuvintele ; un muntean —
muzica.

Au murmurat toți, încet, marșul lui Mureșanu și al lui Pann, să-l învețe : „*Pre voi vă nimiciră a pizmei răutate/ Și oarba neunire la Milcov și Carpați/ Dar noi, pătrunși la suflet de sfînta libertate,/ Jurăm că vom da mîna, să fim pururea frați !.../ Să fim pururea frați !...*“

Bălcescu nu gîndea decît la ceasul cînd va izbucni revoluția și în Țara Românească. Se pregătea pentru asta mereu, clipă de clipă. S-a mirat cînd l-a văzut iar pe Eliad printre membrii „Frăției“ adunați, pe furiș, în casa lui Voinescu.

— Tu însuși spuneai că Eliad e un bărbat admirabil, un patriot, un poet neegalat încă, un permanent răzvrătit, un om dornic de fapte mari, și-n revoluție astfel de oameni ne trebuiesc, i-a șoptit Costache Rosetti.

— Berlicoco, ne cam jucăm de-a revoluția ! l-a ironizat Bălcescu, pentru că nu i se putea împotrivi cu energie, cum s-ar fi convenit. Una-i să scrii „Zburătorul“, și alta să ridici țara la luptă pe viață și pe moarte...

Foarte atent și curtenitor cu toți „frații“, Eliad a scos din buzunar un proiect de proclamație intitulat : „În numele poporului român“. L-a citit cu emfază, teatral, de la citatul din Biblie, pus ca motto, și de la lozinca propusă de dînsul, ca țel al întregii mișcări : „*Respect către proprietate, respect către persoane*“ — pînă la jurămîntul din final. Pe vodă îl dojenea ușor, sentimental : „...*,te-ai arătat în ochii patriei și ai lumii ca fiul ei risipitor din evanghelie. Revin-o în mijlocul poporului, și patria îți va pune inelul de logodnă în deget, și vițelul gras ți-l va jertfi ; nu-ți cerem socoteală de faptele tale, căci ești fratele nostru, ești român...*“

La sfîrșitul lecturii își roti privirile asupra tuturor, să culeagă laude și admirație.

— Ce mai așteptăm să vină de la Paris filomela dumbrăvilor paradiselor ? a rîs Alecu Golescu. O avem aici, pe Dîmbovița : filomela națională !

— Numai dare-ar Dumnezeu să înțeleagă poporul măcar o boabă din această operă literară, s-a ridicat Ghica, scuturîndu-se, de parcă în timpul lecturii i s-ar fi așezat pe umeri o pulbere supărătoare.

— Și ce dorești să faci cu poema asta ? a întrebat Bălcescu.

— O destin a fi, amaii mei, manifestul și proclamația noastră, antidot împotriva anarhiei. E scrisă sub ardentă inspirațiune poetică, dar și în clocot patriotic : cu elan în cuvinte, cu moderațiune în idei. Va intra în istorie !

Își scutură pletele și-și înălță fruntea, cu orgoliu.

— Da, e zgomotoasă, încîlcită și echivocă, înțepă Bălcescu, punctînd vorbele cu amărăciune în glas. Poate ameți, nu călăuzi.

— Proclamațiunea către popor e redactată, discutată și aprobată, a intervenit Ion Ghica. „Frăția“ a avut grijă de asta, demult.

Și a citit, răs-picat, cele 22 de articole, alcătuite de Bălcescu, lapidare, ușor de înțeles pentru oricine.

— Astea să fie temeiul constituției.

Eliad s-a descumpănit : întîia oară ceea ce elaborase creierul și talentul lui nu obținea sufragii unanime. Proclamația alcătuită de Bălcescu i se părea prea simplă, prea limpede ; barbar de simplă și primejdios de limpede.

— Nu, nu admit ! se răsti intempestiv și argumentă. Întîi, forma : fără stil, fără elevațiune poetică. Poezia este sarea vieții. Al doilea, ideile : iacobine. Dacă țărani se fac proprietari, boierii nu mai merg cu noi !

— Boierii ? a întrebat Bălcescu, ridicându-se în picioare și fulgerându-l pe Eliad cu privirile. Oare nu împotriva lor pornim mișcarea ?

— De ce vreți să aduceți aici toată anarhia Parisului ? Nația română nu-i așa de avansată ca poporul franțuz...

— Uite, refugiații moldoveni s-au întâlnit la Brașov și au redactat „Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei“. Prevăd desființarea iobăgiei și împrumietărirea țăranilor. Putem fi noi mai prejos ?

— Demagogie franțuzească !

— Negri, Vasile Alecsandri, George Sion, ori Zaharia Moldovanu, demagogi ? De ce-i insultă ? întreabă Alecu Golescu, cu regret că Eliad nu înțelegea lucruri înțelese și aprobate de toți.

— Sînt în surghiun... Împart moșii pierdute.

— La Paris, Costache Negri era pentru eliberarea țăranilor cu despăgubire, demonștră Bălcescu, stăpînindu-și mînia. După ce a văzut adunarea de la Blaj și s-a cutremurat de puterea poporului, a semnat „împrumietărirea lăcuitorilor săteni fără nici o răscumpărare din partea lor“. Iar la al șaselea punct „Prințiipiile“ cer unirea Moldovei cu Țara Românească. Auziți ? Unirea !

— Asta-i intrigă muscălească, se învrăjbi Eliad. O strigă anume, ca să ne strice cu sultanul și cu împăratul din Viena !

Bălcescu reluă argumentarea de la capăt, mai calm, cu glas cutremurător de adînc, pătruns de sinceritate și de adevăr :

— Ca să reușească, revoluția noastră are nevoie de o bază socială. Acea bază socială o formează țăranimea ; pe ea trebuie s-o interesăm în sprijinirea luptei. Ca s-o interesăm, trebuie să-i împlinim dorințele, rîvnirile : adică s-o eliberăm și s-o împrumietărăm. Cu un popor legat de revoluție prin avantaje materiale, Franța a distrus, în

1789, și nobilimea, și monarhia. Ba chiar a înfrînt, în războaie grele, coalițiile a peste zece puteri reacționare și a întemeiat republica. Așa ne învață istoria, așa să facem.

— Istoria iacobină și anarhistă ! Am spus-o : și eu urăsc tirania, dar mă tem de anarhie.

— Cu ura se mai împacă omul ; teama însă îl vîră în mormînt, l-a ironizat Ghica.

— Cuvine-se a pune puncturile pe i : dacă merg în mișcare, merg cu unic scopos : să apăr ordinea contra zaverii.

— Ce te faci dacă mișcarea înseamnă tocmai zaveră ? îl învălui Rosetti cu ochii așa de bulbucăți, că parc-ar fi vrut să sporească de o mie de ori gravitatea întrebării. Dacă revoluție înseamnă, întîi și-ntîi, surparea lumii vechi ?

— Prințipiile mele sună limpede și elocinte, cum am scris : „*Respect către proprietate ! Respect către persoane*“ și : „*Foloase generale, fără paguba nimănu*“. Sau : „*Nici nedreptate celor mulți, nici silnicie celor puțini*“...

Lui Rosetti îi veni bine să riposteze, necruțător :

— „*Adevărat vorbeam/ Că nu iubesc mîndria și că urăsc pe lei,/ Că voi egalitate, dar nu pentru căței*“...

— Costache, te rog, nu insulta ! s-a îmbujorat Bălcescu, sculîndu-se în picioare.

— Roagă-l pe iubitul nostru Grigore Alexandrescu, că el a scris fabula...

Eliad a pufnit năduf pe nări, s-a ridicat și-a plecat, călcînd trufaș.

Cu toate ironiile, membrii „Frăției“ regretau sincer că Ion Eliade Rădulescu a părăsit iarăși mișcarea.

— E totuși cel mai de seamă om de cultură al vremii noastre, suspină Bălcescu. El ne-a crescut, ne-a însuflăt idei mărețe, patriotice.

— Dar de ce se dezmințe ? a strigat Bolliac.

— Deocamdată să-l lăsăm pe hat, cum spune poporul, a propus Ghica, și să mergem înainte.

Dar a doua zi a sosit la București doctorul Mandl, curierul lui Lamartine. Ministrul de externe al Franței scria personal lui Ghica și Rosetti, recomandându-le să nu întreprindă nici o acțiune, înainte de a se înțelege cu guvernul otoman. Instrucțiuni speciale se aflau la generalul Aupick, noul ambasador al Franței la Constantinopol.

— Ne leagă la caleașca sultanului... a crîșcat Bălcescu. A vrut să spună cu glas tare : „Iată, filomela s-a și schimbat în coțofană...” Dar n-a mai cutezat : toți îl priveau pe Lamartine ca pe-un geniu călăuzitor al revoluției.

Toți, în cap cu Ghica, au aplaudat propunerile ministrului de externe al republicii franceze.

Simțindu-l cum fierbe de mînie, Golescu-Negru l-a luat deoparte pe Bălcescu și l-a rugat să se domolească :

— Nu putem face, furiosule, revoluție împotriva tuturor, neajutați de nimeni.

— Știu, acceptă Bălcescu. Greșim însă cînd sacrificăm interesele poporului nostru intereselor Franței. În patru veacuri de jug, poporul nostru, și nu domnul Lamartine, a gustat din ciulamaua turcească și a aflat că sultanul e hrăpăreț și decăzut, ipocrit și barbar, tiran și sperjur. Dar dacă trebuie să ne facem frate cu dracul, ca să trecem puntea...

Vestea despre sosirea curierului lui Lamartine i-a impresionat pe Golești. Au făgăduit iarăși ajutor mișcării.

Generos ca totdeauna, Costache Rosetti i-a apărat cu căldură :

— Temeiul progresului nostru — boierii liberali ! Mai ales că țărani prea-s sălbătiți, sărmanii, de mizerie.

— Să luăm seama, avertiză Bălcescu ; ne putem împotmoli în politica boierimii liberale.

— În Ungaria nobilimea liberală face revoluție !

— Da, Costache ; tocmai această nobilime, în frunte cu Báthory refuză unirea cu revoluția românilor și cată să-i țină mai departe în robie națională.

Îndată după plecarea lui Mandl, în casă la Ghica a apărut iar Eliad. Vorbi cu aprindere, ca și cum n-ar fi lipsit nici o clipă dintre revoluționari :

— Bine că vă găsesc pe amîndoi, fraților ! Revoluția bate la ușă. Să fim pregătiți ! Să tipărim de urgență proclamația. Ofer tipografia mea. Gratuit. Pentru cauză !

Bălcescu a stat în fotoliu, mut ; surpriza nu-l lăsa să se bucure.

— Care proclamație ? l-a întepat Ghica.

— A noastră ! A „Frăției“. Dictează-mi-o, dragă Nicule. Tipograful de încredere îmi cunoaște bine scrisul.

Dictînd, pe Bălcescu îl cerca o undă de autodojană :
...În definitiv, ca să grăbim izbucnirea revoluției, se cere să fim mai înțelegători cu oamenii, mai elastici.

Într-o zi și o noapte Eliad a tipărit proclamația. A împachetat foile pentru fiecare județ și le-a ascuns la el la vie, într-o claie de fîn.

Între iacobinii „Frăției“ se căuta un om de legătură pentru Constantinopol, așa cum recomanda Lamartine : grabnic.

— Să fie trimis imediat domnul Eliad ! a propus Bălcescu, socotind că i-a găsit „rola“ rîvnită.

Toți au fost de acord.

O clipă, ochii lui Eliad au lucit a bucurie :

— Misia asta mă onorează !

A înțeles însă repede că, în fapt, plecarea din București l-ar scoate din acțiune :

— ...Dar mă și copleșește. Nu-s vrednic de atîta cinste. S-a rugat : Am familie numeroasă... Sînt singurul ei sprijin, amaii mei frați. Dacă plec și dacă se întîmplă vreo nenorocire în Țarigrad, pe vremurile astea tulburi, îmi rămîn copilașii pe drumuri, pieritori de foame. Nu pot pleca, amaii mei, nu pot ! Deși mult, foarte mult aș vrea...

Comitetul revoluționar l-a indicat atunci pe Ștefan Golescu.

Plecarea lui însă ar fi stîrnit bănuielile „nebunului“, și mai ales ale Marițiței doamna.

Iar tărăgănări. Iar zile pierdute în zadar.

În țară însă frămîntările sporeau. Nemulțumirile și insubordonările creșteau. Țăranii nu-și mai împlineau zilele de clacă ; tîrgoveții refuzau să plătească impozitele. Barbu Știrbei, fratele domnitorului, a poruncit jandarmilor să aresteze zece țărani de pe moșia Apele-Vii, pentru că îndemnau satul să nu iasă la clacă. Dar sătenii au sărit, ca unul, au bătut, au alungat jandarmii și vechiții, și au eliberat pe cei arestați. Mulți din conducătorii răzmeriței au fugit în munți. Magheru îl vestea pe Bălcescu că sătenii din partea muntelui treceau în Transilvania, la Avram Iancu : auzeau că strînge oaste în Munții Apuseni, să lupte împotriva tiranilor. Din Moldova veneau știri bune : se răspîndeau prințipiile pentru reformarea patriei, și poporul aștepta nerăbdător să pornească iar lupta.

În celelalte țări, mai îndepărtate ori megieșe, revoluția înainta vijelios. Maghiarii dobîndeau mari succese. La Berlin și la Viena, în Saxonia și în Bavaria, pretutindeni mișcări și alegeri pentru adunări constituante ori pentru parlamentul de la Frankfurt, conceput ca o adunare repre-

zentativă a întregii Germanii. Boemii adunau la Praga congresul panslav; alți fruntași cehi organizau țărani pentru revoluție. Polonezii refugiați agitau pretutindeni revoluția generală a Europei, ca să-și elibereze patria stăpinită de trei tirani: regele din Berlin, țarul din Petersburg și împăratul din Viena. Au și început să răscoale Posnanul. Armatele Piemontului se uneau cu voluntarii din toată Italia și se pregăteau să spulbere trupele austriece din Lombardia.

În casă la Ion Ghica, Bălcescu analiza situația revoluțiilor, enumera țările și popoarele intrate în horă, trăgînd cîte o linie, parc-ar fi ținut s-adune destinele omenirii. Alecu Golescu privea tabloul din față, un Rubens încadrat cu ramă groasă, masivă, înflorată, aurită. Ion Ghica asculta enumerarea, încîntat ca de obicei de neliniștea, neastîmpărul, de furia Bălcescului.

— Numai noi amînăm. Poporul ne imploră să dăm semnalul, și noi amînăm. Așteptăm ce? Învore de la sultan? E ridicol!

— *Quousque tandem...* Mi-am amintit de Simion Bălint, zîmbi Alecu Golescu. Și zic că ai dreptate să desperi. Ca să tăiem nodul gordian, pleacă tu, frate Ghica, la Constantinopol. Ai cunoștințe bune printre turci. Ești pătruns de necesitatea revoluției. Iubești țara.

Cei mai mulți membri ai „Frăției” au susținut propunerea lui Golescu-Negru. Rosetti s-a bucurat:

— Numai tu, Ioane, ai găsi argumente a convinge pe turci că... revoluția noastră nu-i revoluție.

Cu sprijinul lui Năsturel Herescu, au obținut un pașaport românesc, iar de la consulul englez, unul străin. Și, în două zile, Ion Ghica a plecat.

Nicolae Bălcescu, îmbrăcat în pescar și înzestrat cu undiță, l-a condus pînă la Giurgiu, să pescuiască în Dunăre.

De altfel, aflînd de plecarea lui Ghica, Villara a declarat, liniștit :

— Bonjuriștii au renunțat la revoluție. Li-i frică. S-au încredințat că sîntem tari. Cel mai tare guvern din Europa.

În lunca Dunării, Ghica și Bălcescu s-au întîlnit cu Tell. Au stabilit noile planuri de organizare a mișcării. Îmbrățișîndu-l, Bălcescu îl sfătui pe Ghica :

— Fii român, Ioane. Luptă-te pentru libertate și patrie. Nu uita ce fel de oameni sînt pașalele și sultanul. Nu te declara *sine qua non* pentru politica lor ; dar mai ales nu-i lăsa să trimită armată împotriva noastră. Pornim la semnalul tău. Iei imediat legătura cu ambasadorul Franței. Ne scrii cifrat, în același ceas. Dacă putem porni, Alexandrina să iscălească scrisoarea ta, în colțul din stînga, jos. Iscălitura ei, semnalul furtunii.

În Comitetul executiv al „Frăției“, în locul lui Ghica, a intrat Rosetti. Așteptîndu-l să vină la întîlnire, Bălcescu învîrtea condeiul între degete și discuta cu Alecu Golescu-Negru despre rolul pe care încercau să și-l asume în revoluție cei patru frați Golești și Eliad. Aceștia nu înțelegeau că revoluția nu-i un fenomen efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză, decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană.

— Nu, revoluția n-o inventăm, n-o fabricăm noi ; nici eu, nici domnul Eliad. Optsprezece veacuri de trude și suferințe, ele pregătesc revoluția. Noi cel mult o orînduim, o dirijăm. Noi formulăm, cuprindem într-un program tumultul din inima poporului. Noi limpezim, poate, ideea, conștiința revoluționară. Dar atît, numai atît putem noi, mănunchiul din „Frăția“. În schimb, dacă ne purtăm mișelește, putem strica mult, tare mult.

A venit Rosetti și-au desăvârșit repartizarea regiunilor : Costache Bălcescu mergea în județul Vâlcea, la Ocnele Mari, să ia legătura cu Magheru și să răscoale Oltenia de miazănoapte. Töll și Pleșoianu, ajutați de Eliad și Ștefan Golescu aveau datoria să ridice stindardul revoluției la Islaz, să urce spre miazănoapte, să se întâlnească la Caracal cu oamenii lui Magheru, să ocupe Craiova și să răscoale toată Oltenia de miazăzi. Aricescu și prietenii lui răsculau Muscelul și Argeșul. Bălcescu pleca în Prahova să se întâlnească, în regiunea Teleajenului, cu Teleghesu și cu căpitanul Cristofi și, împreună, să răscoale regiunea, ținând îndeosebi seama de ocnele de la Telega și Slănic. Toți aveau datoria să înfiripe și să întărească organizațiile locale revoluționare, care să preia puterea, iar ei să se îndrepte, cu gărzi înarmate, spre București. De răscoala capitalei se ocupau Rosetti, Alecu Golescu-Negru, Dumitru și Ion Brătianu, Cezar Bolliac, Voinescu II și alții. Au trimis ștafete tainice pretutindeni în țară : la Buzău, Cîmpulung, Tîrgu Jiu, Giurgiu, Pitești. Alecu Golescu, deghizat în surugiu, a zburat în goană, călare, și-a stat de vorbă cu rudele Golești, ofițeri în Brăila.

Eliad nu s-a arătat prea încântat :

— Mi se încredința o rolă în adevăr măreață, dacă rămîneam în capitală, unde am sumedenie de prieteni și rude, din toate straturile soțietății. Și mai ales junimea mă respectează și mă amă.

— Așa s-a hotărît, așa rămîne ! i-a impus Rosetti.

Au repartizat, în mare taină, noi arme și pachete de proclamații tipărite.

Totul, gata : așteptau doar semnalul de la Ion Ghica. Încordarea creștea. Nerăbdarea biciuia sufletele.

— Întîrzie ! se alarma Costache Rosetti.

— Nu mă face Ion de rîs, îl domolea Bălcescu.

Știri din Transilvania arătau că, dacă nu făgăduiau supunere față de Viena, românii nu s-ar fi putut nici aduna la Blaj, nici organiza, fără mare vărsare de sânge. Că Florian Aaron slujea ca secretar în Comitetul Național român de la Sibiu, prezidat de Simion Bărnuț. Că August Treboniu Laurian lucra harnic pentru apropierea revoluției române de cea maghiară. Că moldovenii stăteau cu privirile ațintite spre București, să prindă semnalul cel mare.

Bălcescu parcă se strecura printre revoluționari, pretutindeni, pe tot pământul țării, în mijlocul întregului popor. Scria, îndemna, ruga, implora pentru luptă, pentru democrație, pentru unire : „*Hai să dăm mână cu mână*“... Trimitea lui Bărnuț exemplare din „*Revue des deux mondes*“ cu studiul lui Desprez despre Dacia și despre poporul român, să aibă argumente în plus pentru unitatea și continuitatea românilor pe pământul Daciei. Îl durea amar știrea că delegații românilor transilvăneni băteau zadarnic la ușa dietei din Cluj. Primeau aceeași seculară ofensă : „Românii ? Națiune tolerată în Transilvania“.

— Ce facem, Negrule ? Au, domnii Batthyány și Kossuth nu înțeleg libertatea decît pentru dînșii ? De ce ne umilesc ? De ce ne învrăjesc ?

— Cînd vor vedea că ne-am ridicat și noi la luptă, vor deveni mai înțelegători. Așa cred.

— Și poate vor renunța la statul coroanei sfîntului Ștefan : o ficțiune autocrată din secolul al doisprezecelea, întemeiată pe sabie. Nu rezistă azi, în secolul eliberării naționale.

Curierul tainic al lui Ion Ghica, un negustor brașovean, i-a găsit la plimbare, prin fața bisericii de la Mihai Vodă.

După ce s-au despărțit de negustor, făgăduind că vor veni să-i vadă marfa, Bălcescu și-a rugat prietenul :

— Deschide tu scrisoarea, Negrule.

Alecu Golescu a zîmbit și a desfăcut pecetețile. Bălcescu și-a aruncat ochii în colțurile hîrtiei. A zărit iscălitura Alexandrinei și-a simțit un vîrtej. A șoptit la urechea lui Alecu :

— Minunata revoluție ! Șerpii și cîrțițoi se ascund sub pămînt ; șoimii urcă să se scalde în furtuna mîntuirii.

Comitetul „Frăției“ s-a întrunit într-o ședință fulger. A vorbit Rosetti :

— Am hotărît : pornim în ziua de 9 iunie ! La noapte, fiecare pleacă la locul și pentru misiunea stabilită.

Au născocit cîte un alibi pentru fiecare, să înșele copiii lui Villara și să ajungă la vreme la locul hotărît.

Iunie 1848 începe fierbinte și neliniștit, înfiorat de zvonuri și presimțiri.

Iancu Manu, speriat, îl înștiință pe domnitor :

— Măria ta, răzvrățiții împînzesc țara, ca viespile.

Bibescu îl privi și rîse pieziș : dacă-l știa așa de prăpăstios nu-l mai lua agă. Porunci totuși :

— Să se tipărească imediat o circulară și să se răs-pîndească printre țărani : tuturor, mic și mare, bărbat sau muiere, să nu se lase amăgiți de cuvintele măglăsi-toare ale vînturătorilor de țară !

Îndată după ieșirea din București, Bălcescu a observat că-i urmărit. A poposit la Bolintin și-a trimis o

rudă a lui Dimitrie Bolintineanu cu un pitac către Rossetti : „*De poți, află cine mă urmărește*“. A primit răspuns îndată după miezul nopții : ...«*După tine se ține colonelul Banov, trimis special al „nebunului“, cu specificația : „E cel mai învrăjbit, cel mai roșu. Prinde-l asupra faptei și arestuiește-l“... Întoarce-te.*»

Nu s-a întors. S-a îmbrăcat țărănește. Și-a pus mustăți și barbă. A ieșit, întovărășit de doi dintre verii lui Bolintineanu. Și-a continuat drumul.

După o zi de mers, a înțeles că urmăritorii i-au pierdut urma. A găzduit la niște țărani din Valea Călugărească. Povățuia oamenii cum să se adune. Da celor mai de nădejde exemplare din proclamație, s-o citească la adunarea de la 9 iunie.

— Trimiteți cîte zece delegați la Ploiești și cîte cinci la București. Să călătorească îmbrăcați ca-n zi de lucru : să pară că-și vînd o vită ori ceva produse.

La Vălenii de Munte a tras la Elena Filipescu, rudă cu Dimitrie Filipescu, tovarășul de luptă din 1840. Aici, seara, s-a întîlnit cu Costache Telegescu. S-au îmbrățișat cu emoție și bucurie. Au povestit despre moartea lui Dimitrie Filipescu, despre denaturările introduse de Eliad în textul proclamației.

— A umplut-o cu multe vorbe goale, și chiar cu lozinci greșite. Vrea revoluție, dar numai în folosul boierimii liberale și a negustorimii.

— Și ce gîndești să facem ?

— Deocamdată, pornim. Că prea mult am întîrziat. Pe drum, poporul ne va sili să fim mai radicali. Văd acum, încă și mai limpede, că pentru popor revoluția este, în primul rînd, o explozie a suferințelor. Că n-are țeluri clare. Iar dacă noi nu-i lămurim aceste țeluri, rezultatele revoluției vor fi precare și slabe. Dar nădăjduiesc, frate, să i le insuflăm cu toată puterea de care

dispunem, să-l ajutăm să-și transforme suspinul suferinței în furtuna mîntuirii.

Trecea din sat în sat, sfătuind cu oamenii. Îl ajutau toți : clăcașii, argații, ciocănașii de la Ocna Telega, negustorii, dascălii școlilor sătești. Îi adunau oamenii. Îi duceau știrile și pachetele cu proclamații. Îi dădeau un codru de mămăligă, ori o botă de apă, că adesea sosea flămînd și însetat.

Cînd călătorea singur, șoptea versete din „Cîntarea României“ : *„Paharul fără-de-legii s-a umplut peste măsură și palatele lor de strîmbătate se prăvălesc surpate de blestemele poporului ! Furtuna mîntuirii a început !...“*

Cu căpitanul Alexandru Cristofi, comandantul gărzii de la închisoarea Telega, a hotărît să se întâlnească, în crîng, pe drumul spre Cîmpina. Trebuia să pună la cale eliberarea deținuților politici și antrenarea lor, imediată, în revoluție.

Dar, intrînd în crînd, Bălcescu a observat că nu-i singur. Doi pădurari se prefăceau că măsoară un plop doborît de furtună. I-a făcut semn lui Cristofi să se poarte ca și cum nu l-ar cunoaște și i-a arătat o țigară :

— Nu cumva ai amnar ?

Pînă a scos Cristofi amnarele și-a scăpărat, Bălcescu i-a răsucit și lui o țigară și i-a șoptit :

— S-o fumezi acasă, pe-ndelete, că-i tutun de Izmir.

S-au despărțit, fiecare în drumul lui.

Pădurarii s-au luat după Bălcescu.

În țigară, Cristofi a găsit un bilețel : *„Scoală-te, dacă-ți iubești țara ! Acum e vremea“*. Iscălea Tell, ca un semn de necontestat că și superiorii lui din armată se avîntau în vîltoare.

În ziua aceea Bălcescu a circulat prin sate, îmbrăcat ca un țăran bătrîn, sprijinit în toiag. Vorbea oamenilor în șoaptă :

— Pornim la luptă cu lozinca „Dreptate-Frăție“ și cu steagul tricolor : roș, galben, albastru. Întîia faptă a revoluției — desființarea clăcășiei și împrumietărirea ; apoi, constituția și republica.

Seara, s-a adăpostit în casa parocicului Racoviceanu. Pentru că nu mai putea cuprinde singur cîte avea de făcut, a trimis în puterea nopții trei oameni de nădejde să ridice satele dinspre munte.

În zori a plecat împreună cu Racoviceanu. În cale le-a ieșit Banov însuși, cu doi polițai. I-a somat. Nu s-au predat. Au fugit spre pădure.

— Îl pîndim de după copaci și-l împușcăm ! clocotea de mînie Racoviceanu.

Dar colonelul Banov s-a mulțumit să ordone jandarmilor să împresoare pădurea.

Bălcescu și prietenul lui au mătăhăit o zi și o noapte prin tihărai și hîrtoape, să iasă spre valea Prahovei. Racoviceanu își lăsase acasă nevasta lehuză și deznădăjduită :

— Nu mai scăpăm noi teferi de-aici. Toate cărările sînt spionate, păzite de cațaoanii lui Banov.

— Nu te potrive. În mine se află un glas, un glas lăuntric, cristalin ca struna de teorb. Și ăsta îmi spune : un ticălos nu poate prinde pe cei care deschid calea libertății.

— Nicule, tu glumești...

— Uite, să-i dai soției tale, din partea mea, fragii ăștia, îl încuraja Bălcescu, șuguind copilărește. I-a descîntat o zîină, s-o ajute să crească la sîn un Făt-Frumos...

Pe la miezul nopții, într-o poiană, au dat de un schit cu cîteva chilii împrejmuite cu zaplaz. În ogradă, cinci cărbunari trebăluiau pe lîngă căruțele lor încărcate cu mangal. Racoviceanu a intrat cu grijă, cătînd hrană și

adăpost. Cu pistolul în mână, Bălcescu pîdea lîngă un copac.

Dinspre Ciucaș, cerul se brăzda de fulgere ; tunetele gemeau adînc, departe.

După cîteva minute, Racoviceanu se întoarse, biruitor :
— Hai !

Un pustnic bătrîn și schilav, ca o arătare din altă lume, i-a primit într-o chilie scundă și strîmtă. O candelă lumina palid, jucînd misterioase umbre peste pereții coșcovi și afumați. Schivnicul i-a poftit pe laiță și le-a pus în față o bucată de mămăligă și o felie de caș pe-o pînză de in :

— Ospățați și hodiniți-vă. Eu priveghez în pridvor.

Dar, în acel moment, în chilie a intrat un călugăr mai tînăr, cu ochi iscoditori. A mormăit un fel de bun sosit drumeților. Glasul lui îl înfioră pe Bălcescu și-i stîrni în inimă, subit, un ghem de spaime ciudate.

Afară fulgerele și tunetele se apropiau în galop amenințător. Pe acoperișul chiliei începură să pocnească picuri grei de ploaie.

Cărbunarii, stîrniți de ploaie, urcară în cerdac, la adăpost.

— De unde-ți cunosc glasul, popo ? îl scrută Bălcescu cu privirea pe călugăr, în pîlpîirea flăcăruii izvorîtă din candelă.

— Ți s-a întipărit așa de adînc în auz ? a întrebat cu ton coborît, răgușit, cu inflexiuni batjocoritoare.

Bălcescu sări în picioare și scoase pistolul din buzunar.

— Glasul cavernos de la...

— De la Mărgineni, da.

Bălcescu trase cocoșele.

— Dacă mă puști, Bălcescule, vuietul atrage luarea-aminte și...

— Nu trage, Nicule ! se rugă Racoviceanu.

— Povață înțeleaptă, surise călugărul, apropiindu-se.

— De ce mă chinui ai, făptură nelegiuită ? îl împrășcă Bălcescu cu o întrebare mînioasă, dînd un pas înapoi și lipindu-se cu spatele de perete.

— Porunca stăpînirii ! Întru uciderea sufletului și zdrobirea curajului cu otrava deznădejdiei.

— Te sugrum ! gemu Bălcescu, revoltat de cinismul călugărului.

— Milostiviți-vă... își împreună schivnicul mîinile. Nu spurcați chilia c-o nelegiuire ! E arhimandrit, în surghiun.

Racoviceanu își închipuia că au căzut în capcană, în gheara unui om nespus de primejdios : ...Cine m-a pus să intru în schitul ăsta afurisit ?.. se întreba și se ferea spre ușă, s-o zbughească afară.

— Unealta lui Villara ? își simți Bălcescu glasul sugrumat de indignare. Nu credeam să te mai aud vreodată în viață.

— Naivule ! De mine n-ai să scapi pe lumea asta.

Fulgerele, trăsnetele, ploaia s-au năpustit, potop, asupra pădurii, asupra schitului, sporind întunericul, vălmășagul gîndurilor și confuzia simțămintelor.

— Ne denunți ?

— Pîra nu-i meseria mea, dar dacă pot...

Bălcescu chibzui : ...Descarc pistolul în el, într-o clipă de trăsnet, și fugim...

Dar n-a fost nevoie. Călugărul și-a făcut cruce, s-a așezat pe laiță și s-a culcat. Bălcescu l-a păzit cu pistolul.

Începea ziua de 9 iunie 1848.

În zori, cinci cărbunari cu trei căruțe încărcate au trecut pe sub ochii dorobanților colonelului Banov și au ieșit spre Cîmpina. Pe arhimandrit l-au lăsat legat de pociumbii laiței. La Cîmpina, Bălcescu s-a despărțit de

Racoviceanu, s-a îmbrăcat ca negustor și a pornit, călare, spre Ploiești.

În aceeași noapte, căpitanul Cristofi a dat drumul celor înțemnițați în ocnă pentru răzvrătiri împotriva stăpînirii, i-a povățuit cum să se împînzească prin sate și să le ridice la luptă.

În zori, adunați pe tăpșanul din fața Ocnei Telega, ciocănașii, măglașii, arestații au jurat pe constituție și au strigat :

— Jos tirania ! Trăiască libertatea !

În aceeași dimineață, asemenea adunări s-au ținut în toate satele Prahovei. Mulți țărani purtau furci, coase, topoare, ciomege și, ici-colo, cîte o pușcă sau un pistol.

La Ploiești, delegații au sosit îndată după răsăritul soarelui.

Telegescu și Serghiescu au răscolit tot orașul ; mare mulțime de meseriași, de negustori, de argați, de intelectuali, de țărani s-au adunat în piața din centru. Rînduiala o țineau cetățenii intrați chiar în ceasul acela în garda națională. Lucrătorii purtau steaguri tricolore. În adunare s-a citit proclamația, cîțiva oratori au dat pe față mișeliile lui vodă Bibescu și ale guvernului boieresc. Mulțimea a strigat împotriva nedreptății și a jurat pe constituție :

— Trăiască libertatea ! Trăiască republica !

Retras, pierdut în mulțime, Bălcescu se bucura nespus că poporul e mai presus de așteptări. Nu se manifesta turbulent, ci organizat, demn, gata și de luptă, și de conducere. Se alegeau ispravnici, primari, mai ales dintre intelectualii și negustorii cunoscuți ca revoluționari, membri ai „Frăției“. Se rînduia garda națională. Se supraveghea liniștea și siguranța persoanei. Bălcescu se încredința că revoluția a izbucnit cu vigoare, că puterea trece în mîinile poporului, firesc și sigur, iar forțele

reacțiunii amuțesc, așa cum amuțea colonelul Banov, pe care-l zărea strecurându-se, lăturiș, să nu-l recunoască nimeni, prin mulțimea prahovenilor, încălziți de mersul îndrăzneț al revoluției : ...Șerpii și șobolanii se ascund sub pământ... scanda Bălcescu, zîmbind. Dacă mi-aș fi schimbat straietele, poate m-aș fi ridicat la tribună, să vorbesc ceva despre republică. Dar... poate-i mai bine așa : Poporul cere republica, deși nu l-am povățuit noi să ceară...

Nu știa cum se desfășurau evenimentele în celelalte părți ale țării. Dar era încredințat că, odată dezlănțuită, revoluția învăpăiază toată țara. Auzea glasul cristalin ca struna de teorb : ...Vîltoarea de la mijlocul veacului, minunata Revoluție cuprinde și pământul României. Urcăți vetrela pe catargul cel mai înalt și țineți-o zdravăn, pîn-om acosta la țărnul libertății.

Sosind la Islaz, în seara de 8 iunie, Eliad și Ștefan Golescu au tras acasă la Pleșoianu. Îi însoțeau cinci slujitori, în trei trăsură, încărcate cu fel de fel de bagaje pentru cei doi călători porniți, chipurile, să vîneze și să pescuiască la Dunăre. N-au rămas însă la Islaz, ci au trecut repede într-un ostrov, în fața satului Celei, la tîrla de oi a popii Radu Șapcă.

Plouase în ajun și acum soarele lucea puternic pe cerul clar, ca un cleștar limpezit în apa Dunării. Abur ușor începea să joace pe deasupra lanurilor de grîu dat în pîrgă, ori a celor de porumb verzi ca buratecul. În lungul fluviului adia o boare de vînt, clătînînd ușor și ritmic frunza argintie a sălciilor.

Mai întîi de toate Eliad a cerut „condițiuni“ : masă bună, loc liniștit de odihnă, securitate împotriva oricăror neplăceri din partea puterii administrative și „decor

adecuat pentru o manifestațiune istorică, dignă de evenimente epocale“...

Gazdele au pregătit în grabă masa : urdă și caș proaspăt, pește fript la proțap, cu mujdei de usturoi și stropit cu vin de Caracal.

Eliad, cu inepuizabila lui vervă, discuta despre școală, presă, teatru, literatură, filozofie, ca să treacă apoi la „asupririle tiranice“, la „mișcarea noastră“, la „ce va să fie românul în viitorime“. Improviza versuri și povestea glume hazlii. Era cuceritor. Toți din jur îl priveau și-l ascultau cu nesaț și cu nețărmurită admirație. Chiar felul cum înfuleca din crapul prăjit, tăvălit gras prin mujdei, cum da peste cap ulcelele cu vin, toate îl făceau și mai simpatic, mai apropiat.

Christian Tell a sosit pe la prînz. Călătorise toată noaptea ; arăta ostenit, și nu s-a înviorat decît cu pește la proțap și cu vin. Profitînd de împrejurarea că Pleșoianu, popa Șapcă și ceilalți mai aveau ceva de rînduit la locul adunării, s-a ferit mai la umbra salciilor și-a tras un puișor de somn.

Spre amiază, în preajma orei fixată pentru adunare, Eliad se agita cam nervos ; întreba de Tell și drăcuia că nimeni nu știa unde-i. Cînd l-a descoperit, l-a trezit cu o interjecție emfatică :

— Dormi, națiune ? Deșteaptă-te !

Pe toloaca din mijlocul satului s-a adunat mare mulțime de țărani din Islaz, Celei, Siliștioara, Giuvărești, Izbiceni, Vișina, și chiar de peste Olt, de la Slobozia Mîndra.

Eliad și-a rînduit o apariție marțială la locul adunării : în frunte, cu prapure și icoane, popa Șapcă și alți preoți din satele vecine ; urmau grupe de ostași cu steaguri tricolore ; apoi Eliad, în mantie albă, cu capul descoperit, cu un steguleț tricolor în mînă ; în dreapta îl

străjuia Tell, în stînga Pleșoianu, ambii în strălucitoare uniforme de paradă, cu ledunci, eghileți, săbii și decorații.

— Trebuie să impresiunăm poporul, amății mei. Să-l cucerim. Să vadă în noi trimiși providenței.

Nimeni nu cuteza să spună că n-are dreptate. Numai Ștefan Golescu, rînduit să meargă un pas mai în urmă, împreună cu patru delegați ai țăranilor, a întrebat :

— Dar de ce porți mantie albă ?

— Albul e culoarea satului, a poporului ; iar eu sînt exponent al poporului ! Și surîdea, fericit c-a descoperit o explicație ușor de crezut. Continuă declamator, arătînd cu degetul un pachet mare învelit în pînză de sac și așezat în poclitul trăsirii : Cuvioase părinte, desfă-l ! Scoate de acolo semnul izbăvirii și înalță-l cu evlavie și cutremur în fața poporului și binecuvintează mireasa națiunii !

Găsise o metaforă poetică pentru revoluție — mireasa națiunii. Ar fi vrut să-și continue gîndul auto-admirativ, dar l-a supărat mormăiala ursească, pe sub muștați, a lui Pleșoianu :

— Erau mai bune trei pistoale...

— Pistoale ? Nu se poate ! Noi îndeplinim o misie plăcută lui Dumnezeu. Nu ucidem pe nimeni. Noi...

Popa Șapcă clipea șoltic spre Pleșoianu :

— Cam așa se scamatoarește și înalt preasfințitul mitropolit : să dea gata prostimea.

— Popo, noi cunoaștem psihologia poporului și...

— Cunoașteți, că sînteți și învățat, și filozof, și poet. Păcat că poporul n-are numai *pisiologie* ; are și foale. Și foalele i-s cam goale, umple-i-le-ar bengă ; așa de goale, că chiorăie *pisiologia* prin ele... Dar dacă așa 'iceți dumneavoastră, așa să hie !

Pe podiumul înalt din mijlocul adunării, Eliad, în mantia-i albă, a ocupat locul central.

Radu Șapcă a binecuvîntat, cum s-a priceput, începutul revoluției :

— Să fie mîntuit pe tot omul care suferă ; să se ridice și să se însuflețească întru slavă acest norod care moare ca să facă să trăiască pe asupritorii săi... Să fie izbăvit de abuzul clăcii și de ticăloasa iobăgie, de podvoda drumurilor și șoselelor, aceste munci ale faraonilor... Să fie scutit de orice prigonire, de orice silnicie și de toată nedreptatea... Să se bucure de roadele muncii sale...

După aceea Eliad a citit proclamația alcătuită de Bălcescu, dar sporită mult cu un prolog și un epilog, patetice, pline de considerații filozofice și mistice. Din vorbăria despre robie, lanțuri, îngeri, sfinți, providență, oamenii adunați la Islaz au înțeles totuși că, de aici încolo, dreptatea trebuie să fie deopotrivă pentru toți, și mai vîrtos pentru cei săraci. Că revoluția spulberă claca, iar „părticica de pămînt“ ce le va fi dată a fost „răscumpărată de atîtea veacuri cu sudorile lor“.

Entuziasmul mulțimii da momentului un aer solemn, impresionant, tulburător. Întîia oară în această parte a țării se aduna un sobor al oropsiților, jura să fie slobod, să fie al patriei și să aibă și el o patrie.

— ...Iar locul acestei adunări, a propus Eliad, fluturîndu-și mantia albă și înălțîndu-și fruntea spre soare, da, amații mei, să se numească, de azi încolo, „Cîmpul regenerării“.

Mulțimea n-a înțeles cuvîntul, dar a strigat, după mintea și inima ei :

— Trăiască libertatea !... Dreptate-frăție !... Să trăiască popa Șapcă, c-a scăpat țara de clacă !...

Și strigătele astea ardeau sufletele, umpleau văzduhul și se răspîndeau peste tot cuprinsul țării, din om în om, din sat în sat, din oraș în oraș.

De la Ploiești, Bălcescu a alergat, călare, înapoi la Cîmpina. A legat calul de un tei și s-a amestecat prin mulțimea care, și aici, asculta citirea proclamației. În mijlocul sătenilor adunați cunoscuseră oamenii din Provița, din Breaza, din Gura Vadului cu care el însuși stătuse de vorbă. Îi cerceta cu privirea : tăcuți, reflexivi, oleacă bănuitori, parcă s-ar fi întrebat : „O fi bine ? O fi rău ? Să credem în cuvîntul ăstui domnișor și să pornim ?...”

Nu știa că, la același ceas, la Islaz, Eliad proclama un guvern provizoriu, în frunte cu dînsul, cu Ștefan Golescu, Christian Tell, Pleșoianu și popa Șapcă.

Nu știa că acest guvern se adresa lui Bibescu, invitîndu-l, cu multă curtenie : „să ascultați glasul patriei și să vă puneți în fruntea acestei mărețe fapte“, adică a revoluției, iar noii miniștri, recunoscuți de popor, „se vor socoti fericiți să primească poruncile înălțimii tale“.

Nu știa nici că, în drum spre Caracal, pe Eliad și guvernul lui l-au însoțit țărani din Islaz, din satele întîlnite în cale, înarmați cu lănci, cu furci, coase, topoare, ciomege.

Dacă ar fi știut, s-ar fi bucurat : „Poporul e treaz ; pornește să aleagă grîul de neghină și-și face dreptate singur, cu arma, chiar dacă guvernul de la Islaz e gata să primească poruncile nebunului de pe tron“.

Domnitorul Gheorghe Bibescu, așa cum l-a povățuit Iancu Manu și cum i-a poruncit Marițica doamna, a ares-

tat toți revoluționarii capturați în București în ziua de 8 iunie : Rosetti, profesorul Negulici, arhimandritul Iosafat Snagoveanu, căpitanul Teologu, Voinescu II și mulți alții. Căzărmile și poliția gemeau de arestați.

În după-amiaza zilei de 8 iunie toată boierimea din capitală se afla în trăsură, la promenadă pe șosea, pe Podul Mogoșoaiei, pe Lipscani, pe cheiul Dîmboviței. Emanoil Băleanu se lăfăia într-un landou vienez, cu un echipaj de șase cai. Costache Cantacuzino a ieșit cu opt cai : așa, ca să-i facă sînge rău și lui Băleanu, și lui vodă Bibescu însuși. Din trăsură, cocoanele aruncau ocheade, iar tinerii începeau chiar o bătaie cu flori. Marea boierime căta să demonstreze prostimii că-i puternică și că nu se teme de nimic. Știa că soldații și ofițerii erau consemnați în cazarmă, gata să intervină, în orice clipă, iar poliția mișuna pe străzi, garantînd ordinea.

În trăsură cu Villara, domnitorul se gîndea cu spaimă la scandalul ce va să i-l facă Marițica doamna, c-a îngăduit lui Băleanu și lui Cantacuzino să iasă cu echipaje așa de mărețe. Dar în același timp se ferecea că a menținut liniștea în capitală, că a pus zurbagiile în cătușe, că a ucis revoluția :

— Cu zurbagiile din județe, de-or fi, mă răfuiesc !

Deodată însă o birjă s-a alăturat de caleașca domnească, și trei tineri au descărcat trei pistoale asupra lui Bibescu.

S-a iscat vălmășag mare.

Birja tinerilor a dispărut în galop.

Lumea de pe șosea s-a repezit spre caleașca domnească.

Bibescu împrumutase culoarea lămfii.

Aghiotanții constatau cu uimire și bucurie că-i teafăr, nevătămat. Un singur glonț „i-a amorțit în epolet“, cum spusese careva din jur. Mai mult spaima și tărăboiul.

Auzind de atentat, doamna Marițica, n-a leșinat, cum li s-a întâmplat doamnelor de onoare, ci ochii ei frumoși au scăpărat scînteii furioase :

— Pe Villara putea să-l ucidă ! Dar tu, doamne, cazi victima cumsecădeniei tale. Arestuiește zavergiii ! Toți ! Toți ! Și mai rătează nasul lui Cantacuzino. Opt cai la trăsură ! Ce ? Nu cumva se și visează domn ?

Și, în noaptea de 8 spre 9 iunie, Iancu Manu a scotocit casele, pivnițele, podurile, și a „arestuit zavergiii“.

În zorii zilei de 9 iunie, orașul a fiert înăbușit. Rămași liberi, Bolliac, Brătianu, Bolintineanu, Alecu Golescu — stînd ascunși în pivnițe, în poduri, ori umblînd travestiți, aprig urmăriți de copiii poliției, — n-au putut da semnalul răscoalei. Cîțiva s-au furișat în satele din jurul Bucureștiului și-au început să ridice țărani la luptă.

Spre seară s-a auzit de răzmerița din Prahova și de reușita adunării de la Islaz. Ucenicii lui Eliad răspîndeau știrea că maestrul vine, cu toată Oltenia înarmată, să elibereze capitala, asemeni lui Tudor Vladimirescu.

Veștile s-au întetit în ziua de 10 iunie.

11 iunie se deschidea ca o zi fierbinte și furtunoasă. Din Prahova, dinspre Turnu Măgurele, dinspre Giurgiu veneau țărani, aducînd marea veste că țara, toată țara s-a ridicat la luptă, a jurat pe constituție, a desființat claca și a dobîndit voie să ocupe pămînturile boierilor.

Încurajați de revoluția din țară, bucureștenii s-au pus în mișcare, înfruntînd toate primejdiile.

Mai întîi cîțiva ofițeri, membri ai „Frăției“, au intrat în poliție, au eliberat, cu forța, arestații, i-au îndemnat să se răspîndească fulgerător în oraș și să ridice tot poporul la luptă.

Aflînd ce se petrece, curtea și guvernul l-au sfătuit pe Bibescu să scoată armata. Foarte îngrijorat, domni-

torul a coborât la ceasurile 11, însoțit de colonelul Odobescu, șeful oștirii, în cazarma de infanterie și de cavalerie. A poruncit oștirii, trufaș, să-i apere tronul. Dar poruncile au căzut în gol.

Întâi a ieșit în față un ofițer și i-a cerut să primească imediat constituția decretată de popor, în toată țara.

Vodă s-a răstit la el. Dar nici soldații, nici ofițerii nu s-au speriat de rățoielile voievodale. Au rupt rîndurile. L-au înconjurat. L-au silit să jure că nu va cere ajutorul țarului sau al sultanului împotriva poporului. Numai așa i-au îngăduit să iasă din cazarmă.

Cocoțată pe uluci, în copaci, mulțimea a văzut și-a auzit :

— Ostașii țin cu poporul !

— Vodă se cară cu coada între picioare.

— Ca ogarul lui nea Spirache pastramagiul... se bucurau și rîdeau bucureștenii, privindu-l cum pleacă, însoțit doar de colonelul Odobescu.

Cînd un curier l-a înștiințat că membrii guvernului provizoriu, format la Islaz, au ajuns la Craiova, că Magheru și Tell erau în fruntea răsculaților, Bibescu a turbat :

— Să fie uciși !...

Dar nimeni nu s-a mișcat. Villara a zîmbit. Iancu Manu a privit pe fereastră. Colonelul Odobescu a luat poziție de drepti și s-a holbat spre nasul lui Bibescu, nespus de mare.

În clipa aceea, capitala a început să huiască.

Porniră să sune clopotele la Mihai Vodă, apoi la mitropolie, la Sf. Gheorghe, la Sărindar, la Sf. Anton, la Radu Vodă, la Sf. Sava. Steagurile tricolore răsăreau pretutindeni, ca din pămînt. Fluturau pe case, la ferestre, în fruntea coloanelor orînduite parcă de la sine, pe toate străzile, pe toate piețele și maidanele.

Mare mulțime de lucrători, de negustori, de intelectuali umplea Podul Mogoșoaiei, Podul Beilicului, Podul Calicilor, curgînd spre palatul domnesc și strigînd :

— Dreptate-Frăție !... Constituție !... Libertate !... Jos boierii ciocoi și toți sprijinatorii lor !... Trăiască libertatea !

Tînărul cadet Magheru, nepotul maiorului, sosit în noaptea aceea de la Caracal, răscula Lipscanii ; urcat pe o scară, citea constituția, cu glas tunător.

În piața Sf. Gheorghe, tînărul poet Ion Catina, cu cravată mare, roșie, cu pletele în vînt, cu gesturi largi, cu tremur emoționat în glas, cu flăcări de entuziasm în priviri, declama patetic un îndemn la luptă, atunci improvizat :

— „*Haideți, frați, într-o unire ! / Țara noastră e-n pieire. / Aste ziduri și palate, / Unde zac mii de păcate, / Haideți a le dărîma !*“...

Fiecare cuvînt izbea, pătrundea în sute, în mii de inimi, stîrnind izvoare de minie ori de pasiune pentru libertate. Ascultătorii treceau peste stîngăcia versurilor ; săltau pe valurile unui sublim elan popular și revoluționar.

Dinspre strada Șerban Vodă, Alecu Golescu venea cu oamenii de la tăbăcării.

Ion Brătianu agita negustorimea, meșterii și ucenicii din Gabroveni și Șelari. Printre dînșii, cei peste trei sute de tapițeri conduși de Năstăsache. Lucrătorii din ateliere ascultau vorbirea înflăcărată a Brătianului, îi priveau bluza albastră, de lucrător, și se mirau că-și păstrase pantalonii de mătase de culoarea untului, cu dungii castanii. Se ghionteau :

— Șarlatanul !... S-a travestit numai pe jumătate...

Rosetti, Bolintineanu, Snagoveanu adunau populația din Dealul Spirii, de pe Sf. Apostoli, de pe strada Izvor, de pe Podul de Pămînt.

Voinescu venea cu oameni de pe Dudești și din Delea. Bolliac aducea măcelarii de pe Scaune, de dincolo de Radu-Vodă.

Se adunau cîntînd și tipografii din centru, organizați de elevii lui Eliad :

— „*Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte, / În care te-adînciră barbarii de tirani*“...

Corporația lor tipărise, pe foi volante, cu chenare frumos înflorate, versuri revoluționare, și acum le răspîndeau prin mulțime : „*Ce glas măreț răsună ? / Vezi, popoul s-adună, / Prin sfînta Libertate / Se simte fericit, / Și toți se strîng în brațe, / Căci toți s-au înfrățit... / D-acuma Libertatea / D-acuma Fraternitatea / Prin toată România / Eterne vor domni ; / Tiparul este liber, / El le va sprijini*“...

Toți bucureștenii se năpusteau, puhoi, pe Podul Mogoșoaiei, pe malurile Dîmboviței, în jurul palatului domnesc.

Mulți purtau arme ; măcelarii și parlagiii, cuțite și topoare. Dinspre Afumați, dinspre Bolintin, dinspre Călugăreni și Vidra, dinspre Urziceni veneau grupuri-grupuri de țărani. Nu strigau încă ; dar pe chipul și în pașii lor se simțea puterea și mînia.

Văzduhul clocotea de glasul de aramă al clopotelor, de strigătele și cîntecele poporului.

Urcat în caleașcă, boierul Alecu Filipescu cercă să străbată mulțimea și să ajungă repede, cît mai repede, la palat, deși vizitiul îi atrase luarea-aminte că nu poate trece printr-atîta popor grămădit pe străzi. Boierul îl plesni cu biciul :

— Au nu ți-i rușine ? Vornicul Alecu Filipescu nu poate trece printre niște golani, desculți și mitocani ?

Se abătu, totuși, pe la banul Emanoil Băleanu.

— La palat, Manolache, pihimu, să-l sprijinim pe vodă !

— Mi-i frică să nu...

— Hai, tu spaimă-n caftan și ișlic ! Au uitat-ai că prostimea îmi știe de frică ? Nu-l iubesc pe „nebun“, totuși, fără el... adică mai rău fără rău !...

Porniră, fiecare în trăsură lui, spre palat. Pe la Curtea Veche, mulțimea a sărit să le deshame caii ; Filipescu a cîrmit brusc îndărăt.

În busculada iscată între mulțime și trăsurile boierești, Băleanu a suferit atîta zdruncin, că i-a căzut ișlicul din cap. Cîțiva băiețandrii l-au dat de-a dura în Dîmbovița și l-au bătut cu pietre, să se scufunde.

Pe străzi lăturalnice, în goana cailor, boierii ajunseră totuși la palat și intrară pe-o poartă dosnică.

— Marițicooo ! Măria taaa ! striga pe culoare boierul Filipescu, gîfîind de spaimă și deznădejde. Ascundeți-vă ! Afară-i revoluție, revoluție curată. Vă omoară prostimea, golanii...

Băleanu, cu barba hojma, cu straietele în neorînduială, cu capul gol și chel, cu fața pierită, implora ajutor :

— Nu... nu mai pot ! S-a dus dracului ighemoniconul ! Vai și-amar...

— Ai nevoie de mine, bane ? Pînă acum m-ai denigrarisit, m-ai făcut nebun, și acum... s-a înfuriat Bibescu, cu parapon, apărînd de după o perdeă de catifea vișinie.

— Doamne, cum vorbești așa ? l-a potolit Marițica doamna. Toți sîntem în primejdie. Toți, în cap cu măria ta.

Adunată în jurul palatului, mulțimea striga tot mai tare, mai neînfricat, mai răscolitor :

— Dreptate-frăție !... Jos guvernul vechi ! Jos tiranii și asupritorii poporului !... Vrem miniștri noi !... Vrem constituție !...

Cu cît strigătul mulțimii se întărea, cu atît slăbea și curajul lui Bibescu. Lozincile îi explodau dureros în urechi. Și, ciudat : exploziile își concentrau efectul nu în

inimă, ci în genunchii voievodali, supunându-i unui tremur mărunțel și caraghios.

În zăpăceala generală, singură Marițica doamna își mai păstra oarecare stăpînire de sine. S-a gîndit la un plan salvator : să apară în balcon, îmbrăcată în strai național, așa cum a pictat-o Szatmary, pentru a impresiona poporul cu frumusețea și demnitatea ce-i înzestrau făptura. Dar, după ce s-a uitat în oglindă, și mai ales cînd a văzut cum crește mînia pe străzi, n-a cutezat să-și arate în fața mulțimii multa-i frumusețe. Și-a amintit, probabil, că o regină a Franței, și ea tot frumoasă, a ieșit în balcon, a salutat zîmbitoare poporul, a dat din cap la cuvîntul „libertate“, ca și cum l-ar fi aprobat ; dar tot n-a scăpat de ghilotină. Dimpotrivă : și-a zorit moartea. De aceea, peste voința domnitorului, Marițica a poruncit gărzii să păzească palatul cu orice preț, să tragă în mulțime, dacă se obrăznicește.

Dar Villara și colonelul Odobescu s-au împotrivit ; l-au sfătuit pe vodă să fie cuminte și înțelept :

— Nu poți stăvili năvala mulțimii, că soldații...

— M-au părăsit, nelegiuții !

— Atunci, fă-te frate cu dracul, măria ta : primește constituția, l-a povățuit Villara.

Imediat după asta a și trimis emisari prin mulțime, să spună că măria sa e gata să împlinească dorințele poporului.

Aproape de amiază o delegație s-a înfățișat cu textul constituției la palat. Cel mai cunoscut dintre delegați era Nicolae Golescu. Bibescu îl disprețuia. Totuși, din disperare, i se agăță de gît :

— *Iscălesc à condition* : să se retragă plebea.

— Se va retrage, măria ta, îl încredință Nicolae Golescu.

Nervos, îngrozit, domnitorul a iscălit constituția, adăugînd, cu scris tremurat, o scuză, o explicație : „Văzînd stăruința poporului“.

Golescu a ieșit apoi în balcon și-a strigat către mulțime :

— Avem constituție ! Măria sa a iscălit-o... Iată !

— Bravo ! Ura !... Ura !... Trăiască libertatea și constituția !

— Întoarceți-vă pe la casele voastre !... Aveți încredere în măria sa ! a recomandat Nicolae Golescu.

— Vrem guvern nou !... Guvern fără ciocoi ! Începură să strige mulțimile, ridicînd pumni și arme spre palat, spre balcon.

Domnitorul se descumpăni. Doamna îl implora să-și păstreze cumpătul și să iasă, măreț, în fața poporului :

— Ești bărbat, ce Dumnezeu !... Ești Domn !

Băleanu îi șuiera cuvintele în ureche :

— Dacă primești guvern nou, îți pecetluiești mazilirea și surghiunul.

Afară mulțimea, tot mai aprinsă, scanda numele miniștrilor : Goleștii, Tell, Eliad, Rosetti, Brătianu. Striga și numele lui Bălcescu, cu toate că nu se afla în București :

— Guvernul poporului !

Auzind numele Goleștilor, Bibescu și-a mai venit în fire. L-a numit, în pripă, pe Nicolae Golescu șef al departamentului dinlăuntru, pe Odobescu, ministru al armatei, pe Rosetti, șef al poliției și pe Bălcescu, ministru al treburilor externe. Asupra lui Bălcescu a șovăit mai mult și-a crîșcat :

— Dacă Banov, *l'idiot* ! nu i-a putut face capătul...

Nicolae Golescu a ieșit iar în balcon, a vestit mulțimea că domnitorul a primit, cu bucurie, guvernul cel nou,

ales de popor, și a citit lista cu glas pițigăiat, înalt, tremurîndu-și barba neagră, tunsă scurt. A încheiat :

— Revoluția a triumfat ! Începe o nouă eră. Retrageți-vă liniștiți la casele voastre. Măria sa și guvernul va avea grijă de voi !

Mulțimea a aplaudat, a început să cînte, să danseze, să filfîie drapelele. Bucuria victoriei cuprindea inimile tuturor. Unii însă se îndoiau :

— Prea ușor am biruit, ca să fie asta o biruință deplină, zicea Năstăsache. Dar, bate fierul cît e cald, că-i mai bine ciocan decît nicovală.

Un olăcar al ministrului Nicolae Golescu l-a găsit pe Bălcescu în Breaza. I-a înmînat o poruncă scrisă : ca ministru al treburilor dinlăuntru, Golescu îi cerea să vină imediat în București, să intre „în foncsie, trebuința cerînd ca zăbavă să nu mijlocească“. A călătorit, în goana calului, toată noaptea. Pe drum s-a întîlnit cu cîteva trăsuri boierești : lua drumul Brașovului.

— Fug șobolanii...

Sarcina de ministru îl cam speria pe Bălcescu. Dar știa că reprezintă „Frăția“, își impunea să muncească, să lupte, să conducă revoluționar, să împlinească voința poporului.

În dimineața de 13 iunie, Nicolae Bălcescu semna, ca ministru de externe, circulara către consulatele din București, vestindu-le că poporul și-a dat o nouă constituție. Lucra de zor. Rînduia legăturile cu celelalte țări. Alcătuia adrese, manifeste, articole. Pregătea agenți diplomatici să-i trimită pe lîngă guvernele diferitelor țări, și mai ales se pregătea să stabilească legăturile între revoluția italiană, maghiară și revoluția românilor din

Transilvania și din Țara Românească. Împreună cu Bolintineanu și Rosetti, organiza apariția ziarelor. Nu simțea oboseala, nici foamea. Analiza oamenii și-i descifra, parcă i-ar fi luminat pe dinlăuntru. După o jumătate de ceas de lucru cu Nicolae Golescu, l-a caracterizat către Rosetti :

— Nu știe nici de ce a participat la revoluție, nici de ce este ministru, nici ce are de făcut. Întâmplarea l-a pus ministru, totuși își închipuie că-și merită rangul.

— Mi se pare că nu-l ierți pentru felul cum s-a purtat cu tine în o mie opt sute patruzeci, a zîmbit Rosetti. E liberal, ca toți Goleștii. Trebuie să fim mai îngăduitori cu ei.

— Fie ! Dar să scăpăm de Bibescu. Repede !

— A jurat pe constituție, Nicule, îngăimă Rosetti.

— Să-l arestăm ! scînteiară privirile lui Bălcescu.

— M-a scos din beciurile poliției și m-a pus șef, îl scuza Rosetti pe vodă. A declarat, solemn, că va conlucra cu noi.

— Costache, Bibescu a fost, este și va fi un tiran. Marea boierime, în frunte cu Cantacuzino, cu Filipescu și cu Băleanu îl imploră să stea pe tron, oricît de ciuntit ar fi acest tron, pînă vin cazacii țarului ori ienicerii sultanului, dar el...

— A jurat să nu cheme pe nimeni în ajutor.

— Lasă-mă cu jurămintele bîguite de frică ! Să nu îngenunchem revoluția la picioarele unui despot stupid ! Să ardem tronul și să proclamăm republica... Republica !

— De acord ; dar deocamdată... Republica ne-ar strica, ne-ar pune în conflict cu Europa.

— Cu Europa reacționară, da ! Cea revoluționară ne-ar aclama cu frenezie.

— Ei, pentru un act așa de mare, să ne sfătuim și cu ceilalți, în chip democratic.

— Nu-i vreme de sfaturi și târguieli ! Veliții boieri își trimet, în grabă, familiile și averile la adăpost ; iar dumnealor rămîn aici, s-o facă pe mieluşei pocăiți și să uneltească împotriva libertății.

Văzînd că Bălcescu sta tare pe poziția și păreriile lui, Rosetti o întoarce spre glumă :

— Dacă frumusețea Marițicăi doamna, care a zăpăcit șapte prinți europeni, în cap cu Albert al Prusiei, tulbură și mintea unui ministru de externe ?

— O depravată !

— Ei, și tu... ascetule ! A fost vreodată tronul împodobit cu o frumusețe mai încîntătoare, mai ispititoare, mai...

— Putregai !

— Nu mă înțeleg cu tine, Nicule. Și-l ironiză : De cînd ești ministru...

— Te rog ! N-am ținut și nu țin de fel să fiu ministru.

— Zic să nu-i cășunăm lui Bibescu nici un rău, amice, redeveni Rosetti serios și tragic. Să nu ne învrăjbim în darn cu rudele lui, cu toți boierii și mai ales cu sprijinitorii din afară : sultanul și țarul. Mai ales tu, ca ministru de externe, trebuie să pricepi că fără plecăciuni sultanului, fără înțelegere cu boierii liberali, omorîm revoluția. Așa judecă și Ghica.

— Nu înțeleg ce fel de om ești tu, Costache. În vorbe, răstorni lumea : furios, necruțător, revoluționar ; în fapte, poftim ! circumspect, milos nevoie mare cu stirpea domnească. Sameni cu Eliad.

— Nu mă compara cu el !

— Atunci scrie la „Pruncul Român“ că „nebunul“ trebuie să ispășească pe eșafod. Că trebuie proclamată republica. Scrie !

— Românul are oroare de sînge. E filotim din fire.

— Musiu Berlicoco, uiți că la 8 iunie Bibescu nu te-a cruțat, ci te-a pus la răcoare ? Și dacă nu te elibera poporul, nu s-ar mai fi mulțumit numai cu tunsoarea plețelor tale à la Théophile Gauthier, ci te-ar fi scurtat de cap, frate Costache.

— Și ce să facem ? se descumpăni o clipă Rosetti.

— I-am spus și lui Nicolae Golescu : să dăm imediat un decret de împrumut, să chemăm poporul la oaste, să proclamăm republica, să facem judecată revoluționară tuturor uneltelor despotismului, așa cum a scris în statutul ei și a gîndit totdeauna „Frăția“.

— Nu te papi, rîse batjocoritor Rosetti. Și amintindu-și că are o poantă bună pentru închis gura adăugă : Află că generalul Mavros îl însoțește pe Duhamel în Moldova. Fuge ! Ce faci, ca ministru de externe ? Îl prinzi și-l ghilotinezi ?

— E slujbaş al țarului. Nu pot și nici n-ar fi politic să-l opresc.

— Da, dar Alexandrina, iubita voastră Alexandrina...

— Nu fi caraghios ! se crispă Bălcescu. Nu insinua. Alexandrina e patriotă !

Ca să nu se certe, s-au despărțit.

În drum spre casă, Bălcescu s-a întîlnit cu Alecu Golescu :

— Nu te supăra, l-a povățuit prietenul. Așa-i Rosetti.

— Demon răzvrătit, neîmpăcat, mereu inegal și absurd, ca Manfred al lui Byron.

În dreptul Cișmigiului, le apărură în cale tînărul cadet Magheru :

— Unchiul scrie că Eliad a făgăduit boierilor din Craiova că va modifica articolele treisprezece și paisprezece, cum ajunge la București.

— Nu, n-o să-l lăsăm ! se angajă Bălcescu.

Mult înaintea miniștrilor, mulțimea a aflat că Marițica doamna a poruncit împachetarea averilor din palat.

Lui Bălcescu știrea asta i-a adus-o tapițerul Năstăsache :

— Vorba ceea : baba călătoare n-are sărbătoare...

Pe uliți se adunau grupuri, discutau, strigau stihuri batjocoritoare la adresa lui vodă Bibescu, improvizate probabil de Bolintineanu :

*„Ce mai stai de te gîndești/ Și nu te călătorești ?/
Ia-ți lădița/ Și domnița/ Și te cară,/ Ieși din țară !...*

— Auzi, Costache ? îl întreba Bălcescu pe Rosetti. Cînd se mînie uriașul și scutură copacul puterii, tronurile cad ca perele putrede.

— „Nebunul“ vrea, în adevăr, să fugă ?

— Să nu-l lăsăm ! Și împăratul Austriei, un „turtă dulce“ nevolnic, dus de nas de partidul principeselor, s-a ascuns la Innsbruck, iar de acolo uneltește împotriva revoluției și-i cășunează cel mai mare rău.

— Ai dreptate ! a surîs subține Rosetti și-a plecat.

În noaptea de 13 spre 14 iunie, Gheorghe Bibescu fugea în Transilvania, „în simplitate“. Dar nu cu o lădiță, ci „cu tot calabalîcul“, cum se rostea Marițica doamna, plîngînd cu sughițuri că nu poate lua și palatele, și moșiile cu sutele și miile de clăcași.

Durerea lui Bălcescu se dublă : întîi că „nebunul“ a scăpat de judecata poporului, și al doilea că, pînă la graniță, l-a condus însuși șeful poliției, Rosetti, să nu i

se întîmple fugarului mișel vreun necaz din partea poporului mînios. Rosetti lăsase vorbă : „Îl duc pînă la hotar, ca nu cumva să se oprească la Cîmpulung ori altundeva, și să răscoale țărani”...

— Barem să scăpăm acum și de colonelul Odobescu, a cerut Bălcescu lui Nicolae Golescu. Să-l punem pe Cristache Tell ministru peste armată.

— Da, da... o să-l punem ! Dar deocamdată să rînduim adunarea de pe cîmpia Filaretului.

Adunarea de pe cîmpia Filaretului s-a plănuît ca o mare demonstrație a forței populare, ca un mijloc de a intimida și copleși reacțiunea ; poporul să vadă cîtu-i de puternic, iar ciocoimea să ia aminte.

Dar Goleștii au adus și-au așezat la loc de cinste toți boierii care declarau că-s pentru reforme. Și, ca să dovedească această aderență, îmbrăcau strai european. Tot Goleștii au ținut s-aducă pe cîmpia Filaretului și pe mitropolitul Neofit, cu tot soborul de preoți. Prietenii lui Eliad i-au aprobat :

— Așa impresionăm poporul și-l ferim de acțiuni anarhice.

Bălcescu, Golescu-Negru, Bolliac, Brătienii se preocupau de participarea mulțimii și de orientarea ei pe calea revoluției :

— Azi poporul își serbează victoria în revoluție.

Sub strălucirea soarelui de iunie, în adierea calmă a vîntului, sstindardele filfîiau. Poporul se aduna, în coloane, valuri după valuri, strigînd, în explozie de entuziasm :

— Dreptate-Frăție !... Trăiască Constituția !... Trăiască România !

Numărînd şir după şir, cum veneau din toate direcţiile, Bălcescu aprecia că s-au adunat cam 30 000 şi se bucura.

— Frumos ! Dar mai puţini ca la Blaj, compara Golelescu-Negru.

Impresionau unităţile de gardă naţională, în uniformă şi cu arme, soldaţii din garnizoană, cu artileria şi cavaleria, negustorii şi meseriaşii cu corporaţiile lor, ţăranii din împrejurimi, în strai sărbătorească, femeii şi tineret, lucrători de toată mîna, şcolari mai mari şi lumea mahalalelor, toţi cu steaguri şi flori, cu strigăte, dansuri şi cîntece.

Se răspîndeau foi volante cu constituţia, cu „Deşteptarea României“ a lui Vasile Alecsandri şi cu „Un răsunet“ al lui Andrei Mureşanu.

În drum spre tribună, Bălcescu dorea să-i releve lui Alecu Golelescu ceva neobişnuit de mare, de însemnat, dar nu ştia cum să înceapă. Rosti cu glas copleşit de emoţie :

— Iată, frate, a venit şi la noi minunata revoluţie !...

Ar mai fi vrut să continue : Azi urcăm vetrele pe catargul cel mai înalt, adică proclamăm republica ! Dar îl izbi, ca un vâl de ceaţă usturătoare, prezenţa boierilor în tribune. I se răzvrăti tot lăuntrul făpturii : ...Ce caută aici guleraţii neruşinaţi ? Uite-l şi pe Filipescu, şi pe Băleanu, şi pe Herescu... Caraghioşi, hilari în costum european : le atîrnă burţile... li se vede fundul ceacşirilor... Cum adică ? Facem revoluţie împreună cu miniştrii lui Bibescu ? Lupii îşi schimbă părul... Nu ! Bărbile nu şi le-au ras încă... Bine că „Frăţia“ l-a desemnat pe Voinescu să cuvînteze în numele guvernului...

În ciuda prezenţei marilor boieri, adunarea se desfăşura sub lozinca „Dreptate-Frăţie“.

Voinescu citea cuvîntul guvernului.

Mulțimea aplauda frenetic vestea că articolele 13 și 14 se vor aplica imediat, că foarte curînd se va alege adunarea constituantă, prin vot universal.

Boierii schimbau fețe-fețe, își zburleau măturoaiele bărbilor și parcă doreau să cadă trăsnete și fulgere peste capul nelegiuitului care făcea asemenea necugetate și ațîțătoare făgăduieli. Dacă ar fi putut, l-ar fi sfîșiat cu unghiile, cu dinții.

...Vom birui ? se întreba Bălcescu, iscodind cu priviri tăioase mutrele boierimii. Tiranii nu-s prea mulți, prea puternici, prea vicleni ? Nu sîntem prea puțini ?

Întoarse privirile spre mulțimea entuziasmată, veselă, încrezătoare, puternică. Și îndoielile de adineauri i se topiră în suflet. Se simțea mîndru că lozinca strigată acum de întreg poporul român, în văpaia entuziasmului și a luminii, a încolțit întîi în mintea lui, acum cinci ani, în întunericul și deznădejdea din temnița de la Mărgineni. Și tot pe aici, pe Cîmpia Filaretului, a rostit-o întîia oară, în fața prietenilor. Atunci o șopteau, cu precauție și teamă, trei oameni pîndiți de zbirii căpitanului Costache ; acum o strigă, răsunător pînă la cer, tot poporul român. Boierii nu strigă, ci cască doar gurile și se schimonosesc, parc-ar mesteca pelin. În schimb, glasul clocoțitor al celor 30 000 cutremură temeliile pămîntului și torțele cerului :

— Dreptate-Frăție !... Dreptate-Frăție !... Trăiască libertatea !... Trăiască constituția !... Libertate vrem ! Dreptate-Frăție.

...O, dacă am fi uniți toți românii... se întrema inima lui Bălcescu. Poate înaintea oricărei alte strigări trebuia să aruncăm lozinca : Unire națională vrem. Sau : Dreptate-Frăție-Unitate...

Urmă jurămîntul mulțimii. Bălcescu nu auzise un imn mai înălțător : ...A trebuit doar un impuls ceva mai ener-

gic, ca furtuna mîntuirii să se dezlănțuie : ..., *Înalță-ți a ta frunte și vezi în jur de tine/ Cum stau ca brazii-n munte voinici sute de mii !/ Un semn ei mai așteaptă și sar ca lupii-n stîină,/ Bărbați, bătrîni și tineri din munți și din cîmpii...*“

...Cît îmi place să zbor în furtună... Abia acum încep să trăiesc... Minunată revoluție !

„*Cu brațele-armate, cu focul vostru-n vine,/ Viață-n libertate, ori moarte ! strigă toți*“...

...Să zburăm prin furtuna mîntuirii, călăuzind-o. Și ce poate fi mai măreț pe lume, decît să călăuzești furtunile ?

Prin mulțime îl zări deodată pe Rosetti care se apropia de tribune. Deși îl înfuriase că l-a protegit pe Bibescu, conducîndu-l pînă la graniță, totuși dispoziția sufletească din clipa asta îl îndemna să-l ierte și să se bucure că-l vede.

— Ești obosit, parc-ai fi dus-o pe Marițica în brațe, îl mușcă în șoaptă Alecu Golescu, iscodind cu privirea paloarea de pe chipul lui Rosetti.

— Fraților, tresări Bălcescu, sîntem tustrei aici. Să proclamăm acum guvernul provizoriu ! Un guvern al „Frăției“.

— Nu-i rezonabil, se împotrivi Rosetti. Și nici democratic.

— Uite acum, în acest moment, și poate numai în acest moment, revoluția este în mîinile noastre. Noi îi putem alege conducătorii, îi putem fixa locul în istorie. Noi, acum !

— Ce-au să zică toate bărbile adunate aici ?

— Au să filfie o clipă în văzduh și au să se ascundă, asemeni cîrțișoilor ! Iar dacă nu, poporul o să le arate că ale dumnealor capete nu-s mai de preț ca ale aristocrației franceze din o mie șapte sute optzeci și nouă.

— Deocamdată ne mai sînt necesari, se rosti și Ion Brătianu.

— De pildă, avem nevoie de Constantin Herescu, la finanțe ! întări Rosetti. N-avem altul mai priceput ca el.

— O cutră contrarevoluționară, vistierul lui Bibescu ! Costache frate...

— Dacă-i lăsăm ministerul, se dă după păr.

— Costache, mi se pare că tu jinduiști după boieri, ca bețivul după rachiu.

— Iar tu după un loc de ministru... iacobin.

Bălcescu, galben ca bulzul de ceară, amuți de indignare.

— Într-o zi-două sosește și Eliad, a intervenit Nicolae Golescu. Și-atunci hotărîm guvernul. Dacă mai alegem unul acum, ne expunem la cine știe ce nenorociri. De pildă — război civil. Nu uita că Eliad, Tell, Magheru au armata cu dînșii.

— Dar măcar să-i îndepărtăm pe Odobescu și pe Solomon din capul oștirii, mai rosti Bălcescu, cu glas schimbat, parcă l-ar fi mușcat o viperă de inimă, răspîndindu-i otrava și usturimea în toată făptura.

— Ne sînt fideli ! îi susținu Nicolae Golescu. Mă pun chezaș pentru dînșii.

— Fraților, ce săvîrșim noi aici ? Revoluție, ori tîrguială de bazar turcesc ?

— Iartă-mă, Nicule, dar am convingerea că fără unire și frățietate socială... cercă Rosetti să se explice, cuprins parcă de remușcări.

Bălcescu nu-i lăsă răgaz :

— Frate Costache, te seduc inspirațiile generoase ale inimii tale. Îți închipui revoluția ca o poemă sentimentală. Crezi că așa, cu cîteva discursuri și proclamații patetice, cu milă față de un nebun ca Bibescu și de una ca Marițica, puși la adăpost în străinătate, cînd le-ar fi

stat mai bine-n ştreang, întreaga contradicţie, întreaga opoziţie şi ură a partidei boierilor reacţionari se îneacă într-un imens sărut frăţesc ? Ai strigat de o mie de ori că nu poţi suferi ciocoi. Şi, iaca, de la început nu înţelegi revoluţia decît ca o tranzacţie. Ți-i sufletul învăpăiat de idei măreţe ; dar nu te lasă legăturile tale cu ciocoi să fii revoluţionar adevărat. Îţi trebuie boieri pretutindeni.

— Dacă lovim în toţi boierii deodată, lovim şi în turci, îl avertiză Rosetti ; lovim şi în lucrarea politică ce o face Ion Ghica la Constantinopol. Fii rezonabil ! Fii diplomat !

— Înarmăm poporul şi înfruntăm orice agresiune împotriva teritoriului naţional. Italienii nu se tem de armatele austriece ; curg spre Lombardia valuri-valuri de voluntari, de revoluţionari. Şi maghiarii, şi polonii. Toţi ! Toţi în revoluţie, cu arma în mînă !

— Dar nu-i mai bine să ne înfrăţim ? se amestecă iar Nicolae Golescu. De vreme ce boierii primesc constituţia, ce mai vrem ? Succesul revoluţiei e asigurat, mai ales de faptul că protipendada, oamenii lui Bibescu au îmbrăţişat-o.

— Iluzie ! Eroare ! Înţelegeţi că ne trebuie un guvern fără ciocoi, un guvern energic, tare, fără sentimentalisme în politică, guvern călăuzit doar de dreptate şi morală. Am mai spus-o : revoluţia nu trebuie să cadă la împăciuire cu duşmanii săi ; ea trebuie ori să învingă, ori să fie învinsă de ei. Şi, dacă-i sortită să cadă, atunci să cadă măcar cu demnitate, cu măreţie.

— Să vedem ce zice poporul, propuse Nicolae Golescu rotind mîna asupra mulţimii.

Alecu Golescu, Bolliac, Aristia, Catina se răspîndiseră de mult prin mulţime, să sprijine candidaţii „Frăţiei“. Dar pe nesimţite în adunare se iscară curenţi ciudate, confuze, contradictorii.

Bălcescu nu se dumirea cum s-a întîmplat că n-au putut alege comandant al gărzii naționale nici pe căpitantul Teologu, nici pe Aristia, membri ai „Frăției“, revoluționari cinstiți. Iscoadele boierimii reacționare, precum și oamenii lui Eliad și ai Goleștilor l-au impus în locul lor pe Scarlat Crețulescu.

— Dar e ginerele lui Villara! s-a împotrivit Bălcescu, mușcîndu-și buzele de ciudă.

— Voința poporului!... a suspinat, cu prefăcută durere, Nicolae Golescu. Iar dumneata ești, de cînd te știu, în adorațiune pentru popor.

Membrii „Frăției“ au izbutit doar să-l impună pe Voinescu șef al statului major, în locul lui Banov, dispărut odată cu plecarea lui vodă Bibescu.

Pentru Bălcescu marea zi de 15 iunie sfîrșea trist.

În drum spre București, Tell a călătorit în trăsură cu Eliad. Și-au făcut mărturisiri. S-au înțeles :

— Providența ne-a sortit a lucra împreună.

— Da.

— Acesta-i semn că trebuie să ne sprijinim unul pe altul, a acceptat Eliad. Numai așa revoluția, nația și noi putem prospera, amatul meu.

— Adevărat.

Și multă vreme a ascultat, uimit și încîntat, filozofia lui Eliad despre teză și antiteză.

La intrarea în București, prietenii au rînduit o primire deosebită lui Eliad, Ștefan Golescu, Tell, „eroii providențiali ai revoluției“. În trăsura din frunte, în picioare, în mantie albă, înfiorat de emoție, Eliad primea florile pe care i le arunca mulțimea sau i le presăra în cale.

A improvizat un discurs zgomotos, patetic.

— Începe să joace... rola lui Lamartine ! a cântă Rosetti, mușcat de vipera invidiei.

Dar îi îngăduia să se instaleze în palat, ca șef al guvernului provizoriu, mulțumindu-se doar a cântă către Bălcescu :

— Nu primesc să lucrez în guvern cu ăst scamator !

Striga, dar lăsa boierii și mitropolitul să pătrundă la Eliad, să-l înconjoare cu laude, cu făgăduieli și lingușiri.

— Îmi prezint demisia din guvernul vremelnicesc ! se înfură Rosetti, dar permitea lui Eliad să-și alcătuiască chiar o gardă personală, din prieteni și rude. Îngăduia colonelului Odobescu să se închine, slugarnic, lui Eliad, și să jure că-l va sprijini pînă în pînzele albe.

Și Ion Brătianu refuza să conlucreze cu Eliad :

— Am mahalalele ici, la brîu, ca niște pistoale. Le împrăsc asupra palatului și fac pulbere toți reacționarii !

În ciuda acestor răzvrătiri, Eliad începea să fie numit „idolul poporului“.

— Să-l scoatem, fraților, pe Eliad de sub tutela boierilor liberali, cerea Bălcescu. Să fie cu noi. Să alcătuiim un guvern energic, puternic, și să proclamăm republica.

— Imposibil ! Armata turcă ne zdrobește într-un ceas, argumentau ceilalți frați, cuprinși de neliniște.

Bălcescu a venit la palat cu gînd neștrămutat să conlucreze, să-l ajute pe Eliad a fi revoluționar. ...Să fie, în adevăr, reprezentant al poporului, nu un idol de lut.

Dar chiar în prima clipă acesta l-a apostrofat :

— Aud că pe cîmpia Filaretului, Bălcescule, ați făcut făgăduieli josnice, ați ținut discursuri răzvrătitoare, ați alergat la jurăminte netrebnice și ați făcut legămînt de ocară. Ați căzut în anarhie ! Și eu urăsc tirania, dar mă tem de...

— Sîntem în revoluție, s-a aprins Bălcescu Și revoluția nu se face cu apă de trandafir !

— Crezi că poți împrumuta țărani ? Nu ! Lozinca mea și a guvernului pe care-l diriguez din voința nației e cea din proclamație : respect către proprietate, respect către persoane !

— Să rezolvăm întâi problema socială, a redevenit calm Bălcescu. Adică să dăm proprietate tuturor, ca să avem ce respecta.

— Da, dar să facem totul cu cap, în ordine, fără zaveră, fără anarhie, s-a văzut nevoit Eliad, în fața calmului lui Bălcescu, să schimbe tonul emfatic, poruncitor, măreț.

Ca să-i încurce și mai rău pe toți, l-a poftit pe mitropolitul Neofil în capul guvernului :

— Să avem asigurată binecuvîntarea providenței. L-a păstrat pe Odobescu în fruntea armatei :

— Să ne apere de anarhie.

— Cum ? s-a împotrivit Bălcescu. Ne dăm pe mîna unui popă fățarnic și a unui ofițer fără onoare ?

— Cutezi să ponegrești armata și sfînta biserică ?

— Domnule Eliad, te rog din inimă : ține seama de voința poporului și de normele rațiunii. Eu, Rosetti și Alecu Golescu, în numele „Frăției“...

— Da, de bună seamă, amatul meu, cuvîntul „Frăției“... Deocamdată însă, ca să nu-l speriem nici pe țar, nici pe sultan, trebuie să fim mai mlădiaoși, mai îngăduitori. Pînă ne consolidăm. Pe urmă... Vin vești îngrozitoare, de pretutindeni. S-au dezlănțuit patimile. Pe o moșie a lui Constantin Cantacuzino țărani au prădat hambarele și le-au dat foc.

— E firesc !

— Da ? E tot firesc ca pe moșia lui Cîmpineanu, om de inimă, progresist, prieten cu dumneata și rudă cu Ion

Ghica, clăcașii să ucidă un vechil ? Eu îl urăsc de moarte pe Cîmpineanu și-l cred un machiavelli ; dar nu admit ca răzvrătiții să ucidă...

— Pe vechilul acela l-am plesnit și eu cu harapnicul !

— Cum adică ? Erai acolo ?

— Nu ! N-am însușirea de a fi în mai multe locuri în aceeași clipă. L-am chelfănit acum șase ani, în ziua cînd am ieșit din închisoare. Prea se purta ca un netrebnic cu țărani.

— A, foarte... Dar și pe moșia banului Băleanu...

— Pe una din sutele de moșii ale banului Băleanu...

— Da... A venit unul cu o ceată de răzvrătiți de pe Topolog și...

— Maștei al Saftei ! strigă Bălcescu, bucuros. Bravo, bade !... Ei, avea omul o răfuială veche cu ăst tîlhar bătrîn, avar și mișel ; o răfuială din vremea lui Tudor Vladimirescu.

— A, da, desigur, amatul meu... Dar eu, pentru nație și pentru țară, nu pentru mine, mă tem de anarhie !

A doua zi Bălcescu a aflat că guvernul a hotărît să-l trimită pe Alecu Golescu-Negru reprezentant diplomatic la Paris.

— Nu pleca, Alecule, te implor ! Rămîn singur între spurcații ciocoi gulerăți, cum zice Bolliac, și între grupul lui Eliad, cu tribulațiile lui.

— Trebuie să plece și acolo cineva.

— Să-l trimitem pe Costache Rosetti. E slăbiciunea lui Lamartine. Singur aici, mă împotmolesc în intrigile reacțiunii și pier sufocat.

— Te acuză că vrei să fii Robespierre.

— Ah, ce n-aș da să pot fi !...

— Dar ei te pizmuiesc pentru asta, te urăsc.

— Rămîn în guvern doar ca să-i împiedic a face prea mult rău. Amîna și tu plecarea, măcar o săptămînă, să

mai rînduim lucrurile aici, să schimbăm funcționarii, să împărțim țiganilor actele de dezrobire.

— Să hotărîm alegerile pentru Constituantă.

— Să împrumutăm țărani! apăsă Bălcescu pe cuvinte.

— Ne va fi tare greu, dar să încercăm!

— Nu știu ce-i izbuti în Franța. Bataillard îmi scrie că în Adunarea constituantă majoritatea au cîștigat-o monarhiștii. Că în Paris e foamete, și în toată țara mari nemulțumiri.

— Noi, aici, am biruit, Nicule. Pe „nebun“ l-am alungat. Am anulat regulamentul organic. Am desființat rangurile boierești. Am zdrobit toți țiganii. Am creat garda națională. Am desființat cenzura și am dat libertate cuvîntului și presei. Am îndepărtat pedeapsa cu bătaia și cu moartea. Am...

— Da, am făcut mult și repede. Dar nu esențialul : n-am atras poporul de partea noastră, prin împrumutări, n-am înlocuit funcționarii lui Bibescu, adică n-am pus în țară oameni care să aplice reformele noastre. Spre folosul poporului, sîntem datori să smulgem puterea, toată puterea din mîinile reacționarilor și a slugilor lor!

În decretul din 16 iunie, guvernul provizoriu statornicea că, pînă la întrunirea Adunării constituante, „nu e drept nici nu este iertat ca sătenii să înceteze a răspunde proprietarilor sau arendașilor de moșii îndatoririle proprietărești, afară de acea infamă iobăgie“.

— De ce dați un decret smintit? s-a indignat Bălcescu. Într-o zi anulăm regulamentul, și a doua zi cerem să-l respecte? Unde-i rațiunea? De ce sugrumați revoluția?

— Nu vrem siluirea proprietarilor. Sîntem miniștri, nu jefuitori! i-a replicat Nicolae Golescu, întorcîndu-i spatele.

— Am scris în constituție : „*săteanul fără pământ se face proprietar !*“ s-a îndirjit Bălcescu. Să aplicăm imediat articolul treisprezece.

— Nu, nu acum ! se rugă Eliad. Dacă-l aplicăm, pierdem proprietarii !

— Întreb a suta oară : pentru proprietari și pentru boierime facem noi revoluția ?

— Movimentul nostru a pornit cu o proclamație, unde scrie chiarissim : „*respect la proprietate !*“ Iar popoul pe asta a jurat.

— A jurat pe articolul treisprezece, pe împrumut, nu pe bîguielile dumitale.

— Împrumut nu înseamnă a lua de la unii și a da la alții, se amestecă Nicolae Golescu. Asta e violare, răpire, tîlhărie !

— Cum să vă fac să înțelegeți că boierii au furat pământul țăranilor și că noi sîntem datori să-l restituim ?

— Respect către proprietate, respect către persoane !

— Nu sînt singurul care gîndesc așa, susțin mai departe Bălcescu. Am spus și altădată că tot astfel gîndesc și frații noștri din Moldova. Bariț fremăta de bucurie că revoluția maghiară a desființat iobăgia. Și el cere, uite ici, în „Gazeta de Transilvania“, să se dea imediat pământ țăranilor. Și, combătînd nemeșii care pretind că pământul e al lor, argumentează : ...„*mai întîi au fost țăranii și apoi boierii și toți veneticii ; mai întîi poporul, apoi despuitorii lui*“...

Împături gazeta și urmări, cu ochii mari, fețele preopinenților. Se înspăimîntă cînd îi văzu lăsînd privirile în jos, nevolnici. Vorbi cu glas sugrumat de mîhnire :

— Fără aplicarea articolului treisprezece nu cîștigăm poporul de partea noastră. Și, fără popor, rămînem pradă reacțiunii. Tell, tu de ce taci ?

— Eu sînt militar. Execut ordine.

Și mitropolitul tăcea, cu obrajii supti, cu ochii în tavan, parcă s-ar fi rugat cu mare osîrdie pentru mîntuirea lumii de furtuni și cutremure.

În adevăr, din umbră, boierimea reacționară uneltea de zor. În interior, prin mitropolit și prin boierii din guvern; la Constantinopol, prin Apostol Aristaschi, rămas capuchehaie, de la Bibescu, „*om șiret și dușman sistematic al progresului*“, cum îl descria Ion Ghica.

Constantin Cantacuzino, Băleanu, Teodor Văcărescu, Alecu Filipescu, Villara, toți rîdeau în bărbii de stîngăciile, de contradicțiile guvernului provizoriu. Se adunau în taină, cu mitropolitul, cu Herescu, cu coloneii Solomon și Odobescu, întocmeau plîngerii către sultan, către țar, și-i rugau să le trimită grabnic ajutor împotriva revoluționarilor. Dar nădejdea lor imediată era alta.

În dreptul Gorganilor, Năstăsache tapițerul, cu tașca încărcată de scule, aținea calea lui Bălcescu:

— Îți spun: bateți fierul pînă-i cald, că dacă s-o răci, degeaba-l veți ciocăni.

— Ne temem de turci, Năstăsache.

— Cine se teme de lupi, să nu se facă cioban. Uite-l pe Băleanu și pe Cantacuzino: trec în trăsuri, tolăniți și nepăsători, ca și înainte de revoluție. Numai că în loc de ișlic poartă țilindru. Tapițerii mei întreabă: cum puteți lăsa ministru o cioclovină vicleană ca Herescu?

— O întrebare legitimă.

— Pînă și nevastă-mea cîrtește: de ce spun vorbe frumoase și fac fapte urîte?

— Domnul Eliad zice că boierii sînt patrioți.

— Da... patrihoți. L-am auzit pe domnul Rosetti batjocorindu-l cumplit pe domnul Eliad. De ce nu vă uniți ?

— Ai dreptate, Năstăsache : trebuie să-i împac și să-i fac revoluționari.

— Asta-i misiunea domniei tale, care cunoști inima și gîndurile noastre. Iar noi te sprijinim ori de cîte ori o fi nevoie.

În ziua de 19 iunie, colonelul Odobescu invita toți membrii guvernului la palat, ca într-un cadru solemn să le prezinte corpul ofițeresc.

S-au adunat toți miniștrii, îmbrăcați de ceremonie. Colonelul Odobescu, împopoțonat și falnic, făcea pe gazda. Eliad își pusese mantia albă și repeta în gînd discursul grandios, pregătit decuseară : „*Oștirea, pavăza țării, apărătoreea proprietății și a ordinii*“... Își freca mîinile grijuliu și-și cerca glasul, dregîndu-l. Văzînd sala plină de ofițerime și chiar ostași în ținută de paradă, regreta că nu și-a amintit să bea două ouă crude, înainte de a pleca de acasă, să-și facă glasul cît mai melodios. Era tare nerăbdător să înceapă solemnitatea prezentării.

— Sînteți arestați ! s-a răstit deodată Odobescu, umflînd pieptul plin de zorzoane, de aurării, de decorații, și strîngînd pumnul stîng pe garda săbiei, iar cu dreapta scoțînd pistolul.

Toți ofițerii au tras săbiile.

— Trădare ! a scrișnit Bălcescu, cu disperare.

Eliad și-a pierdut graiul. Doi ofițeri s-au repezit la Tell, l-au dezarmat și l-au pornit, sub escortă, spre cazarmă. Magheru a tras sabia, a deschis pîrtie printre

ofițerii lui Odobescu și, cu doi dorobanți, s-a baricadat într-o cameră :

— Nici mort nu mă scoateți de aici !

Cînd s-a apropiat un ofițer de dînsul, Bălcescu a tras pistolul, dar alt ofițer, înalt și gros ca un taur, l-a izbit de perete și i-a smuls arma din mînă :

— Anarhistule ! Vrei vărsare de sînge ? Te zdrobesc !

— Buhai boieresc l-a înfruntat c-o vorbă moldovenească, rămasă în minte de la Mînjina. Și către Odobescu : Ai să dai seama, trădătorule !

În luptă, trase în piept iz de bute răsuflată, răspîndit de ofițer ; se îngrețoșă și-l înăbuși un val de tuse.

Tot cu forța l-au arăstat și pe Nicolae Golescu.

De Eliad nu se atingea nimeni ; doar Odobescu i-a desprins mantaua albă de pe umeri și i-a lepădat-o pe un fotoliu. Uimit, Eliad nu schiță nici un gest de împotrivire.

După asta, Odobescu își zdrăngăni fălos sabia :

— Băieți, fără bruscațiuni... Și cu ton între poruncă și batjocură : Dacă dați iscălitură că renunțați la putere, sînteți slobozi. Mă auziți, domnule Eliad ?

— Mai bine moartea ! se îndîrji Bălcescu.

— Dacă-i așa... arată pe Ștefan Golescu, pe Bălcescu, și porunci : Închideți-i colo !

Brîncit de același ofițer beat, Bălcescu a găsit prilej să facă semn către un funcționar, văr cu poetul Ion Catina. Acesta a sărit pe fereastră și-a alergat pe uliți, strigînd cu mare spaimă în glas :

— Reacțiunea masacrează guvernul poporului ! Salvați revoluția !... Salvați libertatea !... Călăul Odobescu asasinează miniștrii !... Trădare !... Trădare !

În cîteva minute, puhoi de lume a năvălit în stradă. S-a strîns în jurul palatului.

— Jos ciocoi !... Libertate guvernului poporului !...

Odobescu se făcea cînd roșu, cînd vînat. A ordonat, mai mult cu spaimă decît cu demnitate :

— Colonelul Solomon să stăvilească năpustirea hoardei !

În jurul palatului au apărut, ca din pămînt, două roate de soldați, cu baioneta la armă, amețiți de băutură. Nepregătită, mulțimea s-a retras din fața baionetelor.

În acel moment, un tînăr locotenent a pus sabia în teacă și-a strigat către soldați :

— Băieți, poporul se va întoarce cu arme. Dacă traagem, va fi vărsare de sînge. Și cînd avem dușmanii în față, sîngele fraților e mai scump ca aurul.

În rîndul ostașilor se strecură șovăiala. Colonelul Solomon trimise în grabă trei ofițeri din palat, îl dezarmară pe locotenent și-l arestară.

Bălcescu auzea comentarii :

— E Andreescu Gheorghe, rebelist, din „Frăția“. Și în sinea lui se mîndri.

Odobescu executa marșuri triumfale prin salon, acompăniindu-se cu zornăit de sabie și pîteni :

— Semnați renunțarea la putere, ori vă pușc !

Eliad se ruga :

— Dumnezeu mare, izbăvește poporul tău de rușinea și nelegiuirea vărsării de sînge !...

Nicolae Golescu începu să se tîrguie cu Odobescu, să-i moaie cerbicia :

— Cunoaștem din a cui poruncă lucrezi. Se cuvine să ții însă seama că și noi sîntem boieri.

Bălcescu se răsuci spre colonelul Odobescu :

— Pușcă-ne, dacă-ți dă mîna, călăule ! Afară te așteaptă judecata poporului...

Colonelul se opri și ridică pistolul. Bălcescu își apăsă inima, să-i astîmpere zvîcnirile. Nu simțea nici o undă de teamă. Aștepta.

Afară izbucniră iarăși strigătele mulțimii. Bucureștenii reveneau asupra palatului, înarmați cu pari, cu pietre, cu topoare, cu puști. Veneau mulți, mulți ca valurile mării furioase.

Printre cei din frunte, așa cum vedea Bălcescu pe fereastră, se afla și o femeie, cu două pistoale în mâini.

...Ana Ipătescu ! o cunosc Nicu Bălcescu... A, uite-l și pe Năstăsache, cu tapițerii lui. Și Catina, cu căruțașii din Piața Sf. Gheorghe. Tabacii... Rotarii... Și cizmarii... Ca la 15 iunie ! Nu ne lasă poporul să pierim stupid de sabia mișeilor...

Strigătele se întăreau. Să întăreau. Se apropiau.

— Jos trădătorii !... Libertate guvernului !... Moarte lui Odobescu !... Trăiască revoluția !...

Bălcescu urmărea cu auzul cum sporea puterea mulțimii, și strângea pumnii. Tresări când căzură porțile palatului...

Sute de pași se năpustiră înlăuntrul curții palatului.

Vacarmul asaltului hrănea cu speranțe inima lui Bălcescu.

— Foc ! urlă colonelul Solomon, răgușit de spaimă.

Două salve cutremurară zidurile și văzduhul. O clipă de liniște stranie. Apoi vaiete de durere și răcnete de mînie.

...Curge sîngele poporului ! se cutremură Bălcescu. Și noi...

Glasul Anei Ipătescu, mai puternic, clocoti iarăși între ziduri :

— Curaj, copii !... Moarte trădătorilor !...

În valuri, strigătele cuprinseră Podul Mogoșoaiei, ulițele din jurul palatului, cheiurile, capitala toată :

— Afară din palat cîinii reacțiunii !... Libertate guvernului !... Trăiască revoluția !...

Glasurile se adunau din toate unghiurile zării ; se amestecau cu împuşcăturile neregulate şi cu asaltul mulţimii asupra uşilor şi ferestrelor.

Palid, Eliad amuţise iar. Nu ştia : să se bucure, ori să fugă, îngrozit ?

Bălcescu a împins uşa şi a ieşit în sala cea mare.

Magheru a ţişnit şi el, în aceeaşi clipă, luptînd cu spada împotriva duşmanilor.

Locotenentul Andreescu a lovit cu pumnul în cei care-l păzeau, a înşfăcat sabia unui ofiţer zăpăcit de tot ce vedea, şi s-a alăturat lui Magheru.

Victorioasă, mulţimea bucureştenilor pătrundea în curtea palatului în iureş — după părerea lui Bălcescu, mai năvalnic decît iureşul parizienilor în Tuileries.

Odobescu dispăru în odăile din fund.

Magheru şi Tell brînceau ofiţerii din jur, deschizîndu-şi drum şi tăind văzduhul cu săbiile.

Văzîndu-se între prieteni, Eliad îşi recăpătă glasul :

— Zic şi proclam solenel : jertfa pentru libertate e un martiriu nobil şi sublim.

Şi, ca să nu-l surprindă mulţimea umil şi răvăşit, îşi puse febril mantia albă, apăru semeţ în balcon şi improvază, cu glas adînc, cuceritor, sincer :

— Popol generos ! Popol eroic şi neînfricat ! A treia oară ai salvat prinţipiile şi martirii libertăţii. Graţia ! Vivat ! Vivat libertatea !

Valurile mulţimii se tălăzuiră şi săltară de bucurie :

— Trăiască libertatea !

Bălcescu constată cu bucurie că prezenţa lui Eliad, glasul lui însufleţea în adevăr mulţimea : ...Eu n-aş putea nicicînd răspîndi atîta viaţă. Uite, şi pentru asta, Eliad e necesar revoluţiei...

Şi fiindcă nu cutează să-l felicite, îl cuprinse pe Tell de braţ :

— Frate Cristache, poporul ne-a redat puterea ; s-o folosim pentru binele libertății. Să alegem acum un guvern revoluționar, fără mitropolit, cu Magheru în fruntea oștirii. Să dăm lege marțială. Să instituim, imediat, tribunal ostășesc pentru judecarea trădătorilor, începînd cu colonelul Odobescu și cu Emanoil Băleanu, inspiratorul întregii reacțiuni.

— Da, să dăm pildă ! Pildă ticăloșilor !... exclamă Tell.

Bolliac, Brătianu, Alecu Golescu, Rosetti, sosiți cu mulțimea, se îngrijeau de victimele luptei și de orînduirea străjilor pentru paza palatului.

Bălcescu i-a invitat în palat pentru consfătuire.

— Poporul ne-a redat conducerea. S-o folosim pentru triumful libertății, rezumă el rezultatul consfătuirii. Să alegem acum, măcar acum, un guvern revoluționar, fără mitropolit, cu Magheru în fruntea oștirii. Să dăm lege marțială. Să instituim, imediat, tribunal ostășesc pentru judecarea trădătorilor, începînd cu colonelul Odobescu, cu Constantin Cantacuzino și cu Emanoil Băleanu, inspiratorii reacțiunii și ai acestui complot al trădării.

Goleștii s-au înspăimîntat :

— Vreți să dați țara pe mîna furioșilor ?

— Vreți să introduceți ghilotina ?

La sfîrșitul consfătuirii a apărut mitropolitul, palid, gîfîind, speriat. Eliad și Nicolae Golescu l-au dus într-o cameră alăturată, să-și vină în fire. După o jumătate de ceas, Eliad a revenit, zîmbitor și jovial, parc-ar fi intrat în altă piele. S-a adresat miniștrilor ca un profet :

— Să mulțumim providenței c-am biruit și să fim mărinimoși ! Căci mărinimia este apanajul conducătorilor victorioși.

— Decretași pedeapsirea trădătorilor ! interveni Magheru.

— Mărinimoși cu poporul ; cu trădătorii — necruțători ! îl susținu Bălcescu.

— Răbdare ! Toate la vremea lor, domnule Robespierre redivivus.

Rosetti a ghicit repede pricina schimbării la față a lui Eliad și s-a retras cu o glumă :

— A călcat într-o... urmă de boier și-l furnică ambiția să fie domn ! N-are decît ! Am eu mijloace să-l dobor : presa, demonstrațiile de stradă. Pornesc în „Pruncul Român“ o campanie și...

Brătienii au trimis vorbă : „Cu exaltații și cu fanfaronii nu conlucrăm. Avem poporul cu noi !“

Bălcescu a rămas singur și amărît. Cu atît mai amărît cu cît înțelegea limpede că guvernul pierde cel mai potrivit moment de a fi în adevăr victorios, întemeiat pe puterea poporului. Îi fulgeră prin gînd să și-l ia ca ajutor pe Gheorghe Magheru, dar se înfioră : ...Dictatură militară ? E prea mult. Dar ce să fac ?

A părăsit palatul ca un învins, deși nici o clipă nu-și pierduse încrederea în izbîndă. A urcat spre Mihai Vodă. S-a oprit în fața turnului. A privit cerul înalt. Auzea dojana glasului lăuntric, cristalin ca struna de teorb : ...De ce-ai părăsit locul bătăliei ? Și tu trădezi poporul ? Menirea vieții tale-i revoluția. De ce nu poți convinge prietenii și colaboratorii să asculte inima țării și să-i împlinească dorințele ? Trădătorilor — moartea !

A coborît pe malul Dîmboviței. Trăia impresia stranie c-a fost într-un crater de vulcan, și o erupție l-a azvîrlit afară, ca pe-un bulz de foc. Ca să scuture din

el zgura tristeții, s-a gândit să proslăvească victimele de azi într-un articol pentru „Poporul suveran“. Însă în minte frazele, cadențându-le cu un gest din mână, abia perceptibil. Lîngă dealul mitropoliei l-a întîlnit însă pe Năstăsache tapițerul. Au continuat drumul, alături, prin noaptea spuzită de stele licăritoare. Și i-a povestit despre rezultatul sfatului dintre căpeteniile revoluționare.

— E greu, dom' Nicu ? a întrebat lucrătorul.

— Negrăit. Năstăsache. Dacă nu săreați în ajutor, la ceasul ăsta...

— Știu. Mi-au puscat un bun prieten.

— Năstăsache !

— Ce să-i faci ? Păcat că unii șed cu ochii-n podele și-așteaptă să le cadă stele. Vorba ceea : cucul cîntă, iar leneșul sau lașul stă și numără...

— Nu-i așa că semănăm a momii ?

— Nuuu... De dumneavoastră nu se sperie corbii ciocoiești, ci vă găinățează pe creștet.

— Și ce moment unic pierdem, dacă nu osîndim trădătorii...

— Acu' zic să te odihnești un ceas, că mîne-i înmormîntarea celor uciși. Vin cu toți tapițerii, tîmplarii, dulgherii și tabacii. Și să dea dracu să nu trimitеți uci-gașii la spînzurătoare ! Dreptate strașnică, asta vrea poporul.

Ceremonia înmormîntării victimelor din ziua de 19 iunie a pornit ca un clocot de ură populară împotriva reacțiunii.

Bălcescu își aminti de noaptea de 23 martie din Paris, cînd mulțimea a pornit procesiunea la lumina torțelor.

— Mă tem de cuvîntarea lui Eliad, spuse Bolintineanu.

— Dacă-i reacţionară, poporul îl huiduieşte.

A apărut mitropolitul, în odăjdii strălucitoare, cu sobor de preoţi. Pompa, desfăşurarea ceremonialului religios a creat mare confuzie în rîndurile mulţimii :

— Parcă mitropolitul era cu boierii ? !

— Ce vulpoi !

— Taci, tu, că-i un sfînt ; uite ce schilav e...

Vorbînd la catafalc, Eliad se frîngea de durere. Glasul i se îneca în lacrimi. Mulţimea bisericii că împărtăşeşte şi uşurează, cu prezenţa ei, durerile poporului. Dar, în loc de răzbunare, cerşea îndurare pentru asasini :

— ...Să iertăm pe cei ce au comandat să se facă foc asupra fraţilor lor, să-i iertăm ca nişte adevăraţi creştini miloşi, ca să ne ierte şi pe noi Dumnezeu, cînd vom ajuge înaintea lui...

În mulţime s-a lăsat întîi o tăcere grea. Pe urmă s-a ridicat un murmur. Iar murmurul a devenit furtună :

— Nu !... Nu ! Să nu-i iertăm !... La ocnă, pe viaţă !...

Eliad îşi dădu repede seama şi se răsuci, într-un salt :

— Mă supun voinţei poporului. Sînt alesul lui... Populul e zeul meu ! Fie voia lui ! Mai ales că-l ştiu generos şi bun, milos şi drept.

În marea lui dragoste pentru Eliad, Bălcescu socoti că şi acest salt, în acrobatică răsucire, era o însuşire pentru vremuri vînzolite ca astea : ...Salcia se încîrjoaie după vînt, se mlădie cu supleţe, şi nu se frînge. Totuşi, în codru trebuie să crească şi stejari.

Înţelegînd că Eliad nu iese din cuvîntul boierimii liberale, Ion Brătianu, Bolliac şi Rosetti au ascultat sfatul lui Bălcescu şi s-au angajat să adune poporul la palat şi să impună remanierea revoluţionară a guvernului.

Dar, îndată după înhumare, s-a stîrnit o furtună uriașă, potop. Străzile s-au umplut de apă. Dîmbovița a ieșit din matcă. Și ploaia a continuat toată noaptea și toată ziua următoare.

A atîrnat pălăria și pelerina, ude, în cuier, și-a scos ghetetele și s-a întins în pat. Și-a deznodat cravata și a întins-o pe marginea crivatului. A răsuflat adînc, să i se mai potolească impresia de sufocare și durerea de cap.

Prin nevăzute canale, reacțiunea se strecura iar în minister și-și cam făcea mendrele. Nicolae Golescu și Eliad au impus menținerea mitropolitului în fruntea guvernului : ...Le-am strigat : „E legat de Băleanu, de Cantacuzino !“... A venit la înmormîntarea eroilor revoluției !“... „E o simplă unealtă a reacțiunii, un inspirator al trădării“... „A lăcrămat, frate Bălcescu, și s-a rugat pentru eroii noștri“... „Acum cîteva ceasuri a binecuvîntat armele ucigașe“... „Să nu denigrăm simbolul spiritului“...

Cînd l-a văzut pe mitropolitul Neofit în consiliul de miniștri, Bălcescu nu s-a putut stăpîni și i-a crîșcat în barbă : „Fariseule !“... S-a prefăcut că n-aude.

...Dar cred că, în seara asta, m-a și trecut în pomelnicul blestemaților... surîse în sine Bălcescu.

Un foșnet se stîrni în odaia alăturată.

Sări în picioare, cum făcea cînd era adolescent, dimineața, să biruie lenea și somnul :

— Mamă, cînd ai venit ?

I-a sărutat mîna. Au cinat împreună dintr-o găină friptă, adusă de la Bălcești.

— Și vin, mamă ? Mai ceva ca-n vis !... La amărăciune, băutură tare se cuvine...

Zinca l-a privit cu nesfîrșită dragoste și îngrijorare : slab, palid, cu cămașa murdară, cu sufletul răvășit.

— Așa arată un... ministru, Nicule ?

— Nu-s ministru, mamă. Vreau să fiu slujitor credincios patriei și poporului. Atît.

— O trimit pe Sevastița aici, să te-ngrijească. Altminteri te prăpădești de tot.

Au vorbit despre multe. Și mai ales, despre revoluție.

— Mamă, trebuie să închidem toți boierii reacționari în mînăstiri, ca să-i împiedicăm de a mai trăda țara.

— Nicule, nu te supăra ; dar n-ar fi mai nimerit ca în revoluția asta tu să lupți cu cei ai tu neîntrecut : cu pana ? Lumea zice că pe tine și pe Golescu-Negru v-au primit în guvern ca pe-un rău... trebuitor. Și numai așa, vremelnice.

— Dumneata ai dreptate, mamă.

Se așeză la masă, luă pana și își făcu cîteva însemnări în carnet. Apoi lăsă gîndul slobod : ...Dacă revoluția s-a aprins, trebuie s-o ațîțăm ca pe-o vîlvătaie, pînă ardem tot gunoiul, tot putregaiul ciocoimii. Singur nimeni n-ar ține piept, nicicînd, intrigilor din guvern și din societatea asta otrăvită de reacțiune. Dar antrenînd poporul... Cred că-i bine să rînduim un corp de instructori ai revoluției și să-i trimitem în toată țara. Să lămurească țărani despre drepturile cele noi, scrise în constituție. Să întemeiem la țară cît mai multe școli : să luminăm poporul, dacă vrem să fim liberi. Să trezim în sate și orașe duhul libertății. Să învățăm poporul cum să-și exercite puterea, cum s-o impună în chip conștient. Să scoatem din inima oamenilor frica de armii străine, frică insuflată de dușmanii dinlăuntru. Să lămurim poporul despre rostul adunării naționale : să aleagă oameni noi, prieteni ai poporului, nepătați de corupția fanariotă, cît mai mulți țărani, negustori, învățători, intelectuali vred-

nici, oameni capabili să însuflețească adunarea cu duh revoluționar. Comisarii guvernului să învețe poporul ce este republica democratică. Și, mai ales, să convingem pe orice român că trebuie să devină imediat oștean al revoluției, al libertății, al unității, al patriei. Că de asta „Frăția“ a atras atîția ofițeri : să aibă cine comanda oastea populară... Iată, mi-a ieșit schița planului pentru activitatea de propagandă. Să alcătuiesc și un manual al bunului român, ca al lui Charles Renouvier. Cu asta va să mă îndeletnicesc de azi încolo. Că, în definitiv, ce misiune are un guvern revoluționar ? Să propage și să înarmeze revoluția. Să toarne, adică, în sufletul poporului, convingeri revoluționare și apoi să-i pună arma în mîna și să-i spună : acum, cînd ai o credință, fii gata să mori pentru ea !

În pofida oboselii, își însemnă, cu febrilitate, gîndurile în carnet.

Zinca îi puse în față o ceașcă de cafea, implorîndu-l :

— Bea, Nicule ! Mocca, veritabilă.

— Sărut mîna, mamă !

În sfatul miniștrilor, Bălcescu a cerut răspicat :

— Ofițerii trădători, Odobescu, Solomon și ceilalți să fie judecați imediat de o comisie ostășească, prezidată de Telegescu ori de Cristofi.

Alecu Golescu l-a sprijinit, dar Nicolae Golescu, Eliad, Tell au amînat discuția :

— Nu ne împotrivim, dar să nu ne pripim... a spus Nicolae Golescu. Admitem deocamdată alegerea comisarilor de propagandă, mai adăugă, ca să-l domolească. Îți acordăm și o sumă bună pentru asta : șase sute de galbeni.

— Să numim și transilvăneni, și moldoveni, se entuziasmă Bălcescu. Să-i chemăm pe Ion Pușcariu, pe Constantin Romanul, pe Buteanu din Abrud, pe Papiu Ilarian, pe Aron Pumnul, pe Ion Ionescu de la Brad...

Spre seară s-a zvonit însă că Talaat Efendi, un turc cu rang mare, se întorcea din Moldova. Miniștrii din guvernul provizoriu credeau că, în fond, de raportul acestui demnitar depindea poziția Porții față de evenimentele revoluționare din Țara Românească.

— Să-l primim cu cinste ! Cu cea mai mare cinste ! se lingusea Eliad, parcă Talaat Efendi ar fi fost față. Și adaugă : Să-i dovedim că guvernul nostru este foarte fidel Sublimei Porți. Să-l mituim. Să-l legăm de cauza noastră, cu lanț de galbeni...

— Da, au încuviințat Nicolae Golescu și Tell.

— Iar astă de cinste misioană numai domnul Bălcescu o poate împlini, îi oferi grație Eliad prilejul de a ieși la plimbare prin țară și de a se improviza diplomat al revoluției.

— Orînduiești și comisarii de propagandă de la Buzău și Rîmnicul Sărat, îi recomandă Alecu Golescu, semn că era de acord cu hotărîrea guvernului.

Bălcescu clocotea de furie, dar n-avea încotro.

A plecat cu trăsura, pe ploaie, noaptea. Vadurile, greu de trecut. La Teleajen, puhoiul gata să-i răstoarne trăsura.

În zorii zilei de 22 iunie s-a oprit la Buzău : nu putea trece rîul mult umflat de ploi.

Din han a scris lui Alecu Golescu despre cele observate pe drum. Lucrurile mergeau prost. Conducerea ju-

dețelor, tot cea reacționară din vremea lui Bibescu. Hotărîrea guvernului din 16 iunie dezamăgea pe țărani.

Cu de la sine putere, Bălcescu a înlocuit conducerea județului Buzău. Chiar dacă adversarii l-or porecli iar „iacobinul“. Și sfătuia în scrisoarea către Alecu Golescu-Negru : „*Aș dori ca acolo să umblați mai cu energie... Numai așa guvernul capătă încrederea poporului... Acum avem prilej a ne scăpa de toți reacționarii. Trădarea de la 19 iunie aprinde mînia poporului și întărește revoluția. În împrejurări grele și extraordinare trebuie măsuri extraordinare. Nu faceți poezie și sentimentalism, ci dreptate strașnică... Fiți mai revoluționari, c-am făcut mari greșeli pînă acum*“.

A doua zi, ploile au încetat ; apa Buzăului a mai scăzut și, spre seară, Bălcescu a trecut vadul. Înainte de miezul nopții a ajuns la Focșani.

Dar aici, nici urma lui Talaat Efendi. Unii spuneau că s-ar fi îmbolnăvit de holeră, la Iași. Alții, că pleacă de acolo doar peste cîteva zile.

Bălcescu chibzui să mai aștepte. Cislua cu țărani veniți la tîrg, cu orășenii și negustorii poposiți prin hanuri. Toți doreau, cu ardoare, aplicarea constituției.

În Focșani se zvonea că țarul trimitea 30 000 de soldați, să sprijine reacțiunea din București.

Bălcescu gîndea că, în asemenea împrejurare, se impune o retragere către munte. Și ar trebui ca guvernul să înceapă, chiar de pe acum, cu transportul grînelor de la Brăila spre Cîmpulung. A discutat cu un ofițer prusac, priceput în metoda războiului de partizani și a plănuit să-l oprească în țară, să instruiască și pe români. Că nu se știe...

Așteptarea însă îl plictisea : îi da impresia că se află în surghiun. Scria iar lui Alecu Golescu, destăinuindu-și frămîntările și povățuindu-l : „...*Lucrați cu inimă. Afițați*

poporul și țărani... Alungați fariseul din fruntea guvernului : aud că iscălește, în același ceas, două scrisori către Kotzebue — într-una laudă guvernul provizoriu, iar în cealaltă îl denunță ca răufăcător... Sînt tare supărat că îmi pierd vremea aici în nelucrare, căutînd să văz barba turcului. Adio, frăție tuturor.

Și lucrați iute și cu energie, că vă pierdeți și pe voi, și țara !..."

Grănicerul de pe podul Milcovului i-a cerut un gaj și i-a îngăduit să treacă, pentru o oră, în partea moldovenească a orașului, punîndu-i doar o întrebare simplă și firească :

— O moldoveancă frumoasă și deșteaptă.

— Păi, dacă-i pe asta, domnule, moldovencele-s frumoase cum nu se mai află. Și deștepte, de te saturi...

A pornit pe uliță, înainte, cu doi dorobanți după dînsul : ...Cînd vom trece pe-aici fără să mai întîlnim grăniceri ?

Coti pe alte uliți, curios, dornic să cunoască orașul. Dar gîndurile și preocupările proprii nu-l slăbeau de loc : ...Talaat n-are de gînd să vină. Pierd vremea de pomană. În revoluție sînt prețioase minutele, darmite zilele. Nu cumva m-au trimis aici, în bătaie de joc, după cai verzi, să scape de gura mea ? Plec !...

Și se răsuci energic îndărăt, uitînd parcă dorința de a vedea orașul.

Dar, dintr-o dată, i-a răsărit în cale o doamnă cu umbrelă, cu pălărie mare, în rochie de mătăasă albastră, asemeni cerului. O mai văzuse, dar nu-și amintea unde. Îl atrăgea surîsul și bunătatea din priviri.

Ridică pălăria, salutînd larg. În loc să fie surprinsă, femeia i se aruncă de gît și-l sărută tandru, șoptindu-i :

— Nicule, dragă Nicule !... Ne cunoaștem de la Mînjina, din casa Elenei Negri. Mă cheamă Maria Cantacuzino. Prefă-te că sîntem... amici vechi.

— Duduie Maria, ce s-a...

— Ia-mă cu tine în Țara Românească ! Scapă-mă de-aici...

— Unde ți-i bagajul ? surîse subțire Bălcescu, amintindu-și de gluma cu grănicerul.

— Mi-l trimite un slujitor.

Se-ntoarseră sprinteni, veseli, spre podul de peste Milcov.

— Ci-n scurt ai ghibăcit-o, domnule ! se miră grănicerul.

— Mă aștepta de mult...

— Ehei, noi cei de la margini de țară avem o vorbă : numai dragostea nu cunoaște hotar.

— Și-ncă un hotar ticălos ca Milcovul.

— Păi, amu se cîntă : „*Hai să dăm mîină cu mîină*“...

— Meriți o îmbrățișare, grănicere !

— Nu-l mai aștepți pe turc ?

— Nu.

— Să stea acolo sănătos, că nu sînt bucuros de musafir ca el, cînd javră, cînd cățel...

În drum spre București, Maria Cantacuzino și-a istorisit viața : la șaptesprezece ani, măritată după un bărbat bătrîn și tiran ; apoi, după unul aproape nebun. Sinceritatea și simplitatea cu care vorbea despre propriul ei trecut îl cucereau pe Bălcescu. Se agățase, romantic, de brațul primului cunoscut întîlnit în cale. Voia să fugă în lume, să scape, cu toate că aventura o înspăimînta. Adu-

cea vești din Moldova și le povestea cu haz. Vrăjea cu atașamentul ei pentru revoluție.

— Mă bucur că măcar voi, muntenii, izbîndiți. Poate ne ajutați și pe noi, nevrednicii, că urît ne-am poticnit. Vai și-amar de noi !

În București, Nicolae Golescu s-a înfuriat :

— De ce nu l-ai așteptat pe Talaat ?

— În locul marelui demnitar turc, l-a ironizat Eliad, te înfățișezi c-o muiere reacționară, o Cantacuzino...

— N-are nici o legătură cu Constantin Cantacuzino, capul reacțiunii de la noi.

— Expediaz-o ! E iscoada tiranului Mihail Sturza și a țarului Nicolae. Chiar numele ei îmi provoacă scîrbă. Azvîrle-o peste graniță ! Repede !

Ca să înlăture bîrfelile, Bălcescu a procurat Mariei Cantacuzino un pașaport francez și a condus-o pînă la Giurgiu. A privit-o, urcată sus pe puntea vaporului, și i s-a părut că seamănă cu statuia libertății, ridicată de revoluționari în Piața Sfîntului Gheorghe.

Lipsise doar cîteva zile din capitală și găsea altă atmosferă, altă stare de spirit. Reacțiunea era mult mai puternică. Conducătorii revoluției se sfădeau avan între dînșii, pentru te miri ce. Reacțiunea întreținea spiritul discordiei. Bălcescu căta să evite orice nou conflict cu Eliad ori cu Nicolae Golescu. Mai ales că Rosetti și Brătienii se învrăjbiseră așa de tare împotriva guvernului, încît se pregăteau să răscoale masele din București și să-l alunge.

— Nu-i guvernul care ne trebuie, recunoștea Bălcescu ; e moderat și laș. Dar cred că nu-i bine să-l răsturnăm tocmai acum, cînd am cerut recunoașterea lui. Și sultanul și țarul ar declara că sîntem în anarhie și-ar interveni imediat. Bun, rău, guvernul a fost ales de

popor. Mai bine să-l curățim de trădători, să-l radicalizăm, decît să-l desființăm cu forța.

Dar pe cînd naveta între casa lui Rosetti și palat, cu planuri de împăcare și colaborare, se stîrni o veste în iureș :

— Vin oștile țarului !

Toți membrii guvernului provizoriu se înspăimîntară.

Prin mitropolit, prin oamenii lui Băleanu, ai lui Cantacuzino, ai lui Filipescu, reacțiunea sporea spaima, deruta, zăpăceala generală. Boierii ruginiți păreau în culmea nenorocirii :

— Ce ne facem ? întreba Emanoil Băleanu.

— Încotro o luăm ? îl secunda Filipescu.

— Dă peste noi cnuta muscălească !

— Vai și-amar !

— Aman, aman !...

Își încărcau bagajele în furgoane dimineața și le descărcau noaptea, jucînd comedia refugiului.

În același timp, prin Eliad, amenințau pe Tell, pe Alecu Golescu, pe Bălcescu : „Or să vă spînzure de stîlpii de la poarta palatului domnesc !...” „Dacă v-ați rîvnit sus, domnitori, să domniți în ștreang.”

Povestind, Eliad se îngrozea și-l prindea pe Bălcescu de guler, scuturîndu-l :

— Ai stat la Focșani atîtea zile și n-ai auzit, n-ai simțit că țarul...

— Zvonuri, da. Altceva, nimic !

— Dumitale îți umblau ochii după muieri !

— Nu permit insulte ! Și te rog să fii calm.

— Ce ne facem, dacă... își muia glasul în miere și oțet : dacă vin cazacii țarului ?

— Sîntem în revoluție împotriva tiranilor ! Să ne înarmăm !

— Cu ce ? întreabă Tell.

— S-ar fi convenit acum, după trei săptămîni de revoluție — își rotea Bălcescu privirea dojenitoare, cînd asupra lui Nicolae Golescu și Eliad, cînd asupra lui Tell — s-ar fi convenit să avem o armată mai bună, da, mai bună ca a ungarilor. Am avut o bază, un nucleu. Avem ofițeri „frați“. Avem și ceva arme. Avem mănăstiri cu ziduri puternice. Avem munți cu trecători înguste și prăpăstii abrupte. Avem un popor dornic de luptă. Deci găsim și arme, și oameni. Ni se cere pricepere, vrednicie și curaj, curaj și iarăși curaj!

— Vrei bellum civile? se cutremura Eliad, înfiorat de hotărîrea lui Bălcescu. Nu! Mai bine chemăm pe turci să oprească trupele țarului...

— Nu! Oștirea noastră...

— Lasă poveștile, căuta Tell să scape de răspundere; patru curieri dinspre Buzău zic: „Muscalii țarului vin puhoi“. Ce facem?

— La o intervenție ne așteptăm de la 9 iunie, socoti Bălcescu că a venit momentul să-și expună planul pînă la capăt. Cred că întîi e bine să organizăm capitala ca o tabără de luptă. Apoi să concentrăm oștirea în munți, spre Tîrgoviște, Cîmpulung, Rîmnicul Vlcea și Tismana, să ne retragem și noi acolo, să adunăm cît mai mulți voluntari, să ne legăm, pe la Bran, prin valea Oltului și prin Lainici cu revoluționarii din Transilvania. Uitați-vă ici: Aricescu scrie din Sibiu că transilvănenii așteaptă să-i ajutăm să se elibereze de sub jug împărătesc. Să ne unim și cu moldovenii. Să fim toți românii împreună și să ne sprijinim frățește, patriotic, pînă la triumful libertății și pînă în vecii vecilor.

Eliad și Tell parcă n-ar fi așteptat decît asemenea sfat izbăvitor.

— Să mai trimitem un curier spre Focșani, să adună știri precise, a cerut Bălcescu.

Tell a ordonat unui căpitan să plece imediat. La câteva ceasuri însă, a venit știrea că olăcarul guvernului a fost ucis și aruncat într-un șanț, dincolo de Băneasa.

Golescu, Tell și Eliad au intrat în panică. Mitropolitul povățuia fuga în Transilvania :

— Altă scăpare nu-i ! Și se oferea, mărinimos : Eu rămîn să proteguiesc norodul de sabie și pieire. Dumnezeu să ne apere și să ne miluiască..

În noaptea de 28 spre 29 iunie, însoțiți de o companie formată din ostași lui Tell, mare parte din membrii guvernului provizoriu au luat calea Tîrgoviștei, zoriți, cuprinși de panică.

Cu sufletul la gură, Bălcescu și-a adunat frații și prietenii : Alecu Golescu-Negru, Bolliac, Bolintineanu, Rosetti, frații Brătianu, Voinescu :

— Boierimea liberală spală putina cu spaima în oase. Perspectiva unei ciocniri armate cu dușmanul revoluției o prăbușește în panică. Dacă în adevăr vin potrivnicii, să rezistăm cît mai mult : o rezistență populară. Totodată, să luăm legătura cu revoluția transilvană. Și, în primul rînd, să curățim locul de trădători, începînd cu Odobescu și Solomon.

Prietenii l-au sfătuit pe Bălcescu să plece și el la Tîrgoviște :

— Organizează acolo, împreună cu Magheru, legătura cu Transilvania.

— Lasă Bucureștiul în sama noastră ! a cerut Ion Brătianu.

— Adăpostește-te imediat ! l-a sfătuit Rosetti. Slugii lui Băleanu vor să te ucidă.

Într-adevăr, seara, târziu, la intrarea în mahalaua Boteanului, l-au luat în piept pe Bălcescu doi gealați, țîșniți din umbra unui gard :

— De ce nu te cumințești, mă ! i-a scrișnit unul în ureche, sticlind priviri înspăimîntătoare prin întuneric.

Bălcescu a tras pistolul. Dar agresorii l-au izbit peste mîină. Glonțul a trăsnet în văzduh.

Speriată, lumea a ieșit la ferestre, dar agresorii dispăruseră.

N-a dormit toată noaptea. Cu pistolul pe masă, a scris lui Ghica, lui Alecsandri, lui Bataillard în Franța.

În zori a pornit călare spre Tîrgoviște. Gonea să ajungă guvernul provizoriu, plecat de aseară. Se întreba : ...Și dacă sîntem doar victimele unor intrigi boierești ? Mă înghite mocirla. Nici nu m-am sfătuit cu Alecu înainte de a pleca. Unde ești, glas cristalin ca struna de teorb, să-mi cînti marșul lui Mureșanu ? „*De fulgere să piară, de trăsnet și pucioasă, / Oricine s-ar retrage din gloriosul loc, / Cînd patria sau mama, cu inima duiosă, / Va cere ca să trecem prin sabie și foc !...*“

Nu s-a oprit în Tîrgoviște. A urcat sus, la mînaștirea Dealului.

Asfințitul spoia cerul în portocaliu și aurea pădurea. Un călugăr i-a dat o cană de apă rece, ca unui drumeț ostenit și amărît. S-a trezit că-l întreabă despre arhitectura bisericii. Și-a amintit că aici, în 1601, Radu Buzescu a adăpostit capul lui Mihai Viteazul. A cerut să-l vadă.

În fața craniului, i s-a înăsprit mustrarea din cuget : ...Poporul mi-a acordat încredere, și eu...

Deodată, în penumbrela din mijlocul bisericii oasele sure s-au îmbrăcat în carne și viață. Și parcă Mihai însuși, așa cum l-a zugrăvit Sadeler, s-a întruchipat din nimic. Bărbăția, frumusețea chipului, ascuțișul privirii,

surîsul, toată făptura-i de legendă îi insufla și lui nebănuită putere : ...Nu ți-a fost ușor, voievoade. Dar nu te-ai temut de nimic. Ai râvnit libertatea și unitatea țării, și le-ai cucerit, la Călugăreni, la Șelimbăr, la Suceava, înfruntînd și lașitatea, și trădarea, și moartea. Da, erai tînăr, îndrăzneț, ambițios, aveai minte înaltă, inimă aprinsă spre fapte vitejești, ai ajuns vestit și meșter în războaie, te inspirai din simțămîntul adînc al nației, te înflăcărai sub puterea ideii de regenerare națională și ai hotărît a nu pregeta, pînă la moarte, întru împlinirea ăstor mărețe gînduri și simțiri. De aceea trupul ți-i la Turda, iar capul aici... Și rău îmi pare că nu-s vrednic nici să ridic privirea asupra-ți, mărit voievod... De ce-i lipsește vremii noastre brîul de care poporul să încingă viteaza ta spadă ?...

Se mustra, dar parcă și bea dintr-un izvor dătător de nebănuită putere.

A adunat locuitorii din marginea Tîrgoviștei : bărbați tineri și bătrîni.

— Guvernul revoluției vrea să strîngă arme și alimente între zidurile mănăstirii. Îl ajutați ?

— Dați poruncă !

— Grîul îl luați din hambarele boierești. Armele vi le trimite generalul Magheru.

A pornit, tot în goană, spre Rucăr. Vîntul îi limpezea mintea, sentimentele : ...Guvernul să decreteze patria în primejdie. Noi, cu comisarii, să stîrnim voluntariatul. Să adunăm o sută de mii de ostași. O sută de mii, conduși de Magheru.

Se întîlnea cu vechi cunoștințe : țărani, slujbași, comisari de propagandă. Toți voiau să lupte.

La Bălcești, Zinca i l-a chemat pe Andrei Barabaș :

— Are el un plan.

— E planul lui Radu Grigoraș, haiducul, s-a scuzat țăranul. Anume : să vîrîm arme și pîine prin mînăstirile întărite cu ziduri : la Argeș, la Hurez, la Tismana, la Cozia... Așa a făcut și Tudor.

— Da, Barabaș !

L-a trimis cu scrisoare, peste Olt, la Gheorghe Magheru :

— Spune-i și din gură, Barabaș, să rînduiască în grabă oastea și să adune arme și provizii la Bistrița și Tismana. Iar tu rămîi la dînsul, de ajutor.

Și-a urmat calea spre Curtea de Argeș.

La răscrucea drumurilor dintre Voinești și Pietrari, s-a întîlnit cu un convoi de care : transportau sare și var din valea Prahovei. Printre căruțași l-a zărit pe Maftel al Saftei.

— Am auzit c-ai vizitat conacul banului Băleanu de la Drăgășani.

— Ce să-i fac ? Altminteri nu se putea. Dar vizita aia, numai așa, un mizilic, cum se zice pe la tîrg. Așteptăm ziua a mare, cu dreptate deplină, pentru tot norodul.

Cîtăva vreme Bălcescu a mers cu calul de frîu, între oameni : le-a vorbit despre împrăștiere și despre primejdia de la hotare :

— S-ar putea să sară și armata sultanului, și a țarului.

Oamenii au clătinat din capete. Au ferit pălăriile pe ceafă. Au oftat din rărunchi. Au grăit, pe rînd, vorbe apăsate ca și pașii lor desculți în pulberea drumului :

— Ne așteptam la una ca asta ; boierii-s cîmotii cu sultanul.

— Tiranii nu se bucură dacă poporul se ridică să-și ia dreptul.

— Noi nu cătăm pricină nimănui, și-a scos Maftei al Saftei pălăria ponosită de sudoare și praf, să-și șteargă nădușeala de pe frunte. Știut. Dar dacă ne zgîndăresc cu obrăznicia, dacă ne calcă pămîntul, atunci, cu părere de rău... Așteptăm porunca și semnalul. Că prea de mult îndurăm toate relele și năpăștile.

Bălcescu l-a strîns la piept pe Maftei al Saftei :

— Aveți încredere în revoluție !

Apoi a întors calul spre București, a încălecat și a pornit în goană. I-au răsărit în amintire serile de la Mînjina, Elena Negri, Alecsandri, Russo, horile cu flăcăi și fete mîndre : ...Ce ostași buni, zdraveni... Trebuie să biruim !

În București, boierii reacționari au încropit o căimă-cămie, au scris țarului și sultanului că guvernul revoluționar a fugit, i-au scos pe Odobescu și Solomon din închisoare și le-au încredințat comanda oștirii, l-au repus pe căpitanul Costache în slujbă : să iasă iar cu harapnicul pe uliți, să doboare și să sfișie placardele și stindardele revoluției, să dărîme statuia dreptății și a libertății, „muierea răzvrătiților“, cum o numise Emanoil Băleanu. Au început arestarea revoluționarilor. Se amuzau.

— Colosală cacialma ! rîdea Constantin Cantacuzino.

Dar, spontan, poporul a sărit din nou la luptă. Semnalul l-a dat un copilandru, Nicu Marinescu, rănit în suflet că slugile boierilor dărîmau statuia libertății, îndurerat că polițaii căpitanului Costache îl fugăreau pe Ion Catina, să-l prindă și să-l bage la beci :

— Săriți !... Săriți !... Ciocoi ucid libertatea...

În cîteva ceasuri, peste 40 000 de oameni au înconjurat palatul și cazarma din apropiere.

Caimacamii, surprinși de mînia mulțimii, s-au ascuns. Odobescu s-a închis în cazarmă, nădăjduind să-l apere soldații. Și ca să prindă curaj, s-a apucat să bea și să îndoape și soldații cu rachiu.

Unii conducători ai revoluției, între care și Rosetti, voiau să-l facă pe Cîmpineanu șef al guvernului.

Ion Brătianu l-a încărcat pe mitropolit în trăsură și l-a transportat la palat.

Într-o parte a palatului, mulțimea a capturat două tunuri și le-a îndreptat asupra cazarmii. Un popă, Ambrozie, a smuls fitilul din mîna artileristului și, călare pe tun, striga lui Odobescu :

— Cumîțește-te, cîine, că de nu te fac terci ! Zob !
Și-i arăta fitilul aprins.

Cu limba împleticită, Odobescu ordonă soldaților să tragă. Dar unii șovăiră, alții trecură fățiș de partea poporului.

Înconjurat doar de ofițerii vînduți ciocoilor, de cei care refuzaseră să-l însoțească pe Tell spre Tîrgoviște, amețit de băutură, colonelul Odobescu își pierdu cu totul stăpînirea de sine. Bîguia :

— Sînt un biet ofițer. N-am vrut să fiu domn... N-am vrut... Cantacuzino și banul Băleanu mi-au poruncit...

Ca să nu-l sfișie mulțimea, a alergat în curtea palatului și s-a aruncat în genunchi în fața trăsurii mitropolitului, cerșind iertare. Din trăsură, de lîngă mitropolit, Ion Brătianu îl luă sub protecția lui, asigurînd poporul că toți dușmanii lui fi-vor pedepsiți.

Cacialmaua s-a întors împotriva urzitorilor ei. Boierimea reacționară s-a încredințat că numai ajutorul dinafară o mîntuie de ștreang.

— Prostimea nu se lasă iar încovoiată, vezi ? îl imboldea Băleanu pe Costache Cantacuzino. Trebuie să-n-toarcem iar calimera.

— Nevrednicia sultanului o să ne piardă, se jăluia Cantacuzino. L-aş gîtui pe Aristarchi ! Înghite pungi de galbeni, se plimbă cu caicul, ca un paşă, pe Bosfor, şi-l lasă pe Ion Ghica să gîdile barba padişahului cu aiureli despre constituţie.

Ştafetele au alergat să vestească membrii guvernului provizoriu că poporul a zdrobit reacţiunea. Că nu vin nici un fel de trupe străine. Că a fost o alarmă falsă, urzită de ciclovine. Auzind astea, Eliad a căpătat, subit, un curaj nebun :

— La Bucureşti ! Să zdrobim hidra reacţiunii, cum zdrobeşte sfîntul Gheorghe ţeasta balaurului !

Iarăşi poporul a primit guvernul în triumf.

Eliad şi-a mînat trăsura în frunte. Mulţimea i-a inundat-o cu flori şi cu stindarde. Cîţiva admiratori, copleşiţi de entuziasm, au deshămat caii şi-au tras trăsura cu braţele. Eliad jubila, în culmea fericirii. Totuşi, cînd ajunse în centrul capitalei, strigă cu un grav accent de modestie :

— Înhămaţi caii la loc, cetăţeni ! Fiţi oameni demni, ori mă arunc din trăsura asta, mai lugubră ca un car funebru !

Părea sincer. Stîrnea explozii de urale :

— Trăiască libertatea !... Trăiască guvernul provizoriu !

Iar cînd cetăţenii au înhămat caii la loc, Eliad a coborît din trăsură, declamînd :

— Prea multă cinste !... Parc-aş fi împărat. Ori eu nu-s decît un om din popor. Un om al poporului !

S-a strecurat prin mulţime, „ca un nou Cincinnatus“, şi a intrat în palatul iluminat festiv.

Bălcescu s-o oprit acasă la Alecu Golescu. A găsit acolo sfat mare și înverșunat : Rosetti, Ion Brătianu, Bolintineanu, Bolliac, Voinescu. Îl ocărau cumplit pe Eliad. Primirea lui triumfală — o scamatorie a „eliadiștilor“ și a boierimii liberale. Chiar slugile lui Băleanu îl aclamau, după cum afirma Rosetti.

În zilele următoare, Rosetti, Brătianu, Bolliac, Aristia, Voinescu au organizat serbarea victoriei. Din împrejurimile Bucureștiului au adus mulți țărani cu care alegorice. Bălcescu concepea demonstrația asta ca un mijloc de a speria încă o dată cioclovimea reacționară.

— Dar să nu ne oprim la jumătatea drumului. Să trecem la arestarea reacționarilor. Să scoatem cuiul lui Pepelea din casa revoluției.

Eliad își exprima, în vorbe căutate, părerile despre rolul poporului :

— Da ! Acest popul glorios ne-a ridicat iarăși din pulbere și ne-a pus în fruntea-i. Ce minunat și eroic popul !

Dar tocmai vorbirea emfatică îi dezgolea nesinceritatea și lipsa de logică. Uitase fuga și panica ridicolă din noaptea de 28 iunie. Nu credea decît în el. În orice fapt se vedea doar pe sine însuși : „Ion Heliade Rădulescu a insuflat popoului ideile, curajul, eroismul“. Iar ciracii, „eliadiștii“, au sugerat unor preoți să-l încunune cu o coroană de spice.

A refuzat zgomotos, cu o replică evanghelică :

— Vă mulțumesc din inimă ! Dar nu sînt vrednic a fi mai presus decît Hristos care n-a purtat decît cunună de spini !

— Vrea să ajungă domn ! îl denunța Brătianu. Asta-i adevărul.

— În definitiv, dac-a putut fi domn Bibescu nebunul, s-a răsucit Rosetti, de ce n-ar fi și Eliad fantastul, gran-domanul ?

— „Omul poporului“, în mantie albă, voievodală, a rîs o clipă și Bălcescu. Îndată însă a redevenit serios : Totuși, prieteni, să constatăm că popularitatea lui Eliad e o realitate și s-o folosim noi, nu ciocoi. Să osîndim, pilduitor măcar, pe Odobescu și Solomon, că-i avem în mîna, ca recidiviști întru trădare. Să nu-i mai cruțăm. Prin ei, tăiem ghearele reacțiunii ! Primele gheare, cele mai ascuțite.

— Ei, asta... a cîrmit Rosetti din nas ; cam dificil.

— Să aplicăm articolul treisprezece ! nu s-a lăsat Bălcescu. Să ținem cît mai repede alegerile pentru Consti-tuantă. Prin ele agităm poporul și înfăptuim reforme, în-a-nte ca armatele tiranilor să apară la graniță. Presa, comi-sarii, instructorii, agitatorii, toți trebuie să îndemnăm mereu guvernul la acțiuni revoluționare.

— Ce urmărești, domnule Bălcescu, cu atîta devo-tament ? înșurubă Ion Brătianu o întrebare otrăvită. Cînd împăcare ? Cînd revoluție ?

— N-am pornit la revoluție nici ca să-mi bat joc, nici să trag sforile, și nici să dobîndesc măriri. Mi-am început tinerețea în închisoare, pentru revoluție. Și în-chisoarea, ca și noblețea, obligă.

— Dacă nu dumneata, atunci Ghica. El se vrea dom-nitor, plescăi Ion Brătianu din limbă, semn că nu-l im-presiona nici glasul vibrant al lui Bălcescu, nici nu-l cucerea sinceritatea lui totală.

— Dacă Ion Ghica ar nutri o ambiție ca asta, ar ajunge mai ușor ca reacționar, ca fanariot, ca filoturc ori filoțarist, și-a apărat Bălcescu prietenul, ca pe el însuși.

Noi, „frații“, cerem dreptate strașnică. Odobescu și protectorii lui, în ștreang !

— Vrei să parvii, domnule... Robespierre redivivus ?

— Profitor de pe urma revoluției vei fi dumneata, domnule Brătianu, nu eu. Iar acum îmi cauți ponosuri, anume ca să nu mai stărui cu împrăștierea clăcașilor, ca să nu mai cer osîndirea lui Odobescu. Că n-ai lăsat poporul să-l judece după legea aspră a dreptății sociale. Te-arăți foarte radical, dar în fapt nutrești gânduri pidosnice. Îți pregătești, printr-un soi de revoluție, o popularitate și o țară în care să fii ministru ; cel puțin ministru !

— Nu permit !... urlă Brătianu scos din sărite.

Rosetti interveni glumind :

— Prea ne dăscălești ca pe prunci, furiosule. Sîntem amici. În schimb pe Tell îl lași să urmeze aida sfatul... mărinos al lui Eliad.

— Ce sfat ?

— Nu știi ? a întrebat Brătianu, batjocoritor. A avansat ofițerii care v-au arestat și-au vrut să vă ucidă, care au comandat foc asupra poporului, la nouăsprezece iunie. Asta-i ! I-a răsplătit pentru... contrarevoluționarism și trădare.

— E nebun ?

A alergat la Tell :

— Ai avansat ofițerii care la nouăsprezece iunie...

— Vrei armată ?

— Vreau !

— Și... ofițeri, de unde ?

— Pe locotenentul Andreescu Gheorghe l-ai avansat ?

— Nu. Un insubordonat !

— Tell, mă înspăimînti. Cu al cui cap judeci ?... Ar trebui să urlu. Dar, uite, furia mă face blînd. Te rog, te rog din suflet, revoacă acest ordin mișelnic !

Din acea zi raporturile dintre Bălcescu și Brătianu s-au răcit iarăși. Rosetti, ca de obicei, făcea glume pe socoteala „Casandrei revoluției“, a „furiosului“, și asprea relațiile între prieteni așa, de dragul intrigii și al scandalului.

A rătăcit pe străzi pînă a ostenit. A intrat la Alecu Golescu. L-a găsit pregătindu-și bagajul : pleca la Paris. Au sfătuit toată noaptea. Cum lua drumul prin Sibiu, să stea de vorbă și cu transilvănenii, Bălcescu l-a condus pînă la Găiești.

— Alecule, în revoluție s-au format două partide : Rosetti cu Brătienii, și Eliad cu Tell și cu Nicolae Golescu. În loc să lupte uniți, se sapă cu josnice mijloace și intrigi. Prăbușesc revoluția.

— Așa-s oamenii, Nicule. Pentru că primii totuși sînt revoluționari, ai grijă să nu ni-l momească reacțiunea, cu totul, pe Eliad. Împacă-l cu Rosetti și cu Brătienii și acționați în comun, uniți, cum zici tu. Că reacțiunea-i tare, foarte tare.

— Grea misiune îmi lași, Negrule... Oricum, tu lucrează bine acolo. Lucrează revoluționar și patriotic. Să spulberi impresia că ești trimis într-un surghiun deghizat.

A desprins calul lăturaș, a încălecat și-a galopat înapoi spre București. S-a oprit acasă la Tell. În picioare, cu o mîină în buzunarul jiletcei, scuturîndu-și adesea pletele, scăpărînd din priviri, vorbind cu o dogoritoare căldură, l-a judecat cu asprime și dragoste.

— Tu, frate, porți prea mult trena lui Eliad. Ești membru fondator al „Frăției“, ești revoluționar, nu lacheu.

— Mă insultă ?

— Nu. Îți vorbesc deschis, frățește. Lași armata să se demoralizeze, să-și piardă disciplina. Prin măsuri stupide, împingi în brațele reacțiunii ofițerii cîștigați cu atîta trudă de partea revoluției.

— Și ce propui ? întrebă Tell, cu glas stins, emoționat.

— Să sporim armata la o sută de mii. S-o înarmăm. Să-i creăm un corp de ofițeri tineri, patrioți.

— Ai dreptate.

— Și să nu vă mai sfădiți cu Rosetti, cu Brătianu, nu mai împotmoliți revoluția în mocirla reacțiunii.

— Nu ne mai sfădim.

Au continuat discuția în palat, cu Eliad și Nicolae Golescu de față, informîndu-i ce-a hotărît cu Magheru și ce provizii și arme s-au strîns în mînăstiri și cazărmi.

Bălcescu vorbea blînd, cu menajamente, cu înțelegere.

Eliad se temea ca nu cumva Tell să fie cucerit de argumentele și căldura lui Bălcescu :

— N-avem bani pentru oștire și arme. Sîntem săraci. Și, dacă ne armăm, supărăm Înalta Poartă. Providența ne-a sortit să luptăm doar cu puterea morală, reclamînd dreptul nostru. E mai tare ca tunurile. Iar dreptul nostru-i cel mai impenetrabilism scut.

— La Dunăre se strîng armatele tiraniei și ne amenință.

— Să le ieșim înaintea cu icoane, cruci, prapore și cîntecele lui Crist ! declama Eliad, gesticulînd larg, parc-ar fi indicat locul, pe malul Dunării, pentru fiecare icoană, cruce și prapor.

— Farsă, ori prostie curată ? întrebă Nicu Bălcescu, fără să aștepte răspuns.

Își dădea perfect seama că tot ce a stabilit cu Tell rămîne vorbă în vînt.

Acasă găsi pe masă scrisori de la prieteni și rapoarte de la comisari.

Întîi a vrut să se culce, să-și ostoiască oboseala și demoralizarea. Dar a deschis raportul lui D. Oprescu, învățător, comisar în Romanați, și l-a prins lectura :
„...,Toți țărani au înțeles proclamația și s-au bucurat : s-au întristat doar vreo patru-cinci javre de aristocrați...”

Profesorul Brezoianu, din plaiul Nucșoara-Muscel, raporta : ...*«prin sate locuitorii, dacă li se va împotrivi cineva la dobîndirea drepturilor lor, sînt gata să și le cîștige cu forța. „Dați-ne arme, dați-ne arme, mi s-a zis în mai multe sate din plai, să luptăm pentru fericirea copiilor noștri”»*... . Țsta-i Brezoianu, cel care acum trei ani îl citea pe Marat.

În alte patru rapoarte a găsit aceleași idei, aceeași aprinsă dorință de luptă.

I-a pierit oboseala. A trecut la scrisori. Prietenii : Laurian de la Sibiu, Alecsandri din Bucovina își puneau toată nădejdea în revoluția din Țara Românească. Dorința cea mai fierbinte a tuturor revoluționarilor români, în acel ceas, suna așa : o singură constituție, o singură armată, o singură țară, așa după cum poporul e unul singur, din Dunăre în Maramureș. Laurian scria că la Sibiu comitetul național român îndură multe persecuții și umiliri. Guvernul lui Batthyány a poruncit percheziții prin casele românilor. L-a arestat pe Bălășescu. Laurian da îndemn ultimativ : „...*Acum e timpul. Adunați-vă, vorbiți, cereți sobor universal românesc. Cereți independență națională română, deopotrivă cu cea ungurească,*

secuiască și săsească. Legile pe viitor să se scrie în limba română...”

...Da, are dreptate Laurian. Sobor universal românesc : asta ne trebuie ! Și germanii, și italienii, și polonii au ori propun parlament sau adunare națională constituantă. Așa cere spiritul democrat al vremii : reprezentanții întregului popor român adunați în același forum, și acolo să hotărască soarta singuri, liberi.

Mai departe, Ion Maiorescu îl povățuia la fel : *...,Bălcescule, a sosit timpul să organizăm o frăție secretă și grandioasă, care să se întindă peste toate părțile României și să aibă cîțiva capi în fiecare provincie, iar centrul ei să fie în București, unde este și mai multă libertate de acțiune... Pretutindeni noi românii stăm mai tari în număr, însă mai slabi în energie ! Întemeiați dar propagandă puternică, orală și prin scris, întemeiați gazete în Sibiu și Banat ; răspîndiți proclamațiile noastre, cu miile, prin Moldova, Bucovina, Transilvania și Banat ; ar fi prostie adevărată din parte-ne a nu ne servi de libertatea tiparului... Ungurii au 30 de gazete, și transilvănenii n-au mai mult de două !... și fără culoare sînt și fără ton !“...*

Luă scrisoarea lui Eftimie Murgu. Scrisă simplu, geometric, cu idei limpezi, îl emoționa mai mult ca oricare alta ; îl înaripa. Își uita și decepțiile, și amărăciunea. Dobîndea parcă, în clipa asta, uriașă putere, să sfișie țesătura oricăror intrigi. Să sfărîme toată șandramaua otomană. Să creeze o Românie unită, cu un popor liber.

Alergă la Rosetti, în miezul nopții.

— Prietenii și „frații“ din țară, din Transilvania, din Moldova și Bucovina ne trimit comori de idei. Hai să le expunem și lui Tell și să-l determinăm la fapte.

— Hai ! Dar să nu mă mai ocărăști că numai eu sînt sentimental.

Tell, grav și foarte important, asculta lectura scrisorilor, rostea doar câte un „da“ sau „nu“ și scutura scrumul țigării cu arătătorul stîng, pe care-și pusese un inel mare, cu briliant lucitor.

Biruindu-și emoția, Bălcescu citea calm, cu glas timbrat, cuceritor de frumos. Completa :

— Uite, fraților, se cuvine acum să ne întregim lozinca de luptă : dreptate, frăție, unitate. Să chemăm pe transilvăneni și pe moldoveni la luptă comună. Uniți ! Iată, dacă se unesc, italienii îi biruie pe habsburgi. La Peschiera au cîștigat o victorie răsunătoare. Unirea națională e singurul principiu de viață, singura mîntuire pentru noi.. Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere ; iar noi sîntem tari, numai dacă ne unim, cu toții, într-unul și același trup politic : România. Ca să ajungem în adevăr puternici, trebuie să organizăm oștirea și să tragem cu sabia hotarele patriei. Deci, după ce am scos revoluția la lumină, s-o înarmăm. Ascultați sfat și din epistola lui Murgu : *„Eu, frățioare, să știi că am plîns de bucurie cînd am luat știre despre triumful libertății în România... Cea dintîi grijă să vă fie, fraților, armata ! Armată, cît mai în grabă căutați să aveți, ca să puteți cel puțin cea întîie năvală să o întîmpinați cu bună ispravă... Decît iară și iară vă îndemn : nu glumireți, ci vă armați, știi cum e zisa : Si vis pacem, para bellum !*¹

...Fiți cu inimă și stați toți cu toții pentru libertate. Dumnezeuul libertății s-a deșteptat, el priveghează peste soarta popoarelor, nu trebuie decît numai obștească voință, și tiranii vor rămînea rușinați, și noi, frățioare, cari știi că am fost jertfa mîniei tiranilor, acum este vremea să ne izbîndim“...

¹ Dacă vrei pace, pregătește-te de război.

— Adevăr grăiește, surise Tell, răsucind o nouă țigară și înșurubînd-o, tacticos, în țigaretă de chihlimbar cu cerculețe de aur.

— Deci, frate Cristache, cheamă în taină voluntari. Tocmește oștire revoluționară. Magheru strînge dorobanți și panduri în Oltenia. Trimite pe cineva la Breslau, la adresa celui negustor de arme de care ți-am mai vorbit. Cumpărăm echipament de la francezi. Și adună arme și provizii în mînăstirile întărite cu ziduri puternice : Dealul, Cozia, Bistrița, Hurez, Tismana.

— Pe mine m-ați convins. Convingeți-l și pe Eliad și pe Nicolae Golescu.

— Îi convingem ! se angajă Bălcescu, sigur pe sine.

— Pun o condiție, a tras Tell aer în piept. Să mă faceți general.

— Ai prilejul s-ajungi mult mai mult : erou al libertății patriei ! declară solemn Bălcescu.

Cucerit de pasiunea, fervoarea, sinceritatea lui Bălcescu, Rosetti l-a însoțit, în aceeași noapte, și acasă la Eliad. L-au găsit la masa de lucru.

Și-au dat mîna. Au băut vin de Drăgășani și au mîncat plăcinte cu carne de gîscă. Au discutat îndelung și contradictoriu.

Copleșit de argumentele musafirilor, Eliad a recunoscut, în sfîrșit, că unirea și armata sînt indispensabile revoluției. A făgăduit bani pentru procurarea armelor și a proviziilor ce se strîng în mînăstirile fortificate.

— Mi-am dat și eu seama că împotriva tunurilor reacțiunii nu se poate lupta numai cu vorba.

— Mai am o propunere, folosi Bălcescu prilejul schimbării la față a lui Eliad ; o propunere menită să scutească patria de multe neazuri pricinuite de boierimea reacționară.

— Care-i propunerea ? se arată gazda nerăbdătoare, sorbind paharul.

— Să scoatem cuiul lui Pepelea din casa revoluției !

— Adică ?

— Să poprim în mînăstirile Mărgineni și Snagov contrarevoluționarii cei mai primejdioși : Cantacuzino, Băleanu, Văcărescu, Herescu, Villara, Știrbey...

— Da ! îl susținu și Rosetti. De mult trebuia să-i neutralizăm. Dintre zidurile temniței nu mai pot trimite aur la sultan și jalbe la țar.

— Bine gîndireți, amații mei... Asta rămîne însă un secret ; un mare secret de stat.

— Desigur : să nu zboare corbii ! surîse Bălcescu, clipind din ochi, să risipească nedumerirea și gîndind : ...Eliad e mai presus de așteptări ! Nu sare în sus, nu explodează de furie. Ce s-o fi întîmplat ?... Vru să ceară și îndepărtarea mitropolitului din guvern, dar se opri, de teamă să nu atingă vreun straniu resort psihic, capabil să răstoarne marea hotărîre revoluționară și, deci, să strice tot.

L-au cucerit ușor și pentru ideea de a spori școlile sătești :

— Pentru asta să dăm bani imediat. Cultura e zeul meu.

După ce au mai ciocnit cîte un pahar de vin de Drăgășani, s-au despărțit ca niște buni colaboratori și prieteni.

Ceasul de la Mihai Vodă suna ora trei. Luceafărul de dimineață scăpără mărunț în turbureala zorilor.

Cu toate că părea o treabă neînsemnată, organizarea propagandei îi ustura amarnic pe ciocii. Scheunau de ciudă :

— Seamănă sămînță de zaveră !... Răscolesc prostimea !

Și îndată Herescu a prins să se gudure pe lîngă Eliad :

— Bălcescu scrie la gazetă, ticluiește manifeste și manuale cu idei republicane. Uplete țara cu comisari de propagandă. Adică o umple cu oamenii lui, ai lui Gulescu-Negru și ai lui Ghica.

— E adevărat ?! exclamă Eliad, buimăcit, surprins că nu înțelesese asta pînă acum.

— Dar știi de ce ? Te-ai gîndit cu ce scop ?

Privirile lui Eliad au scăpărat mînie și teamă, în doze egale și alternative :

— Nu ! N-o să izbutească, furiosul... Și a poruncit secretarului : De azi înainte toate rapoartele comisarilor să mi se aducă mie !

În după-amiaza aceleiași zile, Bălcescu a propus să se trimită comisari de propagandă în Transilvania, Banat, Bucovina și Moldova. Eliad s-a speriat :

— Am mai spus-o : ideea de unire a țărilor române ascunde intriga țarului, transmisă prin Mavros, ca să ne strice cu sultanul.

— Bine, dar ieri... Domnilor, s-a adresat Bălcescu miniștrilor, hotărît să pledeze a zecea oară o cauză dreaptă, am pornit revoluția împotriva caftanelor ruginite. Le-am doborât de la putere. Dar ne-am oprit aici. Boierimea reacționară a rămas în țară, slobodă. Și e destul ca Emanoil Băleanu ori Constantin Cantacuzino să coboare în pivniță și să scoată a suta parte din aurul strîns acolo, să-l trimită la Constantinopol, ca sultanul să ridice asupra-ne o armată mai mare ca a lui

Sinan paşa. Să confiscăm pământul şi aurul reacţionarilor, iar pe ei să-i neutralizăm.

— Vrei să ne transformăm în temnicheri şi în jefuitori ? întrebă Nicolae Golescu.

— Jefuirea jefuitorilor e o datorie, o lege revoluţionară. Să le luăm chiagul puterii şi, cu aurul lor, să plătim armamentul, hrana ostaşilor, administraţia statului nostru. Să secularizăm averile mănăstirilor greceşti. Aşa au făcut toate revoluţiile din lume. Să dăm pământul boieresc țăranilor, ca să-i legăm de revoluţie şi să-i avem ostaşi siguri, zdraveni, devotaţi ! Ce zici, Tell ?

— Să mai vedem.

— Parcă astă-noapte aveţi alte păreri.

— Vrei să ne vîri în ştreang ?

— Ce neoameni ! a izbit Bălcescu cu pumnul în masă şi a ieşit furios, jignit c-a pledat iarăşi în pustiu.

Se destăinui Sevastiţei :

— Nu mai pot lucra cu Eliad. Făţarnicia lui mă dezgustă.

— De cînd Ghica s-a dus la Constantinopol, şi Alecu Golescu la Paris, numai tu mai...

— Da ; cu perfidie m-au izolat, ca să mă facă inofensiv. Să mă zbat, inutil, jder între spini.

— Nicule, nu lăsa revoluţia fără suflet ! îl rugă Sevastiţa.

— Să fiu secretarul ineptiilor lui Eliad şi compania ? Să iscălesc mereu decrete contrarevoluţionare ?... Nu ! Nu, Sevastiţa...

— Ai spus că răspîndeşti ideile revoluţionare.

— Nu mai lucrez nimic ! Nu mă înţeleg cu nimeni.

Parcă am altfel de cap, altfel de inimă. Parcă-s căzut de pe altă planetă.

Sevastița trase un scaun lângă patul lui Bălcescu și începu să croșeteze. Din copilărie, lui Nicu îi plăcea s-audă clinchetul andrelelor când lucra, gîndea ori visa. Dar acum era nespus de cătrănit și-l enerva. Sevastița a înțeles și s-a oprit.

— Știi, Nicule, a pornit ea vorba, sfioasă, azi am fost în vizită la doamna Rosetti, să-i văd fetița. O cheamă Libertatea... Cocoanele vorbesc multe, bîrfesc. Zic că domnul Eliad a ajuns așa de îngîmfat, că nu mai ascultă povața nimănui. În schimb ciocoi îl învîrt cum vor. Zic că mitropolitul vă trădează pe toți, ca un fățarnic. Dar despre domnul Tell, știi ce spun despre dînsul? Că s-a înhăitat cu niște zbrehude, niște muieri pe care i le-a vîrit în casă cocoana banului Băleanu. Prin ele, protipendada află tot secretul politic de la Tell. Am întrebat: „De ce a devenit așa de ușuratec?“ „Că acum are bani, mi-au răspuns cocoanele, și a prins gustul dezmățului“... Te superi că-ți înșir bîrfelile astea?

— Nu. Îți mulțumesc, Tița. Mai ales că, probabil... Ce oameni neoameni!

Și timpul trecea.

Abia la 14 iulie, guvernul a început discuția despre convocarea Adunării Constituante. Eliad propunea ca adunarea să se compună dintr-o sută de boieri, o sută de negustori și o sută de țărani.

— După prințiipiul sfînt al egalității.

— Straturile sociale nu-s egale ca număr. Boierii sînt o mie, negustorii, zece mii și țăranii, milioane; deci propunerea domnului Eliad contravine tocmai principiului egalității, demonstra Bălcescu. Să învățăm din istorie și

din experiența celorlalte revoluții, să nu ne încurcăm cu forme perimate, și să alegem, prin vot universal, o Constituantă în care poporul să fie reprezentat după dreptatea și numărul lui.

— Dându-le boierilor o sută de deputați, interveni Nicolae Golescu, îi câștigăm pentru aplicarea articolului treisprezece.

— Haida-de ! Sînteți naivi ? Vă închipuiți că o sută de boieri, avînd puterea în mînă, n-au alta de făcut decît să îmbrățișeze reforma împrăștiării ? Băleanu ori Cantacuzino urăsc revoluția, mai ales pentru că le smulge privilegiul de a trăi în trîndăvie, din sudoarea țăranilor. Moșiile sînt pentru dînșii închisoarea unde-și țin clăcașii ca să-i exploateze.

— Sînt... patrioți ! se indignă Nicolae Golescu.

— Nu, sînt boieri : capete de caracatiță. Improașcă jalea și groaza pretutindeni ! Ca să-și mențină moșiile, ați auzit : cheamă într-ajutor și iataganele turcești, și baionetele țariste. Țasta li-i... patriotismul ! Iar noi, în loc să-i punem în lanțuri, ne tîrguim cu dînșii ?

Pusă la vot, propunerea lui Bălcescu, spre surprinderea lui Nicolae Golescu și Eliad, a obținut majoritatea : Constituanta se va alege prin vot universal.

Vestea asta a înspăimîntat boierimea reacționară.

— Știu mîrlanii ce mîncare de pește-i votul universal ?... Dau nas prostimii !... Vor să ne ucidă...

Iar mitropolitului îi cereau prin glasul banului Băleanu :

— Scoate, înalt preasfinte, zavrăgiii din țară ! Alungă pe cei care plănuiesc să ne întemnițeze în mînăstiri. Întîi pe Bălcescu, apoi pe Bolliac, pe Rosetti și pe Brătienl.

Spune-i lui Eliad că, dacă nu ne scapă de iacobini, îl dăm pe mîna sultanului, ca trădător. Aristarchi e mai tare decît Ion Ghica. Sultanul a trimis spre București pe Soliman pașa, cu oaste mare. Să ia sama : vine !

Sevastița îi citi cu tremur în glas scrisoarea Mariei Cantacuzino, trimisă din Paris.

Scria despre întîlnirea cu Alecu Golescu, despre căderea lui Lamartine de la putere, despre insurecția muncitorilor de la 22—26 iunie și despre dictatura generalului Cavaignac. Din scrisoarea lui Alecu Golescu-Negru aflară și alte amănunte : mulți revoluționari adevărați, și mai ales cei de la „Reforma“, erau persecutați. Socialiștii, arestați ori expulzați. Barthélemy a murit pe baricada din Place Vendôme. „Țarul l-a felicitat pe Cavaignac“...

— M-da... murmură Bălcescu, întristat : De-acum, ce-om putea noi, singuri, cu transilvănenii și moldovenii, cu Bariț și Murgu, cu Kogălniceanu, Costache Negri și Alecsandri.

Și a rămas pe gînduri. Mîncarea i s-a răcit în farfurie.

— Da... Tînjesc după oameni vrednici, drepți, cinstiți, curajoși. Tînjesc după dreptate, după dragoste.

— Cheam-o pe Maria.

— Aș necăji-o cu firea mea cîrcotașă.

— Nu-i adevărat, Nicule ! Ești cel mai bun și mai blînd om din lume. Necazuri îți fac șarlatanii, căroră nu le convine purtarea ta cinstită, dreaptă, iubitoare de adevăr.

— Știi, azi guvernul a hotărît un lucru important : convocarea unei Comisii de proprietate. Poate pe calea

asta ajungem la împrăștierea clăcașilor... Ajută-mă să copiez instrucțiunile pentru alegerea delegaților.

Cînd au terminat lucrarea, Bălcescu a surîs :

— Acum scrie mamei și implor-o să-mi trimită ceva bani. Că un ministru în Țara Românească trăiește tot din dania părinților, ca și un student la Paris.

— Eu mă pricep să învîrt fusul și acul, nu vorbele și pana.

— Nu-i nimic. Scrii scurt, ca un general. Și asta-i bine. Acum ocrotește-mă, Sevastița, să dorm măcar un ceas.

— Da, dar a venit Năstăsache.

— Adă-l încoace !

Tapițerul l-a văzut obosit și-a grăit telegrafic :

— Sînt un tapițer cu ochi și cu urechi. Lucrez cu nasul în perete. Am prins totuși firul urzelilor : baș-boierii Băleanu, Filipescu și Constantin Cantacuzino se sfătuiesc între dînsii. Cantacuzino îl îmboldește pe mitropolit. Mitropolitul îl blagoslovește pe Herescu. Herescu se stropșește la Nicolae Golescu. Iar Nicolae Golescu la Eliad. Înțelege ?

— Da. Țsta-i canalul pe unde ajunge reacțiunea în guvern. Mi-am închipuit. Mitropolitul, cuiul lui Pepelea.

— Atunci, noapte bună. Și să știi : nu-i dracul drac, ca boierul din conac, și cum e cel cu comanac.

Bălcescu a rămas să chibzuiască singur : ...Cum tăiem acest fir al reacțiunii strecurat în revoluție ? Ghilotina...

În ușă, gîfîind, un curier din minister :

— Talaat Efendi a ajuns la Gherghița ! Trebuie să-l întîmpinați.

— A apărut iar, stafia dracului ?

Sevastița îi ținu pelerina și-l întrebă în șoaptă :

— Nu cumva te trimit ca să te compromiți ?

— Poate ! Dar nu mă las eu încurcat de un turc.

Ghica ne dă sfat bun : să combatem politica țarului prin protecția sultanului și să facem cît mai multe reforme. Deci, să fim diplomați !

În trăsură a moțait. În zori părea odihnit.

S-a bucurat că Talaat știa franțuzește. I-a vorbit curtenitor. Turcul se ferea să stea în București. Afirma că Poarta a recunoscut constituția și pe Ion Ghica agent al țării la Constantinopol.

Da cele mai solemne asigurări că țarul va retrage armata din Moldova.

Nu credea întrutotul spusele turcului, dar deducea că țara mai dobîndea încă puțin răgaz. L-a scos pînă la Giurgiu, lipsindu-l de orice prilej de a întîlni vreun ciocoi gulerat.

Lucra împreună cu Bolintineanu și Bolliac la organizarea alegerilor. Ajuta, cu sfatul și cu fapta, la răspîndirea ideilor republicane. Scria în Moldova, lui Ion Ionescu de la Brad : „*Vino grabnic și ajută-ne să împrăștiem țăranii... Dacă o conducem bine, Comisia de proprietate poate hotărî aplicarea articolului 13. Așa desăvîrșim revoluția*“.

Un curier le aducea știri din Transilvania. «*Nobilii unguri liberali strigă : „Trăiască uniunea !“ scria August Treboniu Laurian. Și socot Transilvania ca un drept al coroanei sfîntului Ștefan. Un drept al cuceritorului, pe care noi nu-l recunoaștem. Cum zice și Bariț : cine sfîntește azi fapta unei coroane din evul mediu, batjocorește și dreptatea, și libertatea, și ființa poporului român. Dară, nădăjduim că, în ciuda propagandei nobilimii, revoluționarii români și unguri se vor uni. Trebuie să se unească ! Altfel biruie tirania...*»

Ca să întregească informațiile, Bolintineanu citi scrisoarea lui Vasile Alecsandri, acum secretar al comitetului revoluționar al moldovenilor din surghiun. Le trimitea revista „Bucovina“ unde publica poezia „Adio Moldovei“, scrisă pe culmile Carpaților, în mai, când se surghiunea. Îmbina durerea cu nădejdea : ..., *„O, Moldovo, ce jălesc, / Adio ! rămâi ferice, / Ferice să te găsesc...”*

— Nici frații moldoveni nu se lasă, zîmbi Bălcescu, încălzit de o bucurie interioară. Toți strigă unire ! Și „Adio Moldovei“, și revista „Bucovina“, și „Deșteptarea României“, tipărită pe foi volante, par niște inimi frățești întinse spre noi. O să mergem să ne unim la Alba-Iulia, ca-n vremea lui Mihai Viteazul...

Deodată, vești din Rusciuc despre o armată otomană de 20 000, cantonată la Dunăre. Iar în noaptea de 19 iulie apăru în București Tinghir Efendi, secretarul lui Soliman pașa.

Deci Talaat Efendi mințise.

Apariția turcului în București îngheța inimile membrilor din guvern. Rosetti reproșa lui Bălcescu :

— Ce face Ghica la Constantinopol ?

Nicolae Golescu și Tell spumegau :

— Ori Talaat Efendi te-a dus de nas, ori ai trădat tu cu Ghica al tău...

Constantin Cantacuzino rîdea în barbă și-i șoptea lui Nicolae Golescu :

— A adus firman pentru arestuirea guvernului rebelist. Vă trimite în lanțuri, la Ediculé. O să pățiți mai rău ca Brîncoveanu.

Eliad și-a pierdut capul și demnitatea. S-a dus, pe jos, la gazda lui Tinghir. I-a strecurat sub perne o pungă de galbeni. S-a milogit :

— Nu mă trimite la Constantinopol, slăvite... Sînt un biet intelectual sărman, dar fidel, trup și suflet fidel măritului sultan.

Turcul l-a măsurat cu ochi pieziși. Și a taxat toată revoluția după acest etalon.

Pe sub ascuns, marii boieri l-au umplut pe Tinghir Efendi de daruri : mult mai bogate decît punga adusă de Eliad.

— Roagă-l pe măritul Soliman pașa, se ploconea Băleanu, să ne scape mai repede de rebeliști.

— Venim să restabilim ordinea legală în Valahia, se fălea turcul. Excelența sa Soliman pașa nu intră în București decît pe poarta regulamentului organic. Nu recunoaște alți capi ai țării decît boierii. Alegeți imediat un caimacam.

Neașteptata apariție a armatei turcești la Dunăre răvășea totul în București. Reacțiunea se topea, leșina de bucurie. Banul Băleanu trecea peste meteahna zgîrceniei și dăruia mitropoliei, pentru racla Sf. Dumitru Basarabov, un sfeșnic de argint și o cruce mare de aur : „Prinos că ne-a mîntuit de pacostea răzmeriții“.

Constantin Cantacuzino trimitea povață lui Eliad să renunțe la colaborare cu „rebeliștii“, dacă i-i dragă viața. Alecu Filipescu îl amenința pe Bălcescu cu spînzurătoarea. Amenințări anonime primeau și Rosetti, Bolliac, Bolintineanu. O sumă de coconeturi, în cap cu Zoe Știrbey, pregăteau cu febrilitate mese, daruri și „surprize“ pentru Soliman pașa. Se întrebau : „Psihimu, îi plac fetele bălăi, ori mai negricioase ?“

Toată ziua aceea Bălcescu, Rosetti, Brătienii, Bolliac, Aristia au răscolit capitala și au adunat poporul, să manifesteze pentru guvern, pentru constituție, pentru libertate.

Văzînd agitația de pe uliți, auzînd lozincile poporului, Tinghir Efendi și-a mai domolit zelul filo-boieresc.

Bălcescu se zbătea ca apa de maluri :

— Să nu ne milogim ! Să nu cerșim pace cu orice preț. Am început să adunăm arme la mînăstiri. Magheru a orînduit o tabără la Cîmpul lui Traian. Să folosim forța populară ! Să scoatem oștirea...

— N-avem arme destule, muniții... se tînguia Tell.

— Cumpărăm !

— Și ofițeri ?

— Îi creăm în luptă ! Frații transilvăneni scriu că Avram Iancu rînduiește cu țărani din Munții Apuseni o oștire revoluționară. Buteanu, Dobra și Axente Sever sînt lîngă dînsul tribuni, adică ofițeri. N-are nici arme, nici ofițeri, nici bani. Încropește totuși oștirea. Tu ai o bază ; ai un mănunchi bun de ofițeri. Îl ai pe Magheru, pe Pleșoianu, pe Voinescu, pe Cristofi, pe Zăgănescu și atîția alții, tineri entuziaști, revoluționari. Ai banii țării. Poți avea tot aurul boierimii reacționare, toate averile mînăstirilor grecești. Ai tot poporul alături de tine !... Ce mai aștepți, Christian Tell ?

— Nimeni nu poate rezista înflăcărării tale...

Părea convins.

Dar s-a întîlnit cu Eliad și și-a schimbat iar culoarea : Nicolae Golescu a plecat la Giurgiu. Îl înduplecă pe Soliman pașa cu vorbe pașnice.

Pe Bălcescu îl înspăimînta ridicolul în care i se prăbușea prietenul.

La Giurgiu, Nicolae Golescu, speriat de răcnetele și amenințările pașei, a acceptat să modifice constituția, să suprima votul universal, să introducă iar cenzura presei,

să renunțe la secularizarea averilor mînăstirești, să alcătuiască o căimăcămie în locul guvernului provizoriu. Aceste cedări au dezorientat pe unii revoluționari. Alții au răscolit Bucureștiul și au adunat din nou peste 40 000 de oameni pe Cîmpia Libertății. Tipografi răspîndeau manifeste în versuri. Tineretul cînta marșul lui Andrei Mureșanu : „*Români din patru unghiuri, acum ori niciodată / Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri ! / Strigați în lumea largă că Dunărea-i furată, / Prin intrigă și forță perfide uneltiri !...*“

La deschiderea adunării, poporul a respins căimăcămia cerută de trimisul sultanului. Atunci grupul lui Eliad a propus numirea unei locotenente domnești alcătuită din șase membri.

— E o idee mîntuitoare, justifica Nicolae Golescu, zămislită în mintea domnului Heliade Rădulescu. Să fim și cum vrea poporul, și cum cere Soliman pașa.

Auzind numele celor ce aveau s-o alcătuiască, mulțimea a aclamat locotenența domnească.

— Dar să ne păzească de turci ! Să-i alunge pe boieri ! Să ne dea pămînt !

Nicolae Golescu, Eliad și Tell au plecat la Giurgiu să obțină confirmarea locotenenței domnești. Soliman pașa i-a primit în casa beifului, tolănit pe sofa. S-a mîniat auzind că n-au ales căimăcămia.

— Omer pașa, ocupă Bucureștiul ! și-a aruncat ciubucul în capul ciubucciului.

Și numai cînd Tinghir Efendi i-a descris adunarea de pe Cîmpia Libertății, Soliman a retras porunca.

— Numiți o căimăcămie din trei membri !

— Ca să nu sperie poporul, s-a rugat Eliad, îngăduie, mărite pașă, a se numi locotenență domnească.

— Cu condiția s-o aprobe mai întâi măritul sultan, a mormăit Soliman pașa, făcînd semn cu stînga să plece, iar cu dreapta să i se dea ciubucul.

Apunea soarele dincolo de plopul de la Mihai Vodă.

Bălcescu, Rosetti, Bolintineanu, Bolliac, Voinescu întîmpinau, în curtea palatului, delegația de la Giurgiu.

— Avem triumvirat! desfăcu Eliad brațele larg și coborî din trăsură, radios și teatral. Avem locotenență domnească din trei!

Numai ascultînd darea de seamă și aflînd că locotenenții domnești s-au numit: Tell, Eliad și Nicolae Golescu, Bălcescu s-a dumirit:

— Ați uzurpat locul guvernului provizoriu! Ați călcat în picioare voința poporului, revoluția.

— La Roma, triumviratul... a început Eliad o diti-rambă istorică.

— A dus la dictatură și la imperiu!...

Vestea îl îndurera așa de amarnic, că nici nu mai putea zîmbi. Socotea în minte: ...În loc de un caimacam, trei: măriia sa trufia, măriia sa slugărnicia și măriia sa nulitatea. Și iar tare:

— Proastă și nenorocită afacere! Dacă vă numiți locotenenți domnești, înseamnă că nu țineți locul repubblicii, ci locul lui Bibescu, al lui Cantacuzino sau... dracu' știe cum l-o mai chema.

— Fii tu triumvir, dacă... s-a poticnit Tell într-o răstire.

— Generosule, îmi oferi cinstea de a înmormînta revoluția, după ce ați ucis-o, între Giurgiu și București, prin trădare ?

— Cutezi ? Noi, trădători ?... Uiti că prietenul tău Ghica uneltește la Țarigrad, ca un Pisistrate modern ? Iar tu, aici și acum chiar, te ridici împotriva voinței poporului, care mi-a inspirat ideea ca eu să fiu locotenent domnesc ?

— Domn Ion Heliade I ! hohoti Rosetti. Aici am ajuns.

— Lupt cu turcii, cu fiarele, dar cu reaua-credință nu pot, se feri Bălcescu, mai deoparte, îngrozit de noul chip al prefăcătoriei.

— Soliman pașa vine cu armată : 20 000 ! se cutremură Tell. Să te văd cum...

— Dac-ai fi general adevărat, te-aș vedea în fruntea poporului înarmat, nu locotenent domnesc, în palat, după ce ai sărutat tălpile lui Soliman pașa ! a strigat Bălcescu și a ieșit. Din prag se întoarce : De-acum, în tabără la Magheru, și-n munți la Iancu !

Țara trăia sub groaza invaziei otomane.

Locotenenții domnești nu întreprindeau nimic ; își aranjau doar ploile cu cioclovimea și se năvăneau întru ifose domnești, cum caracteriza Rosetti. Că fiecare se visa domnitor.

Trei zile Bălcescu a zăcut în pat cu febră mare.

Sevastița, Costache, Bolintineanu, Catina, Năstăsache îl informau despre intrarea lui Soliman pașa în București și găzduirea lui în palatul lui Bibescu.

— Boierii plesnesc de bucurie.
— Și-au împodobit casele cu covoare și ghirlande.
— Au umplut cu trăsuri podul Mogoșoaiei și podul Beilicului.

— Pînă la Radu Vodă numai plimbări.
— Poporul strigă pentru constituție.
— De aceea boierii au cerut : „asigurarea vieții, căci ne temem de popor“...

Așa bolnav cum era, s-a îmbrăcat de ceremonie și a plecat la minister. L-a auzit pe Eliad rostindu-și orația în cinstea lui Soliman pașa :

— ...Excelență, ați trecut Dunărea, și inimile românilor care cereau dreptate s-au umplut de bucurie. Ați venit ținînd într-o mînă pacea și în alta dreptatea... Capitala României vă așteaptă cu brațele deschise, cu inimile înflăcărâte... Ați venit în mijlocul ei cu armele mîntuirii care sînt : iubirea, blîndețea, înțelepciunea și milostivirea...

Rătăcit în rîndul invitaților, Bălcescu fierbea :... „Brațele deschise“ și „inimile înflăcărâte“ sînt ale boierimii, desigur. Poporul scrișnește și geme. Ne silești, domnule Eliad, să ne tîrîm rușinos, în genunchi, cînd s-ar fi cuvenit să-l întîmpinăm cu paloșul în mînă.

Soliman pașa a răspuns, amintind despre „evenimentul supărător de la 11 iunie“... despre însărcinarea specială dată de sultan de a restabili aici „ordinea legală“. Pentru asta îi stă la dispoziție o armată. Îngăduia locotenența domnească, dar numai sub rezerva aprobării sultanului. Și, în numele hatîșerifului de la Ghiulhané, reclama boierii refugiați, garantîndu-le persoana și libertatea.

— Nu-s idei politice, Bolliac, ci vechi zornăituri de lanțuri.

A refuzat să participe la banchet :

— Bucură-se ciocoi. Eu pun doliu național și strâng pumnii, să lovesc.

Rosetti și Brătienii agitau masele.

...Asta-i bine, gîdea Bălcescu. Rău este că nu înarmăm poporul, nu-l pregătim pentru luptă. Cuvintele rostite de tribuni talentați înflăcărează ; dar numai armele apără. Nici Costache, nici Rosetti, nici Brătienii, nici Tell nu vor să scoatem armata în stradă. Nu vor nici măcar să pornească în fruntea mulțimii spre palat, să protesteze împotriva lui Soliman pașa.

— Solia trebuie respectată ! se arăta diplomat Tell, etalîndu-și uniforma nouă de general și de locotenent domnesc, gesticulînd cu stînga, la care mai adăugase încă un inel gros cu diamante.

Singur, la o masă, în restaurantul unui grec de pe podul Mogoșoaiei, Bălcescu analiza situația : ...Ne-au mai rămas patru căi pentru salvarea revoluției. Prima : Comisia de proprietate — să hotărîm împrumutarea, adică să înfăptuim revoluția socială ; a doua : Adunarea constituantă — s-o alegem cît mai democratică ; a treia : republica — adică să desăvîrșim revoluția politică ; a patra : unirea cu transilvănenii și cu moldovenii — adică să realizăm revoluția națională. Încropi un articol pentru „Poporul Suveran“ : „Drepturile românilor către Înalta Poartă“. Încerca să-și exprime părerile despre intervenția otomană. Croia ocolișuri de frază, crea nuanțe care să-i exprime gîndul cît mai întreg și totuși să treacă peste bariera cenzurii, instituită de patru zile.

Și încheia cu un avertisment : „...Să nu uităm că sîntem datori a apăra naționalitatea și drepturile noastre, de vom fi nevoiți, chiar vîrsînd sîngele nostru“...

A doua zi, citind „Poporul Suveran“, Eliad a urlat, parcă i-ar fi turnat cineva untdelemn clocotit în gură :

— Furiosul strică tot ! Ne primejduiește viața ! Vrea război ?

— Să-l trimitem în delegație la Constantinopol, să obțină recunoașterea locotenenței domnești, a sugerat Herescu, zîbind diabolic.

Eliad și Tell au găsit ideea genială :

— Numai un cap de boier putea zămisli o soluție ca asta !...

Cînd i s-a comunicat, Bălcescu s-a împotrivit, rîzînd, ca de-o șotie stîrnită de Rosetti-Berlicoco :

— Vă bateți joc de mine ? Să pledez în fața marelui vizir pentru o cauză pe care o detest ? Nu plec !

— Trebuie ! a apăsat Tell, autoritar, ca un general și ca un locotenent domnesc. Pleci cu o delegație mare !

— Ce-ar putea face delegația mai mult decît Ghica ?

— Va obține recunoașterea locotenenței domnești.

— Nu la Constantinopol, ci aici trebuie să fim tari. Și aici sîntem tari numai cu poporul înarmat !

— E vorba și de mînăstirile grecești, l-a domolit Eliad. Și numai dumneata te pricepi să susții, să argumentezi secularizarea lor.

— Vreau să conduc Comisia de proprietate.

— Pui acolo pe cine vrei. Chiar și pe Ion Ionescu de la Brad, a stăruit Nicolae Golescu, gîndind că acest agronom moldovean, cu utopiile lui, n-o să realizeze nimic serios, afară doar de ceva încurcături.

— Lăsați-mă să organizez lupta comună a revoluțiilor din această parte a Europei ! Moldovenii ne trimit vești că-s gata să sară din nou la luptă. Frații Alecsandri, Costache Negri, Sion, toți cei adăpostiți în Bucovina ori la Paris se organizează și nu așteaptă decît clipa. Și clipa

asta o aşteaptă mai ales poporul. În Banat, Murgu, în Transilvania, Bariţ şi Laurian...

— Da ? I-a întrerupt Eliad, cu belşug de îngrijorare întipărită pe faţă. Dacă mai crezi în năluca asta, citeşte un document edificatoriu. Poftim !

— Scrisoarea lui Laurian ?

— Prietenul dumitale !

Lui Bălcescu îi tremurau mâinile ; ochii pierdeau şirurile. Se străduia să prindă înţelesul frazelor : ...*«La Mihalt, comitatul Alba, ţăranii români au ocupat un finaţ luat de mai de mult de contele Esterházy. Baronul Bánffy, fişpanul, a poruncit armatei să tragă. A ucis mulţi ţărani români... Comitetul naţional român din Sibiu cere mereu recunoaşterea naţiunii române... Dar Kossuth cică ar fi răspuns : „Cine vrea naţionalitate să şi-o ia cu vârful spadei“... Numai cu greu, Bărnuş, Bariţ şi cu mine l-au putut opri pe Avram Iancu să nu plece cu moşii lui să răzbune moartea românilor din Mihalt...»*

— Ei ? înşurubă Tell în aer degetele cu inele de aur.

— Oamenii pot greşi : popoarele nu ! În aste clipe grele, datori sîntem să îngropăm în uitare pricinile dezbinării şi să scoatem la lumină tot ce ne uneşte. Altminteri trădăm misiunea revoluţiei. Plec în Transilvania să...

— Dacă nu pleci la Constantinopol, te surghiunim, s-a încruntat Nicolae Golescu.

Bălcescu a strîns pumnii ; a înălţat fruntea ; a tras mult aer în piept, ca să înăbuşe un geamăt ; a vorbit cu glas scăzut, tremurat :

— Cine mă însoţeşte ?

— Dimitrie Brătianu, Grădişteanu şi Ştefan Golescu.

— Daţi-ne secretar pe Ubicini.

Furia îl ametea. Totuşi, cînd a trecut pe lângă Tell, a mai încercat :

— Frate Cristache, tu rămii aici cel mai de nădejde. Poartă-te măcar acum ca un revoluționar, ca un ostaș, ca un român, ca un conducător al „Frăției“. Adună de sîrg provizii și arme în mînăstiri, cum a început Maghera la Dealul, la Cozia, la Tismana. Ești generalul revoluției. În mîinile tale stă victoria. Zorește înarmarea, ca să putem vorbi sultanului cu spada în mînă.

Generalul Tell l-a cuprins de umeri și l-a strîns aproape, șoptindu-i :

— Să fim la înălțime !...

O clipă, Bălcescu retrăi sentimentul certitudinii, ca atunci cînd, pe cîmpia Filaretului, jurau să fie frați și simțeau strîns, puternic, lanțul brațelor încleștate în legătura prieteniei, a frăției.

În zorii zilei de 10 august au intrat în Bosfor.

Mineretele și palatele Constantinopolului spărgeau cerul și se oglindeau tihnite în limpezimea mării.

Contele polonez Ilinski, pe numele turcesc Iskender bey, care îi însoțise de la Giurgiu, le descria originalitatea construcțiilor constantinopolitane, vădindu-și ampla cultură istorică și artistică. Bălcescu îl asculta și prefira file de istorie națională : ...Pe acolo, în 1504, a trecut Ion Tăutul, cu ceata lui de pedestrime... În 1593, Mihai Vodă, cu Stroe Buzescu, să dobîndească tronul. Colo, la Edicule, a zăcut închis Vasile Lupu... Poate acolo, în fața chioșcului cu arabescuri mărunte ca un ajur albastru, călăii au aruncat trupul lui Constantin Brîncoveau...

De la port, Bălcescu a vrut să se ducă direct la Ion Ghica. Dar Raghib Efendi, secretarul lui Soliman pașa, l-a poftit la el acasă.

— O arestare deghezată ? întrebă Brătianu.

Cu Ghica, Nicu Bălcescu s-a văzut abia a treia zi.

— E-atîta mocirlă aici ! a lăcrămat Alexandrina. Trebuie bani, prea mulți bani, ca să obții ceva. Dreptate la turci nu există.

— Ciocoimea are aici rădăcini și prieteni tari și nespuse de vicleni, a continuat Ghica lămuririle. De cîte ori trec Bosforul, văd în fața palatului lui Ali pașa caicul mare și elegant al lui Aristarchi. Lucrează, cu toate pungile de aur trimise din țară, pentru Bibescu, pentru boierii ciocoi, pentru bisericile grecești și împotriva revoluției noastre.

Tot povestind și discutînd, nici n-au băgat seamă că, dinspre Cornul de Aur, răsărea iarăși soarele.

În zilele următoare, cu ajutorul lui Ghica, delegația română a obținut binevoitoare întrevederi particulare. Dar nici un demnitar mare n-a primit-o oficial.

Ghica arăta lui Bălcescu :

— Aristarchi a înfățișat sultanului însuși o jalbă a boierilor împotriva lui Soliman pașa : îl învinuie că, în loc să înăbușe revoluția, tratează cu rebelii. Cer să trimită în Țara Românească un alt împuternicit, care să procedeze „mai energic“ și să gîtuie revoluția imediat.

— Și ambasadorul rus Titoff l-a dojenit pe sultan pentru comportarea lui Soliman pașa în Țara Românească. L-a amenințat cu război, dacă nu retrage pe acest... sprijinitor al revoluției din țara noastră. Sultanul s-a și executat : l-a înlocuit cu Fuad pașa, informa Alexandrina.

Delegația română l-a căutat, în grabă, pe noul împuternicit. I-a deschis poarta cu aur, după obicei. Dar Fuad pașa a vorbit ca un tiran feroce :

— Sublima Poartă nu recunoaște alt guvern, decît al lui Gheorghe Bibescu.

— Guvernul Înaltei Porți trebuie să țină seama de realitate : poporul român l-a alungat pe Bibescu, a stăruit Bălcescu. Și pe baza dreptului ginților și-a ales o nouă conducere și-a dat o constituție democratică.

— Supuneți-vă ! au scăpărat ochii lui Fuad. Așteptați totul de la mila măritului sultan. Și-a azvîrlit mîna stîngă în aer, lucindu-și mătășurile și bijuteriile, parc-ar fi zis : plecați ! altfel satîrul călăului.

— Ce rol stupid jucăm... a reluat Bălcescu vorba, în uliță. Dacă am avea barem 50 000 de ostași buni, altfel am discuta.

Cu toată delegația, cu Ghica și cu Alexandrina l-au vizitat pe generalul Aupick, ambasadorul Franței la Constantinopol. Sperau măcar aici ajutor. Au găsit jăluiri :

— În Franța-i război civil, *mon pauvre Ghica*¹; nimic nu mai poate împiedica pe țar să vă ocupe țara.

— Și ce-am mai așteptat, ce-am mai nădăjduit de la Paris...

— Nici aici nu mai avem de ce pierde vremea, a reluat Bălcescu regretele lui Dimitrie Brătianu. Tiranii se înțeleg bine între ei. Dacă mai este un stîlp al nădejdiei, acela se cheamă poporul român. Hai acasă ! Să punem mîna pe furci, pe lănci, pe coase și topoare.

Scrise lui Tell, prevenindu-l : ..., *arătați oarecare semne de împotrivire, oarecare demonstrații armate... Trimiteți la Călugăreni un corp de oștire și de voluntari tineri. Înarmați-i cu puștile luate din pichete. Tiranii sînt obraznici, pentru că au aflat că nu ne împotrivim... Pînă e vreme, dați Magherului putere mare și extraordinară, să organizeze Oltenia, să schimbe toți funcționarii, să aresteze toți reacționarii. Pleșoianu și Crețulescu să ia legătura cu Murgu și să dobîndească ajutor din Banat...*

¹ Sărmanul meu Ghica.

Fuad paşa e un afemeiat şi un palavragiu. Vedeti să nu vă înşele. Vorbiţi-i două, trei vorbe scurte, tăiate cu toporul. Aş dori ca numai cu tine să vorbească; numai tu tai vorbele astfel... Până acum am umblat cu binele, e vremea să schimbăm tonul.“

Împreună cu Ghica, scria şi lui Magheru : *...„anga-jează-te într-o rezistenţă disperată. Iar dacă, în luptă cu forţele tiranilor, te vei găsi strîmtorat, treci în Transilvania cu dorobanţii şi cu pandurii tăi şi uneşte-te cu armata lui Avram Iancu.“*

O zi şi o noapte au dezbătut un memoriu, documentat, către Ali paşa, ministrul de externe al Turciei.

— Trimitem o copie şi lui Alecu Golescu, la Paris, s-o înfăţişeze lui Czartoryski; poate zice şi el un cuvînt bun pe lîngă guvernul francez.

Şi concluziona în scrisoarea către Alecu Golescu : *...„dacă Franţa ne va ajuta pe lîngă guvernul otoman, scăpăm; iar de nu, sîntem pierduţi“.*

De departe, de pe Bosfor, Constantinopolul arăta ca un miracol : palate aurite, moschei, minarete, zidiri uriaşe, chiparoşi. De aproape : oameni istoviţi de muncă, alături de stăpîni trîndavi, vicleni şi perversi; trufie şi lux orbitor, alături de milogi, de murdărie fojgăind de muşte şi stîrnind duhori greţoase; totul, într-un talmeş-balmeş înfiorător.

Bălcescu ura acest oraş mare şi plin de contraste. Aici s-au consumat, veacuri şi veacuri, pîinea, laptele şi mierea ţării. Aici sălăşluia un tiran ticălos care prea adesea, printr-o simplă clătire de deget, atîtea nenorociri a adus românilor.

Se destăinui :

— Alexandrina, numai văzînd Constantinopolul, începi să-i cunoști pe turci. Statul lor, un putregai ; supraviețuiește numai prin asuprirea popoarelor și prin nemernicia ori interesele guvernelor Europei. Aici nu mai trebuie să venim cu aur ori cu vorbă miloagă, ci cu spada, ca Mihai Vodă. Plec !

A lăsat pe ceilalți delegați în Constantinopol și-a alergat la București.

Presimțea prăbușirea aproape, și n-o credea. Mai imagina porțițe de scăpare : ...Dăm pămînt gratuit țăranilor, îi revoluționăm și-i înrolăm în oștire, înainte de a ajunge Fuad pașa cu armata în țară. Într-o săptămîină, prin comisarii de propagandă, strîngem 100 000 de voluntari. Spre Avram Iancu aleargă zilnic sute și sute de voluntari : spre Kossuth, curg mii și mii de ostași maghiari ; spre regele Piemontului afluează tot poporul italian, să lupte cu armatele lui Radetzky. Noi chemăm și moldovenii. Ne înfrățim cu armatele lui Iancu. Ne întovărășim cu ungurii, polonii, sîrbii, cehii, cu toate popoarele care au intrat în focul luptei. Mai sînt speranțe. Mai sînt ! Ba poate-i chiar mai bine așa : împrejurările ne silesc să facem reforme prin popor și pentru popor. Țineți-vă bine, tu, frate Cristache, și tu, Magherule...

Urmărea valurile Mării Negre și murmura : „*De fulgere să piară, de trăznet și pucioasă...*“ Mureșene, cît te iubesc pentru stihurile astea ! Le-ai rupt din inimă, și le-ai dat. Inimii întregului popor...

La Galați, a intrat în vorbă cu doi negustori din Iași. Cînd au aflat cine-i, i-au strecurat o broșură, șoptindu-i :

— Citește-o. E de la Mihail Kogălniceanu.

A sorbit-o, pe furiș, pînă la Brăila, retras singur la prova : „Dorințele partidei naționale în Moldova“. Refugiații moldoveni, prin pana lui Kogălniceanu, condamnau regulamentul organic. Cereau egalitatea cetățenilor, improprietărea țăranilor prin răscumpărare. Argumentau :
...*„nu este omenesc ca omul să exploateze pe om, ca cei mulți să fie instrumentele de muncă a celor puțini și ca un popor întreg să-și jertfească viața în folosul unora“*... Încheiau : „Cheia de boltă a edificiului național este unirea Țării Românești cu Moldova“...

...Deci am dreptate ! se bucura Bălcescu. Și-s fericit că mă întîlnesc în gînduri și idealuri cu toți românii revoluționari : frăție-dreptate-unitate !...

De la Giurgiu a gonit, călare, la București. A povestit locotenenților, scurt, rezultatul soliei, și a conchis :

— Trebuie să ducem revoluția mai departe, cu paloșul ! Ca ungurii. Ca italienii. Ca polonezii. Ca frații noștri transilvăneni.

În sală se așternu, învrăjbită, tăcerea. Nicolae Golescu privea pe fereastră. Eliad, în plafon. Tell, în covorul persan cu flori orientale : îi străluceau inelele cu briliante pe trei degete de la mîna stîngă.

Tăcerea demonstra că în București bătuseră vînturile rele și că locotenenții domnești așteptaseră minuni de acolo de unde, de veacuri, izvorau numai nenorociri pentru țara românească.

— Ci ziceți ceva ! Ori v-a amuțit lașitatea ? Ați înfăptuit ceva în armarea țării ? Ați dat Magherului puteri extraordinare ?

— Fuad pașa a ordonat armatei să... Nu putem... N-avem...

— Generale Tell, cheamă oastea la luptă ! Noi adunăm poporul.

— Vărsări de sânge ? se încrîncenă Eliad. Nu încuviințez ! Ca locotenent domnesc, vreau să pertractez cu diplomație, cu memorii, cu...

— Cu sânge, nu cu lacrimi, se cucerește libertatea !

— E o nebunie ! șopti, cu spaimă, Nicolae Golescu.

— Mai bine o nebunie eroică, decît o prăbușire nemernică !

Ieși, furtună, din încăperea asta otrăvită de trădare. Se întoarse, totuși, fulgerat de un gînd nou :

— Ați hotărît împrumutarea ? Comisia de proprietate ?

— Am suspendat-o ! spuse Eliad.

Înghițitul tăcerii cuprinse iar sala. Locotenenții domnești își aruncau unul altuia priviri complice. Așteptau, pregătiți, „explozia furiosului“.

Tell își scoase țigareta de chihlimbar cu cerculețe de aur și își scotoci prin buzunarele cu fireturi aurite punga de tutun.

— O numisem pentru a rezolvi neînțelegerile dintre...

— Nu, domnule Golescu : ca să împrumutăm țărării ! corectă Bălcescu, nefiresc de calm.

— În loc d-a se pătrunde de spirit de dreptate, fraternitate și pace, făcea seanțe tot mai tempestuoase, a intervenit Eliad. Proprietarii s-au alarmat, căci Ionescu al dumatăle debita numai de filozofie, de economie politică, de socialism, de comunism, de Fourier, de Proudhon, de Babeuf, de Louis Blanc...

— Și... ? se ascuți glasul lui Bălcescu, semn că erupe mînia din el.

— Și te poftesc a nu mai cuteza să ceri socoteală locotenenței domnești ! N-o mai fă pe Cato censoriul. Nu mai ești ministru ; nu mai ai nici o calitate oficială.

— Citește ! i-a întins Tell „Poporul Suveran“.

— Da, citește ! E ziarul cel mai... nepărtinitor, surise Eliad, ironic și triumfător că scena îi reușea de minune, aidoma cum o plănuise.

Bălcescu citi, tremurînd de mînie. Literele, ca niște scînteii împrășcate de-un vînt vrăjmaș, îl înțepau, usturător, drept în lumina ochilor : ...„*Locotenența domnească se înfățișă în mijlocul lor. D. Heliade dădu o nouă dovadă de elocuență evanghelică, prin care lasă să se întrevadă sufletul său mare, generos și uman ; emoțiunea celor de față fu mare și nu-și putură opri lacrămile... Am avut fericirea să vedem, un moment, amîndouă partidele (boierii și țărani) fraternizînd împreună înaintea lui Crist pe care-l invoca oratorul. Apoi se citi următorul decret al locotenenței, care suspenda lucrările comisiei*“...

— N-aveam încotro ; boierii... se simți Tell obligat să lămurească, speriat că pe chipul lui Bălcescu se zugrăvea o paloare prevestitoare de furtună.

— Christian Tell, sînt dator ție și nu altora s-o spun : *comme une âme damnée*¹, te-ai ținut în coada domnului Eliad, și împreună v-ați gudurat pe lîngă pulpana cioclovinelor. Asta v-a fost toată revoluția.

— Cum, numai atît ?

— Ba ai mai neguțat și niște moșii, cu bani luați dracu' știe de unde !

— Nu permit !

— General al oștirii, n-ai știut să te faci ascultat nici prin frică, nici prin dragoste. În trei luni n-ai adăugat nici un soldat, nici o pușcă ! Te-ai ținut numai de afaceri...

Mîinile lui Bălcescu s-au crispat. Pumnul drept a mototolit ziarul, scrutîndu-l pe Eliad : lui nu-i putea

¹ Ca un suflet blestemat.

adresa cuvinte aspre. Prea îl stimase mult. Prea a crezut în el.

S-a stăpînit, gemînd din străfunduri :

— Lașilor !

Pe stradă, mergea șovăind. Îl încerca un acces de tuse și-o amețală ciudată. Turba de furie ; totuși îi venea să fredoneze : ..., *Pe voi vă nimiciră a pizmei răutate...*“

Fuad pașa a trecut repede armata peste Dunăre, la Giurgiu.

Oamenii lui Băleanu și Cantacuzino îl îndemneau să grăbească și să fie necruțător. Și-i hrăneau îndîrjirea cu pungi de galbeni.

Poporul fierbea.

Bălcescu se sfătui cu Rosetti, cu Bolliac, cu Bolintineanu.

Au trimis curieri la toți comisarii de propagandă cu porunca : „*Ne batem cu armatele tiranilor. Pregătiți poporul*“.

Bolliac a și plecat la Magheru, să-l ajute.

Rosetti l-a înduplecat pe Tell să trimită artileria și cavaleria din capitală în tabăra lui Magheru de la Cîmpul lui Traian.

Din propriul lor îndemn, mii de oameni din București au pornit la Giurgiu : aclamau constituția și libertatea ; depuneau proteste și memorii în pridvorul casei unde găzduia Fuad : „Să iasă din țară armata sultanului !“

La întoarcere, mulțimea bucureștenilor s-a oprit pe Cîmpia Libertății. Revoluționarii au rînduit iar o adunare uriașă.

— De nevoie face omul și ce nu vrea, filozofa Năstăsache ; iar cînd te arde cărbunele îl arunci și-n barba lui tată-tu.

Au vorbit, cu mînie și înfocare, zeci de tribuni : Rosetti, Brătienii, Aristia, Voinescu, Catina...

— Să nu ne înfricoșăm ! Trăiască libertatea !

Furioasă, mulțimea a ars regulamentul organic și arhondologia — condica rangurilor boierești. Cenușa au îngropat-o, cu o batjocoritoare ceremonie funerară.

Bălcescu știa că fapta asta va îndîrji și mai mult și pe Fuad pașa și pe țar. Dar mai știa că, așa, poporul își sara sufletul... Da, dar acum demonstrațiile nu mai ajung : e vremea armelor, a curajului de a decreta „patria în primejdie !“ Dar n-are nimeni curaj.

— Zevzecilor ! se indigna Nicolae Golescu. Vreți să pună Fuad tunurile pe noi ?

Bălcescu rătăcea pe uliți, urmărea cu închipuirea înaintarea armatei turcești spre capitală și sîngera : ...O fi ajuns la Călugăreni... Și nu strigă nimeni : la luptă, români ? Mihai Vodă, te răsucești în mormînt de durere ?

Trecînd Dîmbovița pe la Sf. Anton, l-au întîmpinat tabacii și fierarii :

— Război și răzbunare !

A urcat dealul la Mitropolie. A găsit o adunare de club : negustori, slujbași, intelectuali, cîțiva meșteșugari. Invitat la tribună, a început cu vorbele tabacilor :

— Război și răzbunare ! O, amar mare ! Dușmanii batjocoresc sfînta țărână a strămoșilor. Turcii au ajuns la Călugăreni. Poporul întreg, în sute de adunări a jurat să moară pentru patrie și libertate. Așteaptă conducătorii făgăduiți. De ce întîrzie ?

— N-avem arme...

— Francezii au găsit arme împotriva tuturor armatelor feudale. Cu cuțite și pietre, spaniolii au luptat împotriva

trupelor lui Napoleon. Și azi chiar, ungurii au înjghebat o oștire de 100 000. Și noi putem înjgheba oaste acum, cît mai sîntem încă slobozi. Dacă sultanul își vîră hoardele în țară, nu mai avem chip de trăit. Să pornim deci război popular. Să apărăm revoluția cu paloșul. Magheru orînduiește Oltenia. Noi să rezistăm aici. Alții vor rezista la Tîrgoviște, la Rucăr, în Carpați... Așa cum strămoșii au luptat la Rovine, la Vaslui și la Călugăreni...

Se inflăcăra și clocotea ca un vulcan; dar clocotea singur. Intrase aici cu nădejdea că va găsi conducători cu inimi în văpaie. Și se izbea doar de momii înghețate de spaimă. Prea puțini din adunare își uneau glasul cu al lui. Ceilalți :

— Sîntem prea slabi... Ne atacă și cazacii țarului...

— Mișelie ! a gemut Bălcescu, cuprinzîndu-și capul în mîini și ghemuindu-se să nu mai vadă nimic. Îl sufoca un val de tuse : Se vede... că ne-au blestemat părinții. Pretutindeni frică, lașitate ori nepăsare. Și ienicerii, la poarta Bucureștiului.

A pornit totuși spre Dealul Spirii. Acolo, în cazarma pompierilor, avea un cunoscut : locotenentul Dincă. Dar nu l-a găsit.

...Nu pot nimic ? se întreba Bălcescu în sine. Singur și nevrednic. Mi-am irosit puterea și timpul să împac taberele de revoluționari, m-am mulțumit să prorocesc, asemeni Casandrei, catastrofa.

Jinduia după un sfat prietenesc. Îi venea s-alerge pe jos pînă la Paris, la Alecu, ori pînă la Constantinopol, la Ghica : „Eftimie Murgu, cîtă dreptate ai avut !... *Decît iară și iară vă îndemn : nu glumireți, ci vă înarmați*“. Am știut că-i bun sfatul tău și, iată, n-am făcut nimic.

Am lăsat să treacă vremea. Și-acum ce fac? Același lucru : mă tînguiesc. Iar tînguirea-i o formă a neputinței.

S-a oprit la redacția „Poporului Suveran“. Bolintineanu judeca la fel :

— Să ațîțăm, cu sîngele nostru, focul furtunei mîntuitoare. Dar cîți sîntem? Zece?... Douăzeci?...

Apăru Bolliac, prăfuit de drum, însoțit de un pandur :

— Magheru ne povățuiește să cercăm o rezistență la Cotroceni, ca să-l întîrziem pe Fuad și să-i mărim lui răgazul, să mai adune voluntari întru rînduirea Olteniei pentru bătaie.

— Foarte bine ! exclamă Bălcescu, înviorîndu-se subit, parc-ar fi privit răsăritul soarelui. Într-atîta marasm și trădare aud, în sfîrșit, un om lucid, îndrăzneț și patriot.

— Dar locotenența domnească i-a poruncit să evite orice ciocnire cu turcii, atrase atenția Bolintineanu. Vrea numai mijloace pașnice.

— Magheru nu ascultă porunca poltronilor, lămuri Bolliac.

— Bravo, Magheru ! Și, în clipa aceea, privind mai atent spre pandur, Bălcescu îl recunoscă : Haiducule ! Tu ce zici ?

— Zic să ne batem cu turcii, nașule, dacă trebuie.

— Da, Radu Grigoraș ; Fuad are doar 20 000 de soldați.

— A venit să ne sperie, nu să ducă război greu.

— Putem strînge ușor de două ori mai mulți ostași, să-l înfruntăm. Să-l înfruntăm.

Chipurile tuturor străluceau de bucurie și încredere.

Dar în cameră se năpusti, îngrozit, Costache Rosetti :

— O coloană de spahii intră prin bariera de la Radu Vodă, iar alta pe la Belu.

— A treia pe la bariera de la Cotroceni ! îl completă un tânăr tipograf, ostenit de alergare. Acolo Fuad pașa își tocmește tabără de război.

— Toți, în Oltenia, la Magheru ! strigă Bolliac, smulgându-și nervos ochelarii și punându-i iar la loc, fără control.

Bălcescu gîndi o clipă :

— Poporul capitalei vrea să se bată ; nu-l putem lăsa fără conducători. Radu Grigoraș, dă știre lui Magheru că, aici, noi încercăm totul. Să se țină, cu vrednicie, pe Olt și în munți. După bătaie, ne tragem și noi spre dînsul, de-om mai fi vii.

În timpul nopții de 12 spre 13 septembrie trupele otomane au înconjurat Bucureștiul.

Populația sta gata să înceapă lupta. Nimeni nu mai lucra. Magazinele, închise, ferecate. Sacagiii s-au strîns în Piața Sf. Gheorghe. Cetățenii din garda națională ocupau străzile din preajma Dîmboviței și așteptau. Tabacii țineau podul Calicilor și ruinele de la Curtea arsă :

— Să vedem fesuri plutind pe apa Dîmboviței, rîdea unul cu părul creț și negru, cum plutea ișlicul banului Băleanu !

Meșterii de pe Șelari. Curelari, Fierari, Pieptănari, Lipscani și Gabroveni se strîngeau sus, pe dealul Mitropoliei. Purtau topoare, furci, cazmale, tîrnăcoape, ciomege. Duceau cu dînșii și tunurile cu care au speriat pe colonelul Odobescu la 29 iunie.

— Dacă n-am tras în trădători, o să tragem în tatăl trădătorilor !

Cîțiva școlari de la Sf. Sava, poetul Ion Catina, Ana Ipătescu cu un grup de femei și alți cunoscuți din zilele

populare din Iunie încercau să rînduiască apărarea Curții vechi.

După ce au baricadat Curtea veche, Ana Ipătescu și Ion Catina au trecut Dîmbovița și-au urcat la Mitropolie, să-i ajute și pe cei de acolo. Și, mai ales, să le comunice planul lor de a ataca simultan, din două părți, dușmanul, dacă urcă pe podul Beilicului în sus :

— Așa au azvîrlit milanezii trupele lui Radetzky.

Bălcescu a trecut pe acasă. Sevastița era tare îngrijorată :

— Toată noaptea ai tușit, Nicule. Ar trebui să te așezi în pat...

— Dacă mi se întîmplă ceva, Tița, trimiți vorbă lui Magheru, să împlinească planul nostru mai vechi : să treacă oastea în Transilvania, la Iancu.

A trecut prin Lipscani ; s-a întîlnit cu Ion Brătianu și Aristia :

— Declanșarea luptei înseamnă sinucidere. Nu putem !

— Milanezii cum au putut ?

— Radetzky avea numai 15 000. Și ei erau mai mulți ca noi.

Se îndreptă spre dealul Mitropoliei. La periferii trosneau, din cînd în cînd, împușcături. ...De fapt, războiul a început. Lipsesc doar conducătorii... Oamenii povesteau că astă-noapte turcii au bătut, au ucis, au batjocorit femeile, au incendiat.

Pe dealul Mitropoliei, Bălcescu ajută la organizarea unei brume de rezistență :

— Grămădiți pietre, plase de garduri ; doborîți copacii, trîniți lăzi, butoaie... Înfundați toate intrările.

Îi reveneau în minte baricadele Parisului, astă-pri-măvară :

— Așa au făcut și francezii, și italienii, și germanii...

Să așezăm un tun lângă zidul casei mitropolitului, iar celălalt... A, dacă l-am putea urca în clopotniță...

— Îl urcăm ! strigă popa Ambrozié, rotind fitilul în văzduh. Poporeni, niște frînghii, la taica Tun !

Cîteva femei din împrejurimi, rînduite de Ana Ipătescu, aduseră, în fugă, frînghii. Bărbații legară tunul, îl traseră pe fereastră și-l îndreptară cu țeava spre Dîmbovița.

— De-acu', ghiulele și turci ne mai trebuie ! rîdea un flăcăiandru. Că foc avem, în fitil, și-n inimă.

Catina își recita versurile de la 11 iunie. Bălcescu încuraja :

— Tell o să ne trimită în ajutor ostașii din cazărmi !

— Dacă n-o socoti că-i mai bine să-i țină la palat, să-l apere pe domnia sa, rîse Ana Ipătescu. Că-i cam tremură epoleții de frică. A, uite-l pe Dincă... Unde alergi, locotenente ?

Bălcescu privi cum se apropia tînărul înalt, spătos, cu brațe vînjoase, cu umeri largi ca un atlet, cu chip frumos, de statuie greacă, cu ochi verzi, cu rîs sănătos, sincer, direct.

— Te-am căutat zilele astea, Dincă.

— Îmi pare rău că... Domnule Bălcescu, șopti ofițerul, îngrijorat : s-aude că domnul general Tell predă cazăr-mile, fără luptă.

— Și ?

— Noi, toți ofițerii, toți ostașii, vrem să ne batem !

— Bine, Dincă !

— Rămîi cu noi, locotenente ! îl invită Ana Ipătescu, surîzîndu-i fermecător. Ne trebuie comandanți.

— Te rog și eu, îl cuprinse Bălcescu prietenește, de centiron. Să orînduiești rezistența poporului de aici, cum te pricepi mai bine.

— Am înțeles !

— Ține legătura cu pompierii din Dealul Spirii. Căpitanul Zăgănescu a alergat acolo : nu predă cazarma, chiar de-ar porunci și Dumnezeu din cer !

— Bravo ! aplaudă Ana Ipătescu.

— Mă duc la palat să văd ce-i acolo, înștiință Bălcescu. Mă-ntorc aici, să lupt în rînd cu voi.

— Spune guvernului că poporul nu capitulează ! strigă unul din clopotniță. Poporul luptă ! Dar să ne trimită ghiulele, că n-avem decît șase. Și pîn-om lua de la turci, ne trebuie rezervă, cum se zice...

Pînă la orele unsprezece, majoritatea marilor boieri, îmbrăcați în caftane, cu işlicuri și fesuri, cu brîie aurite, așa cum au purtat înainte de 15 iunie, se strînseseră în jurul cortului lui Fuad Efendi, bonzăind veseli, guralivi și radioși, ca muscoii la bălegar.

Fuad Efendi a poruncit să fie față și locotenenții domnești, și capii revoluției.

— Vedeți, un mare demnitar al Sublimei Porți binevoiește să ne împace cu boierii, a tălmăcit Eliad porunca turcului. Vrea să astîmpere dihonnia dintre frați ! Deci haideți la Cotroceni cu inimă bărbată. Să-l întîmpinăm pe excelența sa Fuad Efendi ca pe-un preaînalt oaspete și binefăcător.

— Asta-i capitulare fără condiții ! se împotrivi Bălcescu.

— Ce să facem ? întrebă aiurit Nicolae Golescu.

— Poporul cere să ne batem ! se răsuci Bălcescu, de la Golescu spre Tell. Se adună, spontan, pe dealul Mitropoliei, pe Dealul Spirii, la Curtea veche. Scoateți armata pe baricade !

— Furiosule ! Vrei să azvîrli țara într-un război fatal ? se îngrozi Eliad așa de tare, încît glasul i se subția ca la sugrumații prin surprindere. Turcii au tunuri. Ne spulberă de pe fața pămîntului, dacă...

— Milanezii l-au zdrobit pe Radetzky, cu toate tunurile lui. Ca ei putem și noi. Mai ales că turcii sînt mai slabi ca austriecii.

— Vrei, Bălcescule, să-nroșești Dîmbovița cu sînge ?

— Și Dunărea, dacă-i nevoie ! Și mai bine cu sînge, decît cu noroi. Tell, poruncește ostașilor să lupte ! Să ajute poporul.

Adevărul din vorbele lui Bălcescu izvodi o umbră de nădejde pe chipurile celor din jur.

În sufletul lui Tell, ele atingeau o coardă adîncă. Se frămînta. Se bucura. Se înpăimînta. Căta spre ceilalți doi locotenenți domnești. Nicolae Golescu îi făcu un semn disperat. Duse mîna la garda spadei, ca să se sprijine. Operă o întoarcere spre colonelul Radu Golescu și ordonă, scurt :

— Colonele, predă cazărmile ! Toate !

— Nu ! Nu trădați revoluția ! strigă Bălcescu, scăpărînd privirile, scuturînd capul, înălțînd pumnii cu atîta energie, că părea un uriaș.

— Predă-le !

Colonelul Radu Golescu a salutat mecanic și a ieșit cu pas țeapăn.

Tăcerea s-a prelungit, confuză.

— La Cotroceni, cu toții ! îndemnă Eliad, cu forțată veselie în glas. Mă leg să mîntui țara fără vărsare de sînge, numai cu prestigiul meu, cu talent politic și diplomație.

— Trădătorilor ! gemu Bălcescu, cuprins de un tremur care-i zugrăvea pe chip crispări de martirice dureri.

Ieși din palat, cu gândul să intre în mulțimea care aștepta pe străzi, nedumerită, contrariată, furioasă. Voia să treacă pe la Curtea veche, pe la Mitropolie, și să se oprească în Dealul Spirii, la căpitanul Zăgănescu : ...Să-l trimit pe Dincă la...

Nu-și duse gândul pînă la capăt : în curte se întîlni cu Rosetti, cu Bolintineanu, cu Ion Brătianu.

— Să ridicăm masele la luptă !

— E zadarnic, a mormăit Brătianu.

— E tîrziu, îl secundă Rosetti, zdrobit. Își roti însă ochii, bulbucîndu-i : Dacă n-ai putut fi Robespierre, n-ajungi tu nici Danton... Să mergem la tabăra lui Fuad ; dar nu să ne închinăm, ci să protestăm !

— Un protest demn, pe care să-l înscrie istoria ! își roti Ion Brătianu pelerina și-și filfii cravata mare, albastră.

Locotenenții au pornit în trăsură, spre Cotroceni.

— Va să zică intrăm, cu bună știință, în capcana turcului, se împotrivi Bălcescu.

— Aha, ți-i frică ? rînji Eliad, din trăsură. Eu vă salvez. Țin lui Fuad Efendi același langagiu ca și lui Soliman pașa ; întîi îl amețesc cu laudele ; apoi îl cumpăr cu cîteva pungi și cu ceva femei frumoase.

— Mai elocvente-s baricadele și spadele !

— Dar află, nesocotitule, că la Focșani a sosit generalul Lüders cu multă, foarte multă armată, l-a lovit Nicolae Golescu, mai mult ironic și bucuros, decît îngrijorat. Vrei să luptăm cu două împărății deodată ? Mîntuire deci la turci, nu pe baricadă.

— Am jurat credință sultanului ? vru Eliad să aibă ultimul cuvînt. S-o respectăm pînă la moarte ! Și-apoi acolo-i și mitropolitul, și boierii, adică... țara !

— Țara-i pe uliți, domnule Eliad, și strigă răzbunare !

Duruitul roților acoperi glasul lui Bălcescu. Podul Mogoșoaiei se umplu, într-o clipă, de soldați turci. În cazarma batalionului de gardă pătrunse un escadron de spahii. O parte se rîndui cu fața la clădire; alta făcu front spre stradă. Țineau sulile în poziție de așteptare.

— Ne-au împresurat... șopti Rosetti, îngrozit.

Fesuri și baionete ienicerești se înșirau repede jur-împrejurul palatului.

Toți cei din curte, palizi și înspăimîntați, porniră spre Cotroceni: singura cale deschisă.

Bălcescu observă că Eliad a dispărut. Ar fi vrut să întrebe: „Unde-i?” Dar toți tăceau. Simțeau cum se strînge armata otomană în jur, cum îi separă de mulțime și-i împinge spre tabăra lui Fuad Efendi.

Răvășit, Bălcescu își zdrobea furia în măsele. Obrajii și fruntea i se brăzdau în cute tot mai adînci: ...Ne arestează pe drum, cu încetul, pe grupe, ca să înșele poporul. Au experiență bogată, tîlharii; au zdrobit atîtea răscoale în Constantinopol, în Balcani, în Grecia, în Egipt...

Pe uliți, pretutindeni, forfot de lume nedumerită, speriată.

De la podul Izvor pînă sus, la cazarma din Dealul Spirii, se adunaseră mărginași, calfe de la Zalhana, tabaci de pe Dîmbovița, cherestegii de la obor, măcelari din Scaune. Țineau legătura cu cei de pe dealul Mitropoliei. Grupuri, ici colo, cîntau, pe aria „Marseillaisei”, cîntecul pandurului: „*Auzi buciumul cum sună, / Tricolorul s-a-nălțat, / Cete de panduri s-adună...*”

Oamenii tot nu-și pierdeau nădejdea. Se apărau cu ciomege, cu pari din garduri. Amenințau cu pumnul:

— Nu treceți decît peste cadavrele noastre!... Trăiască revoluția!... Jos tirania!

— Voinescule, rămînem aici! a îndemnat Bălcescu.

— Da ! Fă semn și lui Dimitrie Brătianu, încuviință Voinescu, ferindu-se în lături și amestecându-se în lume.

Bălcescu grăbi înainte, înălțînd capul, să-l vadă pe Brătianu.

Mulțimea îl recunosc pe Eliad în trăsură și începu să strige :

— Trăiască revoluția !... Trăiască libertatea !... Trăiască România !...

Bălcescu auzi, dinspre stînga, glasul lui Năstăsache :

— Puhoiul cît de mare vine, piatra tot în vad rămîne !... Fraților, salvați revoluționarii noștri !

— Da !... Să nu-i lăsăm la turci !

— Trăiască libertatea !... Trăiască România !...

În urmă, mulțimea sparse încercuirea ienicerilor din jurul revoluționarilor. Dar, în acel moment, izbucni răcnetul fioros al lui Kerim pașa. Două escadroane de spahii asaltară. Călcau oamenii în copitele cailor. Loveau cu latul iataganelor. Urlau să acopere strigătele de mînie și vaietele de durere.

În fulgerarea unei clipe, prin vînzoleala confuză, Bălcescu zări chipul lui Năstăsache : îl străpungea un spahiu cu sulita și-l călca în copitele calului.

Bălcescu mai cercă o dată să intre în mulțime ; dar un soldat turc l-a brîncit spre mijlocul străzii. L-a sprijinit Rosetti, să nu cadă în pulbere :

— Fii cuminte, Nicule... Soarta noastră...

Un nou pîlc de spahii, apărut de pe lîngă Cișmigiu, înconjura toți capii revoluției și-i bulucea înainte, spre Cotroceni.

Prizonieri... murmură cu ciudă, înăbușit, parcă o ceață grea i-ar fi cuprins sufletul.

Îngrijorarea, spaima și durerea copleșiră inimile tuturor.

Nici nu mai știau cum au ajuns în fața cortului lui Fuad Efendi.

Capii revoluției, triști, amărîți, speriați, se așezară la stînga, iar ceata boierilor reacționari la dreapta toți radioși, în strai de sărbătoare, cu ișlicuri mari și libadele multicolore, vii.

Au așteptat două ceasuri, pînă cînd Fuad Efendi a binevoit să iasă din cort și să anunțe :

— L-am numit caimacam pe Constantin Cantacuzino, tălmăcea un pristav, cuvînt cu cuvînt. Boier de neam și de rang, credincios prea plecat Sublimei Porți. Va cîrmui după normele regulamentului organic. Să piară orice urmă de revoluție.

În acea clipă, de pe Dealul Spirii, din cazarma pompierilor, trăsni ră bubuituri de tun și împușcături, zguduind pămîntul și scuturînd frunze galbene de tei.

— Garnizoana lui Zăgănescu nu se predă ! tresărită revoluționarii, schimbînd priviri cu sclipăr de bucurie.

Bălcescu păși încet în față. Ridică fruntea.

— Dacă ai inimă de român, domnule Cantacuzino, spuse cu glas ce îmbina ruga adîncă și dojana aspră, nu primi să fii unealta dușmanului patriei !

Trupurile tuturor au înghețat, dar tot ce poate fi emoție, frămînt, indignare, durere, speranță, totul s-a concentrat în inimi, în conștiințe, în suflete.

Ion Brătianu s-a retras în spatele lui Bolliac, parcă n-ar fi vrut ca istoria să afle c-a fost acolo.

În clipele acelea de patos concentrat și adînc, Bălcescu s-a răsucit degajat și demn spre Fuad și a vorbit în franțuzește, tare, răspicat, hotărît :

— Poporul român nu vă recunoaște dreptul de a ne da porunci. Și tunurile de-acolo — arată cu dreapta spre Dealul Spirii — asta spun. N-aveți dreptul să ne impuneți stăpînirea. Nu sînteți decît cnutul țarului și juvățul

progresului. Mai bine moarte, decît regulamentul !

Împietrirea cuprinse toată tabăra. Şi Fuad încremenise.

Doar din Dealul Spirii tunurile zguduiau zărilor.

Bălcescu se întoarce spre confrăţii prizonieri :

— Mai bine moarte, decît jug tiran !

— Mai bine moarte, decît regulamentul ! a izbucnit grupul revoluţionarilor.

— Bravo, Bălcescule ! Bravo ! strigă Rosetti, bulbucîndu-şi ochii, gata să-i sară din orbite. Revoluţia cade. Să cadă măcar cu demnitate !

Deodată, în faţa cortului trosni un pistol.

Spahiii, cu sulilele arici înconjurară strîns grupul revoluţionarilor.

La semnul lui Fuad, un agă începu trierea.

Pe Bălcescu îl grupă cu Bolliac, Rosetti, Ştefan Golescu, Dimitrie Brătianu, Bolintineanu, arhimandritul Snagoveanu. I-a ținut încercuiţi între iatagane şi sulii, pînă seara, cînd familiile le-au adus cîte un mic bagaj. Maria Rosetti, cu copilul în braţe, şi Sevastiţa Bălcescu au cerut să împărtăşească soarta revoluţionarilor. Turcii le-au alungat cu sulilele.

Aşa sfîrşea ziua de 13 septembrie 1848 şi revoluţia din Ţara Românească.

La căderea nopţii, s-a stîrnit vînt şi ploaie rece.

Străjerii turci au urcat prizonierii, claie peste grămadă, în patru căruţe braşovene şi i-au pornit, în goană, spre Giurgiu.

Pe Dealul Spirii, mai răsunau încă împuşcături şi explozii. Semn că poporul tot nu voia să plece fruntea.

În zorii zilei de 14 septembrie, uzi learcă, dihocai de zdruncinături, au ajuns la Dunăre.

Pe Bălcescu îl chinuiau nelecuita tristețe și durere a înfringerii. Întrebări fără răspuns și regrete amare îi sfîșiau inima. Îl obseda un verset din „Cîntarea României“ : ...*„Dacă dușmanul vostru va cere legămintе rușinoase, atuncea mai bine muriți prin sabia lui, decît să fiți privitori împilării și ticăloșiei țării voastre“*...

Sta tăcut, îndoliat : ...Am fost așa de aproape de victorie... Și-i tremurau buzele și pleoapele de fiorul lacrimilor.

Chiar în ziua aceea turcii i-au îmbarcat într-o ghimie mizerabilă, îmbîcsită cu miros de pește și catran. Toți gîndeau : „Ne trag mai spre larg și ne îneacă. Nu sîntem pe-o ambarcație, ci pe-un cosciug plutitor“.

O zi i-au tîrît spre Nicopole :

— Uite că nu ne-au înecat, a rîs Rosetti. Ne lungesc agonia ?

Au ajuns la Zimnicea.

— Ne duc în temnițele din Bosnia, a conchis Snagoveanu.

Deocamdată fiecare prizonier își căuta cîte un locșor, unde să se poată odihni măcar cît de cît. Bolintineanu își însemna gîndurile într-un carnet. Rosetti întreba mereu marinarii dac-ar putea prinde ceva pește, că nu mai putea de foame. După ce-a mîncat singur un crap de două oca, prăjit pe cărbuni, a început să recite din Byron. Despre soarta lor nu îndrăzneau să mai aducă vorba. Tot Bălcescu a sfătuit primul :

— Să evadăm !

Toți gîndeaua așa ; dar nici unul nu mai nădăjduia să scape.

După cinci zile de ceață, cerul s-a înseninat iară.

Pe maluri, sălciile plîngătoare, cu frunză îngălbenită,

priveau parcă spre ghimia care, pe șurinca de apă sură a Dunării, tira încet, ucigător de încet, inima revoluționară a țării.

Plictisit de Manfred al lui Byron, Rosetti se asociase cu arhimandritul Snagoveanu și murmurau cîntece de jale, furate parcă de pe maluri. Versuri recita acum Bolintineanu.

Bălcescu urmărea peisajul : sălciile, lunca, Oltul :
...Oare am să vă mai văd vreodată, locuri ale zămislirii mele?... Țară Românească, țară a mea... „*Nu ești frumoasă, nu ești înavușită? N-ai feciori mulți, care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitorului înaintea ta? Pentru ce curg lacrimile tale?*“...

Și-l căuta cu privirea pe Magheru, în pămînt oltean, rînduind oștirea la luptă. Își făurea nebănuite nădejdi :
...Nu ne lasă el să pierim la turci... De ajuns să trimită un pîlc de cincizeci de panduri, cu Radu Grigoraș în frunte, și straja de pe ghimia asta fuge pierzîndu-și imineii și strigînd aman, aman !...

Asemeni nădejdi fantastice îi topeau în suflet amărăciunea izvorită în el pe dealul Cotrocenilor : ...Am fost înfrinți ? Nu-i nimic : s-o luăm de la capăt. Că trebuie să biruim. Însăși legea firii poruncește biruința noastră... Am greșit, da. Dar am impus dușmanilor — boieri, domni și împărați — trei luni de revoluție, de republică, de prefaceri. Am pritocit societatea românească. Și asta n-o s-o uite istoria niciodată. Reacțiunea s-a așezat iar în jilțuri. Dar jilțurile nu mai sînt cum au fost. S-au șubrezit de tot. Am dovedit lumii și nouă înșine c-o putem birui. Înfrîngerea asta-i o lecție ; dureroasă, dar necesară. Ne face mai îndrăzneți, mai radicali, mai solidari... Evadăm în Transilvania. Ne întîlnim cu trupele lui

Magheru. Ne unim cu Avram Iancu, cu revoluția maghiară, polonă, cehă, sîrbă. Și nimeni, nimeni nu ne mai poate înfrunta. Ei, ce vremuri par a se zămisli în zarea istoriei... Numai tu, bădiță proverb, tu, Nastăsache din Vrancea, n-ai să le mai vezi... Cine a vorbit așa, în mine? Glas lăuntric, cristalin ca struna de teorb, de mult nu te-am auzit...

Își rosti gîndurile la urechea lui Rosetti, a lui Bolintineanu.

Și deodată, strigătul unui barcagiu :

— Nicule, la popas te-așteaptă traista cu merinde... Fii gata !

Bălcescu tresări. Cunoștea glasul. Vru să-i dea răspuns. Dar un turc din strajă slobozi pușca, și barcagiul căzu, fulgerat.

Valurile au răsucit barca și-au pornit-o la vale-n a lor voie.

Pluteau de trei săptămîni pe Dunăre în sus. Nici la Calafat, nici la Turnu Severin și nici la Orșova nu li s-a îngăduit să debarce de pe ghimie. Uneori încremeneau cîte două zile la mal ori în mijlocul apei, și nimeni nu știa de ce. Începuse octombrie. Sălciile de pe maluri, din lunci, își răriseră frunza. Pe surghiuniți îi năpădiseră păduchii și-i cuprinsese frigul ; toți tușeau ca răpciugoșii. Rosetti se plîngea mereu de foame. Toți păreau cadavre dezgropate. Abia la Svinița au debarcat să-și procure hrană.

Pe țarm i-a întîmpinat un țaran :

— Cumpărați o traistă cu merinde, din han. Intrați.

Bălcescu l-a recunoscut pe pictorul Rosenthal, și s-a luminat de bucurie.

În han îi aștepta Maria Rosetti, îmbrăcată țărănește, cu copilul în brațe.

Au cinstit cu vin paznicii turcii, pînă i-au îmbătat bine. Le-au luat armele. S-au îmbrăcat toți țărănește. S-au urcat în căruțele care-i așteptau cu caii înhămați în spatele hanului și-au pornit, în goană, spre miază-noapte.

La Selim s-au despărțit : Goleștii, Voinescu, Rosetti și Brătianu au luat drumul Parisului, prin Belgrad și Viena.

În Banat au rămas : Bălcescu, Bolliac, Bolintineanu, Snagoveanu. Voiau să se întâlnească la Sibiu cu ceilalți refugiați, și mai ales cu Magheru și cu armata lui.

La Bozovici, Bălcescu l-a întilnit pe Eftimie Murgu. A plîns pe umărul lui :

— Ne-a pierdut nepriceperea și șovăielile, ambițiile și dezbinarea, puterea mare a reacțiunii.

Și Murgu era tare mîhnit și îngrijorat :

— ...Mare nenorocire, frățioare : lacoma dorință de a-și păstra neștirbite bunurile și privilegiile, ambiția, trufia unor conducători maghiari, semănători de vrajbă între popoare, astea strică și ucid totul. Învrăjbirea dintre noi și unguri mîntuie tirania habsburgică ; n-o lasă a se dezmadula. E o nenorocire fatală, pentru toate popoarele din astă parte a Europei : orbirea orgoliului național. Ah, frățioare, frățioare, dacă voi faceați oștire revoluționară, și dacă ungurii, adicătelea căpeteniile lor,

nu s-ar înverșuna împotriva noastră, ce frumoasă ar crește libertatea pe ist pământ românesc...

10 noiembrie¹. După două luni de rătăcirii prin Banat, am ajuns la Sibiu.

Vreme urîță, cețoasă, rece și tragică.

Durerea cea mai mare : Magheru a ascultat sfatul lui Eliad și Tell „să nu azvîrle țara într-un război fatal“. Și a dizolvat tabăra de la Cîmpul lui Traian. Ostașii îl rugau, în genunchi, să-i ducă la luptă. Am pierdut zeci de mii de soldați, arme, tunuri. De ce ? De ce ?...

Am vorbit cu Bărnăț și cu Bariț. Spun că lupta dintre conducătorii români și cei maghiari se întetește. O, cîte nenorociri aduce sentimentul național rău înțeles...

Scriu lui Alecu Golescu, la Paris : să dezvinovățească în presa europeană pe românii din Transilvania de imputarea de reacționari. Să arate că nobilii maghiari nu vor să primească egalitatea națiunilor propusă de românii transilvăneni. În schimb, Austria făgăduiește această egalitate. Știu prea bine că făgăduielile șvartghelbilor, cum se zice pe aici habsburgilor cu steag negru-galben, sînt sfruntate mînciuni și nerușinate înșelătorii. Dar e firesc ca, asupriți fiind, românii să cadă în greșeala de a-i crede pe habsburgi.

Tunurile lui Windischgraetz au zdrobit revoluția din Praga și Viena. Pot ele cruța revoluția transilvană ?

Aflu că polonezii Iosif Bem și Dembinski, buni generali, au intrat în revoluția maghiară. Bravo !

¹ În anul 1849, Bălcescu a întreținut o bogată corespondență cu Ion Ghica, Alecu G. Golescu și cu alți prieteni, relatînd pe zile, și chiar pe ore, evenimentele la care participa și gîndurile care-l preocupau. Folosind această corespondență și completînd-o cu alte informații am realizat, pe baza lor, paginile care urmează.

Din țară : boierii dau baluri în cinstea ocupanților Fuad și Lüders, — căci a intrat în țară și acest general țarist, cu multă armată — arestează și schingiuiesc revoluționarii, persecută țăranii.

O singură rază de lumină : mă întâlnesc cu Nenișor și Dincă, eroi în bătălia din Dealul Spirii. Cu greu au scăpat din gheara otomană. Îi sfătuiesc să meargă la Avram Iancu, să continue acolo lupta.

27 noiembrie. În Brașov. Găsesc mare dihonie între frații refugiați aici. Eliad se crede martir, deși Fuad l-a trimis cu trăsura și cu bagajele pînă la Brașov. Tell și Nicolae Golescu îl însoțesc pretutindeni. Zic că ei sînt singurii patrioți din lume. Cred că dacă Lüders va trece în Transilvania ar face-o numai ca să-i captureze pe dînșii. Acum Eliad își începe discuțiile cu „revoluția mea“.

Pe Bariț l-au impresionat foarte prost ifosele voievodale ale lui Eliad și Tell. E firesc.

Tell poartă inele cu briliante pe patru degete de la mîna stîngă. N-o duc ei rău în exil. Noi mîncăm în birturi proaste și dormim pe giubele, cîte șapte într-o cameră, în hanuri periferice, cu pureci și ploșnițe.

În țară : Caimacamul îmi persecută familia mai rău ca zbirul Costache Chioru. Vai mie...

16 decembrie, Belgrad. Eliad, Golescu și Tell s-au autoconstituit în comitet al refugiaților. Oricît m-aș strădui pentru unitatea emigrației române, tot n-aș putea să le recunosc asemenea misiune.

Au lansat zvonul că m-aș împotrivi lor pentru că mi-au cerut socoteală de cei 600 de galbeni dați astă-vară, pentru propagandă. Îmi zic „furiosul“, „nebunul“ și „necinstitul“.

Nu le dau socoteala banilor, pentru că nu-i mai socot demni a fi capi ai revoluției.

Cîțiva dintre comisarii de propagandă au ajuns la Iancu și au intrat în oastea lui.

Am propus întocmirea unei legiuni românești, să luptăm pentru revoluție, în Transilvania. Toți m-au aprobat, afară de Eliad și Tell, bineînțeles. Dar nimeni nu s-a înhămat la treabă, afară de Cezar Bolliac. El caută o legătură bună cu Kossuth. Îi doresc reușită.

Am povățuit Comitetul român din Sibiu să convoace o adunare națională, să declare Transilvania țară românească și s-o organizeze ca atare. Dar i-am implorat: „Feriți-vă, ca de foc, de a provoca, de a trage voi primul glonț“.

Am vizitat Șelimbărul, și parcă m-am întâlnit cu Mihai Vodă, cu Baba Novac, cu Radu, Preda și Stroe Buzescu... Gîndul la victoria din octombrie 1599 mi-a fost singura bucurie în acest noiembrie 1848.

Pînă aici, la Belgrad, am călătorit cu Tell și Eliad. Vestita locotenență domnească se teme să mai rămînă în Transilvania : preaprețioasa lor făptură e în primejdie... Se duc la Paris, să lucreze... diplomatic. Cît de mult și cît de zădarnic m-am rugat de dînșii să stea aici, pe pămînt românesc, să luptăm cu arma împotriva tiraniei...

29 decembrie. Rezultatul alegerilor pentru președintele republicii în Franța m-au năucit. Lamartine a obținut abia 8 000 de voturi. Ce om din Europa era mai popular acum zece luni ? O, glorii mai repede pieritoare ca fumul la vînt, dacă nu vă întreține focul sacru al faptelor... Filomela dumbrăvilor paradiselor și-a pierdut glasul și s-a prăbușit în ridicol. Cavaignac a smuls doar 1 400 000 de voturi. Mulți țărani nu l-au votat pentru că l-au confundat cu... prințul Polignac, reacționarul și ob-

tuzul ministru al lui Carol al X-lea. Cavaignac, Polignac... tot un drac.

Dar toată lumea-i stupefiată că un Ludovic Napoleon, obscur și zezec prinț Bonaparte, a obținut 5 400 000 de voturi. De bună seamă că țăranii l-au presupus drept Napoleon împăratul.

Și acum mă întreb : Ce fel de republică, dacă are ca președinte un prinț ? Înseamnă că nația cea mare ucide ea însăși minunata revoluție. De ce ? De ce ?

Plec, pe la Triest, la Constantinopol. Acolo, să-l întâlnesc pe Ghica. Sînt nesățios de activitate, de fapte. Nu pot lupta în Transilvania ? E loc în Italia. Libertatea-i sfîntă pretutindeni. Și dacă biruie pretutindeni, ajunge o rază și la noi.

Ion Ghica mi-a scris că plănuiește alcătuirea unui guvern român în emigrație. Să ne descotorosim de... locotenenți. Tell a devenit a doua ediție a lui Eliad. Iar acesta...

Și cît l-am iubit ca profesor, ca om de cultură, ca poet...

5 februarie 1849. Sînt de patru zile în Triest. M-am întilnit cu Magheru. Am plîns amîndoi de rușine, de mînie și de mîhnire. Nu-l prea entuziasmează ideea legiunii revoluționare. Sînt eu, în adevăr, „furiosul“, ori și lui a început să-i curgă lapte acru în vine ?

Plec, pînă la Atena, cu bani împrumutați de la Magheru. Ghica crede că viața mi-ar fi primejduită la Constantinopol.

Măcar de m-ar spînzura sultanul...

10 februarie. Plutim printre insulele Ionice. Mi-aduc aminte de Alecsandri și Elena Negri : pe-aici le-a fost ultimul drum împreună. Ultimul drum...

Cine gîndea, astă-primăvară, cînd goneam spre țară, înflăcărați de duhul revoluției, că după zece luni o să

rătăcim prin lume cu visurile țândări ? În ștreang e mai bine ca-n surghiun.

15 februarie. De trei zile, în Atena. Rătăcesc printre ruinele vechii Elade. Mă scald în bucuria divină, izvorită din lumina atîtor frumuseți. Gîndesc la istoria poporului nostru și mă cutremur.

Dacă muream pentru libertate, mi se dăltuia numele pe-o lespede de piatră. Așa... surghiunit.

8 martie. In Constantinopol. L-am ales pe Costache Negri șef al emigrației. Sînt unul din secretari. Într-un fel, noi înfăptuim primul pas spre unirea dintre Moldova și Țara Românească.

Scriu emigrației moldo-române din Paris și pledez pentru Negri, cap unic, să ne reprezinte în fața Europei și să trateze în numele nației române. E un moldovean plin de înțelepciune, patriot înflăcărat, lipsit de ambiții personale și foarte dornic a vedea țara unită.

Alec Gulescu îmi cere părerea despre Brătieni și despre Rosetti. Îi scriu : sînt strîns legați între dînșii. Vor să parvină. Indiferent mijloacele. Sînt primejdioși prin imprudență : pot fi ușor descoperiți. Rosetti iubește țara, dar e cam ușuratic : Berlicoco ! Și mai ales e ambițios foarte și aristocrat peste măsură. Se adoră întîi pe sine, apoi pe Brătieni. În fond, formează o trinitate : Rosetti, tatăl — Ion Brătianu, fiul — Dimitrie Brătianu, sfîntul duh. Să nu te miri dacă „fiul“ va ajunge... „tatăl“. Ghica le blamează cu strășnicie clica și-i convins că tribulațiile, sfada și intrigile lor au cășunat mult rău revoluției. Au multe păcate. Și, totuși, prin aste ale lor păcate vor parveni.

Din țară : mama, singură, bătrînă, bolnavă, nenorocită, aleargă-n dreapta și-n stînga să împrumute bani, să trimită celor trei feciori surghiuniți.

10 martie. Trăiesc în singurătate, în mare lipsă de bani, bolnav, fără cărți, fără lucru.

Îmi pierd zădarnic vremea în acest loc sălbatic. Revoluția-i pe Carpați. Pe țărmul Bosforului — ticăloșie, putreziciune și moarte. Dacă n-ar fi Ghica și Alexandrina...

Mai am dreptul să mă las vrăjit de dulcile nădejdi ale biruinței ?

Scriu lui Alecu pe ton optimist : „dacă ne părăsesc toți, noi să ne rezemăm unul de brațul celuilalt și să mergem pe calea dreaptă, chiar dacă asta ne-ar apropia doar de mormînt. Dacă în lupta politică vom fi înfrinți, ne-om întoarce la ocupațiile noastre : tu la inginerie și filozofie morală ; eu la istorie. Să nu ne descurajăm, bunul meu prieten. Timpul nostru n-a sosit încă. Dar va veni. Va veni !“

12 martie. Ce fac ? Scriu lui Eliad, Tell și Golescu despre socoteala banilor, așa cum m-au povățuit prietenii. Să le închid gura ; să nu mă mai batjocorească de pomană. Le dau peste nas : banii luați din țară să se cheltuiască în folosul patriei, nu al patrioților. Adaug : faptul că le prezint socoteala cheltuielilor cu propaganda nu înseamnă că-i recunosc ca șefi ai emigrației.

Se împlinește un an de cînd am plecat din Paris, cu sufletul doldora de visuri.

28 martie. Am vorbit îndelung cu emigranții adăposțiți la Brussa. Sînt, printre dînșii, destui apologeți naivi ai lui Eliad. Dar toți vor să reluăm revoluția și să nu mai săvîrșim greșeala de a încredința conducerea unor șovăielnici sau unor ambițioși drapați în haina modestiei.

M-a impresionat întîlnirea cu baronul Lajos Spleny, trimisul lui Kossuth la Constantinopol. Elegant, strălucitor, meșter la călărie și la vînătoare de urși în Carpați,

baronul povestea, cu un entuziasm aproape nefiresc, despre succesele revoluției maghiare. I-am vorbit și eu despre necesitatea înțelegerii între căpeteniile revoluției maghiare cu cele române. S-a arătat întrutotul de acord : „Scriu imediat lui Kossuth și-i comunic sugestiile dumneavoastră“.

29 martie. Primăvara a început să mă tulbure. Nu știu ce-i cu mine. Alexandrina mi se pare tot mai negrăit de frumoasă.

Azi, plimbare pe țărmul Cornului de Aur, numai noi doi. Discuție despre nimicuri, cu impresia că vorbim lucruri extraordinare. Ne ținem de mână ca doi adolescenți.

Din țară : Poporul murmură. Îl așteaptă pe Magheru să-l ducă la bătlie, cum a făgăduit. Peste 3 000 de țărani au fugit și s-au așezat în Dobrogea. Boierii se tem de revoluție, se temesc în fața lui Fuad și-i închină mereu daruri, baluri și femei. Caimacamul desființează școlile deschise de noi și cată să stârpească revoluționarii. Speră să ajungă domn. Se spune că Emanoil Băleanu, văzînd că sf. Dumitru Basarabov nu l-a ajutat să capete el căimăcămia, și-a luat înapoi crucea de aur de pe raclă. Asta a prilejuit mare tărăboi la mitropolie. „Sfinte, cere-i aur calicosului de Cantacuzino, că pe el l-ai blagoslovit a urcare treptele tronului“, ar fi cîrtit banul Băleanu.

Veștile din Transilvania, în schimb, mă umplu de bucurie și de nădejdi. Generalul Bem bate strașnic armatele despoților. Dembinski l-a înfrînt pe Windischgraetz aproape de Pesta. Vrednici polonezii ! Vrednică armata revoluționară maghiară.

Iar noi ne ciondănim epistolar cu Eliad și mucezim pe malul Bosforului. E stupid ! Alexandrina mă povățuiește să plec în Transilvania și să organizez acolo o legiune de revoluționari români.

30 martie. Împreună cu Ghica și cu Bălăceanu, scriu lui Avram Iancu. În conjurăm să se împace cu Kossuth. Dacă ungurii triumfă fără ajutorul românilor, nu rezultă nimic bun pentru noi. Dacă însă cooperăm la acest triumf, atunci nimeni nu ne mai poate tăgădui drepturile.

2 aprilie. Trebuie să plec neapărat de aici. Altfel mă compromis definitiv în fața celui mai bun prieten... Alexandrina suferă, dar înțelege că am dreptate.

Ca să-mi astîmpăr furtuna din suflet, trebuie să intru iar în vîltoarea socială.

4 aprilie. Nu dorm. Nu gîndesc. Nu mănînc. Mă vînzălesc și fierb. E caraghios și absurd să-mi pierd vremea aici, cînd milioane de oameni se află înclistați în crunt război cu tirania.

Trebuie să plec. Ca să nu-mi fie rușine a privi în ochii oamenilor. Ca să-mi găsesc destinul, adevăratul meu destin.

5 aprilie. M-am hotărît : plec în Transilvania să organizez legiunea.

Umblu ca un nebun să procur bani pentru drum.

Mă pregătesc pentru drum.

13 aprilie. Am făcut rost de bani.

Plec mîine, cu Alecu Manu și cu Ion Bălăceanu. O scrisoare de la Ghica mă acreditează ca agent plenipotențiar pe lîngă guvernul lui Kossuth... „*primejdia e aceeași pentru aceste două popoare ale noastre, și salvarea lor depinde, în bună măsură, de unirea cu care vor lucra, în ziua de primejdie, împotriva dușmanului comun*“... Altă scrisoare, către Bem : „...*sperăm că veți ști să distrugeți ura de rasă așa de abil alimentată de politica înveterată a Austriei între românii și maghiarii din Transilvania și Banat, respectînd drepturile impre-*

scriptibile ale acestor popoare, făptuind o înțelegere așa de necesară în vreme de primejdie“...

Stabilim cifra pentru corespondența secretă dintre mine și Ghica. Ne ajută și Alexandrina.

O, cât aș vrea să rămân aici...

Și cât aș vrea să plec mai repede.

17 aprilie. Am pornit în ziua de paște, la miezul nopții.

Ne însoțește contele Ilinski și căpitanul italian Alessandro Monti. Toți avem acte false.

Gonim călări, ca nebunii, să nu ne prindă turcii din urmă.

Trecem prin Adrianopol și ne îndreptăm spre Serbia, pe vechiul drum roman.

Alexandrina m-a rugat să-i descriu călătoria. Mult aș vrea. Dar n-am răgaz. Trecem râurile prin vad. Ieșim uzi learcă. Ne uscăm în vîntul stîrnit de goana cailor.

În munții Rumeliei ne întîlnim cu haiduci bulgari. Cînd află încotro gonim, ne dau hrană, gloanțe, ne urează drum bun și noroc.

26 aprilie. La 14 aprilie, revoluționarii maghiari au detronat pe împărat și au proclamat republica „liberă și independentă“. Kossuth e guvernator. Bravo, fraților ! Ura !

Îmbătăm ofițerul de grăniceri și trecem, noaptea, în Banat. Oboseala dă să mă răpuie ; dar nu mă las.

Sîntem urmăriți. Trebuie să ne despărțim și să ne deghizăm.

Cu mare primejdie străbatem la Vîrșet și Biserica Albă, printre unitățile maghiare și austriece, în luptă.

Austriacul Puchner, cu 10 000 de soldați, se află la Mehadia și Orșova : se bate cu generalul maghiar Perczel.

Unde pătrund, ungurii înrolează și revoluționează. Foarte bine !

Bem a făcut ca maghiarii, secuii, românii și nemții din Transilvania să fraternizeze între dînșii. Deosebit de bine !

Nu mai am răbdare : vreau să lupt.

27 aprilie. În Belgrad. Bem și Perczel l-au respins pe Puchner și l-au silit să se refugieze în Țara Românească.

Bolliac a scos ziarul „Expatriatul“ și s-a pus în slujba lui Bem. Și el vrea să facă o legiune revoluționară. Scriu Alexandrinei și-mi bat joc de el. Oare-l invidiez că mi-a luat-o înainte ?

12 mai. Panciova. Ploaie torențială.

Românii întîlniți aici și-au luat nume conspirative și-au plecat direct la Iancu : Constantin Racoviță își zice Vițianu, Gh. Andreescu își zice Adrian. Monti a pornit-o singur spre Debrețin și Pesta.

Scriu lui Ghica... O, de-ar filfii măcar un singur stindard român pe aceste cîmpuri de bătaie, unde se hotărăște soarta libertății în Europa, în lume... De-am aduna toți emigranții români împînziți în Constantinopol, în Bucovina, în Paris, ce legiune am forma !

Scriu și lui Alecu Golescu, la Paris : îl rog să mi-l trimită pe Magheru în Transilvania, cu toată junimea moldo-română și cu toți ofițerii noștri.

Am citit primul număr din „Expatriatul“. Scrie adevăruri puternice : *...„astăzi este o singură luptă în toată Europa : este lupta între Tiranie și Libertate, între popoare și dinastii. Dinastiile își dau mîna din toate părțile, spre a-și propti tronurile ce se surpă, și toată speranța ce le-a mai rămas este neînțelegerea și învrăj-birea popoarelor între dînsele“...*

Îmi pare rău că l-am ironizat pe Bolliac în scrisoarea către Alexandrina. Am să-l caut, să lucrăm împreună.

14 mai. Tot în Panciova. Am pierdut 14 zile așteptându-i pe ceilalți. „*Meglier sole che mal accompagnato*“¹, zice italianul.

Zăbava mă mistuie ca o boală rea ; mă ucide.

Știri din Belgrad : trupele austriece conduse de Radetzky au înfrînt pe italieni la Novara, în 22 martie. Se zice că regele Piemontului ar fi un trădător... „*Toți regii la spînzurătoare*“...

Poporul din orașul Brescia a rezistat zece zile asalturilor austriece. După ce a ocupat orașul, generalul austriac Haynau a ucis toți locuitorii : bătrîni, femei, copii. Pe mulți i-a ars de vii. Brescia a ajuns o ruină, un cimitir. Împăratul Franz-Joseph îl laudă pe Haynau și-l dă ca pildă : așa trebuie să se poarte toți generalii șvartghelbi cu revoluționarii. Lumea însă îl poreclește „hiena de la Brescia“.

16 mai. Ungurii se închină la Kossuth ca la Dumnezeu. Au armată bună. Acum un an nu aveau nici 150 de soldați ; acum au 150 000. Și alți 50 000 se instruiesc și armează. Îi bat pe șvartghelbi de-i zvîntă.

Dar guvernul lor tot nu vrea să recunoască națiunea română. Totuși, aceste două revoluții trebuie să se unească.

În schimb tiranii se aliază. Franz-Joseph a trimis un feldmareșal la generalul rus Pașkievici, să-i ceară ajutor. S-a tîrît în genunchi și i-a udat cizmele cu lacrimi : „Salvează imperiul!“... Iar acum, la începutul lui mai, în Varșovia, s-a întîlnit și Franz-Joseph cu țarul Nicolae. Împăratul habsburg s-a plecat pînă la pămînt și a sărutat mîna țarului, în public, cerșindu-i ajutor.

Se spune că a obținut 300 000 de soldați.

Ungurii însă nu se tem.

¹ Mai bine singur decît cu o întovărășire rea.

Bem este acum comandant militar peste Transilvania. Cu dînsul voi colabora în organizarea legiunii de revoluționari români.

20 mai. Mehadia. M-am întîlnit cu Bem. Are o rană în obraz, primită astă-toamnă în luptele din Viena. Nu știe maghiara. Cu Kossuth comunică în limba franceză. Om de o politețe rece, cu un ciudat aer fals. Spune că nu se ocupă de politică, dar, în fapt, tănuiește planuri mari. Surîsul ce-i înflorește neîncetat în colțul gurii, privirile ochilor lui mici și oleacă pieziși mă îngrijorează. Făgăduiește să mă ajute în organizarea legiunii. Kossuth i-a promis că, îndată ce-i bate pe șvartghelbi, îi dă 30 000 de ostași să răscoale Polonia. Foarte bine !

Se zvonește că în Munții Apuseni s-ar da lupte între lăncierii lui Avram Iancu și niște unități maghiare.

Cît mă doare o știre ca asta... Să fi greșit Iancu ? Nu pot crede.

21 mai. Se povestește că într-o luptă șvartghelbii au luat prizonieri doi sîrbi, doi români și un ungur. Cînd i-au întrebat de ce slujesc în armata maghiară, au răspuns : „Pentru că ungurii se bat pentru libertate“...

Trebuie să-l convingem pe Avram Iancu să ridice spada pentru adevărata libertate.

22 mai. Alerg spre Debrețin, la Kossuth. Toată pusta maghiară e în răscoală : cîntece, steaguri, veselie și tineret dornic să se bată cu tirania. Ungurii au tot doi dușmani externi : împăratul din Viena și țarul. Și, iată-i : obțin succese.

A, dacă pe conducătorii lor nu i-ar orbi orgoliul național...

25 mai. Spre Debrețin. Aflu amănunte despre luptele ce se dau, din nenorocire, între români și unguri, în Munții Apuseni. În aprilie guvernul maghiar l-a trimis pe deputatul român Ion Dragoș să trateze cu Avram Iancu.

După multă discuție s-a încheiat, la Abrud, un armistițiu între revoluționarii români și cei maghiari. Dar, cînd se aflau în biserică și jurau credință constituției, un batalion maghiar, condus de un maior nobil, i-a atacat pe neașteptate pe români. Au prins și spînzurat pe Buteanu și pe Dobra. Iancu, cu greu, a reușit să scape și să fugă în munți. S-a întors cu oaste și-a dat bătălie în jurul Abrudului. Au pierit Vasváry și Hatvani. Pe Dragoș, frații români l-au socotit trădător și l-au tăiat în bucăți.

Înverșunarea-i mare. Moții lui Iancu și-au îngrozit potrivnicii. Cică s-aude strigînd în munți : „Împingeți pe unguri la vale, măăăă !...”

Și dau semne cu tîlnicele.

Bem a primit poruncă să meargă împotriva lui Iancu. O nenorocire nu vine niciodată singură.

Curge sînge frătesc pe Crișuri și pe Arieș, iar despoții își freacă mîinile și rîd în barbă.

Oameni, de ce nu vă deschideți mintea și inima ?

În acest noian de încurcături, de intrigi, trebuie să călătoresc spre Debrețin, să-l întîlnesc pe Kossuth și să organizez legiunea de revoluționari români. Trebuie !

Voi mai putea pătrunde la Kossuth ? Doamne, cît vreau să-l împac cu Iancu... Să facem din cetatea naturală a Transilvaniei o fortăreață inexpugnabilă. Așa-mi șoptește și glasul cristalin ca struna de teorb : „*Români din patru unghiuri, acum ori niciodată / Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri !*”..

Auzi !... Nu cîntă numai glasul lăuntric, ci și omul de colo, din căruță... Și femeile care adună trifoi pe cîmp... Și ciobanul de pe coastă... Și țărancă maghiară cu coșul pe braț.

...Nu, nu românii sînt primii vinovați de aste greșeli și vărsări de sînge, din Apuseni. Ei se apără : nu ies din munții lor. Vinovați sînt cei care-i vor veșnic robi. Care

nu înțelege că și românii au drept la libertate, ca orice popor din lume.

În definitiv, gîndind rece, fără sentimentalism, zic : dacă faptele s-au petrecut așa și dacă oștenii lui Iancu se țin bine, acum, cînd primejdia intervenției austriece și țariste e așa de mare, românii pot obține condiții mai bune în alianța cu revoluția maghiară.

27 mai. Am sosit în Debrețin.

Grozav îmi mai tremură inima. Voi izbuti ?

28 mai. O conferință de două ore cu Lajos Kossuth. Sînt mulțumit de dînsul și de primirea ce mi-a făcut. Om de bine, luminat, foarte deosebit. Are mîini albe, cu degete lungi, și niște gropițe în obraz, ciudat de gingașe pentru un bărbat. E voinic și frumos, zîmbitor, glumeț, cu priviri limpezi, deschise, energic și neobosit.

M-a muștrat pentru ideea de a reface Dacia. I-am răspuns că e o idee mai justă decît planul unui stat maghiar în granițele coroanei sf. Ștefan. Dacia va să cuprindă numai teritoriile locuite de români. Pe cînd statul plănuit de nobilii maghiari ține în jug români, sîrbi, slovaci, croați... Adică, o Austrie mai mică.

A încrețit mult sprîncenele : nu i-a plăcut răspunsul.

Îi demonstrez că Austria a trăit și trăiește numai din discordia popoarelor subjugate. Cine hrănește cearta dintre români și unguri în fapt ajută tirania habsburgilor. Îmi tremură glasul de emoție. Ochii mi se umbresc de lacrimi. Grăiesc cu atîta ardoare și pasiune, c-aș îndupleca și pietrele :,nenorocitele sfîșieri dintre noi folosesc doar despoticelor împărății, dușmanele noastre comune. Ca să biruim trebuie să ne unim : dreptate, frăție, unitate !“

Se ridică și-mi pune mîna pe umăr : „Vă ajut să formați legiunea ! Este în interesul nostru, al tuturor“.

Chiui de bucurie și entuziasm. E ceasul al doisprezecelea, dar am găsit calea. Să n-o mai pierdem.

M-am înțeles cu Kossuth să alcătuiască un proiect de înțelegere, de pacificare între revoluționarii români și cei maghiari.

Ah, dacă veneam la el în octombrie anul trecut, poate nu mai curgea sînge la Abrud.

Dacă izbutesc să-l scot pe Iancu de sub influența făgăduielilor deșarte ale habsburgilor, dacă izbutesc să-i împac pe români cu ungurii, am îndeplinit cea mai mare faptă ce-o poate săvîrși un om în istoria acestor două popoare.

Iar dacă înfirip legiunea, am cîștigat revoluția.

3 iunie. Consfătuiri cu Szemere, președintele consiliului de miniștri, și cu Batthyány, ministru de externe al Republicii Ungare. Toți cei de bună-credință zic: românii au dreptate; fac rău însă unind cauza lor cu austrieii.

Aflu că Iancu are 50 000 ostași, înarmați cu puști, cu tunuri, cu săbii și lănci, bine încadrați cu ofițeri tineri. Poporul îi zice „Craiu Munților“. Adrian s-a rănit la picior în luptele de la Abrud. Zace în casa unui preot.

Am avut dreptate: purtarea dîrză a moșilor silește guvernul din Debrețin să fie mai concesiv.

Ei, dacă Tell și Magheru procedau la fel cu Fuad pașa, avea ce scrie istoria despre noi. Așa, ne-am ales cu niște ifose-n mantie albă...

Dacă ungurii mă aprobă, mă duc la Iancu să-l înduplec. Mă duc, chiar dac-aș avea soarta lui Dragoș.

Încerc să adun pentru legiune măcar un nucleu de două-trei sute de oșteni. Transilvănenii zic că vin toți la mine, dacă fac legiune. Dacă dobîndesc puști și tunuri. Dacă strîng repede, de pe tot cuprinsul românesc,

50 000 de oameni ; o legiune ca un fel de sinteză a României revoluționare. Un general bun, și, ca Arhimed, făgăduiesc că răstorn lumea tiranilor.

Ziarul lui Bolliac, „Expatriatul“, cam prea laudă revoluția maghiară, dar în aceste momente nu-i rău. Ajută cauza înfrățirii revoluționare între români și unguri.

5 iunie. Aseară am ajuns la Pesta, cu trăsura și cu drumul de fier.

Armatele habsburgice și țariste se reped, din multe direcții, asupra Republicii Ungare : două armate dinspre apus, una dinspre sud, o armată din Polonia, alta din Moldova și încă una din Țara Românească. Revoluția-i încercuită ca-ntr-un clește. Primejdia e foarte mare. Dar maghiarii sînt optimiști.

Poporul e în delir pentru victorie.

Cu mare mîhnire, aflu însă că trufia pricinuieste vrajbă între generalii poloni și cei unguri. Görgey, comandantul cel mare al armatei maghiare, e invidios, închipuit, frondeur : se poartă mișelește cu Dembinski, despre care aud că-i foarte capabil.

Cîțiva dintre guvernanții maghiari, aristocrați, socotesc pe moți ca pe niște fiare sălbatice, fioroase, îngrozitoare. Zic că ies din vizuinile munților doar ca să prade și să ucidă. Îi apăr din răspuțeri. Vorbesc deschis, cu toți conducătorii maghiari, despre drepturile poporului român din Transilvania : «Astă-vară, transilvănenii v-au propus unire frățească în condiții modeste, iar voi ați nesocotit vrerea lor de pace. V-ați trufit : „Dreptul de naționalitate cu spada se ia !“... Îi credeți slabi ; dar, iată, ei s-au întărit. Au pus mîna pe spadă să-și apere dreptul și națiunea. Nu-i învinuiți prea aspru ; voi i-ați împins în brațele habsburgilor. Trebuie, cu orice chip, cu orice jertfă, să ne împăcăm. Altfel ne pierdem și noi, românii, și voi, ungurii.»

Unii mi-au răspuns cu îngîmfare : „Bem va înconjura Munții Apuseni și vă va stîrpi“.

Asta mă doare și mă disperă. Dar trebuie să rabd și să combat cu grijă, cu îndemînare, cu argumente serioase, fără jignire.

De ce procedez așa ? Pentru că n-am nimic mai scump pe lume decît poporul român ; dar, în același timp, văd limpede că toți care iubesc libertatea sînt datori a-i susține în clipele acestea pe unguri — singurul popor înarmat care mai luptă încă împotriva despoților coaliizați ; luptă și dobîndește victorii.

Mă aflu într-o situație echivocă, într-o dilemă tragică. E dilema tuturor românilor patrioți — și nu se poate rezolva decît dacă ocîrmuitorii celor două revoluții se înțeleg între ei.

Trebuie să-i împac !

7 iunie. M-am întîlnit cu deputații români din dieta maghiară : Ion Grozman și Sigismund Pop, prieteni cu Eftimie Murgu. Toți îl stimează și-l iubesc pe Avram Iancu și au bune legături cu dînsul.

Trimitem împreună sfat la Sibiu, la Brașov, la Cluj, la Abrud : noi, românii, să rămînem lîngă unguri, chiar într-o situație mai modestă. Împrejurările ne impun sacrificii în prezent, pentru avantaje în viitor.

Hotărîm, tot împreună, să scoatem o gazetă în limba română : „Democrația“. Redactor — Sigismund Pop, din Banat. Cu experiența ce-o am, caut s-o conduc și s-o influențez cît mai mult, din umbră.

Dar unde-s ceilalți prieteni, ceilalți români ? Unde-i Tell, Magheru, Rosetti ? De ce nu vine nici unul să m-ajute ?

8 iunie. Am început, cu contele Batthyány, discuția despre legiune. Propun să atragem în confederația noastră antihabsburgică bulgarii, bosniacii, albanezii. Recomand

că pentru treaba asta ar fi bun Ghica ; e diplomat des-
toinic și cunoaște oamenii din Balcani.

Batthyány mi se pare cam mărginit.

14 iunie. Generalii unguri continuă să se certe cu cei
poloni. Bem și-a dat demisia.

Armatele austriece și țariste cîștigă teren și victorii.

Aici se spune că baronul Spleny, pe care l-am cunoscut
la Constantinopol, ar da semne de sminteală, din pricina
hașîșului. Crede că i se lungește nasul așa de tare, încît
iese pe fereastră și se sprijină pe balconul casei de peste
uliță, unde locuiește o cadîină mai frumoasă ca Șeherazada.
Cere călătorilor să calce cu grijă peste puntea asta... origi-
nală. Zice că sultanul a aflat de asemenea minune și vrea
să-i închirieze nasul, ca pod peste Cornul de Aur, în
zilele de bairam...

Să aibă sminteala asta vreun înțeles simbolic ?

22 iunie. Kossuth l-a chemat pe Bem să-l împace cu
generalii unguri. Aflu că polonezul apără din răspuțeri
pe românii din Transilvania. Nu-i va ataca, în nici un
caz. Asta-i cît se poate de bine.

Am alcătuit regulamentul legiunii. Sper să fie primit.

Cît timp pierd și aici, doamne...

23 iunie. Dispută lungă și controversată cu niște aristo-
crați maghiari din Transilvania. Acum înțeleg mai lim-
pede cauza dezbinărilor. Lor nu le convine să desființeze
iobăgia mai ales cînd e vorba de români. Moșiile nu-i lasă
să recunoască națiunea română. De dragul lor rămîn tot
la *Unio trium nationum din 1437*.

Împreună cu românii de aici am întocmit proiectul de
pacificare între partea maghiară și cea română. Am mun-
cit mult. L-am dezbătut și gîndit îndelung, cuvînt cu
cuvînt și virgulă cu virgulă. A ieșit scurt, lapidar, dar
foarte categoric.

Trebuie să izbutesc.

25 iunie. Bem s-a împăcat cu Görgey, dar n-a primit comanda trupelor din Banat. Generalii unguri, cu vederi înguste, îi privesc pe poloni *comme un mal nécessaire*¹.

Szemere n-are încredere în tratativele cu Avram Iancu. Primește unirea numai dacă românii depun armele. Asta nu-i unire, ci supunere. Românii au valoare pentru revoluție, tocmai pentru că sînt înarmați. Îmi reproșează : „Voi, românii din principate, ați inspirat revoluția transilvănenilor, ca să-i uniți cu voi“...

Ei, dacă am fi înfăptuit unirea asta, cît bine v-am fi adus acum și vouă...

26 iunie. Stăm rău : în guvernul maghiar s-a infiltrat moliciunea, dezamăgirea ; între generali, dihonie ; între națiuni, lupta.

Iar armatele reacțiunii înaintează mereu, ne împresoară.

Batthyány și-a dat azi arama pe față : dorința și scopul nobililor unguri este să „amalgameze“ pe românii din Transilvania și Banat ; să-i deznaționalizeze. Nobililor liberali maghiari nu le iese din cap himera statului feudal, ca în evul mediu. Vor să-l facă național, deznaționalizînd pe români, sîrbi, croați, slovaci, deși aici, în Transilvania, sînt mult mai puțini decît noi. „*Ils n'ont rien oublié, ni rien appris*“².

Iar eu trebuie să-l conving pe Iancu care, în dorința lui de pace și frăție, a fost așa de adînc rănit de perfidia nobililor ; pe el, care are arma în mînă și căruia Austria i-a făgăduit egalitate națională, administrație românească, dietă provincială, să-l conving, zic, să renunțe la toate acestea, să-și înăbușe sentimentele, să-și uite resentimentele, să depună armele și să treacă de partea guver-

¹ Ca pe un rău necesar.

² N-au uitat nimic, n-au învățat nimic.

nului ungar, care nu numai că nici nu-i făgăduiește nimic, ci chiar vrea să-i... amalgameze pe români?

Și totuși, dacă se prăbușește revoluția maghiară, ne prăbușim și noi. Cu totul și pentru mult timp.

I-am spus lui Batthyány : Ungaria poate merge pe două căi : una aristocratică și despotică, legată de habsburgi, alta democratică și revoluționară, unită cu românii.

Îmi dă dreptate și, teoretic, zice că merge pe a doua cale.

Practic, merge pe prima cale : lucrează încet, cu dedesubturi, cu viclenii. S-ar putea deci ca Batthyány să fie o secătură, o unealtă a imperialilor, și-mi vinde palavre.

Iar timpul trece și dușmanii câștigă victorii.

Nerăbdarea mă mistuie cu totul. Slăbesc de ciudă, de mînie, de deznădejde, de lipsurile materiale pe care le-ndur. Scriu lui Ghica și închei cu o glumă tristă :
...,*spune, te rog, cucoanei tale că mi-am făcut testamentul și c-am lăsat cu limbă de moarte c-o iert, deși nu mi-a scris, după făgăduială*“...

27 iunie. Mare ceartă între Dembinski și Görgey.

Kossuth nu bagă de seamă că Görgey miroase a trădător ? Mă dezamăgește Kossuth, deși în prima clipă l-am văzut ca pe un erou.

Dacă nu zoresc lucrurile, legiunea moare înainte de a se naște. Oameni sînt. Lipsesc banii și armele. Dacă-ăș avea bani, aș pleca imediat în Transilvania, între ai mei.

28 iunie. Stăm foarte prost : ungurii au pierdut bătălia mare de la Raab.

Trupele generalului rus Pașkievici se apropie de Budapesta.

Primejdia e negrăit de mare. Între conducătorii unguri panică și dihonie.

Batthyány tot nu acceptă legiunea. Amăgește și amîină cît poate.

Îl caut pe Kossuth. Mă ofer să plec în Banat, să ridic poporul român sub steagul național.

O, de-aș avea în jurul meu douăzeci de tineri ofițeri... Aș organiza legiunea, chiar fără ajutorul lui Batthyány, aș muri în fruntea ei, luptînd pentru libertate, pentru națiune, pentru unitate. Kossuth ar trebui să mă înțeleagă.

30 iunie. Toată noaptea am discutat cu Dembinski. Alte unități ale lui Pașkievici au ajuns la Debrețin. Lüders, celălalt general țarist, a pătruns în Transilvania prin sud și înaintează spre vest. Generalii Haynau și Windischgraetz se apropie și ei de Budapesta. Jellacsics atacă din sud, cu multe trupe austriece. Republica Ungară e cuprinsă într-un cerc de foc.

Dacă se admite concentrarea trupelor după planul lui Dembinski, mai sînt, totuși, destule șanse pentru o victorie a revoluției.

Dar Görgey și-a pierdut curajul : în loc să manevreze pe linii interioare, vrea să retragă trupele în munți.

Ce să fac ? Conștiința îmi spune să merg înainte.

1 iulie. Kossuth nu mă primește, pretextează că-i bolnav. Vreau să-i înfățișez proiectul de pacificație. Alerg iar la Batthyány și-i spun : „Măcar acum, cînd situația-i deznădăjduită, să asigurăm, dacă nu cooperarea, măcar neutralitatea lui Avram Iancu. Vă rog din suflet, trimiteți plenipotență lui Bem, să trateze el însuși cu conducătorul românilor“. Îmi răspunde cu îngîmfare : „Bem e prea liberal... Și dacă ni-i scris să fim pierduți, nu ne pot salva românii“...

De ce atîta trufie deșartă ? Și pînă cînd ?

Cu inima deschisă am alergat aici ; inima mea de frate revoluționar către frați revoluționari. Și trufia lor nesăbuită mă jignește, mă rănește pînă în străfundul inimii. Cît o să mai pot răbda, cerule ?

Iar la Dembinski. Îmi spune că Görgey a făcut mai multe greșeli decît fire de păr în cap. Mă dojenește cu părintească blîndețe : „Nu te pripî, nu-l judeca prea aspru pe Kossuth. Ca mulți dintre adevărații revoluționari maghiari, vrea unirea cu revoluția română. Dar a ascultat prea mult văicărelile nobililor proprietari în Transilvania ; iar acum... acum împrejurările nu-i mai lasă răgaz să se gîndească la asta. Cu toate că unirea cu românii ne-ar aduce cel puțin o sută de mii de soldați“.

Mă sfătuiește să nu plec încă din Pesta. Crede că o legiune românească ar contribui și chiar ar garanta victoria : „Un popor dîrz, din trei provincii, ne-ar veni în ajutor. Înțeleg asta foarte bine“.

Nu mai am bani nici pentru mîncare.

În acest moment de răscruce, Kossuth cîrmuiește slab și chiar rău.

S-a îndepărtat de sfătuitoari buni, democrați. S-a apropiat prea mult de aristocrații liberali.

Iar Görgey nu conduce armata, ci sabotează revoluția. Clar.

Planurile de operații se schimbă din ceas în ceas : semn c-a început deruta. Dintre generali, Dembinski mi se pare cel mai calm, mai hotărît să ia ofensiva împotriva invadatorilor și mai încrezător în victorie.

Mă întîlnesc cu Eftimie Murgu. Amărăciunile, decepțiile l-au doborât. Îi tremură barba cînd vorbește. Cred că plînge, înghițind lacrimi mai amare ca pelinul. Și el se bate de un an și jumătate pentru înțelegerea dintre Iancu și Kossuth : „Dar iată rezultatul : Banatul tot s-a aprins, vîlvătaie, împotriva nemeșilor unguri. Am ținut prietenie cu revoluționarii maghiari, am căutat, pe toate căile, să-i împac cu românii. Dar purtarea neomenoasă, necinstită a unor conducători maghiari, a făcut să mă

urască chiar bănașenii mei. Și mare lucru de nu m-or hăcui, ca pe Dragoș, la Abrud. Frățioare, amîndoi vedem adevărul cel mare, suferim pentru el, și nu-l putem insufla nici prietenilor, nici fraților. În lupta pentru unirea tuturor asupriților sîntem singuri. Cunoști durere mai mare, frățioare ?“

1 iulie, ora 3. În Pesta s-a dezlănțuit haosul. Armatele tiranilor sînt la cîteva poște. Se aplică principiul : scape cine poate. Toți vor să se salveze, dar nimeni nu știe cum. Debandada e cumplită. Nu plec de aici, decît odată cu ultimii oameni din guvern și din armată.

N-am mîncat de două zile. Și nici n-am dormit.

M-am născut în cea mai proastă zodie. Vreau, caut și n-am norocul să mor cu cinste, în luptă pentru libertate.

Nu cunosc nimic mai crud, frate Ghica, frate Alecule, frate Murgule.

Ora 10 seara. Iar l-am vizitat pe Dembinski. Ce bătrîn bun și de treabă !...

Kossuth și Szemere au plecat din Pesta, undeva spre răsărit. Görgey se poartă tot mai rău. Poate da mîna cu Tell.

Trimit doi tineri transilvăneni la Iancu, să-l povățuiască, să-l roage din parte-mi să stea neutru, să nu iasă din munți, să nu cumva să-i atace pe unguri, odată cu armatele reacțiunii ; să caute înțelegere cu Bem.

Nu mai sper să pot organiza legiunea.

O să plec totuși în Transilvania, ca măcar în ultima frîntură de ceas să-l împac pe Kossuth cu Iancu. Să-i fac să iscălească proiectul de pacificare.

3 iulie, ora 11 noaptea. Ieri, mare bătălie la Komárom între armata maghiară și cea austriacă. Șvarțghelbii s-au retras. Generalul ungur Klapka s-a purtat eroic.

Mai putem nădăjdui ? Mai putem oare nădăjdui ?

Dembinski propune să se mute războiul în Ungaria de jos, să aibă legătură cu popoarele din Balcani. Dar Görgey se împotrivește; face numai încurcături, abuzuri, prostii.

În armata maghiară luptă 30 000 de români.

6 iulie. Vizită la Batthyány. Iancu a scris lui Kossuth, așa cum l-am povățuit noi; se aliază cu ungurii împotriva armatelor lui Pașkievici ori Lüders, dacă guvernul maghiar recunoaște drepturile națiunii române.

Te îmbrățișez, Iancule, și te sărut frățeste pentru acest răspuns drept și demn.

Dembinski speră să strângă, spre Seghedin, 100 000 soldați, să-i zdrobească pe Iellacsics și pe Haynau.

Discuția despre legiune s-a amînat iar.

Primesc ceva bani de la Ghica. Am răbdat de foame săptămînile astea și m-am jigărit ca un ogar.

Guvernul maghiar a părăsit complet Pesta. Ar trebui să mă duc, cu steag național, în munții Transilvaniei, la Iancu.

8 iulie. Pesta-i amenințată direct de șvarțghelbi. Li se aud tunurile. Plec în grabă spre Seghedin.

Pe drum, un om al căpitanului Monti, prietenul cu care am călătorit de la Constantinopol, mă vestește că, în iunie, generalul francez Oudinot a atacat, noaptea, prin surprindere, Roma și a ocupat-o. Garibaldi, cu ai lui, s-au bătut ca niște lei, timp de 16 ore. În luptă a murit și Goffredo Mameli, poetul care a scris „Marseillaisa“ italiană, „Frații Italiei“. Francezii au biruit. Mazzini și ceilalți revoluționari au fugit. Nu se știe încotro s-a dus Garibaldi, cu o parte din ostași. În Roma, Oudinot l-a pus iar stăpîn pe papa Pius IX, tiranul tiranilor.

Deci prințul președinte Napoleon Bonaparte, conducătorul Franței, nu-i altceva decît un reacționar înrăit. A părut un om al revoluției. Dar, în realitate, e alături de

regele Frederic Wilhelm al Prusiei, care i-a zdrobit pe polonezi, e alături de Franz-Joseph, care-i zdrobește pe italieni, pe cehi și pe maghiari, e alături de sultan și de țar, care au zdrobit revoluția românilor. Un tiran deghizat, prost deghizat.

13 iulie. De câteva zile mi-a venit și Bolliac într-ajutor. Azi am fost împreună la Kossuth. Am discutat scrisoarea lui Iancu, proiectul de pacificare cu românii și tratatul pentru formarea legiunii. Vrea să-l trimită pe Bem în Țara Românească. Lui Iancu îi oferă un rang mare în armata ungară.

Pe conducătorii unguri îi roade deznădejdea. Dar starea de spirit a poporului e bună. Mai putem deci spera în victorie.

Bolliac vrea să știe cui va reveni gloria întocmirii legiunii.. Îi dau titlul de delegat special al emigrației din Transilvania : să fie mulțumit.

14 iulie. Am fost iar la Kossuth. Bem a bătut o armată a țarului la Bistrița și-a urmărit-o pînă în Moldova. De acolo coboară la Brașov și trece în Țara Românească. Bolliac mă asigură că Bem e cu totul pentru noi.

Kossuth a destituit guvernatorul Transilvaniei pentru că s-a purtat rău cu românii. Mi-a propus, încă o dată, să-l iau pe Iancu, cu toată oastea, în Muntenia și să reînviu revoluția acolo. În acel moment 8 milioane de români vor fi în picioare împotriva despoților. Se mai pot adăuga 9 milioane de polonezi, 2 milioane de bulgari, 2 de greci, 3 de sîrbi, bosnieci, macedoneni...

Dacă înțelege toate astea și ne dă și bani, Kossuth este în adevăr un om mare. Legiunea va fi avangarda trupelor care vor trece în Țara Românească.

Deci cauza libertății mai poate izbîndi și va izbîndi !

N-am fost niciodată așa de mișcat ca în acest minut : împlinesc trei luni de cînd am fugit din Constantinopol.

Am suferit mult, am trecut prin nenumărate împrejurări vrăjmașe. Dar acum toate mi s-au răsplătit cu prisos : am și aprobare pentru legiune, și proiectul de pacificare româno-maghiară...

Am scris negru pe alb, să fie veșnic în istorie : „Scopul guvernului maghiar este ca toate naționalitățile din Ungaria să aibă în viitor o dezvoltare liberă și egală, prin urmare el garantează naționalitatea românilor locuitori în Ungaria. De aceea legiunea română va combate dușmanii Ungariei care sînt, în același timp, dușmanii libertății. Patriotii români se angajează, încă o dată, să folosească toate mijloacele morale ca să convingă pe frații lor din Transilvania să înceteze lupta fratricidă împotriva națiunii maghiare“...

Am scris și, alături de Kossuth și Batthyány, am iscălit eu și Bolliac. O fericire de zile mari.

Sînt foarte fericit.

Te binecuvîntez, iubite Ghica, te binecuvîntez că m-ai trimis aici.

15 iulie. Am plecat spre Iancu. Visul meu urcă în munți. În scrisoarea înmînată mie și lui Bolliac, ca intermediari între guvernul maghiar și Iancu, Batthyány scrie : „Guvernatorul dorește cu ardoare pacea și fericirea tuturor locuitorilor Ungariei“...

Totuși, la despărțire, îmi cere să-i conving pe români să depună armele.

Ce neom !...

17 iulie. Călătoresc în căruță, călare, pe jos. Rîvna de a ajunge cît mai repede mă înaripează. Nici căldura nu-i prea arzătoare, nici pusta prea întinsă, nici Mureșul prea lat, nici Zarandul prea înalt, ca să-mi încetineze pașii spre Iancu.

Dacă nu ne amăgeam cu ajutorul Franței, dacă Eliad era revoluționar, dacă Tell era în adevăr general, la Avram

Iancu trebuia să ne strângem toți revoluționarii adevărați. Îi scoteam de sub steag șvartghelb și-i puneam în mână stindardul luptei noastre pentru libertate.

Și atunci Kossuth ne cerea nouă împăcare, iar nu noi lui...

Atunci împiedicam în adevăr greșeala ăstor două revoluții de a se devora între ele, spre fericirea despoților.

De la Arad încoace mă urmărește un marș murmurat de bărbați, femei, copii : ..., *Astăzi cu bucurie, românilor, cîntați, / Pe Iancu în cîmpie cu toții să-l urmați*“...

Saltă inima de bucurie cînd constat ce putere revoluționară zace în poporul nostru.

Dar și cît roșesc de rușine, cînd îmi dau seama că românii luptă pentru libertate sub steagul celui mai mîrșav și mai învechit despotism...

18 iulie. Urc pe plaiuri și piscuri, deasupra norilor. Mă întîmpină localnicii și ostașii lui Iancu. Mă privesc tîntă, iscoditor. Dar mă aclamă frenetic și mă binecuvîntă cînd, din partea fraților din Țară, le urez noroc și izbîndă.

19 iulie. Aproape de Bucium, mă întîmpină un chip cunoscut.

— No, vezi, frate Bălcescu, că ne-am întîlnit iară ?

Îl îmbrățișez :

— Ești popa Balint, au oștean al lui Iancu ?

— *Unum et idem* !¹ rîde vesel. De mult te așteptam, iubite.

— De mult, tare de mult trebuia să vin, tribune Balint. Nici știu cum va să capăt iertare pentru atîta amar de vreme pierdută în nelucrare, tărăgănare și vrajbă.

M-a dus pînă la Zlatna, unde au pregătit o conferință cu toți capii răscoalei din munți. Pe drum mi-a povestit cum au luptat oamenii lui din Roșia Montană cu trupele lui Kemeny Karkas.

¹ Unul și același.

Toți munții sînt o uriașă tabără de război. Femeile și fetele, buciumanele, cheamă ostașii la luptă și la cină, sunînd din tulnice.

Ca pe vremea lui Horia, și mai frumos ca atunci.

20 iulie. Iată-mă în fața lui Avram Iancu.

Ne cunoaștem de mult deși nu ne-am văzut niciodată.

Ne măsurăm cîteva clipe lungi : clipe de foc.

Ne îmbrățișăm, strîns, furtunos. Lăcrămăm. Și noi și toți cei din jur, oameni căliți și tari ca piatra.

E înalt, voinic, frumos, cu ochi albaștri, bărbătos.

Din prima clipă pricep că-i cel mai de nădejde om din cîți am întîlnit în toată revoluția asta. Îmi amintește de muncitorul Barthélemy de pe baricadele Parisului, de haiducul Radu Grigoraș, devenit ostaș al lui Magheru, de pasiunea revoluționară a lui Alecu Golescu, de înțelepciunea și stăpînirea de sine a lui Negri. Și nu-i decît un fecior de țaran moț, studiat întru ale avocaturii. Poate nu-i un intelectual prea subțire, nici om politic fără prihană, nici prea iscusit general.

Dar toți cei din jur cred că este.

Cred adînc, puternic, nezdruncinat. Și el face totul, absolut totul, ca să nu-i dezmință. Călăuzește o armată de oameni desculți ori în opinci grosolane, din piele de porc nedubită, îmbrăcați în cămăși groase de in, bernevici, pieptare și zeghi din piele de oaie. Dorm ostașii lui pe iarbă, cu cîte-o piatră sub cap. Luptă cu puști, cînd au ; mai adesea, cu lănci strujite și pîrlite în foc de ei înșiși. Se hrănesc din ce-și aduc în traistă, ori din ce le cară mamele, soțiile, surorile, fetele din sate, în desagi, pe căluți mărunți.

Iancu e aspru, tăcut, de o modestie cuceritoare. Oamenii îl urmează fără clintire, la bine și la rău. Și-ntr-asta stă toată puterea lui. A absorbit în el spiritul națiunii din acest moment ; s-a identificat cu interesele poporului.

Iancu e la fel cu toți. Crede nespus nu în el, ci în dreptatea cauzei și în oamenii pe care-i conduce. E tocmai opusul lui Eliad, care se crede totul și nu crede în nimic, afară de el însuși.

Am auzit un cîntec izvodit în aceste zile, cîntec despre „Craiul Munților“ :

..., *Pe dealul Feleacului / Merge oastea Iancului. / Pușcă Iancu prin surcele, / Fug domnii fără țipele ; / Pușcă Iancu prin butuci, / Fug domnii fără papuci ; / Pușcă Iancu prin Hălmagi, / Fug domnii fără nădragi. / Dă Iancu cu tunurile, / De răsună, dealurile. / Pînă Iancu ce crăiește, / iobăgie nu mai este*“...

Iancu e din acei oameni care se mistuie cu patimă în flacăra sacră a libertății, ca și mai luminos să ardă.

Am sfătuit mult cu el și cu tribunii : Moldovanu, Axente, Vlăduț, Balint. Am vorbit despre despotismul turcesc. Mi-au descris și ei tirania austriacă și nemeșească. Mă aprind povestind. Cuvintele mele cad în sufletele moșilor ca scînteile pe iască, pregătind parcă acolo izbucniri vulcanice. Trec la proiectul de pacificare. Vorbirea se înverșunează. Axente nu se mai poate bizui pe buna-credință a conducătorilor maghiari :

— Ne-au înșelat amarnic !

Iancu-i mult mai înțeleghător, mai uman :

— Știu : săvîrșim excesuri vrednice de osîndă. Dară vezi, frate Bălcescule, noi am suferit mult. Cumplit de mult : zece veacuri de tiranie nemeșească și de asuprire națională. Din 1514 ne tratează ca „națiune tolerată“. Prea mult și prea tare îi urîm pe asupritori, ca să ne mai putem domoli. Și-apoi dumnealor, nemeșii, ne-au izbit pe la spate, frate Nicule. Păi, no, la Mihalt, în 2 iunie anțărț, contele Eszterházy or poruncit și-or măcelărit 12 țărani. Atunci hotărîtu-m-am să urc în munți, să mă povățuiesc cu tribunii și să rînduim legiunile. N-am vrut război cu

nimenea. Ci dreptate și libertate am vrut. La fel cu tot natul Transilvaniei și al Europei : dreptate și libertate ! Am făcut și iscălituri de pace. Dară tot dumnealor, nemeșii, ne-au înșălat, mișelnic, la Abrud. Că dacă nu se afla o fată unguroaică, Farkaș Ilonka, nici eu n-aș mai agrăi azi cu tine, aici, frate. Că pieream în ștreang, ca Buteanu, ori ars, ca Abrudul nost'. Așa înșelați și umiliți cum sîntem, noi vrem totuși pacea. Unirea însă... Om ca tine, Bălcescule, stă ici, aproape, la inimă. Și te-am cunoscut din scrieri și din epistolele tale către Bariț, că ți-i inima română și foarte iubitoare de frăție, de dreptate, de libertate, de unitate. Iară de te-ai ostenit pînă în munții noștri, tot din prisos de dragoste ai făcut-o. Dară pare-mi rău ! Acuma, cînd țarul și împăratul și-au dat mîna, ca să zdrobească revoluția, acum e tîrziu să mai putem încheia înțelegerea cu Kossuth. Prea tîrziu...

Parc-ar fi auzit ce vorbim, străjile din ogradă au prins să cînte, întîi în surdină, apoi tot mai tare, ca și cum s-ar fi apropiat din ogoite depărtări de plaiuri : *...,N-ajunse despotismul cu-ntreaga lui orbie, / Al cărui jug din seculi ca vitele-l purtăm“...*

Îmi iau inima în dinți :

— Ai dreptate, frate Iancule. Dar, iată, revoluțiile noastre cad tocmai pentru că n-au mers împreună, unite. În schimb, tiranii...

— Știu. Dară cum să-i înduplec pe nemeși ? Cum să-i fac a înțelege că și noi avem drept sub soare. Cum am scris și lui Kossuth, acum două săptămîni : pe noi ne-au răsculat nrecunoașterea națiunii române, tiraniile și barbariile domnilor care nu vor să admită desființarea iobăgiei. Poporul nu mai vrea a le îndura. Dar eu mai știu, frate Nicule, că între noi și unguri armele nu pot hotări niciodată nimic. Firea ne-a așezat într-o patrie, ca împreună să asudăm cultivînd-o și împreună să gustăm

dulceața fructelor ei... Dară, frate Bălcescule, să nu ceară nemeșii tot de la noi și numai de la noi : să dăm, să dăm, să dăm... Că ne-a secăt și măduva din oase. Că nu mai avem, n-am mai rămas decît cu sufletul. Și p-ăsta nu-l dăm !

Toate astea Iancu mi le tălmăcește, lăcrămînd.

Și cînd vezi Detunata lăcrămînd din străfunduri, te cutremuri.

20 iulie. În ce tăcere adîncă și solemnă mă ascultă acești oameni aspri, cînd le vorbesc despre puterea nației române, de numărul ei mare, de întinderea pămîntului nostru, de ursitele cele măreți ce-o așteaptă în viitor...

23 iulie. Numai aici mai trăiesc euforia luptei pentru libertate, ca la Paris.

Pornim spre Abrud. În cale întîlnim oameni la cosit ori la adunat fînul ; pușca sau lancea stau înfipite în mijlocul fineței. Cu buciumele în mîini, copilandrii ori fetele buciumane străjuiesc zările.

Și cei care lucrează donițe țin arma alături.

Toată ziua au străjuit potecile, și-acum, seara, adunați pîlcuri-pîlcuri lîngă focuri, în răcoarea nopților de pe plaiuri, fac muștrul de luptă, învață a fi cătane. Întîlnim grupuri de juni care învață, și din cărți, meșteșugul războiului. Ofițerii acestei oști țărănești sînt niște țărani mai răsăriți, niște preoți ca Simion Balint ori niște tineri din școlile de jurisprudență, de teologie ori de filozofie. Nevoia i-a silit să lase condeiul, să ia arma, să se improvizeze comandanți și să cîștige bătălii. Din povestirile despre metodele și mijloacele cu care au apărat o vale și au evitat o înfrîngere, îmi dau seama că, lipsiți de cunoștințe și instrucții în arta militară, acești tineri revoluționari patrioți dibuiesc și descopăr strategia și tactica, înțeleg importanța pozițiilor naturale și se sprijină pe ele.

Cu toate că nici unul, nicicînd, n-a visat să fie general.

Și femeile participă la luptă. Cu tulnicele vestesc apropierea potrivnicului. La nevoie, din vârful munților, azvîrl grindină de bolovani, răbind șirurile vrăjmașului.

S-a lăsat noaptea. Sclipesc stelele pe cer. Pîlpîie focurile pe culmi. Glasul buciurilor se astîmpără în văi și pe țăncuri. Cîtăva vreme stăpînește liniștea. Apoi trăs-nesc în vale cîteva pușcături. Și, deodată, cîntecul : „*Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte*“...

Stăruie, stăruie mereu pentru împăcare.

Iancu tace ca stîncile Bihorului. Tace ca Detunata.

Doar spre miezul nopții :

— Nu pot ! Fără recunoașterea națiunii nu pot, frate. Nu pot !

Mi se frînge inima, cu atît mai mult cu cît știu gîndul ascuns al lui Batthyány și înțeleg că Iancu are dreptate. Tînjim amîndoi după libertate și unitate națională. Mă ajută să conving frații transilvăneni să nu-i atace pe unguri în aceste momente tragice pentru revoluție, cînd armatele austriece și țariste zdrobesc republica maghiară. Îl înduplec să scrie din nou răvaș lui Kossuth : ...„Totuși pentru a vă dovedi sentimentele noastre frățești pe care le nutrim față de națiunea maghiară, am hotărît să rămînem neutri față de armata ungară, în timpul acestor lupte, neatacînd-o și apărîndu-ne numai în cazul că am fi atacați de ea. Nădăjduim că această neutralitate va fi respectată atît de onoratul guvern ungar cît și de șefii armatei sale“...

Asta-i tot ce poate oferi Iancu în aceste împrejurări.

Pentru apropierea viitoare dintre români și unguri, proiectul de pacificare și scrisoarea lui Avram Iancu vor lumina ca un curcubeu pe cupola furtunii.

25 iulie. Trei zile am otocolit prin Cluj. Oamenii politici întîlniți aici mi-au spus că sultanul și țarul s-au

înțeles, la Balta Liman, să țină în Țara Românească 30 000 de soldați, iar domn l-au pus pe Barbu Știrbey. Năstăsache, de-ar mai trăi, ar zice : scăparăm de dracu' și dădurăm peste frate-su...

Totuși nici Constantin Cantacuzino, nici Băleanu n-au putut lua domnia.

Nici pe Mihai Sturza nu l-au mai păstrat. Au pus în locu-i pe Grigore Ghica.

Deci revoluția a fost totuși bună la ceva.

28 iulie. Dieta din Seghedin a votat proiectul de lege despre naționalități. Mă mîndresc cu asta. Întruchipează gîndirea și inima mea. Vine tîrziu ; dar, în istorie, va conta ca o cale a împăcării, ca un semn al frăției între două popoare, ca o dovadă că, în fapt, înfrîngerea revoluției maghiare ne doare ca propria noastră înfrîngere.

2 august. În tabăra maghiară. Trăiesc și aici toată zarva și zăpăceala, durerea și tragedia prăbușirii revoluției. A treia prăbușire : Moldova, Țara Românească, Ungaria. Parc-aș fi murit de trei ori pînă acum...

Da, căci spulberarea speranțelor e mai dureroasă decît moartea. Toate căpeteniile revoluției maghiare caută să fugă, să se ascundă.

Unde să mă duc ? Mi-a rămas o singură salvare din mîna călăilor lui Haynau : să mor pe cîmpul de luptă, în ultimele ceasuri ale rezistenței.

Oamenii de rînd, ostașii, mulți ofițeri buni cum sînt Klapka, Bem și Dembrinski, Kossuth însuși vor să lupte pînă la ultimul glonț.

Dar toată aristocrația liberală, cu Görgey în frunte, închină steagul ; trădează.

5 august. Aș înșira aici acuzații și blesteme. Dar și astea ar fi prea tîrzii.

Totul, absolut totul s-a prăbușit. O fatalitate se împlinește.

Trebuie încercat altceva.

Trebuie răsculat tot poporul, cum l-au răsculat iacobinii în 1793.

Trebuie aprinsă revoluția generală...

Dar cine poate asta ?

Mă retrag spre Caransebeș, împreună cu Bolliac¹.

.

Îl caut pe Bem ; vreau să mor pe câmpul de luptă.

Să mor pentru libertate.

Mă însoțesc cîțiva români. Răscolesc tot Banatul. Dar Bem parcă a intrat în pămînt.

De la Caransebeș, Bolliac pleacă la Constantinopol.

Aflu că, lîngă Arad, Haynau a spînzurat 13 generali. L-o fi prins și pe Bem ? Pe Batthyány l-a spînzurat.

Asta-i soarta ce mă așteaptă : în ștreang. Doar am semnat acte politice, revoluționare, alături de Kossuth și Batthyány.

Mă hăituiesc șvartghelbii pretutindeni. Mă deghizez și pornesc înainte, adică încotro văd cu ochii. Îi amăgesc pe toți. Îi înșel, cu îndrăzneala disperării.

În Hațeg, la Poarta Transilvaniei, mă întîlnesc cu un ofițer ungur, un conte foarte spilcuit. Și el se teme de ștreangul lui Haynau. Cerc să-l conving să dăm o bătălie aici, pe locul unde Iancu de Hunedoara a cîștigat, în 1442, o răsunătoare victorie împotriva turcilor. Silință zădărnice. Ofițerul cată să-și salveze pielea, fugind în Țara Românească. Eu nu pot : conducerea de azi a țării mele m-ar căsăpi.

Aud că Bem s-ar afla spre Alba-Iulia.

¹ Între timp, la 13 august 1849, Görgey a capitulat la Siria, lîngă Arad. Austriecii au arestat mulți conducători ai revoluției maghiare. Kossuth a fugit în Turcia.

Pornesc într-acolo.

Pe drum, ştire că armata lui Bem s-a destrămat, iar el s-a ascuns în Turcia. Deci am pierdut pentru totdeauna norocul de a muri pe cîmpul de bătaie.

Caut moartea pe pămîntul Transilvaniei, şi n-o găsesc. Ce destin ! Puţini au fericirea poetului Petöfi : a dispărut într-o luptă de lîngă Sighişoara, şi nimeni nu ştie, nici va şti unde. Nu s-a lăsat trimis de regi la spînzurătoare...

Să mă fac haiduc, un an-doi, în Carpaţi ? Dacă l-aş întîlni pe Radu Grigoraş...

Nu-mi rămîne decît să mucezez, jalnic, în Spilberg, ori să atîrn în ştreang la Arad, să mă ciugulească un stol de corbi.

Ţăranii mă ascund ; împart cu mine fărîma lor de pită. Dar tabăra lui Lüders e pe-aproape.

Pornesc din nou la Iancu, în munţi. Vreau să trec şi prin Alba-Iulia. Să păşesc pragul casei unde a stat Mihai Viteazul. Să mîngîi zidurile pe care şi el le va fi mîngîiat cu privirea. Să mă întîlnesc, ca la Tîrgovişte, cu măreaţa lui figură şi să prind iar curaj.

Curaj ? De unde ? Şi pentru ce ?

Dar, cînd să trec Mureşul, mă prind cazacii lui Lüders. Doi vorbesc româneşte. Spun că sînt oştean de-ai lui Iancu. Se arată bucuroşi şi pornesc să mă ducă la Lüders, să-mi dea bani şi straie. Asta-mi lipsea ! Ştiu că pe lîngă dînsul sînt cîţiva copoi din ţară, oamenii lui Constantin Cantacuzino, care de mult mă vînează. Fumăm tabac împreună : oameni buni, cazacii. Pricep că nu doresc să mă întîlnesc cu generalul lor şi mă lasă slobod.

În două zile ajung la Cîmpeni.

Cînd află cine sînt, oamenii se cutremură :

— Şvartghelbii şi oamenii ţarului te cată ca iarba de leac.

De ce nu mă predau ? Să curm odată hăituiala asta, foamea, ostenelele, umilințele, chinurile morale.

Mă îmbrac țărănește și colind Apusenii. Oamenii mă primesc bine. Au multă grijă de mine. Întîlnesc frații care-au luptat alături de Iancu : Deivos, Dincă, Racoviță, Nenișor, Andreescu. Pășesc printre ruinele Abrudului : o atmosferă tristă, dezolantă. Îmi trece prin minte să mă arunc într-o prăpastie. Să-i răpesc lui Haynau bucuria de a rîde, lîngă spînzurătoarea mea, acompaniat de croncănitul corbilor.

Dar pe stîncă din fața noastră o fată începe să cînte. În ciuda dezolării din jur zice un cîntec duios, dulce, bogat în simțire curată, caldă, frumoasă.

Și fata asta înaltă, mîndră, clocotind de viață, aici, între ruinele revoluției, pare a întruchipa geniul poporului român. De bună seamă că aceeași fată și același cîntec aș întîlni și pe Făgăraș, și pe Ceahlău.

Aceeași doină de jale și dor, plutind deasupra mormintelor celor jertfiți pentru libertate.

Și uneori doina devine imn de slavă și înviere.

Că așa-s fenomenele în istorie : renasc din propria lor cenușă.

M-am hotărît : scriu lui Iancu și-l rog să-mi facă rost de un pașaport.

Mi-a crescut barba mare ; seamăn cu un călugăr surghiunit.

Îl văd în mare taină pe Avram Iancu. E tot atît de deznădăjduit ca și mine :

— Barem tu, frate, te-ai ținut de la început pe calea libertății adevărate. Dar eu... Cetatea munților noștri e asediată acum de șvartghelbii lui Haynau. Tot visul nost', frate Nicule, se surpă nevolnic...

Mă adăpostesc în coliba pădurarului Pătru Galda, în codrul de pe Muntele Mare, deasupra Cîmpenilor, pînă cînd mi-o putea trimite un pașaport.

Instinctul de conservare mă împinge să trăiesc de azi pe mîine, fugar, ca un cîine hăituit de hingheri.

Tăifăsuiesc mult cu moș Pătru.

Fiica lui ne aduce de-ale gurii. Seamănă cu fata care cînta la Abrud. O cheamă Floarea. Vine pe la colibă în fiecare zi. Pe lîngă hrană, îmi aduce și vești din lume. Vești triste. O rog să-mi cînte. Notez toate stihurile doinelor ei. Are ce doini; are de ce jeli: un frate, Nicola, i-a murit în lupta de la Fîntînele; altul, Onuț, a slujit în garda lui Iancu, iar acum s-a apucat iar să lucre ciubară. Deși rana de la braț nu i s-a tămăduit încă.

Lüders l-a chemat pe Iancu și i-a dat 3 000 de ruble: „pentru oaste“.

Șvarțghelbii întăresc însă paza munților.

Poliția lui Haynau a simțit că sînt aici în munți și mă caută. Cercul în jurul meu se strînge mereu. N-o să-l mai pot vedea niciodată pe Iancu.

Ieri, prin Cîmpeni, trei șvarțghelbi s-au luat după mine. Noroc că patru moți au făcut zid în fața lor și-am putut fugi.

„Hiena de la Brescia“ nu mă are încă mușteriu pentru ștreang.

Floarea mă roagă să-i povestesc întîmplări din viață. Se minunează de multa nedreptate și ura zămislită pretutindeni în lume. Cînd îmi vorbește, îi tremură genele și-i surprind stele jucăușe în ochi. Nu știe nici citi, nici scrie. A umblat însă mult prin țară, cu frații ei, la vîndut ciubere. A păzit oile pe Bihor și pe Muntele Mare. A buciumat de pe culmi. A alergat din răspuțeri să cheme lăncierii în ajutorul Abrudului și-al lui Iancu, atunci cînd fost-au în primejdie. Și în puritatea sufletului, în duiosia

dragostei, în gingăşia mişcărilor nu-i mai prejos de Elena Negri ori de Alexandrina.

Nu-i așa că fără romantism viața ar fi idioată ?

Vremea trece, începe toamna.

În munți se stîrnește bruma. Am început să tușesc iar.

Împăratul Franz-Joseph silește pe Iancu să-și împrăstie oștirea înainte ca românii transilvăneni să fi primit libertatea și drepturile făgăduite. Nemernic împărat !

Floarea plînge cînd îmi comunică vestea asta.

Cît au nădăjdut bieții oameni... Se vede greșeala : am luptat pentru libertate sub steagul celui mai mîrșav și mai mincinos despotism. Pot oare să-ți reproșez ceva ție, Bărnuț ? Ție, Iancule ? Vouă, oameni din Apuseni ? V-am atras luarea-aminte, dar... De ce-ai fost orb, tu, Kossuth Lajos, și n-ai înțeles dreptatea și sufletul românilor ? Dacă te înfrățeai cu românii, cu sîrbii, cu polonii, nu pibegeai prin lume cu trei copilași de mînă...

Iancu nu-mi poate da încă nici un pașaport. Mă sfătuiește să mă păzesc cu strășnicie. S-a zvonit că m-ar ține ascuns și, la Sibiu, șvarțghelbii l-au certat foarte aspru. A izbutit să se dezvinovățească. Dar pînă cînd ?

Imperialii continuă să vîre garnizoane puternice în toate satele din munți. Pe români îi dezarmează. Oamenii, toți, văd ce mare greșeală au săvîrșit crezînd minciunile împăratului din Viena, și-și mușcă mîinile. Și, în primul rînd, Avram Iancu e zdrobit.

Pe ici, pe colo, țărani se mistuie în codri. Dar ce-ar mai putea face, cînd toată Transilvania s-a transformat într-o tabără de război, unde Haynau taie și spînzură ?

Dintre românii din Muntenia, luptători în rîndurile lui Iancu, Florescu și Caracaș s-au dus la Sibiu, iar Deivos și Dulie au rămas la Cluj. Nu știu nimic despre Adrian (Gh. Andreescu), despre Vițianu.

Moş Pătru-i gata să se jertfească pentru mine, ca şi pentru Iancu. La fel şi Onuţ, fecioru-su. Asta-mi dă curaj şi putere. E cea mai mare cinste ce-o poate rîvni cineva ca mine. Parcă mă apără propria mea familie.

Dar merit ? Am dreptul să le primejduiesc viaţa.

Soldaţii imperiali scotocesc fiecare peşteră şi fiecă tufiş.

Se face tot mai frig. Un junghi nemilos îmi sfîşie pieptul.

Floarea îmi aduce cojoace şi rufe curate. E nespus de tristă.

— Ai mai vrea, ai mai putea să-mi cînti ceva, Florico ?

Răspunsul vine, înlăcrămat :

— *De n-aş cînta tot mereu, / Ar fi vai de capul meu ; / Ba poate că mi-ar plesni / Inima, de n-aş hori. / Şi-aş hori, horile-mi vin, / Nu pot hori, că-s străin ; / Aş hori, horile-mi plac, / Nu pot hori, că-s sărac...*

Îmi sprijin fruntea de scoarţa stejarului din uşa colibei.

Picurii lacrimilor sună pe frunzele uscate.

Îi povestesc cum am plecat din Paris, în martie 1848, cum mi-am lăsat studiile să ajung în ţară, să vestesc şi să pregătesc furtuna mîntuirii.

— Furtuna mîntuirii, zici ?

— Da, furtuna mîntuirii... Aşa, chiar aşa a fost, ca o furtună...

Vreau să trec munţii în Moldova, să mă ascund acolo.

Floarea se oferă să mă călăuzească pînă la Prislop.

Pleacă să cerceteze drumurile.

Se întoarce plîngînd, a patra zi. Şvartghelbii, nespus de bănuitori, controlează orice călător. Au închis-o la Turda şi-au bătut-o : de ce umblă hojma ?

E limpede ; salvarea mi-i tot mai departe, şi spînzurătoarea tot mai aproape.

Ce să fac ?

Mă predau : să nu mai primejduiesc viața lui moș Galda și a lui Avram Iancu însuși.

Arunc în focul din fața colibei orice hîrtie compromițătoare. Și, în primul rînd, cifrurile. Îmi tai legăturile cu lumea, cu prietenii. Lîngă mine, Floarea plînge :

— Parcă-ți arzi inima...

Totuși suferințele oamenilor cer ca furtuna mîntuirii să izbucnească din nou.

În seara asta, Floarea a venit cu o poală de nuci și s-a așezat în pragul colibei.

Cădeau, rar, frunze din stejar. Parcă le-ar fi numărat cineva din cer, ca pe niște semnale.

— Vine iarna, domnișorule.

— Vine, Florica.

— N-ai vrea să te muți în sat? Că-n ist bordei nu-i trai.

— Nu pot; vă află stăpînirea că sînteți gazdă de revoluționar pribeag și vă spînzură.

Tace, mult. Sparge nuci în pumn, le cojește miezul și mi le întinde, pe palmă, ca unui copil. E atîta poezie în gestul ei, că nu mai știu ce-i cu mine.

Ca s-o înveselesc, povestesc tot ce-mi trece prin minte.

— Placu-mi să și ascult, să și vorovesc cu domnia ta.

Rîd. Scornesc snoave. O descriu pe Sevastița, pe mama, pe Ion Ghica. Îi citesc un cîntec auzit ieri : ..., *Aseară fusei la mîndra / Și-mi furară hoții țundra. / Nici cu țundra, nici cu mîndra, / Las-o dracului dobînda...*“

Zîmbește; vorbește cu glas tremurat :

— Ești om necuvîntat de bun. Și ticăloșii de la stăpînire s-așin zilele să-ți curme. De ce?

— Nu-s bun. Urăsc boierii și tiranii.

— Și craiul nost' Iancu-i urăște. Și tocmai de aceea-i bun nespus. Dară crezi c-or să-l ierte? Nu, nu-l iartă. Aud că-i cată pricină. L-or cruța, zic eu, cît s-or teme

de lăncile noastre. Pe urmă, cînd n-om mai avea lănci, și puști, și tunuri...

— De unde știi tu toate astea, Floarea ?

— De la oameni.

Lipește tîmpla de tulpina stejarului și tace.

Tot așa tac și munții ; privesc cerul înalt, sec de nădejdi, și tac. Tac pînă se-nvolbură furtuna.

— Pot vorovi ?

— Da, Florico.

— Mă cheamă Floarea. De ce-mi zici Florica ?

— Pentru că-mi ești dragă.

Un surîs de fecioară, amețitor de frumos și de trist, îi luminează, o clipă, buzele, obrazii, ochii. Dar, îndată se sperie. Dă să fugă. Se răsucește, totuși, energică ; în ochi, dragoste și spaimă, amestecate într-un aluat uman, neprețuit, ca aurul topit pentru statuia unei zeițe.

— Asculți, domnișorule, sfatul unei fete, al unei moațe proaste ?

— Ba ești foarte înțeleaptă, Florica.

— Nu ! Știu eu prea bine cumu-s... Onuț pleacă răs-poimîine cu donițe. Hălăduiește și vinde ciubere în toată țara, pînă la Dunăre. Nimeni nu-l întreabă de pas. Călătorește și domnia ta cu el, domnișorule.

— Să cutez ?

— Mîntuie-te de primejdiile ce te pasc. Că s-o găsi pe lumea asta țară să primească om bun și vrednic ca domnia ta. Că eu, de-aș putea, te-aș ține tot la inima mea... Dar trebuie să pleci. Pentru că domnia ta ești vestitorul furtunii. Și o furtună a mîntuirii mai vine... Mai vine !

Mă aplec și-i sărut mîna.

Își sprijină tîmpla de umărul meu și plînge, mut.

Așa, cu inima frîntă, am hotărît să mă fac donițar. Îi caut repede pe Dincă, Racoviță și Nenișor. Prin Dincă

și prin moș Pătru Galda, Iancu ne-a trimis, pe lîngă răvașul de donițar, și cîte un atestat. Al meu e pe numele Alexandru Ionescu. Zicem că sîntem din Țara Românească și că ne-am bătut pentru împărat; iar acum mergem la Belgrad, să ne căutăm familiile refugiate acolo. Iancu ne-a trimis și 50 de ruble, din banii primiți de la Lüders. A, dac-ar ști despoții cui slujesc banii lor... Mă îmbrac în straietele lui Nicola, fratele Floricăi, căzut în lupta de la Fîntînele. Ne spoim, să părem cît mai bătrîni.

De cînd e lumea lume se știe că din covîrșirea răului iese binele.

Pornim, într-o întinsoare, spre Arad.

Pe drum, mă îmbolnăvesc greu. Dincă, băiat zdravăn, bun și de nădejde, mă îngrijește ca un frate. Îi sînt tare recunoscător.

Dar a treia zi, în cîmpie, ne opresc niște jandarmi unguri.

Ne răstoarnă donițele în drum și ne cotrobăiesc căruțele pînă la fund. Găsesc mantalele și cizmele noastre. Ne suduie cumplit: „Le-ați furat de la domni!“ Și ni le confiscă.

Dăm tot, fără cîrtire, numai să scăpăm.

Dar într-un buzunar descopăr un atestat de la Iancu. Nu ne mai iartă: ne chinuie cu întrebările o zi întreagă. Înțeleg că mă caută pe mine, să mă predea lui Haynau.

Ca să mă salveze, Dincă spune că atestatul e al lui. Îl arestează. Pe ceilalți ne lasă să plecăm. Bietul Dincă se jertfește pentru mine: rămîne și fără haine, și fără bani. Noroc că are multe cunoștințe printre șvarțghelbi și-î foarte îndemînat, foarte descurcăreț. Cum îl striga la București Ana Ipătescu: „Unde alergi, locotenente?“...

Era în 13 septembrie. Tragică zi... Și nici asta nu-i mai bună.

Ca să evităm întâlnirile cu jandarmii, schimbăm drumul prin Lipova, spre Timișoara.

Vindem donițe și ciubere prin sate și târguri.

Mîncăm prost. Dormim pe iarbă umedă, în ploaie, fără foc.

Auzim vești cumplite despre executarea celor 13 generali. Mă înfior de groază. Și parcă văd pe boturi de deal ori pe ramuri de copaci ștreangul pregătit anume pentru mine : se leagănă în vînt. Mă mir uneori că nu atîrn acolo, și umblu pe drumuri, în opinci, cu zeghe și căciulă, alături de Onuț Galda, donițar din Munții Apuseni.

Și totuși viața asta cîinească mă face sănătos. Nici nu bănuiam că sînt așa de rezistent.

Panciova. O ploaie strașnică. Petrec ziua întreagă în piață. Vînd ciubere. Mă cert cu babele cîte un ceas pentru un creițar. Tremur de frig. Tușesc. Tușesc grozav. Dar mă arăt mai negustor ca un oltean. Onuț zice că n-a avut nicicînd atîta dever la ciubere.

Onuț Galda, cum să-ți mulțumesc pentru cîte faci, pentru cît te expui, ca să mă salvezi ?

În a zecea zi ajungem la Semlin.

Caut consulul englez.

Nu mă poate salva decît pe mine.

Racovița și Nenișor sînt nevoiți să se întoarcă în Transilvania. Iar trebuie să mi se sfîșie inima : n-am parte nici de prietenii cu care am îndurat atîtea zile spaima morții.

Dar, cînd înțelege că nu am acte în regulă, domnul consul mă lasă în stradă.

Nu riscă o „compromitere“, săvîrșind ceva „ilegal“. Că parcă dacă aveam acte în lege, îmi mai trebuia ajutorul lui...

Fără acte, nu pot găzdui nicăieri. Căruțele au plecat de alaltăieri, deci nu mă mai pot întoarce nici în munți. Rătăcesc pe străzi, printre dezmoșteniții soartei.

Să mă arunc în Dunăre, ori să mă las prins de Haynau ?

Disperarea și mizeria, a mea și a celor din jur, a miilor de necunoscuți, mă întăresc.

Revoluția s-a prăbușit. Adevărat, tragic de adevărat. Dar revoluție va mai fi. O dovedește tot ce văd de când mă știu pe lume.

Deci trebuie să trăiesc și să mă pregătesc pentru revoluția viitoare.

Hotărâsc să risc tot. Să înfrunt potrivnicul fățiș. Îmi cumpăr un rînd de haine bune. Mă frizez frumos și mă duc direct la General-Komando, cu atestatul lui Iancu. Expun minciuna învățată pe drum : eu, Alexandru Ionescu, am luptat pentru împărat și-am venit să-mi caut familia, pe care o știam refugiată la Belgrad. Am aflat însă că nu mai este acolo. Nu-mi rămîne decît să mă duc la Viena, să-mi termin studiile.

Vorbesc cu siguranță desăvîrșită.

Ofițerul mă crede și-mi vizează pașaportul.

S-ar cuveni să ocolesc Pesta. M-am învîrtit multă vreme printre funcționarii unguri de acolo. Dacă mă recunoaște vreunul ?

Dar spre Agram n-am vapor decît abia peste zece zile. E și mai primejdios să rămîn aici atîta timp.

Risc iar : plec prin Pesta. Înainte, orice-ar fi.

Îmi rad complet barba și mustățile. Îmi scurtez părul.

Umblu și la Pesta prin cancelarii, să-mi vizez pașaportul. Umblu ca la mine acasă. Am noroc : nu mă recunoaște nimeni.

În schimb, la Viena, mi se înfundă. Atestatul de la Iancu mă face suspect. Polițiștii mă chinuie cu interoga-

toriul și cu bănuielile. Gata să mă încarcereze. Îi aud : românii nu-i prea iubesc pe imperiali ; tratau cu ungurii, cînd noi ceream să-i atace... Ehe, te cred !... Înțeleg și din asta că bietul Avram Iancu va avea multe umilințe de îndurat.

Nu mă las. Mă zbat, înfrunt, sfidez. Ajung pînă la baronul Deben, șeful poliției vieneze. Îmi pierd orice răbdare. Mă înfurii, strig, scos din sărite, deznădăjduit :

— Se cuvine oare ca, după ce m-am bătut pentru împăratul vostru, să mă anchetați ca pe un criminal, în loc să mă decorați ? De unde atîta nerecunoștință ?

Joc așa de bine rolul indignatului, că baronul se domolește și-mi dă un bilet către subalterni, să-mi vizeze imediat pașaportul.

În diligență, călătorii mă cred poate un negustor cam pirpiriu care a pierdut o afacere mărunță.

Dar eu gîndesc la revoluția viitoare.

Ajung la Paris, la 16 octombrie 1849, seara.

Scriu imediat lui Ghica și Alexandrinei. Le povestesc prin cîte am trecut. Le explic de ce n-am venit la Constantinopol.

E ciudat cum am izbutit să mă strecor, chiar prin inima țării dușmanului. Poate, dacă luam o cale lăaturalnică, nu scăpam. Așa, cu minciuni potrivite și cu îndrăzneală, am înșelat toți mincinoșii imperiului habsburgic și l-am lăsat pe Haynau cu buza umflată.

Am trăit și ultimul act al vieții mele.

Am rîvnit să săvîrșesc ceva măreț pentru poporul nostru.

N-am avut nici putere, nici pricepere, nici noroc să-mi înfăptuiesc visurile. Iar soarta nu mi-a îngăduit să pier odată cu prăbușirea idealurilor.

Instinctul de conservare m-a scos din mii de primejdii. Ca ființă fizică trăiesc. Sînt iar în Paris, printre

frații de suferință, emigrații. Peste o lună împlinesc treizeci de ani.

Dar revoluția ? Unde-i revoluția, forța mea morală, sufletul meu ?

Revoluția a fost viața mea ; și revoluția a murit.

Deci supraviețuiesc propriului meu deces.

În satele și orașele pe unde am trecut, în Belgrad, în Pesta, în Viena și aici, la Paris, ori în Munții Apuseni unde am trăit toată obida ce copleșește poporul, pretutindeni m-am încredințat că, dacă furtuna din 1848 nu ne-a mântuit deplin, va trebui să vină altă furtună.

I-am zis revoluția viitoare.

...,„ȘI CEL DIN URMĂ AL MEU CUVÎNT“...

Dar Parisul din toamna lui 1849 nu mai semăna cu cel din primăvara lui 1848.

Cea mai mare parte dintre revoluționarii care, în februarie 1848, au proclamat republica franceză acum rătăceau în pribegie ori zăceau în mormînt. Franța se numea încă republică ; o cîrmuiau însă monarhiștii. Prințul prezident Ludovic Napoleon Bonaparte se prefăcea democrat, dar nu aștepta decît ceasul potrivit să se proclame împărat. Imperiul era posibil pentru că, în iunie 1848, generalul Cavaignac a ucis, cu tunul, 11 500 de revoluționari, adică tocmai pe cei care smulseseră republica de la jandarmii lui Ludovic Filip.

Nici emigranții români, aciuăți în Paris, nu mai semănau cu entuziaștii din primăvara lui 1848. Își ziceau „căuzași“, luptători pentru cauza revoluției. De fapt, semănau cu niște cerșetori la porți străine, cu niște epave ale propriilor idealuri.

...Goleștii se chinuie să-și îngrijească moșiile din țară cu ajutorul unor arendași tîlhari și mișei, gîndea Bălcescu. Bolliac se zbate cu sărăcia și cu memoriile de dezvinovățire, pentru niște nasturi cu diamante luați de la unguri ca să-i dea unui pașă. Bolintineanu își cîrpește singur cămășile și pantalonii și compune cînd

elegii nostalgice, cînd balade eroice. Rosetti scrie asocia-
tului său Winterhalder să rezolve grele probleme finan-
ciare : ochii i se bulbucă mai tare, dar nu a rîs, ci a
furie ; iar pe buze nu-i mai flutură nici urmă de proas-
pete măscări bucureștene...

Cînd l-au văzut pe Bălcescu, au încremenit. Se temeau
parcă să nu fie o stafie.

— Noi te credeam... Supraviețuiești ?... Cum ai
scăpat ?...

Cei cu simț democrat l-au îmbrățișat din toată inima.

— Nicule, frate Nicule... Bravule... Neînfricature... nu
se mai îndura Alecu să-l lase din brațe, parcă prin gestul
îmbrățișării unui prieten ar fi putut exterioriza și durerile
înfrîngerilor, și bucuria revederii. Bălcescu șoptea, cu glas
sugrumat :

— Alecule, dacă nu ne despărțeam, dacă rămîneam
amîndoi...

Cei din jurul lui Eliad s-au oțărît :

— A apărut iar Casandra pisăloagă, să ne înțepe cu
ironiile și să ne prorocească numai catastrofe ?

Împreună cu Alecu Golescu, Bălcescu analiza, retro-
spectiv, desfășurarea revoluției din țară.

— ...unirea Moldovei cu Țara Românească e acum o
idee îmbrățișată de toată lumea. Un succes al revoluției.
Românii din Transilvania vor căpăta și ei autonomie. Iar
cînd vor fi autonomi, cine îi va mai împiedica să se
unească toți, cu cei din Moldova și Țara Românească ?
Deci România noastră va exista, Alecule. Asta-i credința
mea intimă, adîncă. Orb cine n-o vede ! Maghiarii lumi-
nați, Teleki, Klapka, ne aprobă și ne ajută : numai în
unire cu noi se pot și ei elibera. Pentru noi, ca și pentru
italieni, revoluția de unitate națională va fi, în același
timp, și o revoluție pentru independență.

— Rău am făcut că ne-am ferit de măsuri energice. Am șovăit. Ne-am temut să nu ne socoată... robespierrii.

— Am lăsat conducerea revoluției pe seama slugilor ciocoiești și a trădătorilor. Ne-am destrămat. După plecarea ta, am rămas singur. M-am izolat, mulțumindu-mă doar să furnizez idei și să împac pe Eliad și Tell cu Rosetti și Brătienii. Am recomandat mereu un guvern energetic, tare, fără sentimentalitate în politică. Dar n-am avut curaj să încropesc eu acel guvern. Și nici n-am adunat poporul, să impun o conducere revoluționară. Guvernul s-a preocupat mai mult cum să se apropie de boierime, decât cum să împrăștiarească țărănimea și să orînduiască oastea revoluționară. N-a fost un guvern de acțiune, capabil să-și doboare adversarul cu forța, ci un guvern de discuție, de târguială cu adversarul. A fost slab și rău. N-a condus, ci a sugrumat revoluția.

Alecule Goleșcu îl măsura cu privirea și se minuna ce lîmpe de și adînc despica înțelesul lucrurilor. Era slab, avea obraji scofilciți, fruntea adînc brăzdată de zbîrcituri, și-l chinuia o tuse rebelă. Pe chipul lui se vedea, mai mult ca pe chipul oricui dintre prieteni, urmele tragice ale înfrîngerii. Ochii însă îi rămăseseră senini. Iar glasul i se făcuse și mai vibrant, și mai frumos. Și nu ostenea să răspîndească încredere în jur :

— Un oarecare succes tot am avut noi. Pe Bibescu l-am alungat, și alungat a rămas. Oamenii din clasa de mijloc sînt chemați la putere. Știrbey nu mai poate guverna fără dînșii. Regulamentul organic nu se mai aplică, așa cum se aplica. Țărănimea e tot mai îndrăzneată. Și n-o mai potolește nimeni, pînă nu-i dă pămînt. Nici una din revoluțiile Europei n-au obținut atît de mult.

— Judecînd cînstit evenimentele petrecute, tragem învățăminte pentru revoluția viitoare, Alecule. Și ce n-am

putut face noi, fac prietenii noștri, și chiar vor fi nevoiți să înfăptuiască adversarii noștri. Adîncurile societății sînt atît de mult răvășite de furtuna revoluției, încît despoții nu se mai pot menține la putere, decît realizînd măcar o parte din programul nostru. După cît înțeleg, vîltoarea de la mijlocul veacului s-a potolit. Dar noi trebuie să ne pregătim succesorii, care sigur vor fi nașii unei noi revoluții de libertate socială, de unitate și independență națională. Lucrul cel mai important este acum unirea tuturor revoluționarilor, surghiuniți ori nu, pentru pregătirea revoluției viitoare.

Prevestea un apropiat război între țar și sultan :

— Să fim gata, că în asemenea împrejurare putem mai ușor relua revoluția, salvînd toate popoarele de la Dunăre. Să ne organizăm, fraților ! Să activăm ! Că, nu vă supărați, dar într-un an de exil, ați cam prins mucegai. Să organizăm o societate secretă, puternică, împreună cu prietenii noștri din Ungaria, Polonia, Serbia, Bulgaria.

Își uimea compatrioții cu mulțimea nesecată a planurilor, cu hărnicia în scrierea articolelor despre România, pentru ziarele franceze, cu prietenii închegate cu refugiații unguri, poloni, italieni, cehi.

— Să nu lăsăm să se răcească entuziasmul ori să se-ntineze sentimentul libertății.

În fața lui Bolintineanu, Rosetti însuși recunoștea :

— Bălcescu ne înviorează ca o boare de vînt carpatin.

— Se cunoaște că a trecut pe la Avram Iancu.

Bălcescu a propus să se ia legătură cu emigrația europeană din Londra.

— A fost și Eliad pe-acolo, dar n-a comunicat nimănui ce-a realizat, informa Bolintineanu.

— Te duci tu, Nicule. Caută să obții și o audiență la Palmerston, a propus Alecu Golescu.

Rosetti, Bolintineanu și ceilalți au încuviințat și-au colectat banii pentru drum.

Pe străzile Londrei, Bălcescu se bătea cu ceața insidioasă, grea de umezeală și de fum. De o săptămână, de când se afla aici, în fiecare seară a fost invitat în câte-o familie. În seara aceea îl invitase doamna Milner Gibson, soție de deputat și prietenă a lui Mazzini. Grăbea să nu întârzie. Obosea tare și repede, dar nu lua seama. Frumoasa doamnă Gibson îl încânta cu candoarea și entuziasmul cu care propovăduia ideile lui Mazzini : „Sfânta alianță a tuturor popoarelor împotriva alianței tiranilor“ ; sau : „republica federativă a popoarelor europene“.

La doamna Gibson l-a cunoscut pe Louis Blanc, pe Klapka, pe Manin. Toți propagau ideea războiului împotriva țarului Nicolae :

— Tiranul care sugrumă libertatea popoarelor.

Louis Blanc își așeza manșetele dantelate, se sălta pe vîrfuri ca să pară mai înalt și anunța că în Franța revoluționarii lucrau de zor, că nu trece nici o lună, și Bonaparte — sub ghilotină :

— S-a hotărît și ziua reizbucnirii revoluției !

Pe Bălcescu îl încălzea entuziasmul francezului, deși îl aprecia ca fantezist. Doamna Gibson însă își asigura, confidențial, musafirii, că prietenul ei Giuseppe Mazzini a plecat pe continent să zorească reluarea revoluției în Italia.

Bălcescu constată cu durere că poporul român era cu totul necunoscut în lumea londoneză. De aceea vorbea mult despre istoria lui, despre permanentul lui război cu năvălirile tătare și otomane, despre lupta lui pentru existență și libertate, despre destinul lui dramatic — im-

părțit în trei provincii, sub două stăpîniri deosebit de tiranice.

De la doamna Gibson, Bălcescu a plecat cu adresele multor emigranți pe care i-a vizitat în zilele următoare. A făcut cunoștință și cu lordul Stuart. Prin el a obținut o audiență la Richard Cobden.

— Pe englezi nu-i interesează comerțul cu țările de la Dunăre, afirma omul politic englez, lider al partidei pentru schimbul liber. Nu !... Noi ne preocupăm de soarta popoarelor din Balcani așa, din umanitate și din principiu : principiul politicii de echilibru... Dar să știi, *my dear*, că politica echilibrului european e o dobitocie a diplomaților.

Deși sesiza contradicția din afirmația lui Cobden, Bălcescu pleda totuși pentru cauza românilor, a bulgarilor, a ungarilor. Cobden îl asculta, îl măsura cu priviri reci, de oțel, și încheia brutal, ca să pară și el sincer :

— Nu așteptați nimic de la guverne ; forța n-are atracție decît pentru forță. Cei slabi, ca să devină o forță demnă de luat în considerație, trebuie să se unească între ei.

Vorbise setențios, cinic, debitase un adevăr banal și-i descoperise inutilitatea colindării prin cabinetele politice din Londra. Se consola : ...Am venit aici să mă înțeleg mai ales cu reprezentanții popoarelor oropsite.

Nu voia totuși să plece din capitala Marii Britanii înainte de a pătrunde și la primul ministru Palmerson. A obținut audiență la 17 februarie 1850.

Premierul englez avea faima unui om care-și ascunde ideile și intențiile sub vălul unor izbucniri temperamentale zgomotoase.

L-a primit afabil ; se cunoștea că-i vorbiseră mulți despre vizita asta. A făgăduit că-i va citi memoriul cu

toată atenția. Când i-a pomenit despre soarta nenorocită a țării și a poporului român, a zîmbit incert :

— Unul dintre dumneavoastră a spus că vreți să rămîneți sub stăpînirea turcilor, că aveți legi bune...

— Numai un inconștient putea vorbi așa, domnule ministru.

Se părea că-l interesează ideea unirii tuturor românilor într-o singură țară. Dar a întrebat oleacă ironic :

— Asta nu-i o... propagandă rusească ?

— Nu. E o mare și nezdruccinată realitate istorică. O rîvnă de veacuri a poporului român. Și din acest punct de vedere noi sîntem italienii Orientului.

— Dacă aveți răbdare, tot ce-i drept și democrat se va înfăptui.

După audiență, Bălcescu spunea lui Klapka și lui Louis Blanc :

— Miniștrii și oamenii politici englezi sînt foarte politicoși cu noi. Ne surîd, ne consolează vag și ne sfătuiesc să avem răbdare. Încolo, nu fac și nu vor face nimic. Morala : vom izbuti numai dacă ne sprijinim noi între noi.

Trecea Tamisa spre Westminster. Intra în City. Cerceta redacțiile gazetelor. Furniza informații despre România și ruga ziariștii să scrie. Dar pentru toate îi trebuiau bani. Se amuza... englezește, scriind lui Ghica : *..., „Am șazut la Londra trei săptămîni și am cheltuit 750 franci. Va să zică patria îmi rămîne datoare cu 300 franci. S-au deschis oarecare vorbe să negociez o căsătorie în Moldova, cu o domnișoară trecută, dar cu o zestre bunicică, să am ce sacrifica pentru cauză. N-am însă curaj nici pentru asta“...*

N-a plecat din Londra pînă cînd n-a încheiat Comitetul secret al Confederației orientale, alcătuit din cîte trei reprezentanți a șase națiuni : români, unguri, poloni,

ruși, boemi-moravi și sîrbi. Toți se legau să colaboreze în revoluția viitoare :

— Singura cale de a înălța mai repede drapelul libertății la Dunărea de mijloc și de jos.

Întors la Paris, Bălcescu a început să pregătească un ziar al emigrației. L-a numit „România Viitoare“. A propus, ca moto, noua deviză de luptă revoluționară : „Dreptate — frăție — unitate“.

De unde avea, de unde n-avea, semăna încredere în inima prietenilor de surghiun. Menaja susceptibilitățile lui Rosetti și ale Goleștilor. Îi îndemna pe Brătieni la conlucrare și unire.

Prima dată s-a întâlnit cu Eliad la gazda Goleștilor. Au discutat despre călătoria la Londra. Toți priveau cu încredere și nădejde activitatea comună a emigranților europeni. Toți doreau să apară cît mai repede „România Viitoare“. Numai Eliad și ai lui nu aderau la înțelegerea și colaborarea unanimă :

— Amații mei, își înșuruba arătătorul drept în văzduh, săvîrșiți iară impardonabila eroare d-a apreția ipocrizia drept sinceritate și nebunia drept coragiu. Deveniți iară așa de naivi că luați sateliții cei mai ascunși ai țarului și prealingușitorii lor drept români adevărați.

— Ce insinuezi ? a întrebat Bălcescu, surîzînd.

— Văzui, recentissim, la teatru, drama „Vioara dracului“. Personagiul numit doctorul Matheus, după fizicul și moralul său, mi-aduse aminte de Mavros... Și cînd zic Mavros, zic Ion Ghica. Și cînd zic Ghica, zic fanariotism și fanariotizații din juru-i, printre care, din nefericire, te prenumeri...

Nicu Bălcescu nu s-a mai putut stăpîni ; i-a turnat, fără menajamente, tot amarul și veninul acumulat în aproape doi ani de zbuciumată colaborare.

— Și să știi, domnule Eliad, că și această explozie de mînie este încă un semn al marei dragoste și al admirației ce ți-am purtat, pentru tot ce-ai creat în cultura și literatura românească.

Bălcescu s-a înclinat în fața gazdelor cerînd scuze și a plecat răcorit. Dar trei zile și trei nopți a tușit și-a făcut febră.

Totți vedeau că Eliad îi invidiază. I se părea că Bălcescu îi umbrește gloria iluzorie. Și, dintr-o dată, îl învălui într-un viespar de intrigi infernale, abil țesute.

În fond, emigrația nu se mai scandaliza de comportarea lui Eliad, îmbolnăvit tot mai rău de grandomanie. Îmbrăcat în mantie albă, voievodală, oprea lumea pe bulevarde și povestea ce revoluție formidabilă, pentru „libertate, egalitate și christianitate“, a făcut el la Dunăre. Păcat că „niște machiaveli au dat-o pe seama cnutei țariste“...

Alecu Golescu completa imaginea :

— Eliad vorbește cînd ca un martir, cînd ca un profet, ca un mesia al nației. Se crede victima unor persecuții fictive. L-am auzit adesea : „Sarsailă umblă să-l piarză pe Heliade.. Li se urîse atenienilor cu un Aristide despre care tot auzeau că e drept... Și pe mine de ce să mă urască românii ? Dar ce minune e asta : Crist să rămîie pînă la cruce numai cu Ioan, și eu să am încă trei sau patru amici la Brusa ?...“

— Ioan e... Christache Tell ? urcă Bălcescu privirile spre Alecu.

— Se vede că da. Adulatorii au scos-o că numele lui Eliad derivă de la Helios-soarele, sau de la Elia prorocul. Iar ciracii îi fac cor și strigă : „Domnia ta, domnule locotenent domnesc, ai făcut revoluția !“

— Cred că trebuie să-l evit, să-l evit cu desăvîrșire. Altfel...

Dar, cuprins de-o stranie fantezie a învinuirii altora și a disculpării personale, invidios pe prestigiul lui Bălcescu, ca și pe al oricărui, adversar al tuturor ideilor ce nu izvorau din capul lui, Eliad îl denigra, îi sabota inițiativele, căta să-l compromită. După ce-l calomnia în lipsă, urmărea să-l înlănească, să-l poată batjocori în față.

— Cum își permite să spună că m-a iubit pentru... ce-am fost, când eu, cu toată modestia, abia acum încep a fi ceva?

Într-o după-amiază, întâlnindu-l pe Tell la cafeneaua Procope, Bălcescu i-a reproșat, cu durerea adâncă și sinceră ce-i izvora direct din inimă ori de câte ori discuta despre revoluție :

— Dacă rămâneai în Transilvania, dacă veneai când te-am chemat eu acolo, dacă-l credeai mai puțin pe Eliad, strîngeam legiunea, o uneam cu oastea lui Avram Iancu, ne aliam cu armata ungară, și azi revoluția era victorioasă în întreaga Europă. Dar ați fugit, toți, și v-ați ascuns ca potîrnichile.

— Tu, care ai încercat să vinzi patria țarului și pe urmă ai vîndut-o, pe creștari, ungurilor, a sărit Christian Tell, ca ars, strălucindu-și inelele, tu cutezi să...

— Cum poți născoci, Tell, asemenea fantasmagorii?

— Dovedim cu declarațiile baronului Spleny : ne-a destăinuit tot matrapazlîcul !

— Tell, își îmblînzi Bălcescu glasul și clipi des, să alunge aburul nedumeririi și să înăbușe un acces de tuse, mă așteptam să mă îmbrățișezi pentru încercarea de a uni cele două revoluții, nu să mă acuzi că...

— Baronul Spleny dă declarație scrisă că dumneata și Ghica ați vîndut țara.

— Desigur, domnul baron s-a angajat la asta în momentele când credea că-i crește nasul și propunea sultanului să i-l închirieze ca punte peste Cornul de Aur...

— De toți îți bați joc! se scutură Tell, uitînd să-și mai strălucească inelele de la mîini.

— Ba numai de proști și de nebuni.

Cearta s-a aprins din nou ca focul de paie în vîntoasă. Apostrofele au curs violente.

— Tell, ca să curmăm sfada, te chem la duel.

Certurile astea știrbeau prestigiul întregii emigrații. Căuzașii se dezorientau tot mai tare. Unii treceau, cu fanatism, de partea lui Eliad. Alții, dezamăgiți, abandonau cauza.

Regretînd nespus hotărîrea violentă luată față de Tell, Bălcescu a trăit momentul penibil al alegerii martorilor pentru duel și al demersurilor pentru împăcare, întreprinse de prieteni. Tell însă a refuzat să discute :

— Îi zbor creierii!

— Las' că-i bine! glumea acuma Bălcescu; ce n-a săvîrșit ștreangul lui Haynau va să îplinească pistolul fratelui meu, unul din cei trei de pe dealul Filaretului, cînd am întemeiat „Frăția“... De ce n-am murit în Apuseni? De ce nu m-am azvîrlit în Dunăre, să fiu scutit de rușinea asta?

— Tu n-ai nici o vină, prietene.

— Ba am, Alecule; n-am știut să descotorosesc revoluția de ei. N-am cutezat să-i demasc, la vreme, ca incapabili ori ca trădători, așa după cum n-a cutezat ori n-a știut nici Kossuth să-l dea de gol pe Görgey.

L-a căutat pe baronul Spleny și l-a întrebat despre declarația cu... „vînzarea țării“.

— Minte! a sărit Spleny, ca înțepat de o viespe. Cer satisfacție pentru calomnie!

În ajunul duelului, Bălcescu și-a scris testamentul: ruga frații să-l înmormînteze în țară, în cimitirul din Bălcești. Să găsească un tînăr cărturar care să continue cercetările la istoria lui Mihai Viteazul.

A pornit, împreună cu Bolintineanu și cu Toderiță Rășcanu, la pădurea Clichy. Pe drum a rîs, a spus versuri de Alecsandri, a cîntat marșul lui Mureșanu : „*Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte... / Acum ori niciodată să dăm dovezi în lume / Că-n aste mîni mai curge un sînge de român*“... Și-a amintit cum vindea donițe și ciubere cu Onuț Galda. Și cîntecul Floricăi : „*Și-aș hori, horile-mi vin / Nu pot hori, că-s străin*“... Și „Miorița“ : „*...,Iar tu, de omor / Să nu le spui lor*...“

Au venit mulți dintre români să asiste ori să împiedice duelul : Goleștii, Bolliac, Rosetti...

Dar Christian Tell nu s-a înfățișat. Au așteptat pînă la prînz : n-a apărut. Toți s-au bucurat că Bălcescu scăpa din încercarea asta stupidă și tragică totodată.

Dacă nu s-a prezentat la duel, în schimb, Tell a semnat circulara lansată de Eliad către emigranții din Brussa, în care îl denigra pe Bălcescu în fel și chip, porbind de la cei 600 de galbeni despre care mai pretindeau și acum că n-a justificat cheltuiala lor.

Toate hărțuielile astea, toate decepțiile, toate înfrîngerile îl oboseau nespus, îl demoralizau, îl otrăveau sufletește. Risipecta vremea ticluind memorii, explicînd împrejurările în care a primit banii, însemnînd, cu date și martori, cînd, cui, cît a dat și în ce scop i-a cheltuit. Totul, pînă într-o centimă.

— De ce te supui la asemenea canon ? se indigna Rosetti, bulbucîndu-și ochii.

— Mă știu nevinovat și nu vreau să ne mai facem de rîs în fața lumii. Avem mare nevoie de prestigiu ca să putem ține legătura cu diverse guverne. Vrajba-i pieirea, unirea-i puterea și mîntuirea noastră.

Dar, mai grav ca orice, se dovedea triumful reacțiunii în toată Europa. Rînd pe rînd, guvernele uitau

făgăduielile și jurămintele din vremea revoluției. Cu trufie ori cu fățarnicie nouă călcau în picioare drepturile popoarelor.

În țările române, Barbu Știrbey și Grigore Ghica persecutau și acum pe revoluționari.

Guvernul habsburgic suspenda „Gazeta de Transilvania“, îl târa pe Avram Iancu în anchete pe la Viena, îl umilea și-l amenința cu închisoarea ori de câte ori cerea tălmăcirea în fapt a promisiunilor din 1848.

...Cum mint despoții, gîndea Bălcescu. Cumucid, jurînd că sînt drepti, buni și blînzi... Ticăloșia triumfă ; dar tocmai de aceea n-am dreptul să mă tîngui. N-am voie să încetez lupta. Nu ! De treizeci de ani adun fapte și gînduri în minte, adun simțăminte în inimă, cum adună albina sucul dulce al florilor, să-l înfăgureze și să-l ofere oamenilor, întru îndulcirea vieții. Dar unori aș vrea să fiu o albină care strînge fiere și mătrăgună, să otrăvesc pe cei careucid floarea vieții omenești.

Prietenii observau că boala de plămîni i-a revenit și, după întoarcerea de la Londra, progresa repede. Nu mai putea merge și nici urca scări multe. Nu mai suporta fumul de tutun. Supărările îi produceau accese de tuse și amețeli. Silit să stea mai mult în casă, s-a dedat lucrului la „Chestiunea economică a principatelor dunărene“ și la istoria lui Mihai Viteazul. Strîngea material, articole, studii, beletristică, pentru revista „România Viitoare“ :

— O concep ca pe un mijloc și un prilej de a uni toată emigrația română într-un mănunchi solidar.

Participa la adunările de la frații Golești. Cînd venea însă vorba despre Eliad, tăcea.

— Mi-a pricinuit mult rău, s-a explicat într-o zi. Și, la mînie, am zis chiar că am să-l fac de ocară pînă o fugi din Paris. Am greșit. Atacîndu-l mereu, de fapt, îl popularizăm. Îl schimbăm din laș, în erou. Cred că pleacă

din Paris, mai degrabă, dacă-l ignorăm complet. Megalomania nu suportă izolarea.

Și din acea zi n-a mai pomenit numele lui Eliad.

Așa cum proiectase la Londra, Bălcescu a întocmit un memoriu privitor la federalizarea revoluționară româno-maghiaro-slovaco-croată, l-a adresat lui Teleki și Klapka.

Confrații l-au găsit deosebit de bun și l-au răspîndit, clandestin, tuturor revoluționarilor. Au vrut să-l trimită pe Bălcescu la Londra, ca reprezentant al emigrației române în „Comitetul central democratic european“, condus de Mazzini și Ledru Rollin, și ca redactor la ziarul „Proscrisul“, organ al întregii emigrații europene.

— Este o idee a ta, argumenta Alecu Golescu. Și tu cunoști, ca nimeni altul, realitățile din tustrele țările române.

— Ai legături cu cei mai marcanți intelectuali dintre unguri, poloni, cehi, italieni, francezi, recunoștea și Rosetti.

— Mă măguliți. Dar dacă intru în asemenea comitet, nu mă mai pot întoarce în nici o țară din Europa. Și ceața londoneză, în trei luni, îmi roade tot plămînul. Iertați-mă, dar aș vrea să trăiesc pînă termin istoria lui Mihai Viteazul : să pun o piatră la temelia unității naționale.

Toți au tăcut, aruncînd cîte o privire furișă spre chipul lui palid, cu buzele nefiresc de roșii, cu ochii încercănați.

— Îl delegați pe Dimitrie Brătianu la „Proscrisul“, a vorbit Bălcescu hotărît. Iar acum, hai să analizăm revista noastră. Știți, în primul număr vreau să publicăm un manifest iscălit de toți emigranții. Să vi-l citesc? L-am scris a treia zi după duel : ..., „Doi ani trecură de

cînd, printr-o trădare mișelească, smulși din sînul poporului, lipsiți de dulcea căldură a soarelui patriei, zăcem, suferind pe pămîntul străin, pe pămîntul exilului. Dar niciodată inima noastră nu se simte mai dureros frămîntată decît în minutele acelea, cînd imaginația pe aripile sale ne strămută în mijlocul aceluia popor mare și bun, pe care l-am iubit, căruia am slujit cu credință... niciodată, zicem, inima noastră nu singerează mai mult decît cînd fiecare suflare a vîntului ce trece peste Carpații noștri și ajunge pînă la noi, auzim un răcnet al suferințelor țării. Fraților, nu dați crezare ciocoilor. Pe noi, căzușii, nu ne dezbină nimic. Sentinele ale poporului, priveghem la ceasul de mîine și-l pregătim. Misia celor ce și-au luat deviză dreptate-frăție este să se afle în frunte pe cîmpul de bătaie în avangarda luptelor democrației în contra tiraniei“...

Cînd a văzut iscăliturile adunate pe manifest, s-a bucurat ca un copil :

— Stăm iară umăr la umăr, dîrji și tari ca granitul !

În drum spre casă s-a gîndit la Tell : ...E unul din cei cu care am pornit în '43. Poate măcar acum...

L-a găsit într-un restaurant, cu mulți musafiri, bărbați și femei, toți veseli, și cu masa încărcată.

— Citește manifestul.

Tell a privit peste șiruri, plictisit :

— Și ce vrei ?

— Dacă împărtășești părerile, iscălește.

— Nu înțeleg de ce-i nevoie ca eu, locotenent dom...

— Au iscălit toți, uite !

— Eliad a iscălit ?

— Tell, nu vedeți c-ați rămas singuri ?

— Noi singuri ? Poftim !...

Și, cu un gest princiar, cu mîna sclipind de inele, își arată musafirii care rîdeau, beau, făceau glume deșucheate.

— Mi-a sîngerat inima cînd am hotărît să vin la tine. Dar nu te putem ocoli și nici lăsa cu confuziile, cu simpatia ta pentru... cu ambițiile și morga ta de domnitor detronat...

— M-ai denigrat. Tu și-ai tăi. Nu m-ai lăsat să fiu ceva !

— Nu eu te-am coborît de pe soclu. Că nu-s făcut să dobor eroi, ci să-i înalț cu fruntea în istorie... Cristache Tell, frate, iscălește ! Dovedește, măcar acum, că ești român, că...

— Nu !

Și i-a întors spatele.

Bălcescu a plecat, frînt.

Pe stradă, în dreptul bisericii Sainte Chapelle, l-a prins un acces de tuse așa de violent, c-a amețit. S-a rezemat cu fruntea de zid. Îi ardea ca para, și răcoarea parcă-l liniștea.

Toată luna martie a stat în casă. A terminat „Chestiunea economică“ și a continuat „Istoria lui Mihai Viteazul“.

Prietenul Paul Bataillard îi procura cărți și documente, îl informa despre evenimentele din Franța :

— Reacțiunea se întărește mereu și-i tot mai obraznică. Revoluționarii adevărați sînt siliți să emigreze.

— S-ar putea, deci, ca și noi, proscrișii revoluției din alte țări, să devenim indezirabili aici, în țara libertății, se îngrijora Bălcescu.

— Mă tem că da, regreta Bataillard.

— O, cum aș vrea să mă întorc în țara mea...

Trudea să înfățișeze cît mai pe larg și cît mai viu lupta de la Călugăreni și cea de la Giurgiu. Transcria,

cu voluptate, o succintă caracterizare a istoricului turc Sead-Uddin : ...,„și spaima fu așa de mare, încât putem zice că niciodată nu se văzu asemenea desăvîrșită înfrîngere“...

Așa, suferind și adîncit în istorie, l-au găsit Vasile Alecsandri și Costache Negri. Vizita lor i-a înseninat sufletul, l-a însănătoșit ca prin minune. Au povestit zile și nopți, au rîs, au blestemat, au jurat să nu se lase înfrînți, să continue lupta, să înfăptuiască revoluția.

— Întii să înfăptuim unitatea țărilor române !

— Da : „*Vin la Milcov cu grăbire, / Să-l secăm dintr-o sorbire...*“

— Unirea fi-va minunat prilej de revoluție. Mă bucur că poporul va dobîndi, peste un an-doi, ce n-a putut smulge în 1848.

Se antrena iar în muncă.

Și nu regreta decît că Alecsandri și Costache Negri erau doar în trecere prin Paris.

A așteptat cu înfrigurare rezultatul călătoriei lui Alecu Golescu în Europa Centrală. Nădăjduia că va găsi oarecare ajutor la Frankfurt ori la Viena, oarecare sprijin pentru amnistia revoluționarilor maghiari și români. Dar toate guvernele nutreau pentru emigrați aceeași constantă și înverșunată ură. Conștiința emigraților se clătina.

După entuziasmul de o clipă, la apariția „României Viitoare“, au redevenit triști, plictisiți, sceptici. Mulți căutau sprijin personal, protecție, ca să obțină amnistia și să se întoarcă în țară. Mulți căutau să se căpătuiască în diverse afaceri. Unitatea emigrației se destrăma ca un covor ros de molii.

Bălcescu a ferit într-o parte fișele și manuscrisele despre istoria lui Mihai Viteazul și a început să scrie „Mersul revoluției în istoria românilor“.

Scria din inimă, patetic, ca tot ce făcea el. Privea revoluția ca pe un fapt firesc, prevăzut, de neînlăturat, fapt care duce poporul român, împreună cu toată omenirea, pe calea nemărginită a dezvoltării progresive... Revoluția urmărește să înalțe plebeianismul la putere, să cucerească libertatea, să înfăptuiască unitatea țării. Dușmanii dinlăuntru, coalizați cu cei dinafară, au zdrobit-o.

Dar ea va izbucni din nou : răscoala lui Horia a pregătit pe cea a lui Tudor, cea a lui Tudor a deschis calea lui 1848, 1848 pregătește revoluția viitoare. O pregătesc și o vor provoca toate fenomenele ce se petrec înlăuntrul țării, în inima poporului. Numai prin revoluție românii vor cuceri libertatea socială, unitatea politică și independența națională.

Înscria și un sfat ca o profesiune de credință, izvorită din amară și tragică experiență : *...„În zadar veți îngenuchea și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pământului nu dau fără numai ceea ce le smulg popoarele... Ziua izbîndirii, ziua dreptății se apropie, în care se vor ridica popoarele ca să măture rămășița tiranilor de pe fața pământului“...*

Iarna anului 1851 a fost tare umedă și rece în Paris.

În camera săracă din strada Dominique, Bălcescu tremura de frig și visa vatra copilăriei din Bălcești, unde ardeau stînji de lemne, iar în jocul flăcărilor, fantezia înfiripa toate legendele și cîntecele istoriei. Numai ropotele tusei îi întrerupeau visarea.

Așezat la masă, cu paltonul pe umeri și cu genunchii înfășurați într-o pătură, lucra câte zece-douăsprezece ceasuri pe zi.

Găsindu-l așa, înghețat și flămînd, Rosetti l-a ajutat să plece la Ville d'Avray, unde stăteau, de astă-vară, și doi frați Golești. Aici, la aer și liniște, sănătatea i s-a îmbunătățit. Îl chinuia însă un necurmat dor de țară. Și nu-l ostoia decît recitînd versuri din „Miorița” și scriind la istoria lui Mihai Viteazul. Se identifica așa de mult cu eroii lui, încît i se părea că a participat efectiv la lupta de la Giurgiu din 1595 și că a plecat, ca sol al țării, să caute alianțe antiotomane.

La începutul lui aprilie, aproape de prînz, Alecsandri i-a bătut în ușă :

— Istoricule, puneți haina și cravata de zile mari : la ușă așteaptă muza Clio.

— Se putea, Basile, să nu vii tu însoțit de o muză ? !

— Mă învinui în zadar, ingratule ! Zeița te caută pe tine.

— Pe mine ? Nu cred.

— Desigur ! După ce-ai răpit-o, romantic, de pe pămîntul sfînt al Moldovei mele, după ce ai numit-o soție și credință veșnică i-ai jurat față de grăniceri, ai uitat-o cu desăvîrșire...

— Maria !

— Da, ea-i : Mărioara-Florioara de la Moldova.

S-au îmbrățișat. Alecsandri își tunsese pletele ; se îmbrăca mult mai sobru : jiletcă neagră, strînsă pe trup, cravată gri, în ton cu pantalonii, pălărie tare, neagră. Dar veselia i-a rămas aceeași : spumoasă, optimistă, cuceritoare.

Privindu-l mai îndeaproape pe Bălcescu, Maria Cantacuzino nu și-a putut stăpîni surpriza : părea neverosimil de schimbat, de îmbătrînit.

— Văd că te-ai înfundat în cărți și-n documenturi.

— Nu mă prea împac cu contemporanii, și m-am mutat cu totul în secolul al XVI-lea. Am auzit că este o pasăre care zboară numai pe furtună ; pe vreme bună se ascunde în cuib.

— La Giurgiu, când ne-am despărțit, tare eram îndrăgostită de tine, Nicule, surîse Maria.

— Tu ? De mine ?

— Da. Revoluția însă te subjugase într-atît, încît...

— N-am văzut că ești frumoasă, bună, înțeleaptă, prietenoasă, tandră.

— Atunci vă stau naș ! a bătut din palme Alecsandri, cucerit de explozia de cavalerism a lui Bălcescu.

— Mulțumesc, Basile ! Bucuros, îndată ce m-oi înzdrăveni. Bineînțeles dacă Maria... Măi prieteni, dragii mei ! îi cuprinse pe amîndoi de mijloc ; parcă mi-ați mai potolit arșița dorului de țară. Spune-mi, Basile, ce-ai mai scris ? Recită-mi versuri de-ale tale, populare... Spun „Miorița“ de cîte ori sînt amărît și-mi vine să plîng de dorul țării.

În Paris, Maria Cantacuzino intrase în cercurile boemei artistice și literare. O admira pe George Sand că inspira sentimente înalte, frumoase, poezilor și muzicienilor. Îl cunoștea pe pictorul Puvius de Chavannes și-i frecventa atelierul.

A început să-l viziteze des pe Bălcescu. Îi povestea întîmplări, preocupări, gînduri din lumea artistică a Parisului. Îl invita să pozeze lui de Chavannes :

— Sînt măgulit, dar să mă mai îngraș. Și, ceea ce n-am fost niciodată, să mă fac frumos.

— Așa cum ești, mi te simt aproape, prieten. Și-s gata oricînd să mă devotez ție.

— Binecuvîntez ceasul cînd te-am întîlnit întîia oară !

— La Agapia, în blînda noastră Moldovă. Acolo, într-o vară... Pe urmă la Mînjina, la Elena Negri...

Împreună cu Alecsandri, i-a adus un doctor vestit în boli de plămîni : un bătrînel simpatic, cu vorbă domoală. Se speria de ce auzea în pieptul lui Bălcescu ; dar zîmbea liniștit, blînd și spunea anecdote ori istorisea întîmplări din zilele lui februarie 1848. Îl emoționa pasiunea revoluționară a pacientului.

— Și ziceți c-ați sfișiat o bucată de catifea din tronul lui Ludovic-Filip ?

— Da, mi-a trimis-o mie, confirma Alecsandri.

— Emoționant ! Am fost și eu acolo, cînd poporul a smuls tronul. Poate, chiar ne-am întîlnit. Cîte surprize aduce viața... Oameni din colțuri de lume așa de depărtate se întîlnesc în același ceas, în același loc al luptei pentru libertate și-o ajută să triumfe. Cred că nimic nu v-ar prii mai bine decît un an, la 600 m altitudine, într-o regiune ferită de vînt și de umezeală, așa cum îmi imaginez țara dumneavoastră.

— Nu mă lasă tiranii să ajung acolo.

— Ei, iaca, și pentru asta se cuvine să-i spulberăm de pe fața pămîntului.

I-a recomandat să plece, urgent, în sudul Franței ori în Italia.

La plecare, doctorul a șoptit celor care-l aduseseră :

— Sînt dator să vă spun : nu mai trăiește nici o jumătate de an.

A amînat plecarea : n-avea bani. Nu cerea niciodată. Chiar de-ar fi pierit de foame. Dar Maria se pricepea să-l ajute fără să-i rănească susceptibilitățile și mîndria. Îi programa orele de muncă mai rațional. Îl informa despre activitatea emigranților :

— La 14 mai, societatea „Junimea Română” serbează trei ani de la adunarea de la Blaj. Te-au invitat să le vorbești.

— Mă bucur ! Am să le fac un cuvînt bătaios.

Se și apucă să-l scrie. Îi ardeau în cuget fapte și întîmplări, chipuri și gînduri de acum trei ani. Și, cu pană incandescentă, le tălmăcea hîrtiei. Spunea și adevăruri crude : *...,românii se lăsară înșelați de austrieci, ei exploatarea eroismul și jertfele lor*“... Descria și cu amănunt, și cu putere de generalizare, ce-a văzut apoi, în 1849, în Transilvania : *...,În acea vreme, cînd inima îmi era zdrobită, căci în toate părțile vedeam naționalitatea română călcată și strivită de dușmanii străini, fusei fericit a găsi acolo, pe acele pîscuri uriașe, pe deasupra norilor, o naționalitate și o viață românească înfocată și puternică*“...

Maria îi urmărea pasiunea cu care își citea cuvîntarea asta smulsă din inimă. O cucerea, o vrăjea. Iar finalul îi apărea ca o poruncă a întregului popor : *„Noi vrem să ne unim cu țara*“.

Îi cuprinse mîna rece, ușor înfiorată, și-l ținu așa cîteva clipe, să-i adune puterile și să-i ostoiască emoțiile.

— Mi-ai povestit, într-o zi, că la Abrud ai auzit cîntînd o jună și frumoasă fată de la munte...

— Floarea !

— Poate-ar fi bine să amintești scena. Are putere de simbol : deasupra unor ruine, o romîncă tînă cîntă o doină, ca un imn de înviere... Așa mi-ai povestit tu...

— Bravo, Maria !

A scris și intercalat pasajul.

— Acum lasă că-ți copiez eu tot textul, frumos, curat.

A doua zi după serbare, îi comunica impresiile adunate de la participanți :

— N-a plăcut tuturor cuvîntul tău. Dar cei care te-au aplaudat sînt și români adevărați și sinceri iubitori de

libertate. Vorbirea cu dînşii m-a convins că Ion Ghica are dreptate cînd spune că tu ai fost inițiatorul cel mai ager și mai zelos apostol al „Frăției“ și cel mai revoluționar dintre românii care s-au aruncat în vîltoarea de la acest mijloc al veacului nostru.

— Ghica mă flatează. În „Frăția“ eu l-am adus pe Christian Tell. Eu nu m-am împotrivit mai energic lui Eliad. Eu, cînd am rămas singur la conducere, n-am cutezat să fiu...

— Dar noi știm, mai ales, cît de mult ai cutezat, Nicule.

Doctorii îl îndopau cu medicamente ; totuși temperatura, tusea și durerile nu cedau. I se impunea odihnă, dar nu se îndura să lase pana din mîină. Orice zi, orice ceas pierdut i se părea mai dureros ca junghiurile din piept. Lucra ceasuri întregi, fără întrerupere. Îi transpirau mîinile, îi șiroia nădușeala pe frunte, tușea. Dar scria, scria cu înverșunare.

Cînd Ștefan Golescu îl invita la odihnă, surîdea vinovat :

— Să termin măcar istoria lui Mihai Vodă, înainte de a da ortul popii.

Se vedea parcă pe dealurile Șelimbărului de la miază-ziua Sibiului, ca în toamna lui 1848 : ..., *„Ungurii acum pierduseră bătălia : armia lor în răsipă fugea în toate părțile“*... Apoi, meditînd o clipă, însemna ultimele fraze din capitolul XXIV : ..., *„Astfel fu bătălia de la Sibiu, una din cele mai vestite în anele gloriei române. Ea fu mult mai mare prin rezultatele ei, căci ne făcu îndată stăpîni ai Ardealului...“*

Pentru închipuirea lui Bălcescu, Mihai Viteazul devenea un leu însuflețit de duh revoluționar. Gîndea : ...Mă stăpînește un singur țel : să duc la capăt astă epopee, cu

eroi ca niște semize, întruchipări ai poporului unit și ai patriei române libere...

Munca febril. Împărțea toată lucrarea în două volume, fiecare din câte trei părți. Ruga pe cei din țară să-i găsească topografi care să studieze locul bătăliilor de la Călugăreni, Giurgiu, Șelimbăr.

Dar îi lipseau multe documente și mai cu seamă cele din țară. Îl vedea pe Mihai Vodă tot mai încărcat de fapte mari și-l presimțea încă mai eroid decât arătau documentele, puține, sărace și prea adese scrise de croniciari în slujba dușmanilor lui. Scia lui Alecu Golescu, lui Kogălniceanu, lui Bataillard, lui Winterhalder și-i ruga să-i mai trimită studii, cronici, documente.

Se îngrija de copia portretului lui Mihai, gravat de Sadeler, ca să illustreze cartea. Solicita „Asociației literare” ajutor în tipărirea ei, renunțând la orice drept de autor.

Orice document nou, orice pagină scrisă îl bucura și-l alina ca o licoare cerească. Se încredința că aprinde o torță pe care nimeni, dar absolut nimeni și niciodată n-o va mai putea stinge.

— Vreau să grăiesc fraților mei români prin pilda vieții lui Mihai Viteazul, cea mai măreață jertfă pentru ideea supremă a istoriei noastre: unirea țărilor și a poporului nostru, întru cucerirea libertății.

Regreta mai ales că n-are destule informații să lămuirească mai deplin cartea a III-a : „Robirea țăranului”... Ei, dacă ar fi slobozit țărani, iar în Transilvania ar fi atras de partea lui pe români și s-ar fi descotorosit de contele Gaspar Kornis, de contele Czaki... Ce greșeli ai săvârșit, erou, și câte urmări nefaste... Dar cum puteai înțelege și săvârși, tu și ai tăi, lucruri pe care nu le-am putut înțelege și înfăptui noi, care trăim la 250 de ani după tine?

Porni spre fereastră, să respire aer proaspăt.

Îl prinse un acces de tusă, scurt, zguduit, adânc. Expectoră singe.

O sudoare rece îi inundă trupul din crește în tălpi.

S-a întins pe pat și a stat așa, ciudat de calm, de liniștit, de împăcat : ...Deci, nu mai am mult.

La vreo jumătate de ceas, gazda i-a adus o scrisoare din Moldova. Un prieten îl vestea că acolo s-au amnistiat revoluționarii. A scris repede la Bălcești : ...,mi-i tare dor de dumneata, mamă. Vino la Focșani ori la Galați să ne întâlnim. Scrie-mi, urgent, unde ai prefera“...

Și-a spălat batista de sînge, să nu vadă Maria.

Dar în Ville d'Avray nu mai putea sta. Maria avea treburi în Paris. S-a mutat și el.

A pregătit pentru tipar două cărți din istoria lui Mihai Viteazul : ...N-am timp s-o cizelez așa cum aş vrea. Dar evident că faptele înviate de pana mea și legate între ele prin cugetul meu vor trezi în inimile românilor simțăminte spornice pentru reînălțarea și unirea patriei noastre.

Alarmați, doctorii i-au recomandat să plece cît mai repede în sud. Un prieten, Bălăceanu, îl chema la Nissa. Bălcescu însă se gîndea : ...Are familie, copii, și ofteca mea... Plec mai bine la Roma. Am acolo biblioteci, unde...

Bolintineanu i-a adus însă știrea că poliția papală a găsit asupra ofițerului român Gh. Andreescu memoriul adresat lui Teleki și Klapka, privitor la federalizarea revoluționară româno-maghiaro-slavo-croată.

— Adrian ! Cel arestat de colonelul Solomon, cel rănit la Brad. Bietul băiat, din pricina mea, gustă din temnița papală.

Își apăsă pieptul cu palma stîngă, să înăbușe un val de tuse. Netezi, cu degetele înfiorate, foile de hîrtie

din față, pregătite pentru scris. În inimă îi picura cînd o picătură dulce, cînd una amară.

— Deci, poete, tirania nu mă lasă să mă apropii de Roma, care mi-ar fi oferit biblioteci și muzee, adevărate elixiruri pentru inima mea de acum... Dacă aș scăpa de oftică, m-ar înhăța poliția austriacă și m-ar muta la Spilberg. Frate Bolintineanu, cum putem ajunge la vatră, în țintirimul din satul nostru ?

Poetul l-a strîns la piept, înghițindu-și lacrimile podidite.

La stăruințele Mariei și ale lui Golescu, a plecat în sudul Franței, la Hyères. Oboseala și zdruncinul drumului l-au îmbolnăvit mai rău. Tușea, scuipa sînge, amețea.

La o săptămînă, Maria l-a ajuns din urmă. L-a îngrijit, i-a făcut corespondența. L-a informat despre întîmplările din Paris și din restul lumii. Și deși necazuri și treburi importante o chemau la Paris, a rămas totuși lîngă dînsul. Îi rînduia fișele, ca să le găsească ușor ; îi traducea textele și chiar scria sub dictarea lui. Muncea veselă, subtil șăgalnică, să nu jignească firea lui gravă, tragic de serioasă, de frămîntată. Îl ocrotea cu o delicată devoțiune, cu discreția și gingășia de care-s capabile numai femeile îndrăgostite adînc și sincer.

După ce lucrau două-trei ore, se plimbau la braț, ca doi îndrăgostiți, printre măslini și trandafiri.

Clima egală și dulce, aerul filtrat de vegetația luxuriantă și mereu primenit de briza Mediteranei îl înviorau. Dar mulțumit era numai cînd izbutea să scrie, măcar cîteva rînduri, la istoria lui Mihai Viteazul.

— Amu gata ! Te hodinești două ceasuri și pe urmă, plimbare cu barca pînă la Ille de Porquerolles, hotăra Maria.

Admirau frumusețea mării, a insulelor, și se extaziau :

— Priveliște admirabilă ; dar tot mai frumos mi se pare la Bălcești, la Agapia, la Cîmpeni... „*Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai*“...

Clipceau în coasta bărcii valurile domoale din golful Hyères. Apunea soarele dincolo de puntea peninsulară, întinsă pînă la Petite Passe.

— Totdeauna am dorit, Maria, să am lîngă mine o femeie înțeleaptă, cultă, prietenoasă, cu grație și spirit, cu inimă caldă și bună.

— Care-i pentru tine femeia ideală ?

— Madame Rolland. A strălucit prin inima ei sensibilă, prin frumusețe, prin inteligență și prin eroism. Și sînt fericit că mi-ai apărut în cale.

— Sînt egoistă și nestatornică : a doua oară văduvă...

— Pentru mine ești un înger salvator. Dar... Am dorit totdeauna să am mulți copii, băieți și fete. Pe unii să-i fac ofițeri și ingineri, pe alții oameni politici. Să desăvîrșească ei ceea ce noi abia am însăilat. Să am șaptezeci de ani. Să fim în 1890. Țara să fie unită : Moldova, Transilvania, Țara Românească. O republică mare, independentă : România.

— Ce repede ți se înflăcărează închipuirea...

— Revoluția viitoare clocotește în adîncuri, Maria. Trebuie să vină și vremea conducerii poporului pentru popor.

— Ai dreptate !

— Dar, deocamdată.. Sevastița îmi scrie că Maței al Saftei și Barabaș, țărani de la mine din Bălcești, s-au refugiat, de răul stăpînirii, în Dobrogea. Îmi cer sfaturi cum să-și rînduiască mai bine gospodăriile. Și m-au poftit chiar acolo, la dînșii. M-a bucurat mult invitația asta. Am făcut chiar un plan cu Ion Ionescu, să ne așezăm și noi în Dobrogea, să organizăm cele 3 000 de familii

țărănești adăpostite aici din pricina persecuțiilor de după căderea revoluției. Să fiu dascăl în satele lor. Cît aş vrea...

Îl absorbea lucrul la istoria lui Mihai Vodă. Dar nu uita să scrie prietenilor, să se informeze despre cele ce se petrec pe lume, despre soarta emigranților și despre problemele lor, deși greu îi mai putea ajuta cu ceva. Nu evita să stea de vorbă cu gazda, să dăruiască dulciuri lui Jacques, copilul portăresei, să discute cu barcagiul despre frumusețile Mediteranei, despre originalitatea folclorului provensal sau despre conflictul dintre președintele republicii franceze și Adunarea legislativă.

— În țara mea, surîdea amar Bălcescu, este o zicală : cînd se bat taurii strivesc firele de iarbă.

Sănătatea i se ameliorea sensibil. De cîteva ori s-a sculat în zori și-a lucrat pînă noaptea tîrziu.

— Neascultătorule, îl dojenea Maria, în șagă, cu alintat accent moldovenesc ; uiți ce-ai făcut ! Ai părăduit tătă feștila.

— Mai bine feștilă părăduită, decît operă neisprăvită. Mi-am legat viața de cartea asta. Poate nici n-am să trăiesc mai mult.

— Nicu șuguiește cu moartea ? Ei, ăsta-i sămn bun.

— Sînt vesel, Maria : mă aflu cu Mihai Viteazul al meu în culmea gloriei lui. Citește ! și-i întinse fila cu cap. XLV. Cu glas tare, s-aud :

— ..., *Cînd se vesti cuprinderea Moldovei, toată lumea rămase uimită de mirare. Acel căpitan care umblă și izbește cu iuțeala trăsnetului, acei minunați ostași care... Veacul nu arătase încă în Europa o asemenea armie, nici un asemenea general...*“ Nicule, de ce nu putem opri istoria și viața în loc, la clipa fericirii ?

— Hm.. Pentru că în lume totul curge, totul se preface, se schimbă. Adică numai schimbarea-i veșnică...

Luă hîrtia din mîinile emoționate ale Mariei și mai scrisese cîteva rînduri. Prietena le citi, în șoaptă, peste umăr :

— „Vai ! căci nu ne-am putut opri aici, în culmea triumfului nației române, oprind împreună cu noi și timpul și istoria... Pentru ce după draga poveste a atîtor norocite și mari izbînzi, să fim osîndiți a descrie și cruntele noastre nenorociri ? !“

— De ce-ai adăogat fraza din urmă ?

— Pentru că urmează cartea a V-a : „Mirăslău“.

— Și după asta ?

— Gorăslău și... „Moartea“...

— Atunci unde-i mîntuirea ?

— În timpii ce vin. Căci trebuie să vină. Și-atunci poporul...

Bătăi intempestive în ușă ; gazda a intrat, cu chipul răvășit de spaimă :

— Doamna și domnul meu, sînt dator a vă informa că ieri, 2 decembrie 1851, prințul prezident s-a făcut consul pe zece ani. A arestat peste 20 000 de oameni. A dizolvat Adunarea legislativă : o lovitură de stat, un nou 18 Brumar. Înțelegeți ?

— Înțeleg, domnule Patin ; tiranul a lepădat masca.

— Unii zic că acest nou Bonaparte va duce iar gloria Franței pînă la capătul lumii.

— Deocamdată arestează, gîtuie progresul.

— Ai dreptate, domnule. Toți revoluționarii de la '48 fug.

— Și în urma lor crește un imperiu...

— Cîtăva vreme vom da sînge și ne vom hrăni cu un surogat de glorie, cîștigată de un împărat cu mustață în furculiță și barbișon pomădat... suspină domnul Patin.

După-amiază au apărut trei jandarmi :

— Actele !... Dumneata trebuie să părăsești teritoriul francez în cinci zile.

— Dar asta-i republica franceză, domnule, nu Turcia !

— Regret. Ordinul e ordin. Și nu uitați : închisoarea If e lângă Marsilia, la 30 km de Hyères.

— Mulțumesc... Știam.

Privea cum pleacă jandarmii și zîmbea istovitor de trist. Parcă i s-ar fi dăruit încă un stîlp de sprijin al vieții. Ultimul.

— De-acum, Maria, numai în cer de voi mai fi primit... Dar dacă aș ști că și acolo sînt tirani, aș prefera iadul.

Maria n-a rostit nici un cuvînt. Îl urmărea pe Bălcescu cum lua pana și scria nervos, precipitat, pe o foaie mare, dublă. Peste umăr, ca de obicei, citea frînturi de frază :
...,pe cînd Europa întreagă se pregătea a saluta triumful libertății... fiii fărădelegii triumfează în toate părțile și își întemeiază spurcata lor tiranie. Sufilele generoase, zdrobite și rănite de moarte, văd apunînd din vederea lor ziua mîntuirii“...

Jandarmii au reintrat, fără a bate la ușă :

— Să vă fie clar : cinci !

Și arătară degetele de la o mînă : cinci zile.

În după-amiaza aceea Bălcescu n-a mai lucrat nimic. N-a putut bea nici un strop de lapte. S-a culcat tăcut, mîhnit.

În zori, Maria l-a găsit leșinat ; perna era plină de sînge.

Medicii l-au readus în simțiri. Se minunau :

— Are șapte vieți !

Maria a scris repede Sevastiței. A făcut petiția la prefectură să-i îngăduie rămînerea în Hyères, pînă va putea fi transportat.

De la Marsilia și de la Paris i-a adus medicamente.

După două săptămîni, cînd a sosit Sevastița, se simțea ceva mai bine. Ar fi vrut să lucreze, dar Maria și medicul nu-l lăsau nici să citească, nici să vorbească.

— Aș vrea să vină Alecu Golescu și Ghica : să-i văd.

— Le scriu ! i-a sărit Maria în ajutor : ..., „Doctorul e foarte îngrijorat și, dacă hemoptiziile nu încetează, totul e pierdut. Prezența mătăle aici ar avea un efect salvator asupra bolnavului nostru drag“...

Golescu a sosit la 2 ianuarie 1852.

Bălcescu s-a bucurat, parcă s-ar fi întîlnit cu salvatorul lui. A glumit :

— Alecule, frate, semăn eu cu cel care, acum patru ani, în vîltoarea de la mijlocul veacului, răsturna tronuri și umbla să se bată cu armatele a trei tirani ?

— Da, Nicule : trei tirani, plus Haynau, „hiena de la Brescia“.

— Ce fericit aș fi dac-aș putea sfîrși istoria lui Mihai... Dar nu pot. Mai am multe de scris, și zilele mele au rămas tare puține.

— Ai s-o scrii, Nicule, și pe a lui Ștefan cel Mare.

— Ce dor mi-i de țară, prietene !

Alecu a înclinat fruntea, înnegurîndu-se.

Ca să rupă tăcerea, au povestit despre lucrurile ce se petreceau în lume, despre emigrarea lui Victor Hugo, Edgar Quinet și a altor francezi progresiști, adversari ai regimului lui Bonaparte.

— Mi se pare că, după patru ani, democrația și revoluția arată tot atît de jigărite, de slăbănoage ca și mine...

Alecu Golescu l-a ajutat cu bani, cu medici și doctorii.

În martie, hemoptiziile au încetat. Doctorii i-au îngăduit să citească și chiar să dicteze.

La începutul lui aprilie avea voie să se plimbe, cîte o jumătate de ceas, la brațul Sevastiței sau al Mariei. Dicta

cîte o oră, maximum două. Îşi formula în gînd frazele ; le rostea domol, cu glas scăzut, frămîntat de emoţii, de sentimentul celei mai nesfîrşite păreri de rău :

— „...*Astfel fu bătălia de la Mirăslău, această întîia nenorocire, începătură şi pricina tuturor celorlalte. Astfel nestatornicul noroc, în cîteva ceasuri, ne răpi ceea ce ne dedase într-atîţia ani şi după atîtea mari strădanii. Vai ! cîte nădejdi frumoase înşală el, cîte proiecte mari nimici !*“

Maria scria liniştită, cu o caligrafie uniformă, stăpînită. Lăsa imaginaţia să-i călătorească şi lacrimile să se prelingă nestăpînite pe obraji :

„*Mirăslău ! Mirăslău : blestem asupra ta, loc de pieire, loc afurisit ! Ce de sînge eroic sorbişi tu în această zi pustie ! Amar nouă !... Ni se cade a vărsa lacrimi amare asupra acestei mari nenorociri de la Mirăslău*“...

— Care să fie oare pricina adîncă a acestei înfrîngerii ?

— Ai dreptate să întrebi, Maria. Pune punct şi virgulă după Mirăslău : așa... „*dar să nu învinovăţim de loc providenţa. Noi care robiserăm pe fraţii noştri ţărani din Ţara Românească şi păstrarăm în robia ungurilor pe cei din Ardeal, mai meritam noi oare atunci mărimea şi fericirea ?*“

Maria îi sugerase un grav verdict istoric.

Cîteva zile a ascultat lectura şi a şlefuit capitolele din cartea a treia. Apoi a rugat-o să-i copieze un mic studiu despre Răzvan Vodă :

— Să-l trimit lui Alecsandri, pentru revista „România jună“.

Lucra cu încredere ; dar puterile îi slăbeau văzînd cu ochii. Hainele curgeau de pe el. Arăta ca de şaizeci de ani, cu toate că nu împlinise treizeci şi trei. Doctorii îi recomandau să se mute mai la sud, la Neapole ori la Palermo.

— Vreau să mă duc la Constantinopol, să-l văd pe Ghica. Mi se pare că m-a uitat, mișelul...

La jumătatea lui aprilie pe Maria o chemau treburi și încurcături familiare la Paris. Bălcescu și Sevastița au plecat la Marsilia, să ia vaporul spre Constantinopol.

— Poate acolo obțin învoirea de a intra în țară. Să mă sting sub cerul ei, să mă topesc în pământ românesc. Nu-i așa, Tița, că nu rîvnesc prea mult ?

În drumul pe Mediterana, Bălcescu s-a odihnit. A citit. A corectat la manuscris.

La Constantinopol a sosit într-o seară de mai.

În port l-au întâmpinat Ghica și mai mulți căzuși, prieteni, surghiuniți la Brussa. Toți s-au speriat de înfățișarea lui. Și mai ales Alexandrina. Chipul uscat, alungit, numai piele și os, ochii adînciți în fundul capului, surîsul colorat cu cea mai amară tristețe o înspăimîntau : ...Și n-au trecut, doamne, nici zece ani de cînd... „Fii zeița destinelor noastre“... Cum a răvășit și a ros vremea în făptura ta, Nicule... Își regreta parcă înfățișarea tînără, frumoasă, împlinită. Sănătatea-i robustă, exuberantă i se părea o sfidare, o insultă.

Bălcescu deducea că făptura lui ajunsese în așa hal, încît jignea frumusețea și sănătatea Alexandrinei. Repeta : ...De ce n-am murit la Hyères ? Ca să ucid și iluziile ?

Ion Ghica și Alexandrina l-au găzduit toată vara, în vila lor de la Bebec. S-au frămîntat și-au stăruit pe la toți demnitarii turci, pe la consuli și ambasadori, să-i obțină intrarea în țară. Dar nimeni, nici chiar ambasadorul Rusiei nu l-a putut convinge pe domnitorul Barbu Știrbey să-i îngăduie intrarea în țară. Se justifica : „Dacă-l primesc pe ăsta, pe cel mai roșu, trebuie să-i primesc pe toți, adică trebuie să abdic, ca fratele meu Bibescu...“

Într-atîtea refuzuri, Bălcescu avea impresia că prelungeste o agonie sălbatică, insuportabilă. Nu se simțea bine, cu adevărat, decît la mormîntul Elenei Negri : ...Spunea cîndva : să murim doar atunci cînd toate gîndurile noastre fi-vor împlinite. Și uite, mi se pare că pierim tocmai pentru că nu ne putem înfăptui nici unul din acele gînduri mărețe și scumpe.

Totuși, cînd se prindea la vorbă, cînd plănuia organizarea viitoareii revoluții generale, își recăpăta parcă vioiciunea, căldura, entuziasmul. Asta îl uimea pe Ghica ; iar Alexandrinei îi stîrnea amare muștrări de cuget, numai de ea știute.

Plecată înainte în țară, Sevastița, ca și Zinca Bălcescu s-au zbatut toată vara să obțină de la vodă Știrbey, pentru Nicu, cel mai nevinovat dintre privilegii :

— Să fie îngropat în pămînt strămoșesc.

Dar oricît de deznădăjduit, glasul Zincăi Bălcescu n-a răzbătut zidul tiraniei. În zadar intervențiile, făgăduielile, rugămintile, lacrimile. Tiranul a rămas surd, pe tronul sprijinit de alți tirani încă mai mari.

Seară de august, răcorită de briza proaspătă a Mării Marmara.

Bălcescu a urcat treptele verandei încet, ostenit.

Ghica l-a privit o clipă, cu spaimă, apoi i-a sărit înainte.

— Acum un minut, Alexandrina propunea să-ți facem o vizită.

— Și-aici v-am luat-o înainte... Cînd nu-i umezeală, respir mai ușor. Altminteri, ca locomotiva. Ioane, nu mai pot aștepta pînă s-or îndura tiranii să mă primească. Plec spre țară !

Ghica încreți ușor fruntea. Îl speria gândul : ...Nu rezistă.

— Am mai pus un cuvînt pe lingă Titoff... informă Alexandrina.

— Degeaba. Cunoști unul din pretextele pentru care stăpînirea a oprit „România jună“, revista lui Alecsandri ? Studiul tău despre Răzvan Vodă. Vodă l-a socotit un pamflet deghizat împotriva lui, îi explică Ghica.

— Mda, a văzut bine... Mă duc, totuși. O să mă țină arestat o lună, două. Pe urmă m-or lăsa să mă sting în pridvorul casei de la Bălcești. Că altceva... „*Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai...*“ Am văzut la muzeul din Atena o statuie : Heracles înfrîngîndu-l pe Anteu. Îl ținea sus, înlănțuit cu brațele : dacă nu atinge pămîntul, îl poate sugruma. Altfel.. Știrbey vodă, departe de a fi un Heracles, iar eu, Ioane, sînt un Anteu cu desăvîrșire istovit, agonice : umbra celui ce am fost...

— Nicule, nu vorbi...

— Lasă-mă, te rog, să vorbesc : nu mai sînt decît un cadavru rătăcit pe meleaguri străine. De altfel, am și trimis depeșă mamei să mă aștepte la Galați. Vreau s-o văd. Poate-mi mai alină dorul de țară.

— Bună idee !

— Mîine pleacă un vapor englez care urcă pe Dunăre pînă la Orșova... „*Iar tu de omor / Să nu le spui lor...*“

Pe vapor i-a revenit încrederea în sine. A citit. A stat de vorbă cu drumeții.

Cînd a zărit țărmul românesc, s-a învăpăiat de emoție. Neliniștea, nerăbdarea, bucuria îi sporeau febra. Nădușeala rece îi curgea pe obraji. Pămîntul, văzduhul, copacii descifrați în zare, pescărușii — toate și toți îi erau dragi, i se lipeau de inimă. Privea lung apa Dunării, și-n oglinda ei ciudată se perindau sute de icoane, de amintiri. Parcă

trecea pe la Giurgiu. Parcă plutea în ghimia turcească ori înfrunta ofițerul de la General-Komando.

Dar la Galați n-a găsit-o pe Zinca. I-a lăsat doar vorbă printr-un vameș că-l așteaptă la Giurgiu.

Încă două zile de călătorie, de așteptare.

În portul Silistrei, pe-un vas austriac, un matelot român din Transilvania spăla puntea și cânta: *Jele-i, doamne, cui și cui / De armele Iancului, / Că le plouă și le ninge / Și n-are cine le-ncinge. / Că cine a avut / O pus fața la pământ, / Dar n-o pus-o să-nflorească, / Ci-o pus-o să putrezească...*

La Giurgiu și-a zărit familia pe țarm. Dar dorobanții lui vodă Știrbey nu i-au îngăduit să coboare. L-au brîncit, cu brutalitate, și l-au răsturnat pe punte.

Zinca Bălcescu a mituit ofițerul de grăniceri. Dar, după ce a dus-o cu vorba o zi, i-a spus că poate doar s-o ajute să treacă la Nicopole.

— Acolo să debarce dumnealui cîteva ore și vă puteți întilni.

Bălcescu mai avea de așteptat încă o zi și o noapte. Atîta neînțelegere și ură îi înțepeneau gîndul. Depăna doar stihuri din „Miorița”: ..., *Iar dacă-i zări, / Dacă-i întilni / Măicuță bătrînă, / Cu briul de lînă / Din ochi lăcrămînd, / Pe cîmp alergînd...* s-ar fi convenit să plătească un pescar să-l scoată la malul românesc, să se furișeze prin sate, prin păduri. Dar pentru asta îi trebuia multă voință, prisos de putere. Și el abia mai putea respira.

Privea insula din fața Giurgiului. Vedeă castelul San Giorgio, ca-n 1595, și moldovenii lui Răzvan Vodă răpezindu-se cu înfocată îndrăzneală pe pod, la asalt.

A încercat să deschidă lădița cu manuscrise, să facă unele însemnări după natură. Dar n-a avut putere.

Pînă la Nicopole a dormit întins pe punte. Somnul l-a întărit. Și sufletește s-a mai întremat. A debarcat, cu tot bagajul.

Și în acel început de septembrie 1852, într-o cîrciumă bulgărească, Zinca Bălcescu și fiicele ei, Maria și Sevaștița, l-au îmbrățișat pe Nicu și-au plîns amar. Apoi au povestit întâmplările din țară, din București, din Bălcești, din familie. Au povestit și au plîns, pe-ntrecute, fără șir, sub cumplita panică a orelor și clipelor numărate în vertiginoasă trecere.

Nicolae Bălcescu le asculta cu ochii închiși, și parcă era acasă, în mijlocul familiei.

Zinca i-a adus rufe curate, ceva hrană și bani. Îi punea mereu întrebări despre sănătate. Nicu răspundea zîbind. Din cînd în cînd se observa efortul de a-și stăpîni tusea. Prin fereastra îngustă și murdară a crîșmei privea peste Dunăre lunca Teleormanului cu sălciile mari, cu frunza galbenă : ...Ce aproape-i patria, și totuși nu-i pot atinge pămîntul. Cu ce-am greșit ? Ce-am dorit mai mult decît acolo să stăpînească un popor liber ? Ce-am vrut mai mult decît să fiu ostaș viteaz în bătălia mare pentru libertatea patriei ? Puteam ucide o sută, o mie de cioclovine ticăloase. N-am clintit nici măcar un fir din barba vreunuia. Puteam ațîța mulțimea împotriva lui vodă. N-am făcut-o, ci am îngăduit lui Rosetti să-l păzească pînă la hotar. Aș fi putut azvîrli în Dunăre toți tăragănitorii și lașii. I-am cruțat, cu credința că s-or face oameni. Oameni ! Am săvîrșit greșeli din bunătate, din neînțelegere a revoluției. Și dacă n-am pierit în Transilvania, am alergat la Paris, să stîrlesc vrajba dintre căuzași, să-i unesc și să ieșim, solidari și frați, întru întîmpinarea revoluției viitoare. Din toate m-am ales cu o stupidă provocare la duel și cu ofensa de a mi se refuza martorii. Bine că întîrzie revoluția ; altminteri ne-ar găsi

tot dezbinați și ne-am face de rîs. De altfel, în cele mai de seamă țări, în Austria, în Germania, după ce unii din clasa de mijloc, ajunși în fruntea revoluției, au primit un capăt din ciolanul puterii, s-au cîrdășit într-o monstruoasă coaliție cu aristocrații, cu tiranii. Și acum rod și asupresc poporul împreună, ca și înainte, și chiar mai rău ca înainte.

— Mamă, cînd pluteam cu ghimia turcească spre Orșova, un om s-a apropiat cu barca și ne-a vestit că la prima debarcare ne așteaptă salvatorii. Era acel om de la noi, din Bălcești ? își aminti dintr-o dată Bălcescu.

— Era haiducul Radu Grigoraș.

— Vai, mamă !... Ce vinovat sînt că nu m-am purtat ca un revoluționar adevărat, că n-am știut unde să caut prietenii revoluției...

— Nicule, te-ai purtat mai bine ca toți !

— Nu știu. Știu doar că mi-s dragi, necuprins de dragi oamenii, și că rîvnesc numai și numai ca ei să trăiască bine și fericiți. Dar iată că stăpînitorii mă hăituiesc mai rău ca pe-un cîine.

— Dușmanii te persecută ; poporul te cîntă, Nicule. Te cîntă ca pe Tudor Vladimirescu, ca pe Avram Iancu.

Genele lui Bălcescu s-au apropiat mult, îngustînd zarea și cercînd să străpungă, cît mai adînc, prin ceața ușoară și albăstrie de deasupra cîmpiei, înțesate de melancolici și tremurători funigei. I s-a părut că descifrează dealurile de la Bălcești și munții din miazănoapte, pînă la Detunata și Muntele Mare de deasupra Cîmpenilor.

Dar în clipa cînd i-a zărit, i-a și furat o perdea de lacrimi.

Au sfătuit toată noaptea cum să stăruie cu intervențiile la cine să mai apeleze, pe cine să mai roage ca să obțină învoirea de a intra în țară.

Bălcescu hotărî deocamdată să se întoarcă iar la Hyères.

Sevastița făgăduia să vină, să-l îngrijească, îndată ce-or vinde recolta și vitele, să scoată ceva parale.

A doua zi, aproape de prînz, cu un vas turcesc, Bălcescu a pornit spre Galați, pe aceeași amară cale a surghiunului. Nesfîrșite întrebări îi destrămau și-i sfișiau sufletul : ...Dacă bănuiam că ajung așa, un stîrv netrebnic, care-și caută mormîntul, mă lăsam spînzurat de călăii lui Haynau. Să mă fi topit în glia străbunilor. Să înfloresc primăvara în fiecare trandafir și să mă sting toamna în neființă, cu fiecare frunză căzută la pămînt.

La Galați, în port, l-a zărit pe Alecsandri :

— Basile !

În primul moment, poetul nu l-a recunoscut : un om gîrbov, palid, străveziu, consumat. Numai glasul era al lui Bălcescu. Și ochii i-au rămas tot așa de frumoși, de melancolici, de fermecători.

— Nicule, ce bine-mi pare !

Exclamația dorea să ascundă surpriza și durerea.

S-au aruncat unul în brațele celuilalt.

— Vezi, frate, în ce hal am ajuns ? De cînd ne-am despărțit, numai deziluzii, pătimiri, boală și zile amare.

— Și ce faci ? Unde te duci ?

— Am venit să mor lîngă vatra părintească ; dar cîinele gulerat nu mă lasă.

— Și ?

— Mă întorc, săgetat în inimă de lovirea cea de pe urmă, Basile. Mă întorc să mă sting în surghiun.

Grănicerii l-au smucit brutal de lîngă prieten și l-au împins pe vapor.

A stat pe punte, printre călători, cu pelerina pe umeri ca fantoma propriei lui făpturi. Și parcă se bucura că

Alecsandri plîngea, cum au plîns și la Nicopole mama, surorile, cumnata ; plîngea ca după mort.

Și totuși el trăia.

Își înfășura la gît fularul de lînă dat de mama.

Își strîngea pelerina să se încălzească.

Cînd tușea, călătorii se fereau într-o parte.

Doar o grecoaică din Pera s-a apropiat de dînsul, a înșăilat o conversație, și dacă l-a văzut tremurînd de oboseală, l-a ajutat să coboare în cabină. Glasul grecoaicei îi aduse aminte de fata din Cîmpeni. Zîmbi sfîșietor de trist : ..., „Că s-o găsi pe lumea asta țară să primească om bun și vrednic ca domnia ta“... De ce m-ai amăgit, Florica ?... *„Iar la nunta mea / A căzut o stea“*...

La Constantinopol a mai stat o săptămînă. Îngrijit de familia Ghica, s-a întremat binișor.

A continuat drumul, cu vaporul, spre sudul Franței.

Dar la Hyères a aflat că vechea gazdă nu mai avea voie să-l primească. Doctorii i-au recomandat să plece imediat în Italia.

În primele zile ale lui octombrie 1852 s-a oprit la Neapole. A scris prietenilor ; i-a informat despre mersul istoriei lui Mihai Viteazul, despre cercetările topografice pe locul bătăliilor lui, despre dorința neostoită de a vedea primul volum cît mai repede tipărit.

Dar și atmosfera din Neapole i-a devenit repede vătămătoare. Iar poliția îl urmărea și-l șicana. A hotărît să se stabilească la Palermo.

În scrisorile către Sevastița insista mereu să reînnoiască intervențiile : poate vodă se-ndură și-i îngăduie totuși intrarea în țară, înainte de a trece în altă lume.

La 17 octombrie a ajuns la Palermo. Formalitățile pe la autorități, indolența și necinstea funcționarilor, persecuțiile poliției l-au amărît, l-au obosit peste măsură.

N-a scăpat decât șperțuind în dreapta și-n stînga. I-au rămas prea puțini bani. A trebuit să se împrumute. S-a instalat într-o cameră din hotelul „Alla Trinacria“, o clădire greoaie, masivă ca o fortăreață, cu ziduri groase de piatră, crenelate sus, deasupra fațadei principale.

Aerul uscat al Siciliei îi mai potolea tusea și-i mai ostoya durerile. Nu se da bătut. Și-a așezat cărțile, și-a pregătit fișele, notele și manuscrisele, să lucreze. Nădăjduia să termine istoria lui Mihai Viteazul : ...Măcar atîta bucurie să am pe lumea asta.

Scria Mariei : o implora să vină lîngă dînsul. Pe Alecsandri îl ruga să-i trimită o baladă despre Mihnea Vodă. Își propunea să lucreze numai două ceasuri pe zi, dar îl furau faptele și ideile și uita să lase pana jos. Cuvîntul lui Baba Novac, după bătălia de la Mirăslău, îl îmbărbăta, parcă i-ar fi fost adresat lui însuși : „...*Sîntem biruiți și înfrinți, doamne, mai mult de împotrivicul nostru noroc, decît de armele dușmanului ; și pentru ca el să nu rămîie cu totul mîngîiat prin moartea ta, încalecă-ți calul și mîntuiește-te, trecînd în Țara Românească...*“

Mîna îi tremura. Respira greu, gîfiit ; dar continua să scrie.

...„*Eu însă voi rămîne aici, spre a aduna pe nenorociții risipiți și voi sta pînă la moarte împotriva dușmanilor noștri*“.

Chiar cînd nu mai putea rotunji nici o slovă, gîndea tot la Mihai Viteazul : ...Tu, cu firea ta de leu, ai săvîrșit isprăvi politice și ostășești neobișnuite, ai fost mare regenerator al nației, neobosit visător al unirii naționale. Noi, adică Alecsandri sau Bariț, Kogălniceanu sau Bolliac, Iancu sau Russo, învățăm de la tine curajul, dreptatea, frăția, unitatea. Dar te-ai prăbușit... De ce ? Pentru că n-ai înțeles misia de a dezrobi pe țărani. N-ai știut să-ți

faci prieteni printre străini. Ai șovăit, căutînd sprijin cînd în nobilime, cînd în oștile mercenare. Te-ai folosit de popor, dar n-ai înțeles totdeauna că numai în el găsești adevărata putere. Că salvarea ta ar fi fost numai într-o insurecție populară. Așa ai fi zdrobit nobilimea și-ai fi ținut țara unită, s-o duci cu izbîndă asupra potrivnicilor dinafară. Că și pămîntul și viața acestui popor, una sînt și-au drept la libertate. N-ai înțeles asta, eroule, și-ai pierit... Nici noi, ceștia din '48 n-am înțeles aste nestrămutate adevăruri ; merităm pieirea.

Venea îngrijitoarea Giovanna, o femeie bătrînă și schioapă, și-l întrerupea :

— Domnul a spus să nu-i îngădui a scrie mai mult de două ceasuri... Și, iaca, a trecut și-al treilea...

S-a împrietenit cu stăpînul hotelului „Alla Trinacria“ ; i-a vorbit despre frăția dintre italieni și români, despre viața și istoria poporului de la Dunăre. Sicilianul, darnic la vorbă și zgîrcit la bani, îl suspecta și mereu îl întreba :

— Cînd îți vine sora din țară ?... Cînd sosesc prietenii cu banii ?... Maria ți-i logodnică ?... Nu ? Atunci... bani are ?

Astea, într-un fel, îl amuzau pe Bălcescu. Suferea amarnic că prietenii întîrziiau să vină. Vremurile grele îi obligau pe toți să rătăcească prin lume ori să se împovăreze cu munci peste puteri.

Îl durea mult și faptul că tocmai acum, în această stare fizică și morală, trebuia să scrie, în istoria lui Mihai Vodă, despre fapte și întîmplări triste : despre răscoala sașilor din Brașov, despre furcile ridicate în mijlocul pieței. În cartea a VI-a „Gorăslău“ — o să povestesc despre întîmplări mai fericite, mai luminoase, și-o să-mi fie mai ușor. Ah, de-aș găsi cuvîntul tare, necruțător, cuvîntul care să biciuiască, să ardă obrazul celor ce-au poruncit mișelescul omor din Cîmpia Turdei...

Cînd nu scria, gîndea la conținutul capitolelor următoare : trecerea în Țara Românească... lupta de la Bucov. Aici, aspră dojană trădătorilor : Simion Movilă, Ion Zamoisky. Orbiți de interese, de ambiție, de setea răzbnării, n-au auzit porunca vremii — doborîrea puterii otomane. N-au înțeles nimic din planurile grandioase ale lui Mihai, nimic din inima oamenilor lui.

Trăia intens, se identifica adesea cu viața eroilor lui. Toate faptele lui Mihai le vedea ca pe niște cînturi de înălțătoare epopee, inspirate din marea luptă pentru libertate națională. Cînd nu putea scrie, citea, scanda în șoaptă, frază cu frază, capitolele anterioare, pînă-i piera glasul de tot. Dacă nu mai avea putere nici pentru asta, însăila scurte epistole către familie ori prieteni : ...„stăruiești pentru învoirea de a mă întoarce în țară“... „M-ați uitat cu desăvîrșire?“... „Nu se-ndură nimeni să vină să mă vadă?“... „Ce rău v-am făcut și nu-l mai pot răscumpăra?“ ...„Mă lăsați să mor singur între străini?“... „Nimeni nu mă ajută să-mi tipăresc lucrarea înainte de...“ „Aș vrea să plec din Palermo, dar nu mai am nici putere, nici bani... Am făcut aici datorii multe“... „Mi-am scris iară testamentul ; dar cu toată averea-mi nu plătesc nici pîinea pe-o săptămînă“... „Trăiesc din pomana hotelierului“... „E-un păcat așa de mare să iubești oamenii și să lupți pentru fericirea lor?“...

La 27 noiembrie 1852, asupra Siciliei s-a lăsat o ceață deasă, rece, sufocantă.

Marea zbuciumată de furtună s-a învinețit.

Bălcescu răsufă tot mai greu, mai ostent.

Își aprinse lumînarea ; așeză sfeșnicul pe măsuta de lîngă pat. „Ciudat cum seamănă sfeșnicul ăsta cu cel din

chilia de la Mărgineni, surise dureros. Parcă-i din același lut și mă aflu în aceeași închisoare unde visam să transform lumea...

S-a întins în pat. L-a cuprins o moleșeală plăcută. I s-a părut chiar că doarme, îngînînd : ..., „Soarele și luna / Mi-au ținut cununa, / Brazi și păltinași / I-am avut nuntași / Preoți, munții mari ; / Păsări lăutari / Păsărele mii / Și stele făclii“.

Deodată l-a răscolit un acces de tuse vrăjmașă. A simțit cald în cerul gurii. Ca să nu se înăbușe, a scuipat : ...Sînge !

S-a cutremurat de spaimă. L-au inundat iară sudori reci.

Nu s-a mai putut ridica din pat toată noaptea.

Dimineăța, înainte de a veni Giovanna, s-a sculat și s-a tîrît pînă la masă. S-a așezat și a scris numărul capitoului următor, cu cifre romane : XXXIII.

Ar fi vrut să aștearnă fraza : Mihai Vodă a trecut munții...

Dar a ameuțit : hîrtia, masa, camera au început să se rotească, să dănțuie. ...Ce să fac ? se întrebă îngrozit. Dacă-aș mai putea scrie măcar o sută de pagini... Dacă m-ar sprijini cineva pe scaun, mîna și gîndul ar mai merge. Dacă ar fi Maria aici... Dar sînt singur... singur... singur...

La prînz, întins în pat, a înghițit cîteva linguri de lapte de capră.

S-a chinuit toată noaptea următoare, sufocat de tuse. Șuiera, nu respira.

Spre prînzul zilei următoare furtuna s-a domolit și ceața s-a mai rărit.

Seara, Giovanna i-a adus o scrisoare din țară.

Chipul lui Bălcescu s-a luminat : ...Scrisul Sevastiței... Poate mă primește patria...

— Să-ți aprind sfeșnicul, s-o citești ?

— Grazzia, Giovanna.

Sevastița... tot n-a izbutit să obțină autorizația de intrare în țară. Dar toată familia aștepta, nădăjduia : ...,Vino, dragă, să-ți cînt cîntece frumoase, populare, pe care le-am luat în vară la deal..."

S-a ridicat într-un cot. A luat pana. A cătat, febril, printre hîrtii, pînă a găsit o însemnare prizărită, începută acum un an la Hyères și întreruptă de jandarmii lui Ludovic Napoleon.

A citit. A meditat cîtva timp.

Și, cu un ultim efort, a continuat pe fila nescrisă : *...,sufletu-mi te slăvește încă, înzeită libertate, și, deși oamenii singiuirilor au învălit cu naframă neagră dulce fața ta, cred că va veni ziua fericită, ziua izbîndirii, cînd omenirea întreagă se va scula spre a sfîșia acest vâl și dușmanii tăi se vor împietri la vederea chipului tău de lumină ; atunci nu va mai fi nici om rob, nici nație roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul, ci domnirea Dreptății și Frăției ! Aceste cuvinte, ce odată am dat de deviză nației mele, vor domni lumea ; atunci așteptarea, visarea vieții mele se vor împlini ; atunci toți românii vor fi unul și liberi și frați !*

Vai, nu voi avea noroc a vedea această zi, dar și eu asemeni am muncit și am pătimit pentru dreptate, și cel din urmă al meu cuvînt va fi încă un imn ție, țara mea mult dragă ! "...

A scăpat pana jos.

A dat să se aplece, s-o ridice.

Dar parcă s-a rupt ceva în firavul-i trup, și capul i-a căzut pe pernă.

A scos un geamăt îndelung, greu, amar.

Călimara s-a răsturnat.

Manuscrisele, cărțile s-au risipit pe jos, lunecînd pînă spre mijlocul odăii.

Giovanna a intrat îngrijorată, a privit, s-a speriat și a fugit.

S-a întors cu stăpînul și cu un popă.

Chinuit îndelungă vreme de ascuțite dureri, chipul lui Bălcescu se liniștea. Inima zvîcnea tot mai rar, mai neregulat. Ochii umblau în orbită ; căutau pe cineva. Poate eroii de la 1600. Ori oamenii de la 1848. Poate pe Alecsandri. Ori pe Ghica. Poate pe mama Zinca. Ori pe sora Sevastița. Poate pe Maria, pe Florica ori pe Alexandrina ; ori poate pridvorul de la Bălcești...

Osteniți de căutare zadarnică, au încremenit, ațintiți spre vraful de manuscrise, adunate cu mîini înfiorate de bătrîna îngrijitoare, să nu le calce popa în picioare.

Cînd inima i s-a oprit de istov, pe buze i s-a scris un zîmbet ciudat, trist, istovitor de trist.

Poate, în vălmășagul atîtor sfîșietoare regrete, apocaliptic năpăstuite în istovirea cea de obște, a scăpărat în auzul lui și un sunet vibrant, dureros și duios, ca o doină din Bălcești, din Agapia ori din Cîmpeni, zisă pe-o subțire și cristalină strună de teorb.

Stăpînul „Alla Trinacriei“ a trimis-o pe Giovanna să vestească autoritățile și să dispună înmormîntarea unui străin sărac și cu desăvîrșire singur care, în vremea din urmă, rîvnea doar un mormînt în patrie, între ai lui.

În cameră, flacăra feștilor s-a mistuit, luminînd chipul celui întins pe pat, în desăvîrșită liniște și seninătate ; a ajuns la buza sfeșnicului de lut ; a pîlpîit și s-a stins, încetișor, ca un suspin neauzit de nimeni.

Sînt însă lumini care se sting anume, ca să se aprindă iarăși, mai strălucitoare.

CUPRINS

„ÎNCHISOAREA OBLIGĂ“	5
„DREPTATE — FRĂȚIE“	49
...„ȘI CEL DIN URMĂ AL MEU CUVÎNT“... .	288

Lector : DELIA DAMIRESCU
Tehnoredactor : ION COSMESCU

Apărut 1973. Comanda nr. 344. Tiraaj 29 000. Broșate
27 000 + legate 1/1 2 000. Coli tipar 23.

Lucrarea executată sub comanda nr. 261 la Oficiul Economic
Central „Carpați“, Întreprinderea poligrafică „Bucureștii-Noi“,
str. Hrisovului nr. 18 A, sectorul 8, București

EDITURA ION CREANGĂ

Lei 10